מסילת ישרים

מסילת ישרים

geulaquiz.com

הקדמה

א אָמַר הַמְחַבֵּר: הַחִבּוּר הַזֶּה לֹא חִבַּרְתִּיו לְלַמֵּד לִבְנֵי הָאָדָם אֶת אֲשֶׁר לֹא יָדָעוּ, אֶלָּא לְהַזְכִּירָם אֶת הַיָּדוּעַ לָהֶם כְּבָר וּמְפֻרְסָם אֶצְלָם פִּרְסוּם גָּדוֹל. כִּי לֹא תִמְצָא בְּרוֹב דְּבָרַי, אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁרֹב בְּנֵי הָאָדָם יוֹדְעִים אוֹתָם וְלֹא מִסְתַּפְּקִים בָּהֶם כְּלָל.

ב אֶלָּא שֶׁכְּפִי רֹב פִּרְסוּמָם וּכְנֶגֶד מַה שֶּׁאֲמַתָּתָם גְּלוּיָה לַכֹּל, כָּךְ הַהֶעְלֵם מֵהֶם מָצוּי מְאֹד וְהַשִּׂכְחָה רַבָּה. עַל כֵּן אֵין הַתּוֹעֶלֶת הַנִּלְקֶטֶת מִזֶּה הַסֵּפֶר יֹצֵא מִן הַקְּרִיאָה בּוֹ פַּעַם אַחַת, כִּי כְּבָר אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִמְצָא הַקּוֹרֵא בְּשִׂכְלוֹ חִדּוּשִׁים אַחַר קְרִיאָתוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ בּוֹ לִפְנֵי קְרִיאָתוֹ, אֶלָּא מְעַט. אֲבָל הַתּוֹעֶלֶת יֹצֵא מִן הַחֲזָרָה עָלָיו וְהַהִתְמָדָה. כִּי יִזְכְּרוּ לוֹ הַדְּבָרִים הָאֱלֹהָּ הַנִּשְׁכָּחִים מִבְּנֵי הָאָדָם בְּטֶבַע, וְיָשִׂים אֶל לִבּוֹ חוֹבָתוֹ אֲשֶׁר הוּא מִתְעַלֵּם מִמֶּנָּה.

ג וְתִרְאֶה, אִם תִּתְבּוֹנֵן בַּהֹוֶה בְּרוֹב הָעוֹלָם, כִּי רֹב אַנְשֵׁי הַשֵּׂכֶל הַמָּהִיר וְהַפִּקְחִים הַחֲרִיפִים יָשִׁימוּ רֹב הִתְבּוֹנָנָם וְהִסְתַּכְּלוּתָם בְּדַקּוּת הַחָכְמוֹת וְעֹמֶק הָעִיּוּנִים אִישׁ אִישׁ כְּפִי נְטִיַּת שִׂכְלוֹ וְחִשְׁקוֹ הַטִּבְעִי.

ד כִּי יֵשׁ שֶׁיִּטְרְחוּ מְאֹד בְּמֶחְקַר הַבְּרִיאָה וְהַטֶּבַע, וַאֲחֵרִים יִתְּנוּ כָּל עִיּוּנָם לְתָכוּנָה וּלְהַנְדָּסָה, וַאֲחֵרִים לְמְלָאכוֹת. וַאֲחֵרִים יִכָּנְסוּ יוֹתֵר אֶל הַקֹּדֶשׁ, דְּהַיְנוּ, לְמוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה. מֵהֶם בְּפִלְפּוּלֵי הֲלָכוֹת, מֵהֶם בַּמִּדְרָשִׁים, מֵהֶם בְּפִסְקֵי הַדִּינִים.

ה אַף מְעַטִּים יִהְיוּ מִן הַמִּין הַזֶּה אֲשֶׁר יִקְבְּעוּ עִיּוּן וְלִמּוּד עַל עִנְיְנֵי שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה, עַל הָאַהֲבָה, עַל הַיִּרְאָה, עַל הַדְּבֵקוּת, וְעַל כָּל שְׁאָר חֶלְקֵי הַחֲסִידוּת. וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵין דְּבָרִים אֵלֶּה עִקָּרִים אֶצְלָם, כִּי אִם תִּשְׁאַל לָהֶם, כָּל אֶחָד יֹאמַר שֶׁזֶּהוּ הָעִקָּר הַגָּדוֹל. וְשֶׁלֹּא יֵדֵמֶּה חָכָם, שֶׁיִּהְיֶה חָכָם בֶּאֱמֶת, שֶׁלֹּא יִתְבָּרְרוּ אֶצְלוֹ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.

ו אַף מַה שֶּׁלֹּא יַרְבּוּ לְעַיֵּן עָלָיו הוּא מִפְּנֵי רֹב פִּרְסוּם הַדְּבָרִים וּפְשִׁיטוּתָם אֶצְלָם שֶׁלֹּא יֵרָאֶה לָהֶם צֹרֶךְ לְהוֹצִיא בְּעִיּוּנָם זְמַן רַב.

ז וְלֹא יִשָּׁאֵר לִמּוּד הַדְּבָרִים הָאֱלֹהָּ וּקְרִיאַת הַסְּפָרִים מִזֶּה הַמִּין כִּי אִם אֶצֶל אוֹתָם שֶׁאֵין שִׂכְלָם כָּל כָּךְ דַּק וְקָרוֹב לִהְיוֹת גַּס.

ח שֶׁאֵלֶּה תִּרְאֶה אוֹתָם שׁוֹקְדִים עַל כָּל זֶה וְלֹא יָזוּזוּ מִמֶּנּוּ, עַד שֶׁלִּפְעָמִים הַמְּנָהָג הַנּוֹהֵג בָּעוֹלָם כְּשֶׁתִּרְאֶה אֶחָד מִתְחַסֵּד לֹא תוּכַל לְמָנַע מִלַּחְשֹׁד אוֹתוֹ לְגַס הַשֵּׂכֶל.

ט וְאוּלָם תּוֹלְדוֹת הַמְּנָהָג הַזֶּה רָעוֹת מְאֹד לַחֲכָמִים וּלְבִלְתִּי חֲכָמִים, כִּי גּוֹרֵם שֶׁמֵּאֱלֶּה יֶחְסַר הַחֲסִידוּת הָאֲמִתִּי וְיִהְיֶה יָקָר מְאֹד לְמְצוֹא אוֹתוֹ בָּעוֹלָם.

י כִּי יֶחְסַר מִן הַחֲכָמִים לִמְעוֹט עִיּוּנָם בּוֹ, וְיֶחְסַר מִן הַבִּלְתִּי חֲכָמִים לִמְעוֹט הַשָּׂגָתָם אוֹתוֹ.

יא עַד שֶׁיְּדַמּוּ רֹב בְּנֵי הָאָדָם שֶׁהַחֲסִידוּת תָּלוּי בַּאֲמִירַת מִזְמוֹרִים הַרְבֵּה וּוִדּוּיִים אֲרֻכִּים מְאֹד, צוֹמוֹת קָשִׁים, וּטְבִילוֹת קֶרַח וְשֶׁלֶג, כַּלָּם דְּבָרִים אֲשֶׁר אֵין הַשֵּׂכֶל נָח בָּהֶם וְאֵין הַדַּעַת שׁוֹקְטָה.

יב וְהַחֲסִידוּת הָאֲמִתִּי הַנַּרְצֶה וְהַנֶּחְמָד, רָחוֹק מִצִּיּוּר שִׂכְלֵנוּ. כִּי זֶה דָּבָר פָּשׁוּט, מִלְּתָא דְּלָא רַמְיָא עַלֵּהּ דְּאֱינַשׁ, לָאו אַדַּעְתֵּהּ

יג וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר קְבוּעִים בְּלֵב כָּל הָאָדָם הַיְשָׁר הַתְחָלוֹתָיו וְיסוֹדוֹתָיו, אִם לֹא יַעַסֹק בָּהֶם, יִרְאֶה פְּרָטָיו וְלֹא יַכִּירֵם, יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם וְלֹא יַרְגִּישׁ בָּם

יד וְרֹאֶה כִּי אֵין דִּבְרֵי הַחֲסִידוּת וְעִנְיְנֵי הַיִּרְאָה וְהָאַהֲבָה וְטָהֳרַת הַלֵּב דְּבָרִים מֻטְבָּעִים בָּאָדָם עַד שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ אֶמְצָעִים לִקְנוֹתָם אֶלָּא יִמְצְאוּ אוֹתָם בְּנֵי הָאָדָם בְּעַצְמָם כְּמוֹ שֶׁיִּמְצְאוּ כָּל תְּנוּעוֹתֵיהֶם הַטִּבְעִיּוֹת כַּשֵּׁנָה וְהַיְקִיצָה, הֶרֶעָב וְהַשֹּׂבַע, וְכָל שְׁאָר הַתְּנוּעוֹת הַחֲקוּקוֹת בְּטִבְעֵנוּ. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁצְּרִיכִים הֵם לְאֶמְצָעִים וּלְתַחְבּוּלוֹת לִקְנוֹת אוֹתָם.

טו וְלֹא יִבָּצְרוּ גַּם כֵּן מַפְסִידִים לָהֶם שֶׁיַּרְחִיקוּם מִן הָאָדָם, וְלֹא יַחְסְרוּ דְּרָכִים לְהַרְחִיק מַפְסִידֵיהֶם.

טז אִם כֵּן אֵפוֹא אֵיךְ לֹא יִצְטָרֵךְ לְהוֹצִיא זְמַן עַל הָעִיּוּן הַזֶּה לָדַעַת אֲמִתַּת הַדְּבָרִים וְלָדַעַת הַדֶּרֶךְ לִקְנוֹתָם וּלְקַיְּמָם. מֵאַיִן תָּבוֹא הַחָכְמָה הַזֹּאת בְּלֵב הָאָדָם אִם לֹא יְבַקְּשֶׁנָּה.

יז וְכֵיוָן שֶׁכְּבָר הִתְאַמֵּת אֵצֶל כָּל חָכָם צֹרֶךְ תְּמִימוּת הָעֲבוֹדָה וְחוֹבַת טָהֳרָתָהּ וְנִקְיוֹנָהּ שֶׁזּוֹלַת אֱלֹהּ אֵינָהּ נִרְצֵית וַדַּאי כְּלָל, אֶלָּא נִמְאֶסֶת וּמִתְעָבֶת, כִּי כָל לְבָבוֹת דּוֹרֵשׁ ה׳ וְכָל יֵצֶר מַחְשָׁבוֹת הוּא מֵבִין (דה״י א כח)

יח מָה נַעֲנֶה בְּיוֹם תּוֹכֵחָה אִם הִתְרַשַּׁלְנוּ מִן הָעִיּוּן הַזֶּה וְהִנַּחְנוּ דָּבָר שֶׁהוּא כָּל כָּךְ מֻטָּל עָלֵינוּ שֶׁהוּא עִקַּר מָה ה׳ אֱלֹהֵינוּ שׁוֹאֵל מֵעִמָּנוּ

יט הֲיִתָּכֵן שֶׁיִּיגַע וְיַעֲמֹל שִׂכְלֵנוּ בַּחֲקִירוֹת אֲשֶׁר לֹא נִתְחַיַּבְנוּ בָּם, בִּפְלִפּוּלִים אֲשֶׁר לֹא יֵצֵא לָנוּ שׁוּם פְּרִי מֵהֶם וְדִינִים אֲשֶׁר אֵינָם שַׁיָּכִים לָנוּ, וּמָה שֶּׁחַיָּבִים אָנוּ לְבוֹרְאֵנוּ חוֹבָה רַבָּה נַעֲזֹבֵהוּ לַהֶרְגֵּל וּנְנִיחֵהוּ לְמִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה

כ אִם לֹא נִסְתַּכְּלְנוּ וְלֹא עִיְּנוּ מָה הִיא הַיִּרְאָה הָאֲמִתִּית וּמָה עֲנָפֶיהָ, אֵיךְ נִקְנֶה אוֹתָהּ וְאֵיךְ נִמָּלֵט מִן הַהֶבֶל הָעוֹלָמִי הַמְּשַׁכֵּחַ אוֹתָהּ מִלִּבֵּנוּ. הֲלֹא תִּשָּׁכַח וְתֵלֵךְ אע״פ שֶׁיְּדַעְנוּ חוֹבָתָהּ.

כא הָאַהֲבָה, כְּמוֹ כֵן, אִם לֹא נִשְׁתַּדֵּל לְקַבֵּעַ אוֹתָהּ בִּלְבָבֵנוּ בְּכֹחַ כָּל הָאֶמְצָעִים הַמַּגִּיעִים אוֹתָנוּ לָזֶה אֵיךְ נִמְצָאֶהָ בָּנוּ

כב מֵאַיִן יָבוֹא הַדְּבֵקוּת וְהַהִתְלַהֲטוּת בְּנַפְשׁוֹתֵינוּ עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ וְעִם תּוֹרָתוֹ אִם לֹא נִשְׁעֶה אֶל גְּדֻלָּתוֹ וְאֶל רוֹמְמוּתוֹ אֲשֶׁר יוֹלִיד בְּלִבֵּנוּ הַדְּבֵקוּת הַזֶּה.

כג אֵיךְ תִּטְהַר מַחְשַׁבְתֵּנוּ אִם לֹא נִשְׁתַּדֵּל לְנַקּוֹתָהּ מִן הַמּוּמִין שֶׁמַּטִּיל בָּהּ הַטֶּבַע הַגּוּפָנִי, וְהַמִּדּוֹת כֻּלָּם הַצְּרִיכוֹת כְּמוֹ כֵן תִּקּוּן וְהַיְשָׁרָה. מִי יְיַשְּׁרֵם וּמִי יְתַקְּנֵם אִם לֹא נָשִׂים לֵב עֲלֵיהֶם וְלֹא נְדַקְדֵּק בְּדָבָר דִּקְדּוּק גָּדוֹל.

כד הֲלֹא אִם עִיַּנּוּ עַל הַדָּבָר עִיּוּן אֲמִתִּי, הָיִינוּ מוֹצְאִים אוֹתוֹ עַל אֲמִתּוֹ וּמְטִיבִים לְעַצְמֵנוּ, וּמְלַמְּדִים אוֹתוֹ לַאֲחֵרִים וּמְטִיבִים לָהֶם גַּם כֵּן. הוּא מַה שֶּׁאָמַר שְׁלֹמֹה (משלי ב ד): אִם תְּבַקְּשֶׁנָּה כַכֶּסֶף וְכַמַּטְמוֹנִים תַּחְפְּשֶׂנָּה, אָז תָּבִין יִרְאַת ה׳.

כה אֵינוֹ אוֹמֵר אָז תָּבִין פִּילוֹסוֹפְיָה, אָז תָּבִין תְּכוּנָה, אָז תָּבִין דִּינִים, אָז תָּבִין הֲלָכוֹת, אֶלָּא אָז תָּבִין יִרְאַת ה׳! הֲרֵי לְךָ, שֶׁלְּהָבִין הַיִּרְאָה צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ אוֹתָהּ כַּכֶּסֶף וּלְחַפֵּשׂ אוֹתָהּ כַּמַּטְמוֹנִים. הֲדֵי אֶפּוֹא בְּמָה שֶׁמְּלֻמָּד לָנוּ מֵאֲבוֹתֵינוּ וּבְמָה שֶׁמְּפֻרָסָם אֵצֶל כָּל בֶּן דַּעַת דֶּרֶךְ כְּלָל?

כו אוֹ, הַנִּמְצָא זְמַן לְכָל שְׁאָר חֶלְקֵי הָעִיּוּן וְלָעִיּוּן הַזֶּה לֹא יִהְיֶה זְמַן.

כז לָמָּה לֹא יִקְבַּע אָדָם לְעַצְמוֹ עִתִּים לְפָחוֹת לַהִסְתַּכְּלוּת הַזֶּה אִם מֵכָרַח הוּא בִּשְׁאָרִית זְמַנּוֹ לִפְנוֹת אֶל עִיּוּנִים אוֹ אֶל עֲסָקִים אֲחֵרִים.

כח וְהִנֵּה הַכָּתוּב אוֹמֵר (איוב כח, כח): הֵן יִרְאַת ה׳ הִיא חָכְמָה, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל (שבת לא): הֵן – אַחַת, שֶׁכֵּן בְּלָשׁוֹן יְוָנִי קוֹרִין לְאַחַת הֵן. הֲרֵי שֶׁהַיִּרְאָה הִיא חָכְמָה וְהִיא לְבַדָּהּ חָכְמָה, וּוַדַּאי שֶׁאֵין נִקְרָא חָכְמָה מָה שֶׁאֵין בּוֹ עִיּוּן.

כט אַף הָאֱמֶת הִיא, כִּי עִיּוּן גָּדוֹל צָרִיךְ עַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לָדַעַת אוֹתָם בֶּאֱמֶת וְלֹא עַל צַד הַדִּמְיוֹן וְהַסְּבָרָה הַכּוֹזֶבֶת, כָּל שֶׁכֵּן לִקְנוֹת אוֹתָם וּלְהַשִּׂיגָם.

ל וּמִי שֶׁיִּתְבּוֹנֵן בָּם יִרְאֶה שֶׁאֵין הַחֲסִידוּת תָּלוּי בְּאוֹתָם הַדְּבָרִים שֶׁיַּחְשְׁבוּ הַמִּתְחַסְּדִים הַטִּפְּשִׁים, אֶלָּא בִּדְבָרֵי שְׁלֵמוּת אֲמִתִּי וְחָכְמָה רַבָּה

לא הוּא מָה שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם, מְלַמְּדֵנוּ בְּאָמְרוֹ (דברים י יב): וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ, כִּי אִם לְיִרְאָה אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ, לִשְׁמֹר אֶת מִצְוֹת ה׳ וְאֶת חֻקֹּתָיו.

לב כָּאן כָּלַל כָּל חֶלְקֵי שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה הַנִּרְצֵית לִשְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהֵם: הַיִּרְאָה, הַהֲלִיכָה בִּדְרָכָיו, הָאַהֲבָה, שְׁלֵמוּת הַלֵּב, וּשְׁמִירַת כָּל הַמִּצְוֹת.

לג הַיִּרְאָה הִיא יִרְאַת רוֹמְמוּתוֹ יִתְבָּרַךְ שֶׁיִּירָא מִלְּפָנָיו כְּמוֹ שֶׁיִּירָא מִלְּפְנֵי מֶלֶךְ גָּדוֹל וְנוֹרָא, וְיֵבוֹשׁ מִגְּדֻלָּתוֹ עַל כָּל תְּנוּעָה שֶׁהוּא בָּא לְהִתְנוֹעֵעַ, כָּל שֶׁכֵּן בְּדַבְּרוֹ לְפָנָיו בַּתְּפִלָּה אוֹ בְּעָסְקוֹ בְּתוֹרָתוֹ.

לד הַהֲלִיכָה בִּדְרָכָיו כּוֹלֵל כָּל עִנְיַן יֹשֶׁר הַמִּדּוֹת וְתִקּוּנָם. וְהוּא מָה שֶּׁבֵּאֲרוּ זַ״ל (שבת קל״ג): מָה הוּא רַחוּם אַף אַתָּה רַחוּם וְכוּ׳. וּכְלָל כָּל זֶה שֶׁיִּנְהַג הָאָדָם כָּל מִדּוֹתָיו וְכָל מִינֵי פְּעֻלּוֹתָיו עַל פִּי הַיֹּשֶׁר וְהַמּוּסָר.

לה וְכָלְלוּ חֲכָמֵינוּ זַ״ל (אבות פ״ב): כָּל שֶׁהִיא תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂיהָ וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם, דְּהַיְנוּ: כָּל הַהֹלֵךְ אֶל תַּכְלִית הַהֲטָבָה הָאֲמִתִּית, דְּהַיְנוּ, שֶׁתּוֹלַדְתָּהּ חִזּוּק הַתּוֹרָה וְתִקּוּן אַחֲוַת הַמְּדִינוֹת.

לו הָאַהֲבָה: שֶׁיִּהְיֶה נִקְבַּע בְּלֵב הָאָדָם אַהֲבָה אֵלָיו יִתְבָּרַךְ עַד שֶׁתִּתְעוֹרֵר נַפְשׁוֹ לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְפָנָיו, כְּמוֹ שֶׁלִּבּוֹ מִתְעוֹרֵר לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ, וְיִצְטַעֵר אִם חָסֵר זֶה מִצִּדּוֹ אוֹ מֵאֲחֵרִים וְיִקָּנֵא עַל זֶה וְיִשְׂמַח שִׂמְחָה רַבָּה בַּעֲשׂוֹתוֹ דָּבָר מִזֶּה.

לז שְׁלֵמוּת הַלֵּב הוּא: שֶׁתִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ בְּטֹהַר הַכַּוָּנָה, דְּהַיְנוּ לְתַכְלִית עֲבוֹדָתוֹ בִּלְבַד וְלֹא לְשׁוּם פְּנִיָּה אַחֶרֶת.

לח וְנִכְלָל בָּזֶה שֶׁיִּהְיֶה שָׁלֵם בַּעֲבוֹדָה וְלֹא כְּפוֹסֵחַ עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים אוֹ כְּעוֹשֶׂה מִצְוֹת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה, אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה כָּל לִבּוֹ נָתוּן לָזֶה.

לט שְׁמִירַת כָּל הַמִּצְוֹת: כְּמִשְׁמָעוֹ, דְּהַיְנוּ: שְׁמִירַת כָּל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן בְּכָל דִּקְדּוּקֵיהֶן וּתְנָאֵיהֶן.

מ וְהִנֵּה כָּל אֵלֶּה כְּלָלִים צְרִיכִים פֵּרוּשׁ גָּדוֹל. וּמָצָאתִי לַחֲכָמֵינוּ זַ״ל שֶׁכָּלְלוּ הַחֲלָקִים הָאֵלֶּה בְּסֵדֶר וְחִלּוּק אַחֵר יוֹתֵר פְּרָטִי וּמְסֻדָּר לְפִי הַהַדְרָגָה הַמְצְטָרֶכֶת בָּהֶם לִקְנוֹת אוֹתָם עַל נָכוֹן. וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ בַּבָּרַיְתָא, הוּבְאָה בִּמְקוֹמוֹת שׁוֹנִים בַּשַּׁ״ס וְאֶחָד מֵהֶם בְּפֶרֶק לִפְנֵי אִידֵיהֶן (עבודה זרה דף כ), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

מא מִכָּאן אָמַר רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר:

מב תּוֹרָה מְבִיאָה לִידֵי זְהִירוּת,

מג זְהִירוּת מְבִיאָה לִידֵי זְרִיזוּת,

מד זְרִיזוּת מְבִיאָה לִידֵי נְקִיּוּת,

מה נְקִיּוּת מְבִיאָה לִידֵי פְּרִישׁוּת,

מו פְּרִישׁוּת מְבִיאָה לִידֵי טָהֳרָה,

מז טָהֳרָה מְבִיאָה לִידֵי חֲסִידוּת,

מח חֲסִידוּת מְבִיאָה לִידֵי עֲנָוָה,

מט עֲנָוָה מְבִיאָה לִידֵי יִרְאַת חֵטְא,

נ יִרְאַת חֵטְא מְבִיאָה לִידֵי קְדֻשָּׁה,

נא קְדֻשָּׁה מְבִיאָה לִידֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ,

נב רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבִיאָה לִידֵי תְּחִיַּת הַמֵּתִים.

נג וְהִנֵּה עַל פִּי הַבָּרַיְתָא הַזֹּאת הִסְכַּמְתִּי לְחַבֵּר חִבּוּרִי זֶה לְלַמֵּד לְעַצְמִי וּלְהַזְכִּיר לַאֲחֵרִים תְּנָאֵי הָעֲבוֹדָה הַשְּׁלֵמָה לְמַדְרֵגוֹתֵיהֶם. וַאֲבָאֵר בְּכָל אֶחָד מֵהֶם עִנְיָנָיו וַחֲלָקָיו אוֹ פְּרָטָיו, הַדָּרֶךְ לִקְנוֹת אוֹתוֹ וּמָה הֵם מַפְסִידָיו, וְהַדֶּרֶךְ לִשָּׁמֵר מֵהֶם. כִּי אֶקְרָא בּוֹ אֲנִי וְכָל מִי שֶׁיִּמְצָא בּוֹ נַחַת, לְמַעַן נִלְמַד לְיִרְאָה אֶת ה׳ אֱלֹהֵינוּ וְלֹא תִּשְׁכַּח מִפְּנוּ חוֹבָתֵנוּ לְפָנָיו, וַאֲשֶׁר חָמְרִיּוּת הַטֶּבַע מִשְׁתַּדֵּל לְהָסִיר מִלִּבֵּנוּ הַקְּרִיאָה וְהַהִסְתַּכְּלוּת יַעֲלֶה עַל זִכְרוֹנֵנוּ וְיִעִירֵנוּ אֶל הַמְצֻוֶּה עָלֵינוּ.

נד וַה׳ יִהְיֶה בְּכִסְלֵנוּ וְיִשְׁמֹר רַגְלֵנוּ מִלָּכֶד. וְתִתְקַיֵּם בָּנוּ בַּקָּשַׁת הַמְשׁוֹרֵר הָאָהוּב לֵאלֹהָיו (תהלים פו): הוֹרֵנִי ה׳ דַּרְכֶּךָ אֲהַלֵּךְ בַּאֲמִתֶּךָ יַחֵד לְבָבִי לְיִרְאָה שְׁמֶךָ. אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן.

פרק א

א בְּבֵאוּר כְּלַל חוֹבַת הָאָדָם בְּעוֹלָמוֹ

יְסוֹד הַחֲסִידוּת וְשׁוֹרֶשׁ הָעֲבוֹדָה הַתְּמִימָה הוּא שֶׁיִּתְבָּרֵר וְיִתְאַמֵּת אֵצֶל הָאָדָם מָה חוֹבָתוֹ בְּעוֹלָמוֹ וּלְמָה צָרִיךְ שֶׁיְּשִׁישׁ מַבָּטוֹ וּמְגַמָּתוֹ בְּכָל אֲשֶׁר הוּא עָמֵל כָּל יְמֵי חַיָּיו.

ב וְהִנֵּה מָה שֶּׁהוֹרוּנוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הוּא, שֶׁהָאָדָם לֹא נִבְרָא אֶלָּא לְהִתְעַנֵּג עַל ה׳ וְלֵהָנוֹת מִזִּיו שְׁכִינָתוֹ שֶׁזֶּהוּ הַתַּעֲנוּג הָאֲמִתִּי וְהָעִדּוּן הַגָּדוֹל מִכָּל הָעִדּוּנִים שֶׁיְּכוֹלִים לְהִמָּצֵא. וּמְקוֹם הָעִדּוּן הַזֶּה בֶּאֱמֶת הוּא הָעוֹלָם הַבָּא, כִּי הוּא הַנִּבְרָא בַּהֲכָנָה הַמְצְטָרֶכֶת לַדָּבָר הַזֶּה.

ג אַךְ הַדֶּרֶךְ כְּדֵי לְהַגִּיעַ אֶל מְחוֹז חֶפְצֵנוּ זֶה, הוּא זֶה הָעוֹלָם. וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות ד): הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לִפְרוֹזְדוֹר בִּפְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא.

ד וְהָאֲמְצָעִים הַמַּגִּיעִים אֶת הָאָדָם לַתַּכְלִית הַזֶּה, הֵם הַמִּצְווֹת אֲשֶׁר צִוָּנוּ עֲלֵיהֶן הָאֵל יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ. וּמְקוֹם עֲשִׂיַּת הַמִּצְווֹת הוּא רַק הָעוֹלָם הַזֶּה. עַל כֵּן הוּשַׂם הָאָדָם בָּזֶה הָעוֹלָם בַּתְּחִלָּה כְּדֵי שֶׁעַל יְדֵי הָאֲמְצָעִים הָאֵלֶּה הַמְזֻדָּמִנִים לוֹ כָּאן יוּכַל לְהַגִּיעַ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הוּכַן לוֹ, שֶׁהוּא הָעוֹלָם הַבָּא, לִרְווֹת שָׁם בַּטּוּב אֲשֶׁר קָנָה לוֹ עַל יְדֵי אֲמְצָעִים אֵלֶּה. וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ, זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין כב א): הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם וּמָחָר לְקַבֵּל שְׂכָרָם.

ה וּכְשֶׁתִּסְתַּכֵּל בַּדָּבָר תִּרְאֶה כִּי הַשְּׁלֵמוּת הָאֲמִתִּי הוּא רַק הַדְּבֵקוּת בּוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהוּא מָה שֶׁהָיָה דָּוִד הַמֶּלֶךְ אוֹמֵר (תהלים עג): וַאֲנִי קִרְבַת אֱלֹהִים לִי טוֹב. וְאוֹמֵר (שם כז): אַחַת שָׁאַלְתִּי מֵאֵת ה׳ אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שִׁבְתִּי בְּבֵית ה׳ כָּל יְמֵי חַיַּי וְגוֹ׳, כִּי רַק זֶה הוּא הַטּוֹב. וְכָל זוּלַת זֶה שֶׁיַּחְשְׁבוּהוּ בְּנֵי הָאָדָם לְטוֹב, אֵינוֹ אֶלָּא הֶבֶל וְשָׁוְא וְנִתְעָה.

ו אָמְנָם לִכְשֶׁיִּזְכֶּה הָאָדָם לַטּוֹבָה הַזֹּאת, רָאוּי שֶׁיַּעֲמֹל רִאשׁוֹנָה וְיִשְׁתַּדֵּל בִּיגִיעוֹ לִקְנוֹתָהּ, וְהֵינוּ שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל לִדְבֵק בּוֹ יִתְבָּרַךְ בְּכֹחַ מַעֲשִׂים שֶׁתּוֹלַדְתָּם זֶה הָעִנְיָן וְהֵם הֵם הַמִּצְוֹת.

ז וְהִנֵּה שָׁמוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָאָדָם בְּמָקוֹם שֶׁרַבִּים בּוֹ הַמַּרְחִיקִים אוֹתוֹ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, וְהֵם הֵם הַתַּאֲוֹת הַחֳמָרִיּוֹת אֲשֶׁר אִם יִפְּשֵׁךְ אַחֲרֵיהֶן הִנֵּה הוּא מִתְרַחֵק וְהוֹלֵךְ מִן הַטּוֹב הָאֲמִתִּי

ח וְנִמְצָא שֶׁהוּא מוּשָׂם בֶּאֱמֶת בְּתוֹךְ הַמִּלְחָמָה הַחֲזָקָה, כִּי כָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם בֵּין לְטוֹב בֵּין לְרַע הִנֵּה הֵם נְסִיּוֹנוֹת לָאָדָם, הָעִנְי מִצַּד אֶחָד וְהָעֹשֶׁר מִצַּד אֶחָד כְּעִנְיַן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה (משלי ל): פֶּן אֶשְׂבַּע וְכִחַשְׁתִּי וְאָמַרְתִּי מִי ה׳, וּפֶן אִוָּרֵשׁ וְגָנַבְתִּי וְכוּ׳. הַשַּׁלְוָה מִצַּד אֶחָד וְהַיִּסּוּרִין מִצַּד אֶחָד, עַד שֶׁנִּמְצֵאת הַמִּלְחָמָה אֵלָיו פָּנִים וְאָחוֹר.

ט וְאִם יִהְיֶה לְבָבוֹ חַיִל וְינַצַּח הַמִּלְחָמָה מִכָּל הַצְּדָדִין, הוּא יִהְיֶה הָאָדָם הַשָּׁלֵם אֲשֶׁר יִזְכֶּה לִדְבֵק בְּבוֹרְאוֹ וְיֵצֵא מִן הַפְּרוֹזְדוֹר הַזֶּה וְיִכָּנֵס בַּטְּרַקְלִין לְאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים.

י וּכְפִי הַשִּׁעוּר אֲשֶׁר כָּבַשׁ אֶת יִצְרוֹ וְתַאֲוֹתָיו וְנִתְרַחֵק מִן הַמַּרְחִיקִים אוֹתוֹ מֵהַטּוֹב וְנִשְׁתַּדֵּל לְדָבְקָה בּוֹ, כֵּן יַשִּׂיגֵהוּ וְיִשְׂמַח בּוֹ.

יא וְאִם תַּעֲמִיק עוֹד בָּעִנְיָן תִּרְאֶה כִּי הָעוֹלָם נִבְרָא לְשִׁמּוּשׁ הָאָדָם. אָמְנָם הִנֵּה הוּא עוֹמֵד בְּשִׁקּוּל גָּדוֹל. כִּי אִם הָאָדָם נִמְשָׁךְ אַחַר הָעוֹלָם וּמִתְרַחֵק מִבּוֹרְאוֹ, הִנֵּה הוּא מִתְקַלְקֵל, וּמְקַלְקֵל הָעוֹלָם עִמּוֹ. וְאִם הוּא שׁוֹלֵט בְּעַצְמוֹ וְנִדְבָּק בְּבוֹרְאוֹ וּמִשְׁתַּמֵּשׁ מִן הָעוֹלָם רַק לִהְיוֹת לוֹ לְסִיּוּעַ לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ, הוּא מִתְעַלֶּה וְהָעוֹלָם עַצְמוֹ מִתְעַלֶּה עִמּוֹ. כִּי הִנֵּה עִלּוּי גָּדוֹל הוּא לַבְּרִיּוֹת כֻּלָּם בִּהְיוֹתָם מְשַׁמְּשֵׁי הָאָדָם הַשָּׁלֵם הַמְקֻדָּשׁ בִּקְדֻשָּׁתוֹ יִתְבָּרַךְ.

יב וְהוּא כְּעִנְיַן מָה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּעִנְיַן הָאוֹר שֶׁגְּנָזוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַצַּדִּיקִים וְזֶה לְשׁוֹנָם (חגיגה יב): כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹר שֶׁגְּנָזוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַצַּדִּיקִים, שָׂמַח, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יג): אוֹר צַדִּיקִים יִשְׂמָח.

יג וּבְעִנְיַן אַבְנֵי הַמָּקוֹם שֶׁלָּקַח יַעֲקֹב וְשָׂם מְרַאֲשׁוֹתָיו אָמְרוּ (חולין צא:): אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מְלַמֵּד שֶׁנִּתְקַבְּצוּ כֻּלָּן לְמָקוֹם אֶחָד וְהָיְתָה כָּל אַחַת אוֹמֶרֶת, עָלַי יָנִיחַ צַדִּיק רֹאשׁוֹ.

יד וְהִנֵּה עַל הָעִקָּר הַזֶּה הֶעִירוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמִדְרַשׁ קֹהֶלֶת (רבה, ז) שֶׁאָמְרוּ, זֶה לְשׁוֹנָם: רְאֵה אֶת מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים וְגוֹ׳ (קהלת ז), בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אָדָם הָרִאשׁוֹן, נְטָלוֹ וְהֶחֱזִירוֹ עַל כָּל אִילָנֵי גַּן עֵדֶן וְאָמַר לוֹ, רְאֵה מַעֲשַׂי כַּמָּה נָאִים וּמְשֻׁבָּחִים הֵן, וְכָל מָה שֶׁבָּרָאתִי בִּשְׁבִילְךָ בָּרָאתִי, תֵּן דַּעְתְּךָ שֶׁלֹּא תְקַלְקֵל וְתַחֲרִיב אֶת עוֹלָמִי.

טו כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, הָאָדָם לֹא נִבְרָא בַּעֲבוּר מַצָּבוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא בַּעֲבוּר מַצָּבוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא שֶׁמַּצָּבוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה הוּא אֶמְצָעִי לְמַצָּבוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא שֶׁהוּא תַּכְלִיתוֹ.

טז עַל כֵּן תִּמְצָא מַאֲמְרֵי חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה רַבִּים כֻּלָּם בְּסִגְנוֹן אֶחָד מְדַמִּים הָעוֹלָם הַזֶּה לִמְקוֹם וּזְמַן הַהֲכָנָה, וְהָעוֹלָם הַבָּא לִמְקוֹם הַמְּנוּחָה וַאֲכִילַת הַמּוּכָן כְּבָר, וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ, הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לִפְרוֹזְדוֹר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם וּמָחָר לְקַבֵּל שְׂכָרָם (ע״ז ב). מִי שֶׁטָּרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת, יֹאכַל בְּשַׁבָּת. הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לְיַבָּשָׁה, וְהָעוֹלָם הַבָּא לְיָם וְכוּ׳ (ק״ר א). וְכָאֵלֶּה רַבִּים עַל זֶה הַדֶּרֶךְ.

יז וְתִרְאֶה בֶּאֱמֶת שֶׁכְּבָר לֹא יוּכַל שׁוּם בַּעַל שֵׂכֶל לְהַאֲמִין שֶׁתַּכְלִית בְּרִיאַת הָאָדָם הוּא לְמַצָּבוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, כִּי מָה הֵם חַיֵּי הָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה, אוֹ מִי הוּא שֶׁשָּׂמֵחַ וְשָׂלֵיו מַמָּשׁ בָּעוֹלָם הַזֶּה. יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן (תהלים צ),

יח בְּכַמָּה מִינֵי צַעַר וַחֲלָאִים וּמַכְאוֹבִים וּטְרָדוֹת, וְאַחַר כָּל זֹאת, הַמָּוֶת. אֶחָד מִנֵּי אֶלֶף לֹא יִמְצָא שֶׁיַּרְבֶּה הָעוֹלָם לוֹ הֲנָאוֹת וְשַׁלְוָה אֲמִתִּית. וְגַם הוּא, אִלּוּ נִגַּיעַ לְמֵאָה שָׁנָה כְּבָר עָבַר וּבָטַל מִן הָעוֹלָם.

יט וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאִם תַּכְלִית בְּרִיאַת הָאָדָם הָיָה לְצֹרֶךְ הָעוֹלָם הַזֶּה, לֹא הָיָה צָרִיךְ מִפְּנֵי זֶה שֶׁתִּנָּפַח בּוֹ נְשָׁמָה כָּל כָּךְ חֲשׁוּבָה וְעֶלְיוֹנָה שֶׁתִּהְיֶה גְּדוֹלָה יוֹתֵר מִן הַמַּלְאָכִים עַצְמָם.

כ כָּל שֶׁכֵּן שֶׁהִיא אֵינָהּ מוֹצְאָהּ שׁוּם נַחַת רוּחַ בְּכָל עִנּוּגֵי זֶה הָעוֹלָם. וְהוּא מָה שֶׁלִּמְּדוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּמִדְרַשׁ קֹהֶלֶת, זוֹ לְשׁוֹנָם (קהלת רבה ו): וְגַם הַנֶּפֶשׁ לֹא תִמָּלֵא, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְעִירוֹנִי שֶׁנָּשָׂא בַּת מֶלֶךְ, אִם יָבִיא לָהּ כָּל מָה שֶׁבָּעוֹלָם, אֵינָם חֲשׁוּבִים לָהּ כְּלוּם, שֶׁהִיא בַּת מֶלֶךְ. כָּךְ הַנֶּפֶשׁ, אִלּוּ הֻבְאַתְ לָהּ כָּל מַעֲדַנֵּי עוֹלָם, אֵינָם כְּלוּם לָהּ, לָמָּה, שֶׁהִיא מִן הָעֶלְיוֹנִים.

כא וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות ד): עַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹצָר וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד. כִּי אֵין הַנְּשָׁמָה אוֹהֶבֶת הָעוֹלָם הַזֶּה כְּלָל אֶלָּא אַדְרַבָּא מוֹאֶסֶת בּוֹ. אִם כֵּן וַדַּאי לֹא הָיָה בּוֹרֵא הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ בְּרִיאָה לְתַכְלִית שֶׁהוּא נֶגֶד חֵקֶר וְנִמְאָס מִמֶּנָּה.

כב אֶלָּא בְּרִיאָתוֹ שֶׁל הָאָדָם, לְמַצָּבוֹ בָּעוֹלָם הַבָּא הִיא. וְעַל כֵּן נִתְּנָה בּוֹ נְשָׁמָה זֹאת, כִּי לָהּ רָאוּי לַעֲבֹד, וּבָהּ יוּכַל הָאָדָם לְקַבֵּל הַשָּׂכָר בְּמְקוֹמוֹ וּזְמַנּוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה דָּבָר נִמְאָס אֶל נִשְׁמָתוֹ כָּעוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא אַדְרַבָּא נֶאֱהָב וְנֶחְמָד מִמֶּנָּה, וְזֶה פָּשׁוּט.

כג וְהִנֵּה אַחַר שֶׁיָּדַעְנוּ זֶה, נָבִין מְיֻד חֹמֶר הַמִּצְוֹות אֲשֶׁר עָלֵינוּ וְיֹקֶר הָעֲבוֹדָה אֲשֶׁר בְּיָדֵינוּ, כִּי הִנֵּה אֵלֶּה הֵם הָאֶמְצָעִים הַמְּבִיאִים אוֹתָנוּ אֶל הַשְׁלֵמוּת הָאֲמִתִּי, אֲשֶׁר בִּלְעָדָם לֹא יֵשֵׁג כְּלָל.

כד וְאוּלָם יָדוּעַ כִּי אֵין הַתַּכְלִית מַגִּיעַ אֶלָּא מִכֹּחַ קִבּוּץ כָּל הָאֶמְצָעִים אֲשֶׁר נִמְצְאוּ וַאֲשֶׁר שִׁמְּשׁוּ לְהַגִּיעוֹ. וּכְפִי כֹּחַ הָאֶמְצָעִים וְשִׁמּוּשָׁם, כֵּן יִהְיֶה הַתַּכְלִית הַנּוֹלָד מֵהֶם. וְכָל הֶפְרֵשׁ קָטָן שֶׁיִּמָּצֵא בָּאֶמְצָעִים, תִּבָּחֵן תּוֹלַדְתּוֹ בְּבֵרוּר וַדַּאי בְּהַגִּיעַ זְמַן הַתַּכְלִית הַנּוֹלָד מִקִּבּוּץ כֻּלָּם, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי, וְזֶה בָּרוּר.

כה מֵעַתָּה וַדַּאי הוּא, שֶׁהַדְּקְדּוּק שֶׁיְּדַקְדֵּק עַל עִנְיַן הַמִּצְוֹות וְהָעֲבוֹדָה, מַכְרָח שֶׁיִּהְיֶה בְּתַכְלִית הַדִּקְדּוּק כַּאֲשֶׁר יְדַקְדְּקוּ שׁוֹקְלֵי הַזָּהָב וְהַפְּנִינִים לְרֹב יָקְרָם, כִּי תּוֹלַדְתָּם נוֹלֶדֶת בַּשְׁלֵמוּת הָאֲמִתִּי וְהַיְקָר הַנִּצְחִי שֶׁאֵין יְקָר לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ.

כו נִמְצִינוּ לְמֻדִּים, כִּי עִקַּר מְצִיאוּת הָאָדָם בָּעוֹלָם הַזֶּה הוּא רַק לְקַיֵּם מִצְוֹות וְלַעֲבֹד וְלַעֲמֹד בַּנִּסָּיוֹן

כז וְהַנֶּאוֹת הָעוֹלָם אֵין רָאוּי שֶׁיִּהְיוּ לוֹ אֶלָּא לְעֶזֶר וּלְסִיּוּעַ בִּלְבַד לְשֶׁיִּהְיֶה לוֹ נַחַת רוּחַ וְיִשּׁוּב דַּעַת לְמַעַן יוּכַל לְפַנּוֹת לִבּוֹ אֶל הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת הַמֻּטֶּלֶת עָלָיו

כח וְאָמְנָם רָאוּי לוֹ שֶׁתִּהְיֶה כָּל פְּנִיָּתוֹ רַק לַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ שׁוּם תַּכְלִית אַחֵר בְּכָל מַעֲשֶׂה שֶׁיַּעֲשֶׂה אִם קָטָן וְאִם גָּדוֹל אֶלָּא לְהִתְקָרֵב אֵלָיו יִתְבָּרַךְ וְלִשְׁבֹּר כָּל הַמְּחִצּוֹת הַמַּפְסִיקוֹת בֵּינוֹ לְבֵין קוֹנוֹ, הֵן הֵנָּה כָּל עִנְיְנֵי הַחָמְרִיּוּת וְהַתָּלוּי בָּהֶם, עַד שֶׁיִּמָּשֵׁךְ אַחֲרָיו יִתְבָּרַךְ מַמָּשׁ כַּבַּרְזֶל אַחַר אֶבֶן הַשּׁוֹאֶבֶת.

כט וְכָל מַה שֶּׁיּוּכַל לַחְשֹׁב שֶׁהוּא אֶמְצָעִי לַקָּרְבָה הַזֹּאת, יִרְדֹּף אַחֲרָיו וְיֶאֱחֹז בּוֹ וְלֹא יַרְפֶּה.

ל וְכָל מַה שֶּׁיּוּכַל לַחְשֹׁב שֶׁהוּא מְנִיעָה לָזֶה, יִבְרַח מִמֶּנּוּ כְּבוֹרַח מִן הָאֵשׁ, וּכְעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סג): דָּבְקָה נַפְשִׁי אַחֲרֶיךָ בִּי תָּמְכָה יְמִינֶךָ,

לא כֵּיוָן שֶׁבִּיאָתוֹ לָעוֹלָם אֵינָהּ אֶלָּא לַתַּכְלִית הַזֶּה, דְּהַיְנוּ, לְהַשִּׂיג אֶת הַקִּרְבָה הַזֹּאת בְּמַלְטוֹ נַפְשׁוֹ מִכָּל מוֹנְעֶיהָ וּמַפְסִידֶיהָ.

לב וְהִנֵּה אַחַר שֶׁיָּדַעְנוּ וְהִתְבָּרֵר אֶצְלֵנוּ אֲמִתַּת הַכְּלָל הַזֶּה, יֵשׁ לָנוּ לַחְקֹר עַל פְּרָטָיו לְפִי מַדְרֵגוֹתֵיהֶם מִתְּחִלַּת הַדָּבָר וְעַד סוֹפוֹ, כְּמוֹ שֶׁסִּדְּרָם רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר בַּמַּאֲמָר שֶׁלּוֹ שֶׁהֵבֵאנוּ כְּבָר בְּהַקְדָּמָתֵנוּ, וְהֵם: הַזְּהִירוּת, הַזְּרִיזוּת, הַנְּקִיּוּת, הַפְּרִישׁוּת, הַטַּהֲרָה, הַחֲסִידוּת, הָעֲנָוָה, יִרְאַת הַחֵטְא וְהַקְּדֻשָּׁה.

לג וְעַתָּה נְבָאֵר אֶחָד בְּסִיעָתָא דִּשְׁמַיָּא.

פרק ב

א בְּבֵאוּר מִדַּת הַזְּהִירוּת

הִנֵּה עִנְיַן הַזְּהִירוּת הוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם נִזְהָר בְּמַעֲשָׂיו וּבְעִנְיָנָיו, כְּלוֹמַר, מִתְבּוֹנֵן וּמְפַקֵּחַ עַל מַעֲשָׂיו וּדְרָכָיו, הֲטוֹבִים הֵם אִם לֹא, לְבַלְתִּי עָזֹב נַפְשׁוֹ לְסַפֵּנַת הָאֲבַדּוֹן חָס וְשָׁלוֹם וְלֹא יֵלֵךְ בְּמַהֲלַךְ הֶרְגֵּלוֹ כְּעִוֵּר בַּאֲפֵלָה.

ב וְהִנֵּה זֶה דָּבָר שֶׁהַשֵּׂכֶל יְחַיְּבֵהוּ וַדַּאי. כִּי אַחֲרֵי שֶׁיֵּשׁ לָאָדָם דֵּעָה וְהַשְׂכֵּל לְהַצִּיל אֶת עַצְמוֹ וְלִבְרֹחַ מֵאֲבַדּוֹן נִשְׁמָתוֹ, אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁיִּרְצֶה לְהַעֲלִים עֵינָיו מֵהַצָּלָתוֹ,

ג אֵין לְךָ פְּחִיתוּת וְהוֹלֻלּוּת רַע מִזֶּה וַדַּאי. וְהָעוֹשֶׂה כֵּן הִנֵּה הוּא פָּחוּת מֵהַבְּהֵמוֹת וּמֵחַיּוֹת אֲשֶׁר בְּטִבְעָם לִשְׁמֹר אֶת עַצְמָם וְעַל כֵּן יִבְרְחוּ וְיָנוּסוּ מִכָּל מָה שֶׁיֵּרָאֶה לָהֶם הֱיוֹתוֹ מַזִּיק לָהֶם.

ד וְהַהוֹלֵךְ בְּעוֹלָמוֹ בְּלִי הִתְבּוֹנְנוּת אִם טוֹבָה דַּרְכּוֹ אוֹ רָעָה, הִנֵּה הוּא כְּסוּמָא הַהֹלֵךְ עַל שְׂפַת הַנָּהָר אֲשֶׁר סַכָּנָתוֹ וַדַּאי עֲצוּמָה וְרָעָתוֹ קְרוֹבָה מֵהַצָּלָתוֹ. כִּי אוּלָם חֶסְרוֹן הַשְׁמִירָה מִפְּנֵי הָעִוָּרוֹן הַטִּבְעִי אוֹ מִפְּנֵי הָעִוָּרוֹן הָרְצוֹנִי דְּהַיְנוּ סְתִימַת הָעֵינַיִם בִּכְחִירָה וְחֵפֶץ, אֶחָד הוּא.

ה וְהִנֵּה יִרְמְיָהוּ הָיָה מִתְאוֹנֵן עַל רֹעַ בְּנֵי דּוֹרוֹ מִפְּנֵי הֱיוֹתָם נִגּוּעִים בְּנֶגַע הַמַּדָּה הַזֹּאת, שֶׁהָיוּ מַעֲלִימִים עֵינֵיהֶם מִמַּעֲשֵׂיהֶם בְּלִי שֶׁיָּשִׂימוּ לֵב לְרְאוֹת מָה הֵם: הֲלְהֶעָשׂוֹת אִם לְהֶעָזֵב?

ו וְאָמַר עֲלֵיהֶם (ירמיה ח): אֵין אִישׁ נִחָם עַל רָעָתוֹ לֵאמֹר וגו׳ כֻּלֹּה שָׁב בְּמֵרוֹצָתָם כְּסוּס שׁוֹטֵף בַּמִּלְחָמָה.

ז וְהֵינוּ, שֶׁהָיוּ רוֹדְפִים וְהוֹלְכִים בְּמֵרוֹצַת הֶרְגֵּלָם וְדַרְכֵיהֶם מִבְּלִי שֶׁיִּנּיחוּ זְמַן לְעַצְמָם לְדַקְדֵּק עַל הַמַּעֲשִׂים וְהַדְּרָכִים, וְנִמְצָא שֶׁהֵם נוֹפְלִים בָּרָעָה בְּלִי רְאוֹת אוֹתָהּ.

ח וְאוּלָם הִנֵּה זֹאת בֶּאֱמֶת אַחַת מִתַּחְבּוּלוֹת הַיֵּצֶר הָרַע וְעָרְמָתוֹ לְהַכְבִּיד עֲבוֹדָתוֹ בְּתָמִידוּת עַל לִבּוֹת בְּנֵי הָאָדָם עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר לָהֶם רֶוַח לְהִתְבּוֹנֵן וּלְהִסְתַּכֵּל בְּאֵיזֶה דֶּרֶךְ הֵם הוֹלְכִים.

ט כִּי יוֹדֵעַ הוּא שֶׁאִלּוּלֵי הָיוּ שָׂמִים לִבָּם כִּמְעַט קָט עַל דַּרְכֵיהֶם, וַדַּאי שֶׁמִּיָּד הָיוּ מַתְחִילִים לְהִנָּחֵם מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְהָיְתָה הַחֲרָטָה הוֹלֶכֶת וּמִתְגַּבֶּרֶת בָּהֶם עַד שֶׁהָיוּ עוֹזְבִים הַחֵטְא לְגַמְרֵי.

י וַחֲרִי זוֹ מֵעֵין עֲצַת פַּרְעֹה הָרָשָׁע שֶׁאָמַר (שמות ה): תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה עַל הָאֲנָשִׁים וְגוֹ׳, שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ לָהֶם רֶוַח כְּלָל לְבִלְתִּי יִתְּנוּ לֵב אוֹ יָשִׂימוּ עֵצָה נֶגְדּוֹ, אֶלָּא הָיָה מִשְׁתַּדֵּל לְהַפְרִיעַ לִבָּם מִכָּל הִתְבּוֹנְנוּת בְּכֹחַ הַתְמָדַת הָעֲבוֹדָה הַבִּלְתִּי מַפְסֶקֶת.

יא כֵּן הִיא עֲצַת הַיֵּצֶר הָרַע מַמָּשׁ עַל בְּנֵי הָאָדָם, כִּי אִישׁ מִלְחָמָה הוּא וּמְלֻמָּד בְּעַרְמִימוּת, וְאִי אֶפְשָׁר לִמָּלֵט מִמֶּנּוּ אֶלָּא בְּחָכְמָה רַבָּה וְהַשְׁקָפָה גְּדוֹלָה. הוּא מָה שֶּׁהַנָּבִיא צוֹוֵחַ וְאוֹמֵר (חגי א׳:ה׳): שִׂימוּ לְבַבְכֶם עַל דַּרְכֵיכֶם.

יב וּשְׁלֹמֹה אָמַר בְּחָכְמָתוֹ (משלי ו׳): אַל תִּתֵּן שֵׁנָה לְעֵינֶיךָ וּתְנוּמָה לְעַפְעַפֶּיךָ, הִנָּצֵל כִּצְבִי מִיָּד וְגוֹ׳.

יג וַחֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (מועד קטן ה): כָּל הַשָּׁם אָרְחוֹתָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה וְרוֹאֶה בִּישׁוּעָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

יד וּפְשׁוּט הוּא שֶׁאֶפְלּוּ אִם יְפַקֵּחַ הָאָדָם עַל עַצְמוֹ, אֵין בְּכֹחוֹ לִנָּצֵל אִלּוּלֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹזְרוֹ, כִּי הַיֵּצֶר הָרַע תַּקִּיף מְאֹד, וּכְמַאֲמַר הַכָּתוּב (תהלים לז): צוֹפֶה רָשָׁע לַצַּדִּיק וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ, ה׳ לֹא יַעַזְבֶנּוּ וְגוֹ׳.

טו אַךְ אִם הָאָדָם מְפַקֵּחַ עַל עַצְמוֹ, אָז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹזְרוֹ וְנִצּוֹל מִן הַיֵּצֶר הָרַע.

טז אֲבָל אִם אֵינוֹ מְפַקֵּחַ הוּא עַל עַצְמוֹ, וַדַּאי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא יְפַקֵּחַ עָלָיו. כִּי אִם הוּא אֵינוֹ חָס, מִי יָחוּס עָלָיו. וְהוּא כְּעִנְיַן מָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לג): כָּל מִי שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה אָסוּר לְרַחֵם עָלָיו. וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ (אבות ג): אִם אֵין אֲנִי לִי מִי לִי.

פרק ג

א בְּבֵאוּר חֶלְקֵי הַזְּהִירוּת

הִנֵּה הָרוֹצֶה לְפַקֵּחַ עַל עַצְמוֹ, שְׁתַּיִם הֵנָּה הַהַשְׁקָפוֹת הַצְּרִיכוֹת לוֹ:

ב הָאַחַת, שֶׁיִּתְבּוֹנֵן מַהוּ הַטּוֹב הָאֲמִתִּי שֶׁיִּבְחַר בּוֹ הָאָדָם, וְהָרַע הָאֲמִתִּי שֶׁיָּנוּס מִמֶּנּוּ.

ג וְהַשְּׁנִיָּה, עַל הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר הוּא עוֹשֶׂה לִרְאוֹת אִם הֵם מִכְּלַל הַטּוֹב אוֹ מִכְּלַל הָרַע.

ד וְזֶה, בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה וְשֶׁלֹּא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה.

ה בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה שׁוּם מַעֲשֶׂה מִבְּלִי שֶׁיִּשְׁקֹל אוֹתוֹ בְּמֹאזְנֵי זֹאת הַיְדִיעָה.

ו וְשֶׁלֹּא בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה שֶׁיַּעֲלֶה לְפָנָיו זִכְרוֹן כָּלָל מַעֲשָׂיו וְיִשְׁקֹל אוֹתָם כְּמוֹ כֵן בְּמֹאזְנֵי הַמִּשְׁקָל הַזֶּה לִרְאוֹת מָה יֵּשׁ בָּם מֵהָרַע לְמַעַן יְדֻחֶה אוֹתוֹ, וּמָה מִן הַטּוֹב לְהַתְמִיד בּוֹ וּלְהִתְחַזֵּק בּוֹ. וְאִם יִמְצָא בָּהֶם מִן הָרָע, אָז יִתְבּוֹנֵן וְיַחְקֹר בְּשִׂכְלוֹ אֵיזֶה תַּחְבּוּלָה יַעֲשֶׂה לָסוּר מִן הָרַע הַהוּא וְלִטָּהֵר מִמֶּנּוּ.

ז וְדָבָר זֶה הוֹדִיעוּנוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּאָמְרָם (עירובין יג): נוֹחַ לוֹ לְאָדָם שֶׁלֹּא נִבְרָא יוֹתֵר מִשֶּׁנִּבְרָא, וְעַכְשָׁו שֶׁנִּבְרָא יְפַשְּׁפֵשׁ בְּמַעֲשָׂיו, וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי יְמַשְׁמֵשׁ בְּמַעֲשָׂיו. וְתִרְאֶה שֶׁשְּׁנֵי הַלָּשׁוֹנוֹת הֵם שְׁתֵּי אַזְהָרוֹת טוֹבוֹת וּמוֹעִילוֹת מְאֹד.

ח כִּי הִנֵּה הַפִּשְׁפּוּשׁ בַּמַּעֲשִׂים הוּא לַחְקֹר עַל כָּלָל הַמַּעֲשִׂים וּלְהִתְבּוֹנֵן בּוֹ, הֲנִמְצָא בָּהֶם מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא יֵעָשׂוּ אֲשֶׁר אֵינָם הוֹלְכִים עַל פִּי מִצְוֹת ה׳ וְחֻקָּיו, כִּי כָּל אֲשֶׁר יִמְצָא מֵאֵלֶּה יְבַעֵרֵם מִן הָעוֹלָם.

ט אַךְ הַמִּשְׁמוּשׁ הִיא הַחֲקִירָה אֲפִלּוּ בַּמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים עַצְמָם, לַחְקֹר וְלִרְאוֹת חֵישׁ בְּעִנְיָנָם אֵיזֶה פְּנִיָּה אֲשֶׁר לֹא טוֹבָה אוֹ אֵיזֶה חֵלֶק רַע שֶׁיִּצְטָרֵךְ לְהַסִירוֹ וּלְבַעֲרוֹ.

י וְהֲרֵי זֶה כְּמַמְשְׁמֵשׁ בְּבֶגֶד לִבְחֹן הַטּוֹב וְחָזָק הוּא אוֹ חַלָּשׁ וּבָלוּי כֵּן יְמַשְׁמֵשׁ בְּמַעֲשָׂיו לִבְחֹן תִּכּוּנָתָם בְּתַכְלִית הַהַבְחָנָה עַד שֶׁיִּשָּׁאֵר זָךְ וְנָקִי.

יא כְּלַל הַדָּבָר: יִהְיֶה הָאָדָם מְעַיֵּן עַל מַעֲשָׂיו כֻּלָּם, וּמְפַקֵּחַ עַל כָּל דְּרָכָיו שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ לְעַצְמוֹ הֶרְגֵּל רַע וּמִדָּה רָעָה, כָּל שֶׁכֵּן עֲבֵרָה וָפֶשַׁע.

יב וְהִנְנִי רוֹאֶה צֹרֶךְ לָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה מְדַקְדֵּק וְשׁוֹקֵל דְּרָכָיו דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ כַּסּוֹחֲרִים הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר יְפַלְּסוּ תָּמִיד כָּל עִסְקֵיהֶם לְמַעַן לֹא יִתְקַלְקְלוּ, וְיִקָּבַע עִתִּים וְשָׁעוֹת לָזֶה שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִשְׁקָלוֹ עֲרַאי, אֶלָּא בְּקִבְיעוּת גָּדוֹל, כִּי רַב הַתּוֹעֶלֶת הוּא.

יג וַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הוֹרוּנוּ בְּפֵרוּשׁ צֹרֶךְ הַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה, וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא בתרא עח):

יד עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמַּשְׁלִים בּוֹאוּ חֶשְׁבּוֹן – עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמַּשְׁלִים בְּיִצְרָם, בּוֹאוּ וְנִחַשֵּׁב חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ וּשְׂכַר עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ וְכוּ׳.

טו וְזֶה, כִּי הָעֲצָה הָאֲמִתִּית הַזֹּאת, לֹא יוּכְלוּ לָתֵת אוֹתָהּ וְלֹא לִרְאוֹת אֲמִתָּתָהּ אֶלָּא אוֹתָם שֶׁכְּבָר יָצְאוּ מִתַּחַת יַד יִצְרָם וּמָשְׁלוּ בּוֹ. כִּי מִי שֶׁהוּא עֲדַיִן חָבוּשׁ בְּמַאֲסַר יִצְרוֹ, אֵין עֵינָיו רוֹאוֹת הָאֱמֶת הַזֹּאת וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַכִּירָהּ, כִּי הֵיצֶר מְסַמֵּא אֶת עֵינָיו מַמָּשׁ, וְהִנֵּה הוּא כְּהוֹלֵךְ בַּחֹשֶׁךְ שֶׁיֵּשׁ לְפָנָיו מִכְשׁוֹלוֹת וְאֵין עֵינָיו רוֹאוֹת אוֹתָם.

טז וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא מציעא פג): תֶּשֶׁת חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה (תהלים קד), זֶה הָעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁדּוֹמֶה לַלַּיְלָה.

יז וְהֶבֶן כַּמָּה נִפְלָא הַמַּאֲמָר הָאֲמִתִּי הַזֶּה לְמִי שֶׁמַּעֲמִיק לְהָבִין בּוֹ. כִּי הִנֵּה חֹשֶׁךְ הַלַּיְלָה שְׁנֵי מִינֵי טָעוּיוֹת אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיִּגְרֹם לְעֵין הָאָדָם: אוֹ יְכַסֶּה אֶת הָעַיִן עַד שֶׁלֹּא יִרְאֶה מַה שֶּׁלְּפָנָיו כְּלָל, אוֹ שֶׁיַּטְעֶה אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּרְאֶה עַמּוּד כְּאִלּוּ הוּא אָדָם, וְאָדָם כְּאִלּוּ הוּא עַמּוּד.

יח כֵּן חֶמְרִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם הַזֶּה, הִנֵּה הוּא חֹשֶׁךְ הַלַּיְלָה לְעֵין הַשֵּׂכֶל, וְגוֹרֵם לוֹ שְׁתֵּי טָעוּיוֹת:

יט הָאַחַת אֵינוֹ מַנִּיחַ לוֹ שֶׁיִּרְאֶה הַמִּכְשׁוֹלוֹת שֶׁבְּדַרְכֵי הָעוֹלָם

כ וְנִמְצָאִים הַפְּתָאִים הוֹלְכִים לָבֶטַח וְנוֹפְלִים וְאוֹבְדִים מִבְּלִי שֶׁהִגִּיעָם פַּחַד תְּחִלָּה. וְהוּא מָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (משלי ד): דֶּרֶךְ רְשָׁעִים כָּאֲפֵלָה לֹא יָדְעוּ בַּמֶּה יִכָּשֵׁלוּ, וְאוֹמֵר (שם כב): עָרוּם רָאָה רָעָה וְנִסְתָּר וּפְתָיִים עָבְרוּ וְנֶעֱנָשׁוּ, וְאוֹמֵר (שם יד): וּכְסִיל מִתְעַבֵּר וּבוֹטֵחַ, כִּי לְבָם בָּרִיא לָהֶם כְּאוֹלָם, וְנוֹפְלִים טֶרֶם יֵדְעוּ מֵהַמִּכְשׁוֹל כְּלָל.

כא וְהַטָּעוּת הַשְּׁנִיָּה וְהִיא קָשָׁה מִן הָרִאשׁוֹנָה הִיא שֶׁמַּטְעֶה רְאִיָּתָם עַד שֶׁרוֹאִים הָרַע כְּאִלּוּ הוּא מַמָּשׁ טוֹב, וְהַטּוֹב כְּאִלּוּ הוּא רַע, וּמִתּוֹךְ כָּךְ מִתְחַזְּקִים וּמַחֲזִיקִים מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים. כִּי אֵין דַּי שֶׁחָסְרָה מֵהֶם רְאִיַּת הָאֱמֶת לִרְאוֹת הָרָעָה אֲשֶׁר נֶגֶד פְּנֵיהֶם, אֶלָּא שֶׁנִּרְאֶה לָהֶם לְמִצְוֹא רְאָיוֹת גְּדוֹלוֹת וְנִסְיוֹנוֹת מוֹכִיחִים לְסָבְרוֹתֵיהֶם הָרָעוֹת וּלְדֵעוֹתֵיהֶם הַכּוֹזְבוֹת,

כב וְזֹאת הִיא הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַמְּלַכְלַכְתָּם וּמְבִיאָתָם אֶל בְּאֵר שַׁחַת. וְהוּא מָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ישעיה ו): הַשְׁמֵן לֵב הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן וְגוֹ׳

כג וְכָל זֶה מִפְּנֵי הֱיוֹתָם תַּחַת הַחֹשֶׁךְ וּכְבוּשִׁים הֵמָּה תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת יִצְרָם. אַף אוֹתָם שֶׁכְּבָר יָצְאוּ מִן הַמַּאֲסָר הַזֶּה, הֵם רוֹאִים הָאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ וְיכוֹלִים לְיַצֵּץ שְׁאָר בְּנֵי אָדָם עָלָיו.

כד הָא לָמָּה זֶה דּוֹמֶה? לְגַן הַמְּבוּכָה, הוּא הַגַּן הַנָּטוּעַ לְצָחוֹק, הַיָּדוּעַ אֵצֶל הַשָּׂרִים, שֶׁהַנְּטִיעוֹת עֲשׂוּיוֹת כְּתָלִים כְּתָלִים, וּבֵינֵיהֶם שְׁבִילִים רַבִּים נְבֻכִים וּמְעֹרָבִים, כֻּלָּם דּוֹמִים זֶה לָזֶה,

כה וְהַתַּכְלִית בָּם הוּא לְהַגִּיעַ אֶל אַכְסַדְרָה אַחַת שֶׁבְּאֶמְצָעָם. וְאָמְנָם הַשְּׁבִילִים הָאֵלֶּה מֵהֶם יְשָׁרִים וּמַגִּיעִים בֶּאֱמֶת אֶל הָאַכְסַדְרָה, וּמֵהֶם מַשְׁגִּים אֶת הָאָדָם וּמַרְחִיקִים אוֹתוֹ מִמֶּנָּה.

כו וְאָמְנָם הַהֹלֵךְ בֵּין הַשְּׁבִילִים הוּא לֹא יוּכַל לִרְאוֹת וְלָדַעַת כְּלָל אִם הוּא בַּשְּׁבִיל הָאֱמִתִּי אוֹ בַּכּוֹזֵב, כִּי כֻּלָּם שָׁוִים וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם לְעֵין הָרוֹאֶה אוֹתָם. אִם לֹא שֶׁיֵּדַע הַדֶּרֶךְ בִּבְקִיאוּת וּטְבִיעוּת עַיִן שֶׁכְּבָר נִכְנַס בָּם וְהִגִּיעַ אֶל הַתַּכְלִית שֶׁהוּא הָאַכְסַדְרָה.

כז וְהִנֵּה הָעוֹמֵד כְּבָר עַל הָאַכְסַדְרָה הוּא רוֹאֶה כָּל הַדְּרָכִים לְפָנָיו וּמַבְחִין בֵּין הָאֲמִתִּיִּים וְהַכּוֹזְבִים, וְהוּא יוּכַל לְהַזְהִיר אֶת הַהוֹלְכִים בָּם, לוֹמַר: זֶה הַדֶּרֶךְ לְכוּ בוֹ!

כח וְהִנֵּה, מִי שֶׁיִּרְצֶה לְהַאֲמִין לוֹ, יַגִּיעַ לַמָּקוֹם הַמְיֹעָד. וּמִי שֶׁלֹּא יִרְצֶה לְהַאֲמִין וְיִרְצֶה לָלֶכֶת אַחַר עֵינָיו, וַדַּאי שֶׁיִּשָּׁאֵר אוֹבֵד וְלֹא יַגִּיעַ אֵלָיו.

כט כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה: מִי שֶׁעֲדַיִן לֹא מָשַׁל בְּיִצְרוֹ, הוּא בְּתוֹךְ הַשְּׁבִילִים, לֹא יוּכַל לְהַבְחִין בֵּינֵיהֶם. אַךְ הַמּוֹשְׁלִים בְּיִצְרָם שֶׁכְּבָר הִגִּיעוּ אֶל הָאַכְסַדְרָה, שֶׁכְּבָר יָצְאוּ מִן הַשְּׁבִילִים וְרָאוּ כָּל הַדְּרָכִים לְעֵינֵיהֶם בְּבֵרוּר, הֵם יְכוֹלִים לְיַעֵץ לְמִי שֶׁיִּרְצֶה לִשְׁמֹעַ, וְאֲלֵיהֶם צְרִיכִים אָנוּ לְהַאֲמִין.

ל וְאָמְנָם מָה הִיא הָעֵצָה שֶׁהֵם נוֹתְנִים לָנוּ? בּוֹאוּ חֶשְׁבּוֹן, בּוֹאוּ וְנַחֲשֹׁב חֶשְׁבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כִּי כְּבָר הֵם נִסּוּ וְרָאוּ וְיָדְעוּ שֶׁזֶּה לְבַדּוֹ הוּא הַדֶּרֶךְ הָאֲמִתִּי לְהַגִּיעַ הָאָדָם אֶל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר הוּא מְבַקֵּשׁ וְלֹא זוּלַת זֶה.

לא כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, צָרִיךְ הָאָדָם לִהְיוֹת מִתְבּוֹנֵן בְּשִׂכְלוֹ תָּמִיד בְּכָל זְמַן וּבְזְמַן קָבוּעַ לוֹ בְּהִתְבּוֹדְדוֹ, מָה הוּא הַדֶּרֶךְ הָאֲמִתִּי לְפִי חֹק הַתּוֹרָה שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ לֵילֵךְ בּוֹ. וְאַחַר כָּךְ יָבוֹא לְהִתְבּוֹנֵן עַל מַעֲשָׂיו אִם הֵם עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה אִם לֹא, כִּי עַל יְדֵי זֶה וַדַּאי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ נָקֵל לְטַהֵר מִכָּל רַע וּלְיַשֵּׁר כָּל דְּרָכָיו. וּכְמוֹ שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר (משלי ד): פַּלֵּס מַעְגַּל רַגְלֶיךָ וְכָל דְּרָכֶיךָ יִכּוֹנוּ, וְאוֹמֵר (איכה ג): נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה עַד ה׳.

פרק ד

א בְּדֶרֶךְ קָנְיַת הַזְּהִירוּת

הִנֵּה מָה שֶּׁמֵּבִיא אֶת הָאָדָם אֶל הַזְּהִירוּת, הוּא לִמּוּד הַתּוֹרָה. וְהוּא מָה שֶּׁאָמַר רַבִּי פִּינְחָס בְּתְחִלַּת הַבְּרַיְתָא, תּוֹרָה מְבִיאָה לִידֵי זְהִירוּת.

ב אָמְנָם עַל דֶּרֶךְ פְּרָט הַמֵּבִיא לָזֶה, הוּא הַהִתְבּוֹנְנוּת עַל חֹמֶר הָעֲבוֹדָה אֲשֶׁר חַיָּב בָּהּ הָאָדָם, וְעֹמֶק הַדִּין עָלֶיהָ. וְיֵצֵא לוֹ זֶה, מִן הָעִיּוּן בַּמַּעֲשִׂים הַכְּתוּבִים בְּסִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ וּמִן הַלִּמּוּד בְּמַאֲמְרֵי הַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַמְעוֹרְרִים עַל זֶה.

ג וְהִנֵּה יֵשׁ בַּהִתְבּוֹנְנוּת הַזֹּה הֶעָרוֹת בְּהַדְרָגָה: לִשְׁלֵמֵי הַדַּעַת, וְלַפְּחוּתִים מֵהֶם, וּלְכָל הֶהָמוֹן כֻּלּוֹ. לִשְׁלֵמֵי הַדַּעַת, תִּהְיֶה לָהֶם הַהֶעָרָה בַּמָּה שֶׁיִּתְבָּרֵר לָהֶם כִּי רַק הַשְּׁלֵמוּת הוּא הַדָּבָר הָרָאוּי שֶׁיֵּחָמֵד מֵהֶם וְלֹא זוּלַת זֶה, וְשֶׁאֵין רַע גָּדוֹל מֵהֶחְסְרוֹן הַשְּׁלֵמוּת וְהַהַרְחָקָה מִמֶּנּוּ.

ד כִּי הִנֵּה אַחַר שֶׁיִּתְבָּאֵר זֶה אֶצְלָם וְיִתְבָּאֵר לָהֶם כְּמוֹ כֵן הֱיוֹת הָאֶמְצָעִים אֵלָיו הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים וְהַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת, וַדַּאי הוּא שֶׁלֹּא יִתְרַצּוּ מֵעוֹלָם לְהַמְעִיט מֵאֵלֶּה הָאֶמְצָעִים אוֹ לְהָקֵל בָּהֶם. כִּי כְּבָר נִתְבָּאֵר אֶצְלָם שֶׁאִם אֶמְצָעִים אֵלֶּה יִמְעֲטוּ לָהֶם, אוֹ אִם הָאֶמְצָעִים יִהְיוּ חַלָּשִׁים וְלֹא בְּכָל הַחֹזֶק הַמִּצְטָרֵךְ בָּהֶם, הִנֵּה לֹא יַשִּׂיגוּ בָּהֶם שְׁלֵמוּת אֲמִתִּי אֶלָּא יִגְרַע מֵהֶם בְּהִשְׁתַּדְּלוּתָם, וְנִמְצָאִים חַסְרֵי הַשְּׁלֵמוּת, מָה שֶּׁהוּא לָהֶם צָרָה גְּדוֹלָה וְרָעָה רַבָּה.

ה עַל כֵּן לֹא יִבְחֲרוּ אֶלָּא לְהַרְבּוֹת בָּהֶם וּלְהַחְמִיר בְּכָל תְּנָאֵיהֶם, וְלֹא יָנוּחוּ וְלֹא יִשְׁקְטוּ מִדָּאֲגָה מִדָּבָר פֶּן יֶחְסַר מֵהֶם מָה שֶּׁיִּגִּיעַ אוֹתָם אֶל הַשְּׁלֵמוּת אֲשֶׁר הֵם חֲפֵצִים. וְהוּא מַה שֶּׁאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (משלי כח): אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד, וּפֹרֵשׂ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ס׳): הַהוּא בְּדִבְרֵי תוֹרָה כְּתִיב.

ו וְהִנֵּה סוֹף זֹאת הַמַּדְרֵגָה, הִיא הַנִּקְרֵאת יִרְאַת חֵטְא, שֶׁהִיא מִן הַמַּשְׁבָּחוֹת שֶׁבַּמַּדְרֵגוֹת, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם יָרֵא תָּמִיד וְדוֹאֵג פֶּן יִמְצָא בְּיָדוֹ אֵיזֶה שֶׁמֶץ חֵטְא שֶׁיִּעַכְּבֶהוּ מִן הַשְּׁלֵמוּת אֲשֶׁר הוּא חַיָּב לְהִשְׁתַּדֵּל בַּעֲבוּרוֹ.

ז וְעַל זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ב עה): עַל דֶּרֶךְ הַמָּשָׁל, מִלַּמֵּד שֶׁכָּל אֶחָד נִכְוֶה מֵחֲפָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ. כִּי אֵין זֶה מִטַּעַם הַקִּנְאָה אֲשֶׁר תִּפּוֹל רַק בַּחֲסֵירֵי הַדַּעַת כְּמוֹ שֶׁאֶכְתֹּב עוֹד בְּסִיָּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא, אֶלָּא מִפְּנֵי רְאוֹתוֹ עַצְמוֹ חָסֵר מִן הַשְּׁלֵמוּת מַדְרֵגָה שֶׁהָיָה יָכוֹל לְהַשִּׂיגָהּ כְּמוֹ שֶׁהִשִּׂיגָהּ חֲבֵרוֹ.

ח וְהִנֵּה עַל פִּי הַהִתְבּוֹנְנוּת הַזֶּה וַדַּאי שֶׁלֹּא יִמָּנַע הַשָּׁלֵם בְּדַעְתּוֹ לִהְיוֹת זָהִיר בְּמַעֲשָׂיו.

ט אַף לַפְּחוּתִים מֵאֵלֶּה, תִּהְיֶה הַהֶעָרָה לְפִי הַבְחָנָתָם, וְהוּא, לְפִי עִנְיַן הַכָּבוֹד אֲשֶׁר הֵם מִתְאַוִּים לוֹ.

י וְזֶה כִּי זֶה פָּשׁוּט אֵצֶל כָּל בַּעַל דָּת, שֶׁאֵין הַמַּדְרֵגוֹת מִתְחַלְקוֹת בָּעוֹלָם הָאֲמִתִּי שֶׁהוּא הָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא לְפִי הַמַּעֲשִׂים. וְשֶׁלֹּא יִתְרוֹמֵם שָׁם אֶלָּא מִי שֶׁהוּא רַב הַמַּעֲשִׂים מֻחְבָּרוֹ. וַאֲשֶׁר הוּא מְעַט הַמַּעֲשִׂים הוּא יִהְיֶה הַשָּׁפָל.

יא אִם כֵּן, אֲפוֹא, אֵיךְ יוּכַל הָאָדָם לְהַעֲלִים עֵינָיו מִמַּעֲשָׂיו אוֹ לְמַעֵט הִשְׁתַּדְּלוּתוֹ בָּזֶה אִם אַחַר כָּךְ וַדַּאי יֵצֵר לוֹ בִּזְמַן שֶׁלֹּא יוּכַל לְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר עִוָּתוֹ.

יב וְהִנֵּה יֵשׁ מֵהַפְּתָאִים הַמְבַקְּשִׁים רַק לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם, שֶׁיֹּאמְרוּ, לָמָּה נְיַגַּע עַצְמֵנוּ בְּכָל כָּךְ חֲסִידוּת וּפְרִישׁוּת, הֲלֹא דַּי לָנוּ שֶׁלֹּא נִהְיֶה מֵהָרְשָׁעִים הַנִּדּוֹנִים בַּגֵּיהִנֹּם. אֲנַחְנוּ לֹא נִדְחוֹק עַצְמֵנוּ לִכְנֹס בְּגֵן עֵדֶן לִפְנֵי וְלִפְנִים. אִם לֹא יִהְיֶה לָנוּ חֵלֶק גָּדוֹל, יִהְיֶה לָנוּ חֵלֶק קָטָן. אָנוּ דַּי לָנוּ בָּזֶה, וְלֹא נַכְבִּיד עַל מַשָּׂאֵנוּ

בַּעֲבוּר זֹאת.

יג אָמְנָם שְׁאֵלָה אַחַת נִשְׁאַל מֵהֶם: הֲיוּכְלוּ כָּל כָּךְ עַל נְקֻלָּה לִסְבֹּל בָּעוֹלָם הַזֶּה הַחוֹלֶף, לִרְאוֹת אֶחָד מֵחַבְרֵיהֶם מְכֻבָּד וּמְנֻשָּׂא יוֹתֵר מֵהֶם וּמוֹשֵׁל עֲלֵיהֶם וְכָל שֶׁכֵּן אֶחָד מֵעַבְדֵיהֶם אוֹ מִן הָעֲנִיִּים הַנִּבְזִים וּשְׁפָלִים בְּעֵינֵיהֶם, וְלֹא יִצְטָעֲרוּ וְלֹא יִהְיֶה דָּמָם רוֹתֵחַ בְּקִרְבָּם? לֹא, וַדַּאי!

יד כִּי הִנֵּה עֵינֵינוּ הָרוֹאוֹת: כָּל עֲמַל הָאָדָם, לְהִנָּשֵׂא עַל כָּל מִי שֶׁיּוּכַל וְלָשִׂים מְקוֹמוֹ בֵּין הָרָמִים יוֹתֵר, כִּי הִיא קִנְאַת אִישׁ מֵרֵעֵהוּ. וְאִם יִרְאֶה חֲבֵרוֹ מִתְרוֹמֵם וְהוּא נִשְׁאַר שָׁפָל, וַדַּאי שֶׁמָּה שֶׁיִּסְבֹּל הוּא מָה שֶׁיִּכָּרַח לִסְבֹּלוֹ, כִּי לֹא יוּכַל לִמְנֹעַ, וּלְבָבוֹ יִתְעַשֵּׁשׁ בְּקִרְבּוֹ.

טו מֵעַתָּה, אִם כָּךְ קָשֶׁה עֲלֵיהֶם לִהְיוֹת שְׁפָלִים מִזּוּלָתָם בַּמַּעֲלוֹת הַמְּדֻמּוֹת וְהַכּוֹזְבוֹת, שֶׁאֵין הַשִּׁפְלוּת בָּם אֶלָּא לְפָנִים, וְלֹא הַהִנָּשֵׂא אֶלָּא שָׁוְא וָשֶׁקֶר, אֵיךְ יוּכְלוּ לִסְבֹּל שֶׁיִּרְאוּ עַצְמָם שְׁפָלִים יוֹתֵר מֵאוֹתָם הָאֲנָשִׁים עַצְמָם אֲשֶׁר הֵם עַתָּה שְׁפָלִים מֵהֶם. וְזֶה בִּמְקוֹם הַמַּעֲלָה הָאֲמִתִּית וְהַיָּקָר הַנִּצְחִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁעַכְשָׁו אֵין מַכִּירִים אוֹתוֹ וְאֶת עֶרְכּוֹ, עַל כֵּן לֹא יָחוּשׁוּ אֵלָיו, אֲבָל בִּזְמַנּוֹ, וַדַּאי שֶׁיַּכִּירוּהוּ לַאֲמִתּוֹ לְצַעֲרָם וּלְבָשְׁתָּם, וַדַּאי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם זֶה אֶלָּא צַעַר גָּדוֹל וְנִצְחִי.

טז חֲרִי לְךָ, שֶׁאֵין הַסַּבְלָנוּת הַזֶּה אֲשֶׁר הֵם הוֹרְשִׁים לְעַצְמָם לְהָקֵל מֵהֶם חֹמֶר הָעֲבוֹדָה, אֶלָּא פִּתּוּי כּוֹזֵב שֶׁמְּפַתֶּה יְצָרָם אוֹתָם, וְלֹא דָּבָר אֲמִתִּי כְּלָל.

יז וּכְבָר לֹא הָיָה מָקוֹם לְפִתּוּי זֶה לָהֶם לוּלֵי הָיוּ רוֹאִים אֲמִתַּת הָעִנְיָן. אֲבָל לְפִי שֶׁאֵין מְבַקְּשִׁים אוֹתוֹ וְהוֹלְכִים וְשׁוֹגִים לְרִצּוֹנָם, הִנֵּה לֹא יוּסַר מֵהֶם פִּתּוּיָם עַד הַזְּמַן אֲשֶׁר לֹא יוֹעִיל לָהֶם, כִּי לֹא יִהְיֶה עוֹד בְּיָדָם לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר שִׁחֲתוּ. וְהוּא מָה שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (קהלת ט): כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ עֲשֵׂה כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל אֲשֶׁר אַתָּה הוֹלֵךְ שָׁמָּה.

יח וְהַיְנוּ, כִּי מָה שֶׁאֵין הָאָדָם עוֹשֶׂה עַד שֶׁהַכֹּחַ מָסוּר בְּיָדוֹ מִבּוֹרְאוֹ הוּא הַכֹּחַ הַבְּחִירִי הַמָּסוּר לוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו שֶׁהוּא בָּהֶם בְּחִירִי וּמְצֻוֶּה לַעֲשׂוֹת, הִנֵּה לֹא יוּכַל לַעֲשׂוֹתוֹ עוֹד בַּקֶּבֶר וּבַשְּׁאוֹל, שֶׁאֵין הַכֹּחַ הַזֶּה עוֹד בְּיָדוֹ, כִּי מִי שֶׁלֹּא הִרְבָּה מַעֲשִׂים טוֹבִים בְּחַיָּיו, אִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹתָם אַחֲרֵי כֵן. וּמִי שֶׁלֹּא חִשֵּׁב חֶשְׁבּוֹן מַעֲשָׂיו, לֹא יִהְיֶה לוֹ זְמַן לְחַשְׁבוֹ אָז. וּמִי שֶׁלֹּא הִתְחַכֵּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, לֹא יִתְחַכֵּם בַּקֶּבֶר. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר (שם): כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל אֲשֶׁר אַתָּה הוֹלֵךְ שָׁמָּה.

יט אַךְ הַהֶעָרָה לְכָל הֶהָמוֹן, הִנֵּה הוּא בְּעִנְיַן הַשָּׂכָר וְעֹנֶשׁ עַצְמָם בִּרְאוֹת עֹמֶק הַדִּין עַד הֵיכָן מַגִּיעַ, אֲשֶׁר בֶּאֱמֶת רָאוּי לְהִזָּדָעְזֵעַ וּלְהִתְחָרֵד תָּמִיד, כִּי מִי יַעֲמֹד בְּיוֹם הַדִּין וּמִי יִצְדַּק לִפְנֵי בוֹרְאוֹ בַּאֲשֶׁר הַשְׂקָפָתוֹ מְדֻקְדֶּקֶת עַל כָּל דָּבָר קָטֹן אוֹ גָּדוֹל.

כ וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חגיגה ה): וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שֵּׂחוֹ, אֲפִלּוּ שִׂיחָה קַלָּה שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, מַגִּידִים לוֹ לְאָדָם בְּשָׁעַת הַדִּין.

כא עוֹד אָמְרוּ (יבמות קכא): וּסְבִיבָיו נִשְׂעָרָה מְאֹד, מְלַמֵּד שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַקְדֵּק עִם חֲסִידָיו כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה.

כב אַבְרָהָם, הוּא אַבְרָהָם הָאָהוּב לְקוֹנוֹ עַד שֶׁהַכָּתוּב אָמַר עָלָיו (ישעיה מא): אַבְרָהָם אוֹהֲבִי, לֹא פָּלַט מִן הַדִּין מִפְּנֵי דְּבָרִים קַלִּים שֶׁלֹּא דִּקְדֵּק בָּהֶם. עַל שֶׁאָמַר בַּמָּה אֵדַע, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, יָדַעַ תֵּדַע כִּי גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ (פר״א מח). עַל שֶׁכָּרַת בְּרִית עִם אֲבִימֶלֶךְ בְּלֹא צִוּוּיוֹ שֶׁל מָקוֹם, (ב״ר נד) אָמַר לוֹ הקב״ה חַייֶךָ שֶׁאֲנִי מַשְׁהֶא בְּשִׁמְחַת בָּנֶיךָ שְׁבָעָה דוֹרוֹת (שם פט).

כג יַעֲקֹב, עַל שֶׁחָרָה אַפּוֹ בְּרָחֵל שֶׁאָמְרָה לוֹ הָבָה לִי בָּנִים, אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ, זֶה לְשׁוֹנוֹ: אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ עוֹנִים אֶת הַמְּעוּקוֹת? חַייֶךָ, שֶׁבָּנֶיךָ עוֹמְדִים לִפְנֵי בָּנָהּ (שם עא).

כד וּלְפִי שֶׁנָּתַן אֶת דִּינָהּ בְּתֹבָה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְחֶהָ עֵשָׂו, אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָרָ נָתוּ הָיְתָה וַדַּאי לְטוֹבָה, אַךְ לְפִי שֶׁמָּנַע חֶסֶד מֵאָחִיו, אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (שם ע״ו): אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לַמָּס מֵרֵעֵהוּ חֶסֶד (איוב ו), לֹא בִּקַּשְׁתָּ לְהַשִּׂיאָהּ לְמָהוּל חֲרֵי הִיא נִשֵּׂאת לָעֲרֵל, לֹא בִּקַּשְׁתָּ לְהַשִּׂיאָהּ דֶּרֶךְ חֻפָּה חֲרֵי הִיא נִשֵּׂאת דֶּרֶךְ אִסּוּר.

כה יוֹסֵף, לְפִי שֶׁאָמַר לְשַׂר הַמַּשְׁקִים כִּי אִם זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ, נִתּוֹסְפוּ לוֹ שְׁתֵּי שָׁנִים, כְּמַאֲמָרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פ״ט). יוֹסֵף עַצְמוֹ עַל שֶׁחָנַט אֶת אָבִיו בְּלִי רְשׁוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אוֹ לְפִי שֶׁשָּׁמַע עַבְדְּךָ אָבִינוּ וְשָׁתַק, לָמָּר כִּדְאִית לֵהּ וּלְמָר כִּדְאִית לֵהּ, מֵת לִפְנֵי אֶחָיו (שם ק).

כו דָּוִד, לְפִי שֶׁקָּרָא לְדִבְרֵי תוֹרָה זְמִירוֹת, נֶעֱנַשׁ, שֶׁנִּכְשַׁל בִּדְבַר עֲזָא וְנִתְעַרְבְּבָה שִׁמְחָתוֹ (סוטה לה).

כז מִיכַל, לְפִי שֶׁהוֹכִיחָה אֶת דָּוִד בַּמֶּה שֶׁרָקַד בַּחוּץ לִפְנֵי הָאָרוֹן, נֶעֱנְשָׁה שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ וָלָד אֶלָּא בְּמוֹתָהּ (שמואל ב ו).

כח חִזְקִיָּהוּ, לְפִי שֶׁהֶרְאָה אֶל שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת בֵּית נְכֹתֹה, נִגְזַר עַל בָּנָיו לִהְיוֹת סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל (מלכים ב כ).

כט וְרַבִּים כָּאֵלֶּה מְאֹד.

ל וּבְפֶרֶק הַכֹּל חַיָּבִים אָמְרוּ (חגיגה ה): רַבִּי יוֹחָנָן כַּד הֲוָה מָטֵי לְהַאי קְרָא הֲוָה בָּכֵי, וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר וגו׳, עֵבֶד שֶׁשּׁוֹקְלִים עָלָיו קַלּוֹת כַּחֲמוּרוֹת, תַּקָּנָה יֵשׁ לוֹ?

לא וּבְוַדַּאי שֶׁאֵין כַּוָּנַת הַמַּאֲמָר שֶׁיִּהְיֶה הָעֹנֶשׁ עַל שְׁתֵּיהֶן אֶחָד, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. אֲמְנָם הָעִנְיָן הוּא, שֶׁלְּעִנְיַן מִשְׁקַל הַמַּעֲשִׂים כָּךְ עוֹלוֹת בַּכַּף הַקַּלּוֹת כְּמוֹ הַחֲמוּרוֹת, כִּי לֹא יַשְׁכִּיחוּ הַחֲמוּרוֹת אֶת הַקַּלּוֹת וְלֹא יַעֲלִים הַדַּיָּן עֵינוֹ מֵהֶם כְּלָל כַּאֲשֶׁר לֹא יַעֲלִים מֵהַחֲמוּרוֹת

לב אֶלָּא עַל כֻּלָּם יַשְׁגִּיחַ וִיפַקֵּחַ בְּהַשְׁוָאָה אַחַת, לָדוּן כָּל אֶחָד מֵהֶם וּלְהַעֲנִישׁ אַחַר כָּךְ עַל כָּל אֶחָד כְּפִי מָה שֶּׁהוּא, וְהוּא מָה שֶּׁשְּׁלֵמוֹת הַמֻּלָּךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם אוֹמֵר (קהלת יב): כִּי אֶת כָּל מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים יָבִא בְּמִשְׁפָּט וגו׳, כִּי כַּאֲשֶׁר אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַנִּיחַ מִלְּשַׁכֵּחַ כָּל מַעֲשֶׂה טוֹב קָטָן כְּמוֹת שֶׁהוּא, כֵּן לֹא יַנִּיחַ מִלְּשַׁכֵּחַ וּלְהוֹכִיחַ כָּל מַעֲשֶׂה רַע קָטָן כְּמוֹת שֶׁהוּא.

לג וּלְהוֹצִיא מִלֵּב הָרוֹצִים לְהִתְפַּתּוֹת וְלַחֲשֹׁב שֶׁלֹּא יַעֲלֶה הָאָדוֹן בָּרוּךְ הוּא בְּדִינָיו הַדְּבָרִים הַקַּלִּים וְלֹא יִקַּח חֶשְׁבּוֹן עֲלֵיהֶם. אֶלָּא כְּלָלָא הוּא (בבא קמא נ): כָּל הָאוֹמֵר, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וַתְּרָן הוּא, יַוַּתְּרוּ מְעוֹהִי. וְכֵן אָמְרוּ: אִם אוֹמֵר לְךָ יֵצֶר הָרַע, חֲטֹא, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לְךָ אַל תִּשְׁמַע לוֹ.

לד וְזֶה דָּבָר פָּשׁוּט וּמְבֹרָר, כִּי הִנֵּה אֵל אֱמֶת ה׳. וְהוּא מָה שֶּׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (דברים לב): הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל וגו׳, כִּי כֵּינָן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצֶה בַּמִּשְׁפָּט, הִנֵּה כָּךְ הוּא עֹבֵר עַל הַמִּשְׁפָּט, הַעֲלֵם אֶת הָעַיִן מִן הַזְּכוּת כְּמוֹ מִן הַחוֹבָה. עַל כֵּן אִם מִשְׁפָּט הוּא רוֹצֶה, צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן לְכָל אִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרֵי מַעֲלָלָיו בְּתַכְלִית הַדִּקְדּוּק, בֵּין לְטוֹב בֵּין לְמוּטָב, וְהַיְנוּ, אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא, שֶׁפִּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי): לַצַּדִּיקִים וְלָרְשָׁעִים, כִּי כָּךְ הִיא הַמִּדָּה וְעַל הַכֹּל הוּא דָּן וְעַל כָּל חֵטְא הוּא מַעֲנִישׁ וְאֵין לְהִמָּלֵט.

לה וְאִם תֹּאמַר, אִם כֵּן, מִדַּת הָרַחֲמִים לָמָּה הִיא עוֹמֶדֶת, כֵּינָן שֶׁעַל כָּל פָּנִים צָרִיךְ לְדַקְדֵּק בַּדִּין עַל כָּל דָּבָר? הַתְּשׁוּבָה, וַדַּאי, מִדַּת הָרַחֲמִים הִיא קִיּוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁלֹּא הָיָה עוֹמֵד זוּלָתוֹ כְּלָל וּכְלָל. וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין מִדַּת הַדִּין לוֹקָה, וְזֶה, כִּי לְפִי שׁוּרַת הַדִּין מַמָּשׁ,

לו הָיָה רָאוּי שֶׁהַחוֹטֵא יֵעָנֵשׁ מִיָּד תֵּכֶף לְחֶטְאוֹ בְּלִי הַמְתָּנָה כְּלָל.

לז וְגַם שֶׁהָעֹנֶשׁ עַצְמוֹ יִהְיֶה בַּחֲרוֹן אַף, כָּרָאוּי לְמִי שֶׁמַּמְרֶה פִּי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ.

לח וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה תִּקּוּן לַחֵטְא כְּלָל.

לט כִּי הִנֵּה בֶּאֱמֶת, אֵיךְ יִתָּקֵן הָאָדָם אֶת אֲשֶׁר עִוֵּת וְהַחֵטְא כְּבָר נַעֲשָׂה? הֲרֵי שָׁרַצַח הָאָדָם אֶת חֲבֵרוֹ, הֲרֵי שֶׁנָּאַף, אֵיךְ יוּכַל לְתַקֵּן הַדָּבָר הַזֶּה? הֲיוּכַל לְהָסִיר הַמַּעֲשֶׂה הֶעָשׂוּי מִן הַמְּציאוּת?

מ אָמְנָם, מִדַּת הָרַחֲמִים הִיא הַנּוֹתֶנֶת הֵפֶךְ הַשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁזָּכַרְנוּ:

מא דְּהַיְנוּ, שֶׁיִּתֵּן זְמַן לַחוֹטֵא וְלֹא יִכָּחֵד מִן הָאָרֶץ מִיָּד כְּשֶׁחָטָא.

מב וְשֶׁהָעֹנֶשׁ עַצְמוֹ לֹא יִהְיֶה עַד לְכַלָּה.

מג וְשֶׁהַתְּשׁוּבָה תִּנָּתֵן לַחוֹטְאִים בְּחֶסֶד גָּמוּר, שֶׁתֶּחְשֹׁב עֲקִירַת הָרָצוֹן כַּעֲקִירַת הַמַּעֲשֶׂה.

מד דְּהַיְנוּ, שֶׁבְּהִיוֹת הַשָּׁב מַכִּיר אֶת חֶטְאוֹ וּמוֹדֶה בּוֹ וּמִתְבּוֹנֵן עַל רָעָתוֹ וְשָׁב וּמִתְחָרֵט עָלָיו חֲרָטָה גְּמוּרָה דְּמֵעִקָּרָא כַּחֲרָטַת הַנֶּדֶר מַמָּשׁ שֶׁהוּא מִתְנַחֵם לְגַמְרֵי וְהָיָה חָפֵץ וּמִשְׁתּוֹקֵק שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא הָיָה נַעֲשֶׂה הַדָּבָר הַהוּא וּמִצְטַעֵר בְּלִבּוֹ צַעַר חָזָק עַל שֶׁכְּבָר נַעֲשָׂה הַדָּבָר וְעוֹזֵב אוֹתוֹ לְהַבָּא וּבוֹרֵחַ מִמֶּנּוּ, הִנֵּה עֲקִירַת הַדָּבָר מֵרְצוֹנוֹ, יֶחְשֹׁב לוֹ כַּעֲקִירַת הַנֶּדֶר וּמִתְכַּפֵּר לוֹ. וְהוּא מָה שֶּׁאָמַר הַכָּתוּב (ישעיה ו): וְסָר עֲוֹנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר, שֶׁהֶעָוֹן סָר מַמָּשׁ מֵהַמְּציאוּת וְנֶעֱקַר בַּמֶּה שֶׁעַכְשָׁו מִצְטַעֵר וּמִתְנַחֵם עַל מָה שֶׁהָיָה לְמַפְרֵעַ.

מה וְזֶה חֶסֶד וַדַּאי שֶׁאֵינָהּ מִשּׁוּרַת הַדִּין, אַךְ עַל כָּל פָּנִים הִנֵּה הוּא חֶסֶד שֶׁאֵינוֹ מַכְחִישׁ הַדִּין לְגַמְרֵי, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ צַד לְתִלּוֹת בּוֹ.

מו שֶׁתַּחַת הָרָצוֹן שֶׁנִּתְרַצָּה בַּחֵטְא וְהַהַנָּאָה שֶׁנֶּהֱנָה מִמֶּנּוּ בָּא עַתָּה הַנֶּחָמָה וְהַצַּעַר.

מז וְכֵן אֲרִיכוּת הַזְּמַן אֵינֶנּוּ וּתְרוֹן עַל הַחֵטְא, אֶלָּא סַבָּלָנוּת קָצַת לְפִתְחוֹ לוֹ פֶּתַח תִּקּוּן.

מח וְכֵן כָּל שְׁאָר דַּרְכֵי חֶסֶד: כְּעִנְיַן בְּרָא מְזַכֶּה אַבָּא (סנהדרין קד), אוֹ מִקָּצַת נֶפֶשׁ כְּכָל הַנֶּפֶשׁ (קהלת רבה ז כז), הַמַּזְכִּירִים בְּדִבְרֵי הַחָכְמִים, דַּרְכֵי חֶסֶד הֵם לְקַבֵּל אֶת הַמִּעַט כַּמֶּרְכָּבָה, אַף לֹא מִתְנַגְּדִים וּמַכְחִישִׁים מַמָּשׁ מִדַּת הַדִּין, כִּי כְּבָר יֵשׁ בָּהֶם טַעַם הָגוּן לְהַחְשִׁיב אוֹתָם.

מט אַף שֶׁיִּוָּתְרוּ עֲבֵרוֹת בְּלֹא כְלוּם אוֹ שֶׁלֹּא יַשְׂגִּיחַ עֲלֵיהֶם, זֶה הָיָה נֶגֶד הַדִּין לְגַמְרֵי, כִּי כְּבָר לֹא הָיָה מִשְׁפָּט וְדִין אֲמִתִּי בַּדְּבָרִים, עַל כֵּן זֶה אִי אֶפְשָׁר לְהִמָּצֵא כְּלָל. וְאִם אֶחָד מִן הַדְּרָכִים שֶׁזָּכַרְנוּ לֹא יִמָּצֵא לַחוֹטֵא לְהִמָּלֵט, וַדַּאי שֶׁמִּדַּת הַדִּין לֹא תָּשׁוּב רֵיקָם. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי תענית פ״ב): מַאֲרִיךְ אַפֵּהּ וְגָבֵי דִּילֵהּ.

נ נִמְצָא, שֶׁאֵין לְאָדָם הָרוֹצֶה לִפְקֹחַ עֵינָיו פְּתוּי שֶׁיּוּכַל לְהִתְפַּתּוֹת בּוֹ לְבִלְתִּי הִזָּהֵר בְּמַעֲשָׂיו בְּתַכְלִית הַזְּהִירוּת וּלְדַקְדֵּק בָּהֶם תַּכְלִית הַדִּקְדּוּק. הֵן כָּל אֵלֶּה הַהַשְׁקָפוֹת שֶׁיַּשְׁקִיף עֲלֵיהֶן הָאָדָם וְיִקְנֶה בָּם מִדַּת הַזְּהִירוּת וַדַּאי, אִם בַּעַל נֶפֶשׁ הוּא.

פרק ה

א בְּבֵאוּר מַפְסִידֵי הַזְּהִירוּת וְהַהַרְחָקָה מֵהֶם

הִנֵּה מַפְסִידֵי הַמִּדָּה הַזֹּאת וּמַרְחִיקֶיהָ הֵם שְׁלֹשָׁה.

ב הָאֶחָד הוּא הַטִּפּוּל וְהַטִּרְדָּה הָעוֹלָמִית, הַשֵּׁנִי, הַשְּׂחוֹק וְהַלָּצוֹן, הַשְּׁלִישִׁי הַחֶבְרָה הָרָעָה. וּנְדַבֵּר בָּהֶם אֶחָד לְאֶחָד.

ג הִנֵּה הַטִּפּוּל וְהַטִּרְדָּה כְּבָר דִּבַּרְנוּ מֵהֶם לְמַעְלָה, כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם טָרוּד בְּעִנְיְנֵי עוֹלָמוֹ, הִנֵּה מַחְשְׁבוֹתָיו אֲסוּרוֹת בְּזִיקֵי הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם, וְאִי אֶפְשָׁר לָהֶם לָתֵת לֵב אֶל הַמַּעֲשֶׂה.

ד וְהַחֲכָמִים עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם, בִּרְאוֹתָם זֶה אָמְרוּ (אבות פ״ד): הֱוֵי מְמַעֵט בְּעֵסֶק וַעֲסֹק בַּתּוֹרָה.

ה כִּי הִנֵּה הָעֵסֶק מַכְרָח הוּא לָאָדָם לְצֹרֶךְ פַּרְנָסָתוֹ, אַף רִבּוּי הָעֵסֶק אֵינוֹ מֻכְרָח שֶׁיִּהְיֶה כָּל כָּךְ גָּדוֹל עַד שֶׁלֹּא יַנִּיחַ לוֹ מָקוֹם אֶל עֲבוֹדָתוֹ, עַל כֵּן נִצְטַוִּינוּ לִקְבֹּעַ עִתִּים לַתּוֹרָה.

ו וּכְבָר זָכַרְנוּ שֶׁהִיא הַמִּצְטָרֶכֶת יוֹתֵר לָאָדָם לְשֶׁיַּגִּיעַ אֶל הַזְּהִירוּת, וּכְמַאֲמַר רַבִּי פִּינְחָס: תּוֹרָה מְבִיאָה לִידֵי זְהִירוּת, וְזוּלָתָהּ לֹא יַגִּיעַ אֵלָיו כְּלָל, וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם פרק ב): וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד.

ז וְזֶה, כִּי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ שֶׁבָּרָא הַיֵּצֶר הָרַע בָּאָדָם, הוּא שֶׁבָּרָא הַתּוֹרָה תַּבְלִין לוֹ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין ל): בָּרָאתִי יֵצֶר הָרַע בָּרָאתִי לוֹ תּוֹרָה תַּבְלִין.

ח וְהִנֵּה פָּשׁוּט הוּא, שֶׁאִם הַבּוֹרֵא לֹא בָרָא לְמַכָּה זוֹ אֶלָּא רְפוּאָה זוֹ, אִי אֶפְשָׁר בְּשׁוּם פָּנִים שֶׁיֵּרָפֵא הָאָדָם מִזֹּאת הַמַּכָּה בִּלְתִּי זֹאת הָרְפוּאָה, וּמִי שֶׁיִּחְשֹׁב לְהִנָּצֵל זוּלָתָהּ, אֵינוֹ אֶלָּא טוֹעֶה, וְיִרְאֶה טָעוּתוֹ לְבַסּוֹף כְּשֶׁיָּמוּת בְּחֶטְאוֹ.

ט כִּי הִנֵּה הַיֵּצֶר הָרַע בֶּאֱמֶת חָזָק הוּא בָּאָדָם מְאֹד, וּמִבִּלְי יְדִיעָתוֹ שֶׁל הָאָדָם הוֹלֵךְ הוּא וּמִתְגַּבֵּר בּוֹ וְשׁוֹלֵט עָלָיו. וְאִם יַעֲשֶׂה כָּל הַתַּחְבּוּלוֹת שֶׁבָּעוֹלָם וְלֹא יִקַּח הָרְפוּאָה שֶׁנִּבְרְאָה לוֹ שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי, לֹא יֵדַע וְלֹא יַרְגִּישׁ בְּתִגְבֹּרֶת חָלְיוֹ אֶלָּא כְּשֶׁיָּמוּת בְּחֶטְאוֹ וְתֹאבַד נִשְׁמָתוֹ.

י הָא, לְמָה זֶה דּוֹמֶה. לְחוֹלֶה שֶׁדָּרַשׁ בָּרוֹפְאִים וְהִכִּירוּ חָלְיוֹ וְאָמְרוּ לוֹ שֶׁיִּקַּח סַם זֶה. וְהוּא, מִבִּלְתִּי שֶׁתִּקְדֵּם לוֹ יְדִיעָה בִּמְלֶאכֶת הָרְפוּאָה, יַנִּיחַ הַסַּם הַהוּא וְיִקַּח מָה שֶׁיַּעֲלֶה בְּמַחְשַׁבְתּוֹ מִן הַסַּמִּים, הֲלֹא יָמוּת הַחוֹלֶה הַהוּא וַדַּאי.

יא כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה. כִּי אֵין מִי שֶׁמַּכִּיר בְּחֹלִי הַיֵּצֶר הָרַע וּבְכֹחוֹ הַמַּטְבָּע בּוֹ אֶלָּא בּוֹרְאוֹ שֶׁבָּרָאוֹ, וְהוּא הִזְהִירָנוּ שֶׁהָרְפוּאָה לוֹ הִיא הַתּוֹרָה. מִי אֲפוֹא יַנִּיחַהּ וְיִקַּח מָה שֶׁיִּקַּח זוּלָתָהּ וְיִחְיֶה, וַדַּאי שֶׁחֹשֶׁךְ הַחֶמְרִיּוּת יֵלֵךְ וְיִגְבַּר עָלָיו מַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה וְהוּא לֹא יָבִין עַד שֶׁיִּמְצָא בָּרָעָה וְרָחוֹק מִן הָאֱמֶת הֶרְחֵק גָּדוֹל שֶׁאָפְלוּ הִרְהוּרֵי דְּבָרִים לֹא יַעֲלוּ עַל לִבּוֹ לְבַקֵּשׁ הָאֱמֶת.

יב אַף אִם הוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בִּרְאוֹתוֹ דְּרָכֶיהָ, צִוּוּיֶיהָ וְאַזְהָרוֹתֶיהָ, הִנֵּה סוֹף סוֹף מֵאֵלָיו יִתְחַדֵּשׁ בּוֹ הִתְעוֹרְרוּת שֶׁיְּבִיאֵהוּ אֶל הַדֶּרֶךְ הַטּוֹב. וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פתיחתא דאיכה רבתי): הַלְוַאי, אוֹתִי עָזְבוּ וְתוֹרָתִי שָׁמְרוּ, שֶׁהַמָּאוֹר שֶׁבָּהּ מַחֲזִירָן לַמּוּטָב.

יג וְהִנֵּה בִּכְלַל זֶה גַּם כֵּן קְבִיעוּת הָעִתִּים אֶל חֶשְׁבּוֹן הַמַּעֲשֶׂה וְתִקּוּנוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה.

יד וּמִלְּבַד כָּל זֶה מָה שֶׁיִּשָּׁאֵר לוֹ פְּנַאי מֵעֲסָקָיו, אִם חָכָם הוּא וַדַּאי שֶׁלֹּא יְאַבְּדֵהוּ, אֶלָּא יֹאחַז בּוֹ מְיָד וְלֹא יַרְפֶּהוּ, לַעֲסֹק בּוֹ בְּעֵסֶק נַפְשׁוֹ וְתִקּוּן עֲבוֹדָתוֹ.

טו וְזֶה הַמַּפְסִיד, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא הַיּוֹתֵר קַל לְמִי שֶׁרוֹצֶה לְהִמָּלֵט שֶׁיִּמָּלֵט מִמֶּנּוּ.

טז אַךְ הַשֵּׁנִי, הִנֵּה הוּא קָשֶׁה מְאֹד, וְהוּא הַשְׂחוֹק וְהַלָּצוֹן, כִּי מִי שֶׁטּוֹבֵעַ בָּם, הוּא כְּמִי שֶׁטּוֹבֵעַ בַּיָּם הַגָּדוֹל שֶׁקָּשֶׁה מְאֹד לְהַמָּלֵט מִמֶּנּוּ. כִּי הִנֵּה הַשְׂחוֹק הוּא מְאַבֵּד אֶת לֵב הָאָדָם, שֶׁכְּבָר אֵין הַטַּעַם וְהַדֵּעָה מוֹשֶׁלֶת בּוֹ, וַהֲרֵי הוּא כְּשִׁכּוֹר אוֹ שׁוֹטֶה אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לָתֵת לָהֶם עֲרָמָה אוֹ לְהַנְהִיגָם, כִּי אֵינָם מְקַבְּלִים הַנְהָגָה.

יז וְהוּא מָה שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (קהלת ב): לִשְׂחוֹק אָמַרְתִּי מְהוֹלָל וּלְשִׂמְחָה מַה זּוֹ עוֹשָׂה. וַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (אבות פרק ג): שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ מַרְגִּילִים אֶת הָאָדָם לְעֶרְוָה. כִּי אַף עַל פִּי שֶׁחֲמוּרָה הִיא הָעֶרְוָה אֵצֶל כָּל בֶּן דַּעַת וְלִבּוֹ יָרֵא מִקֹּרֹב אֵלֶיהָ מִכֹּחַ הַצִּיּוּר שֶׁכְּבָר נִצְטַיֵּר בְּשִׂכְלוֹ מַאֲמִיתַּת גֹּדֶל פִּשְׁעָהּ וְרֹב עָנְשָׁהּ, הִנֵּה הַשְׂחֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ מַמְשִׁיכִים אוֹתוֹ מְעַט מְעַט וּמַקְרִיבִים אוֹתוֹ הָלוֹךְ וְקָרֵב שֶׁתִּהְיֶה הַיִּרְאָה סָרָה מֵעָלָיו מְעַט מְעַט מַדְרֵגָה אַחַר מַדְרֵגָה, עַד שֶׁיִּגִּיעַ אֶל הֶעָוֹן עַצְמוֹ וְיַעֲשֶׂהוּ.

יח וְכָל כָּךְ לָמָּה, לְפִי, שֶׁכָּמוֹ שֶׁכָּל מְצִיאוּת הַזְּהִירוּת תָּלוּי בְּשִׂימַת הַלֵּב עַל הַדָּבָר, כֵּן כָּל עַצְמוֹ שֶׁל הַשְׂחוֹק אֵינוֹ אֶלָּא מֵסִיר הַלֵּב מִן הַמַּחֲשָׁבוֹת הַיְשָׁרוֹת וְהָעִיּוּנִיּוֹת, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ הִרְהוּרֵי הַיִּרְאָה בְּלִבּוֹ כְּלָל.

יט וְתִרְאֶה קְשִׁי הַלָּצוֹן וְהַשְׂחָתָתוֹ הָרַבָּה, כִּי כְּמוֹ הַמָּגֵן הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן אֲשֶׁר יַשְׁמִיט וְיַפִּיל מֵעָלָיו הַחִצִּים וּמַשְׁלִיכִם לָאָרֶץ וְלֹא יַנִּיחַ אוֹתָם שֶׁיַּגִּיעוּ אֶל גּוּף הָאָדָם כֵּן הַלָּצוֹן מְפַנֵּי הַתּוֹכָחָה וְהַמַּרְדוּת, כִּי בְּלֵיצָנוּת אֶחָד וּבְשִׂחוֹק קָטָן יַפִּיל הָאָדָם מֵעָלָיו רִבּוּי גָּדוֹל מִן הַהִתְעוֹרְרוּת וְהַהִתְפַּעֲלוּת מָה שֶּׁהַלֵּב מִתְעוֹרֵר וּמִתְפַּעֵל בְּעַצְמוֹ מִדֵּי רְאוֹתוֹ אוֹ שָׁמְעוֹ עִנְיָנִים שֶׁיְּעִירוּהוּ אֶל הַחֶשְׁבּוֹן וְהַפְּשְׁפּוּשׁ בְּמַעֲשִׂים.

כ וּבְכֹחַ הַלֵּיצָנוּת יַפִּיל הַכֹּל לָאָרֶץ וְלֹא יַעֲשֶׂה בּוֹ רֹשֶׁם כְּלָל. וְלֹא מִפְּנֵי חֶלְשַׁת הָעִנְיָנִים וְלֹא מִפְּנֵי חֶסְרוֹן הֶבְנַת הַלֵּב, אֶלָּא מִפְּנֵי כֹּחַ הַלָּצוֹן הַהוֹרֵס כָּל עִנְיְנֵי הַמּוּסָר וְהַיִּרְאָה.

כא וְהִנֵּה הַנָּבִיא יְשַׁעְיָה הָיָה צוֹוֵחַ עַל זֶה כִּכְרוּכְיָא, כִּי הָיָה רוֹאֶה שֶׁזֶּה הָיָה מָה שֶׁלֹּא הָיָה מַנִּיחַ מָקוֹם לְתוֹכְחוֹתָיו שֶׁיַּעֲשׂוּ רֹשֶׁם וְהָיָה מְאַבֵּד תִּקְוָתָם שֶׁל הַחוֹטְאִים, וְהוּא מָה שֶׁאָמַר (ישעיה כח): וְעַתָּה אַל תִּתְלוֹצָצוּ פֶּן יֶחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם.

כב וּכְבָר גָּזְרוּ אֹמֶר חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז יח): שֶׁהַלֵּץ מֵבִיא הַיִּסּוּרִין עָלָיו, וְהוּא מָה שֶׁהַכָּתוּב עַצְמוֹ מְבָאֵר בְּפֵרוּשׁ (משלי יט): נָכוֹנוּ לַלֵּצִים שְׁפָטִים, כִּי זֶה הוּא דָּבָר שֶׁהַדִּין נוֹתֵן אוֹתוֹ, כִּי מִי שֶׁמִּתְפַּעֵל מִן הַהִתְבּוֹנְנוּת וּמִן הַלִּמּוּדִים, אֵינוֹ צָרִיךְ שֶׁיִּתְיַסֵּר בְּגוּפוֹ, כִּי כְּבָר יָשׁוּב מֵחַטֹּאתָיו בְּלִי זֶה מִכֹּחַ הִרְהוּרֵי תְּשׁוּבָה שֶׁיְּזַלְזְלוּ בְּלִבָּבוֹ עַל יְדֵי מָה שֶׁיִּקְרָא אוֹ שֶׁיִּשְׁמַע מִן הַמּוּסָרִים וְהַתּוֹכָחוֹת.

כג אַךְ הַלֵּצִים שֶׁאֵינָם מִתְפַּעֲלִים מִן הַתּוֹכָחוֹת מִפְּנֵי כֹּחַ לֵיצָנוּתָם, אֵין לָהֶם תִּקּוּן אֶלָּא הַשְׁפָּטִים, שֶׁאֵלֶּה לֹא יִהְיֶה כֹּחַ בְּלֵיצָנוּתָם לִדְחוֹתָם מֵעֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יִדְחוּ הַמּוּסָרִים.

כד וְהִנֵּה כְּפִי חֹמֶר הַחֵטְא וְתוֹלְדוֹתָיו, הֶחְמִיר הַשּׁוֹפֵט הָאֲמִתִּי בְּעָנְשׁוֹ וְהוּא מָה שֶׁלִּמְּדוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז יח): קָשֶׁה הַלֵּיצָנוּת שֶׁתְּחִלָּתוֹ יִסּוּרִין וְסוֹפוֹ כְּלָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּן יֶחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה שָׁמַעְתִּי וְגוֹ׳.

כה וְהַמַּפְסִיד הַשְּׁלִישִׁי הוּא הַחֶבְרָה, דְּהַיְנוּ, חֶבְרַת הַטִּפְּשִׁים וְהַחוֹטְאִים, וְהוּא מָה שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר (משלי יג): וְרוֹעֶה כְּסִילִים יֵרוֹעַ. כִּי הִנֵּה אֲנַחְנוּ רוֹאִים פְּעָמִים רַבּוֹת אֲפִלּוּ אַחַר שֶׁנִּתְאַמֵּת אֵצֶל הָאָדָם חוֹבַת הָעֲבוֹדָה וְהַזְּהִירוּת בָּהּ, יִתְרַפֶּה מִמֶּנָּה אוֹ יַעֲבֹר עַל אֵיזֶה דְּבָרִים מִמֶּנָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלָּעֲגוּ עָלָיו חֲבֵרָיו אוֹ כְּדֵי לְהִתְעָרֵב עִמָּהֶם.

כו וְהוּא מָה שֶׁשְּׁלֹמֹה מַזְהִיר וְאוֹמֵר (שם כד): וְעִם שׁוֹנִים אַל תִּתְעָרָב. כִּי אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם (כתובות יז): לְעוֹלָם תְּהֵא דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם מְעֹרֶבֶת עִם הַבְּרִיּוֹת, אַף אַתָּה אֱמֹר לוֹ, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בִּבְנֵי אָדָם שֶׁעוֹשִׂים מַעֲשֵׂי אָדָם, אַךְ לֹא בִּבְנֵי אָדָם שֶׁעוֹשִׂים מַעֲשֵׂי בְּהֵמָה. וּשְׁלֹמֹה מַזְהִיר עוֹד (משלי יד): לֵךְ מִנֶּגֶד לְאִישׁ כְּסִיל. וְדָוִד הַמֶּלֶךְ אָמַר (תהלים א): אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ וְגוֹ׳, וּכְבָר פֵּרְשׁוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ע״ז יח): אִם הָלַךְ, סוֹפוֹ לַעֲמֹד. וְאִם עָמַד, סוֹפוֹ לָשֶׁבֶת. וְאוֹמֵר (תהלים כו): לֹא יָשַׁבְתִּי עִם מְתֵי שָׁוְא וְגוֹ׳ שָׂנֵאתִי קְהַל מְרֵעִים וְגוֹ׳.

כז אֵין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא לְהִטָּהֵר וּלְנַקּוֹת עַצְמוֹ, וְלִמְנֹעַ רַגְלָיו מִדַּרְכֵי הֶהָמוֹן הַשְּׁקוּעִים בְּהַבְלֵי הַזְּמַן, וְיָשִׁיב רַגְלָיו אֶל חַצְרוֹת ה׳ וְאֶל מִשְׁכְּנוֹתָיו. הוּא שֶׁדָּוִד עַצְמוֹ מְסַיֵּם וְאוֹמֵר (שם): אֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפַּי וַאֲסֹבְבָה אֶת מִזְבַּחֲךָ ה׳.

כח וְאִם יֵאָרַע לוֹ שֶׁיִּמָּצֵא בְּחֶבְרַת מִי שֶׁיִּלְעַג עָלָיו, לֹא יָשִׁית לִבּוֹ אֶל הַלַּעַג הַהוּא, אַדְרַבָּא, יִלְעַג עַל מַלְעִיגָיו וְיִבְזֵם, וְיַחְשֹׁב בְּדַעְתּוֹ כִּי לוּלֵי הָיָה לוֹ לְהַרְוִיחַ מָמוֹן הַרְבֵּה, הֶהָיָה מַנִּיחַ מָה שֶׁהָיָה צָרִיךְ לָזֶה מִפְּנֵי חֲבֵרָיו שֶׁלֹּא יִלָּעֲגוּ? ! כָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִרְצֶה לְאַבֵּד נִשְׁמָתוֹ מִפְּנֵי לַעַג.

כט וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הַזְהִירוּ זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה (אבות ה, כ): הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר וְכוּ' לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וְדָוִד אָמַר (תהלים קיט): וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ.

ל שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁרֹב הַמְּלָכִים עִסְקָם וְדִבּוּרָם בְּדִבְרֵי גְּדוּלוֹת וַהֲנָאוֹת, וְדָוִד שֶׁהָיָה גַּם כֵּן מֶלֶךְ, לְכָאוֹרָה תִּהְיֶה לוֹ לְחֶרְפָּה אִם בִּהְיוֹתוֹ בְּחֶבְרָתָם יִהְיֶה הוּא מְדַבֵּר בְּדִבְרֵי מוּסָר וְתוֹרָה, תַּחַת סַפְּרוֹ מִן הַגְּדוּלוֹת וּמִתַּעֲנוּגוֹת בְּנֵי אָדָם כְּמוֹהֶם, הִנֵּה לֹא הָיָה חָשׁ לָזֶה וְלֹא הָיָה כְּלָל וְלֹא נִפְתֶּה בַּהֲבָלִים הָאֵלֶּה אֲחֵרֵי שֶׁכְּבָר הִשִּׂיג הָאֱמֶת, אֶלָּא מְפָרֵשׁ וְאוֹמֵר: וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ. וְיֹשַׁעְיָה כְּמוֹ כֵן אָמַר (ישעיה נ): עַל כֵּן שַׂמְתִּי פָנַי כַּחַלָּמִישׁ וָאֵדַע כִּי לֹא אֵבוֹשׁ.

פרק ו

א בְּבֵאוּר מִדַּת הַזְּרִיזוּת

אַחַר הַזְּהִירוּת יָבוֹא הַזְּרִיזוּת, כִּי הַזְּהִירוּת סוֹבֵב עַל הַ"לֹּא תַעֲשֶׂה" וְהַזְּרִיזוּת עַל הָ"עֲשֵׂה", וְהֵינוּ (תהילים לד טו): סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב.

ב וְעִנְיָנוֹ שֶׁל הַזְּרִיזוּת מְבֹאָר, שֶׁהוּא הַהַקְדָּמָה לַמִּצְוֹת וּלְהַשְׁלָמַת עִנְיָנָם. וְכַלָּשׁוֹן הַזֶּה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה (פסחים ד): זְרִיזִים מַקְדִּימִים לַמִּצְוֹת.

ג וְזֶה, כִּי כְּמוֹ שֶׁצָּרִיךְ פִּקָּחוּת גָּדוֹל וְהַשְׂקָפָה רַבָּה לִנְצֹל מִמּוֹקְשֵׁי הַיֵּצֶר וּלְהִמָּלֵט מִן הָרַע שֶׁלֹּא יִשְׁלֹט בָּנוּ לְהִתְעָרֵב בְּמַעֲשֵׂינוּ כֵּן צָרִיךְ פִּקָּחוּת גָּדוֹל וְהַשְׂקָפָה לֶאֱחֹז בַּמִּצְוֹת וְלִזְכּוֹת בָּהֶם וְלֹא תֹּאבַדְנָה מִמֶּנּוּ.

ד כִּי כְּמוֹ שֶׁמְּסַבֵּב וּמְשְׁתַּדֵּל הַיֵּצֶר הָרַע בְּתַחְבּוּלוֹתָיו לְהַפִּיל אֶת הָאָדָם בְּמִכְמוֹרוֹת הַחֵטְא, כֵּן מִשְׁתַּדֵּל לִמְנֹעַ מִמֶּנּוּ עֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת וּלְאַבְּדָם מִמֶּנּוּ.

ה וְאִם יִתְרַפֶּה וְיִתְעַצֵּל וְלֹא יִתְחַזֵּק לִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם וְלִתְמֹךְ בָּם, יִשָּׁאֵר נָעוּר וָרֵיק מֵהֶם בְּוַדַּאי.

ו וְתִרְאֶה כִּי טֶבַע הָאָדָם כָּבֵד מְאֹד, כִּי עָפְרִיּוּת הַחָמְרִיּוּת גַּס, עַל כֵּן לֹא יַחְפֹּץ הָאָדָם בְּטֹרַח וּמְלָאכָה. וּמִי שֶׁרוֹצֶה לִזְכּוֹת לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, צָרִיךְ שֶׁיִּתְגַּבֵּר נֶגֶד טִבְעוֹ עַצְמוֹ וְיִתְגַּבֵּר וְיִזְדָּרֵז.

ז שֶׁאִם הוּא מַנִּיחַ עַצְמוֹ בְּיַד כְּבֵדוּתוֹ, וַדַּאי הוּא שֶׁלֹּא יַצְלִיחַ. וְהוּא מָה שֶׁאָמַר הַתַּנָּא (אבות ה, כ): הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר, וְקַל כַּנֶּשֶׁר, וְרָץ כַּצְּבִי, וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. וְכֵן מָנוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה (ברכות לב) בַּדְּבָרִים הַצְּרִיכִים חִזּוּק, תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וּמִקְרָא מְלֵא הוּא (יהושע א): חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי, כִּי חִזּוּק גָּדוֹל צָרִיךְ לְמִי שֶׁרוֹצֶה לִכְפּוֹת הַטֶּבַע אֶל הֶפְכּוֹ.

ח וְהִנֵּה שְׁלֹמֹה שָׁנָה מְאֹד בְּאַזְהָרָתוֹ עַל זֶה בִּרְאוֹתוֹ אֶת רֹעַ הָעַצְלָה וְהַהֶפְסֵד הַגָּדוֹל הַנִּמְשָׁךְ מִמֶּנָּה וְאָמַר (משלי ו': י'-י"א): מְעַט שֵׁנוֹת מְעַט תְּנוּמוֹת מְעַט חִבֵּק יָדַיִם לִשְׁכָּב, וּבָא כִמְהַלֵּךְ רֵאשֶׁךָ וּמַחְסֹרְךָ כְּאִישׁ מָגֵן. כִּי הִנֵּה הֶעָצֵל אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה רַע בְּקוּם עֲשֵׂה, הִנֵּה הוּא מֵבִיא אֶת הָרָעָה עָלָיו בְּשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ.

ט וְאָמַר (שם יח): גַּם מִתְרַפֶּה בְּמְלַאכְתּוֹ, אָח הוּא לְבַעַל מַשְׁחִית. כִּי אַף עַל פִּי שֶׁאֵינֶנּוּ הַמַּשְׁחִית הָעוֹשֶׂה אֶת הָרָעָה בְּיָדָיו, לֹא תַחְשֹׁב שֶׁהוּא רָחוֹק מִמֶּנּוּ, אֶלָּא אָחִיו הוּא וּבֶן גִּילוֹ הוּא.

י וְאָמַר עוֹד לְבָאֵר רָעַת הֶעָצֵל בֵּאוּר צִיּוּרִי, מָה שֶׁיִּקְרֶה וְיִוָּלֵד לְעֵינֵינוּ יוֹם יוֹם (שם כד): עַל שְׂדֵה אִישׁ עָצֵל עָבַרְתִּי וְעַל כֶּרֶם אָדָם חָסַר לֵב, וְהִנֵּה עָלָה כֻלּוֹ קִמְשֹׂנִים כָּסּוּ פָנָיו חֲרֻלִּים וְגוֹ', וָאֶחֱזֶה אָנֹכִי אָשִׁית לִבִּי, רָאִיתִי לָקַחְתִּי מוּסָר, מְעַט שֵׁנוֹת מְעַט תְּנוּמוֹת וְגוֹ', וּבָא מִתְהַלֵּךְ רֵישֶׁךָ וְגוֹ'.

יא וְהִנֵּה מִלְּבַד פְּשׁוּטוֹ אֲשֶׁר הוּא אָמְתִּי כְּמַשְׁמָעוֹ שֶׁהוּא מָה שֶׁקּוֹרֶה אֶל שְׂדֵה הֶעָצֵל מַמָּשׁ, הִנֵּה דָּרְשׁוּ בּוֹ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה, מִדְרָשׁ נָאֶה, זֶה לְשׁוֹנָם (ילקוט):

יב וְהִנֵּה עָלָה כֻלּוֹ קִמְשֹׂנִים, שֶׁמְּבַקֵּשׁ פֵּרוּשׁ שֶׁל פָּרָשָׁה וְאֵינוֹ מוֹצֵא.

יג כָּסּוּ פָנָיו וְגוֹ', מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא עָמַל בָּהֶם, הוּא יוֹשֵׁב וּמְטַמֵּא אֶת הַטָּהוֹר וּמְטַהֵר אֶת הַטָּמֵא, וּפוֹרֵץ גְּדֵרָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. מָה עָנְשׁוֹ שֶׁל זֶה? שְׁלֹמֹה פֵּרְשׁוֹ (קהלת י): וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ.

יד וְהֵינוּ, כִּי רָעַת הֶעָצֵל אֵינָהּ בָּאָה בְּבַת אַחַת, אֶלָּא מְעַט מְעַט, בְּלֹא שֶׁיֵּדַע וְיַרְגִּישׁ בָּהּ, כִּי הִנֵּה הוּא נִמְשָׁךְ מֵרָעָה אֶל רָעָה עַד שֶׁיִּמָּצֵא טָבוּעַ בְּתַכְלִית הָרָעָה.

טו הִנֵּה בַּתְּחִלָּה אֵינוֹ אֶלָּא מַחְסִיר הַטַּרַח אֲשֶׁר הָיָה רָאוּי לוֹ, וּמִזֶּה נִמְשַׁךְ שֶׁלֹּא יִלְמֹד בַּתּוֹרָה כְּכָל הַצָּרִךְ. וּמִפְּנֵי חֶסְרוֹן הַלִּמּוּד, כְּשֶׁיָּבוֹא אַחַר כָּךְ לִלְמֹד תֶּחְסַר לוֹ הַהֲבָנָה.

טז וְהִנֵּה אִוֶּלִי הָיְתָה גּוֹמֶרֶת רָעָתוֹ בָּזֶה, כְּבָר הָיְתָה רַבָּה. אַךְ עוֹד מִתְרַבָּה וְהוֹלֶכֶת בַּמֶּה שֶׁבִּרְצוֹתוֹ עַל כָּל פָּנִים לְיַשֵּׁב הַפָּרָשָׁה וְהַפֶּרֶק הַהוּא, הִנֵּה יִגָּלֶה בָּהּ פָּנִים שֶׁלֹּא כַּהֲלָכָה, וַיַּשְׁחִית הָאֱמֶת וִיהַפְּכָהּ, וְיַעֲבֹר עַל הַתַּקָּנוֹת וְיִפְרֹץ אֶת הַגְּדֵרִים,

יז וְסוֹפוֹ כְּלָיָה כְּמִשְׁפַּט כָּל פּוֹרֵץ גָּדֵר. אָמַר שְׁלֹמֹה: וָאֶחֱזֶה אָנֹכִי אֲשִׁית לִבִּי, הִתְבּוֹנַנְתִּי עַל הַדָּבָר הַזֶּה וְרָאִיתִי גֹּדֶל הָרַע שֶׁבּוֹ שֶׁהוּא כְּאֶרֶס הַהוֹלֵךְ וּמִתְפַּשֵּׁט מְעַט מְעַט, וְאֵין פְּעֻלָּתוֹ נִכֶּרֶת עַד הַמִּיתָה. וְזֶהוּ, מְעַט שְׁנוֹת וְגוֹ' וּבָא כִּמְהַלֵּךְ רֵישֶׁךְ וּמַחְסֹרְךָ כְּאִישׁ מָגֵן.

יח וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ רוֹאִים בְּעֵינֵינוּ כַּמָּה וְכַמָּה פְּעָמִים שֶׁכְּבָר לִבּוֹ שֶׁל הָאָדָם יוֹדֵעַ חוֹבָתוֹ וְנִתְאַמֵּת אֶצְלוֹ מָה שֶׁרָאוּי לוֹ לְהַצָּלַת נַפְשׁוֹ וּמָה שֶׁחוֹבָה עָלָיו מִצַּד בּוֹרְאוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן יַנִּיחֵהוּ, לֹא מֵחֶסְרוֹן הַכָּרַת הַחוֹבָה הַהִיא וְלֹא לְשׁוּם טַעַם אַחֵר, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁכְּבֵדוּת הָעֲצָלָה מִתְגַּבֶּרֶת עָלָיו.

יט וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר, אוֹכַל קִמְעָא, אוֹ אִישַׁן קִמְעָא, אוֹ קָשֶׁה עָלַי לָצֵאת מִבֵּיתִי, פָּשַׁטְתִּי אֶת כֻּתָּנְתִּי, אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה, חַמָּה עַזָּה בָּעוֹלָם, הַקָּרָה רַבָּה אוֹ הַגְּשָׁמִים, וְכָל שְׁאָר הָאֲמַתְלָאוֹת וְהַתּוֹאֲנוֹת אֲשֶׁר פִּי הָעֲצֵלִים מָלֵא מֵהֶם. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, הַתּוֹרָה מֻנַּחַת, וְהָעֲבוֹדָה מְבֻטֶּלֶת, וְהָאָדָם עוֹזֵב אֶת בּוֹרְאוֹ. הוּא מָה שֶׁשְּׁלֹמֹה אוֹמֵר (קהלת י): בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת.

כ וְאוּלָם אִם תִּשְׁאַל אֶת פִּי הָעָצֵל, יָבוֹא לְךָ בְּמַאֲמָרִי הַחֲכָמִים, וְהַמִּקְרָאוֹת מִן הַכְּתוּבִים, וְהַטְּעָנוֹת מִן הַשֵּׂכֶל, אֲשֶׁר כֻּלָּם יוֹרוּ לוֹ, לְפִי דַּעְתּוֹ הַמְשֻׁבָּשֶׁת, לְהָקֵל עָלָיו וּלְהַנִּיחוֹ בִּמְנוּחַת עַצְלוּתוֹ.

כא וְהוּא אֵינֶנּוּ רוֹאֶה שֶׁאֵין הַטְּעָנוֹת הָהֵם וְהַטְּעָמִים הָהֵם נוֹלָדִים לוֹ מִפְּנֵי שִׁקּוּל דַּעְתּוֹ, אֶלָּא מִמְּקוֹר עַצְלוּתוֹ הֵם נוֹבְעִים, אֲשֶׁר בְּהִיוֹתָהּ הִיא גּוֹבֶרֶת בּוֹ, מַטָּה דַּעְתּוֹ וְשִׂכְלוֹ אֶל הַטְּעָנוֹת הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע לְקוֹל הַחֲכָמִים וְאַנְשֵׁי הַדֵּעָה הַנִּכוֹנָה. הוּא מָה שֶׁשְּׁלֹמֹה צוֹוֵחַ וְאוֹמֵר (משלי כו): חָכָם עָצֵל בְּעֵינָיו מִשִּׁבְעָה מְשִׁיבֵי טָעַם.

כב כִּי הָעַצְלָה אֵינָהּ מַנַּחַת לוֹ שֶׁיִּהְיֶה אֲפִלּוּ חָשׁ לְדִבְרֵי הַמּוֹכִיחִים אוֹתוֹ, אֶלָּא יַחְשֹׁב הַכֹּל לְתוֹעִים וְשׁוֹטִים וְהוּא לְבַדּוֹ חָכָם.

כג וְהִנֵּה תֵּדַע כִּי זֶה כְּלָל גָּדוֹל מְנֻסֶּה בִּמְלֶאכֶת הַפְּרִישׁוּת, שֶׁכָּל קָלָא צְרִיכָה בְּדִיקָה. כִּי אַף עַל פִּי שֶׁיְּכוֹלָה לִהְיוֹת יְשָׁרָה וּנְכוֹחָה, אָמְנָם, קָרוֹב הַדָּבָר שֶׁתִּהְיֶה מֵעֲצוֹת הַיֵּצֶר וּמִרְמוֹתָיו, עַל כֵּן צָרִיךְ לִבְדֹּק אַחֲרֶיהָ בַּחֲקִירוֹת וּדְרִישׁוֹת רַבּוֹת. אִם אַחַר כָּל אֵלֶּה תִּצְדַּק, וַדַּאי שֶׁהִיא טוֹבָה.

כד כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, חִזּוּק גָּדוֹל צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְחַזֵּק וּלְהִתְגַּבֵּר בִּזְרִיזוּת לַעֲשׂוֹת הַמִּצְוֹת, בְּהַשְׁלִיכוֹ מֵעָלָיו כֹּבֶד הָעַצְלָה הַמַּעֲכֶבֶת עַל יָדוֹ.

כה וְתִרְאֶה שֶׁהַמַּלְאָכִים נִשְׁתַּבְּחוּ בַּמִּדָּה הַטּוֹבָה הַזֹּאת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (תהלים קג): גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ. וְאוֹמֵר (יחזקאל א): וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָש�ُוב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק. וְהִנֵּה אָדָם הוּא אָדָם וְלֹא מַלְאָךְ, עַל כֵּן אִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיַּגִּיעַ לְגְבוּרָתוֹ שֶׁל הַמַּלְאָךְ. אַךְ וַדַּאי, שֶׁכָּל מָה שֶׁיּוּכַל לְהִתְקָרֵב בְּמַדְרֵגָתוֹ אֵלָיו, רָאוּי שֶׁיִּתְקָרֵב. וְדָוִד הַמֶּלֶךְ הָיָה מְשַׁבֵּחַ עַל חֶלְקוֹ וְאוֹמֵר (תהלים קיט): חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ.

פרק ז

א בְּבֵאוּר חֶלְקֵי הַזְּרִיזוּת

חֶלְקֵי הַזְּרִיזוּת שְׁנַיִם, אֶחָד קֹדֶם הַמַּעֲשֶׂה וְאֶחָד אַחֲרֵי כֵן.

ב קֹדֶם הַתְּחָלַת הַמַּעֲשֶׂה הוּא שֶׁלֹּא יַחְמִיץ הָאָדָם אֶת הַמִּצְוָה,

ג אֶלָּא בְּהַגִּיעַ זְמַנָּהּ אוֹ בְּהִזְדַּמְּנָה לְפָנָיו אוֹ בַּעֲלוֹתָהּ בְּמַחְשַׁבְתּוֹ, יְמַהֵר יָחִישׁ מַעֲשֵׂהוּ לֶאֱחֹז בָּהּ וְלַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ וְלֹא יַנִּיחַ זְמַן לִזְמַן שֶׁיִּתְרַבֶּה בֵּינְתַיִם. כִּי אֵין סַכָּנָה כְּסַכָּנָתוֹ, אֲשֶׁר הִנֵּה כָּל רֶגַע שֶׁמִּתְחַדֵּשׁ, יוּכַל לְהִתְחַדֵּשׁ אֵיזֶה עִכּוּב לַמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב.

ד וְעַל אֲמִתַּת זֶה הַדָּבָר הֶעִירוּנוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בראשית רבה פרק עו): בְּעִנְיַן הַמְלָכַת שְׁלֹמֹה שֶׁאָמַר דָּוִד לִבְנָיָהוּ (מלכים א א): וְהוֹרַדְתֶּם אֹתוֹ אֶל גִּחוֹן, וְעָנָה בְּנָיָהוּ: אָמֵן, כֵּן יֹאמַר ה'.

ה אָמְרוּ, זֶה לְשׁוֹנָם (בראשית רבה עו): רַבִּי פִּינְחָס בְּשֵׁם רַבִּי חָנָן דְּצִפּוֹרִי, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (דבה"א כב): הִנֵּה בֵן נוֹלָד לָךְ הוּא יִהְיֶה אִישׁ מְנוּחָה? אֶלָּא הָרְבֵּה קָטֲגוֹרִין יַעֲמְדוּ מִכָּאן וְעַד גִּיחוֹן.

ו עַל כֵּן הִזְהִירוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכילתא שמות י״ב:י״ז): וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת, מִצְוָה הַבָּאָה לְיָדְךָ אַל תַּחְמִיצֶנָּה,

ז וְאָמְרוּ (נזיר כג, ב): לְעוֹלָם יַקְדִּים אָדָם לִדְבַר מִצְוָה, שֶׁלִּפְי שֶׁהִקְדִּימָה בְּכִירָה לַצְּעִירָה, זָכְתָה וְקָדְמָה אַרְבָּעָה דּוֹרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל לַמַּלְכוּת.

ח וְאָמְרוּ (פסחים ד): זְרִיזִים מַקְדִּימִים לַמִּצְווֹת. וְכֵן אָמְרוּ (ברכות ו): לְעוֹלָם יָרוּץ אָדָם לִדְבַר מִצְוָה וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת.

ט וּבַמִּדְרָשׁ אָמְרוּ (ויקרא רבה פ׳ מח): הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת, בְּזְרִיזוּת, כְּאֵלִּין עוּלֶמָתָא, כַּמָּה דְּאַתְּ אָמַר (תהלים סו): בְּתוֹךְ עֲלָמוֹת תּוֹפֵפוֹת.

י כִּי הַזְּרִיזוּת הִיא מִדַּת שְׁלֵמוּת גָּדוֹל אֲשֶׁר טִבְעוֹ שֶׁל הָאָדָם מוֹנְעָהּ מִמֶּנּוּ עַתָּה. וּמִי שֶׁמִּתְגַּבֵּר וְתוֹפֵשׂ בָּהּ כָּל מַה שֶּׁיּוּכַל, הִנֵּה לֶעָתִיד לָבוֹא יִזְכֶּה לָהּ בֶּאֱמֶת, אֲשֶׁר הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ יִתְּנָהּ לוֹ שְׂכָרוֹ חֵלֶף מָה שֶּׁהִשְׁתַּדֵּל אַחֲרֶיהָ בִּזְמַן עֲבוֹדָתוֹ.

יא אַךְ הַזְּרִיזוּת אַחַר הַתְּחָלַת הַמַּעֲשֶׂה הוּא, שֶׁכֵּיוָן שֶׁאָחַז בְּמִצְוָה, יְמַהֵר לְהַשְׁלִים אוֹתָהּ וְלֹא לְהָקֵל מֵעָלָיו כְּמִי שֶׁמִּתְאַוֶּה לְהַשְׁלִיךְ מֵעָלָיו מַשָּׂאוֹ, אֶלָּא מִיִּרְאָתוֹ פֶּן לֹא יִזְכֶּה לִגְמֹר אוֹתָהּ.

יב וְעַל זֶה הִרְבּוּ לְהַזְהִיר, זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְאָמְרוּ (בראשית רבה פ׳ פה): כָּל הַמַּתְחִיל בְּמִצְוָה וְאֵינוֹ גּוֹמֵר אוֹתָהּ, קוֹבֵר אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו.

יג וְאָמְרוּ (שם): אֵין הַמִּצְוָה נִקְרֵאת אֶלָּא עַל שֵׁם גּוֹמְרָהּ.

יד וְאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (משלי כב): חָזִיתָ אִישׁ מָהִיר בְּמַלַאכְתּוֹ לִפְנֵי מְלָכִים יִתְיַצָּב, בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשֻׁכִּים.

טו וַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין קד): יַחְסוֹ לוֹ הַשָּׁבַח הַזֶּה, עַל שֶׁמִּהֵר בִּמְלֶאכֶת בִּנְיַן הַבַּיִת וְלֹא נִתְעַצֵּל בָּהּ לְאַחֵר אוֹתָהּ. וְכֵן דָּרְשׁוּהוּ עַל מֹשֶׁה עָלָיו הַשָּׁלוֹם, עַל שֶׁמִּהֵר בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן.

טז וְכֵן תִּמְצָא כָּל מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים תָּמִיד בְּמְהִירוּת. אַבְרָהָם כָּתוּב בּוֹ (בראשית י״ח:ו׳): וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַהֲרִי וְגוֹ׳, וַיִּתֵּן אֶל הַנַּעַר וַיְמַהֵר.

יז רִבְקָה, (שם כד) וַתְּמַהֵר וַתְּעַר כַּדָּהּ וְגוֹ׳.

יח וְכֵן אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (במדבר רבה פרשה י): וַתְּמַהֵר הָאִשָּׁה וְגוֹ׳ (שופטים יג), מְלַמֵּד שֶׁכָּל מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים בְּמְהִירוּת, אֲשֶׁר לֹא יִתְּנוּ הֶפְסֵק זְמַן לֹא אֶל הַתְּחָלַת הַמִּצְוָה וְלֹא אֶל הַשְׁלָמָתָהּ.

יט וְתִרְאֶה שֶׁהָאָדָם אֲשֶׁר תִּלְהַט נַפְשׁוֹ בַּעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ, וַדַּאי שֶׁלֹּא יִתְעַצֵּל בַּעֲשִׂיַּת מִצְוֹתָיו, אֶלָּא תִּהְיֶה תְּנוּעָתוֹ כִּתְנוּעַת הָאֵשׁ הַמְּהִירָה, כִּי לֹא יָנוּחַ וְלֹא יִשְׁקֹט עַד אִם כְּלָה הַדָּבָר לְהַשְׁלִימוֹ.

כ וְאָמְנָם, הִתְבּוֹנֵן עוֹד, שֶׁכְּמוֹ שֶׁהַזְּרִיזוּת הוּא תּוֹלֶדֶת הַהִתְלַהֲטוּת הַפְּנִימִי, כֵּן מִן הַזְּרִיזוּת יִוָּלֵד הַהִתְלַהֲטוּת. וְהַיְנוּ, כִּי מִי שֶׁמַּרְגִּישׁ עַצְמוֹ בְּמַעֲשֵׂה הַמִּצְוָה כְּמוֹ שֶׁהוּא מְמַהֵר תְּנוּעָתוֹ לַחִיצוֹנָה, כֵּן הִנֵּה הוּא גּוֹרֵם שֶׁתִּבְעַר בּוֹ תְּנוּעָתוֹ הַפְּנִימִית כְּמוֹ כֵן, וְהַחֹשֶׁק וְהַחֶפְץ יִתְגַּבֵּר בּוֹ וְיֵלֵךְ. אַךְ אִם יִתְנַהֵג בְּכֹבֶד־רוּת בְּתְנוּעַת אֵיבָרָיו, גַּם תְּנוּעַת רוּחוֹ תִּשְׁקַע וְתִכְבֶּה. וְזֶה דָּבָר שֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹדֵעַ יְעִידֶהוּ.

כא וְאָמְנָם כְּבָר יָדַעְתָּ, שֶׁהַנְּרָצֶה יוֹתֵר בַּעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, הוּא חֵפֶץ הַלֵּב וּתְשׁוּקַת הַנְּשָׁמָה. וְהוּא מָה שֶׁדָּוִד הַמֶּלֶךְ מִתְהַלֵּל בְּחֶלְקוֹ הַטּוֹב וְאוֹמֵר (תהלים מ״ב:ב׳-ג׳): כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל אֲפִיקֵי מָיִם כֵּן נַפְשִׁי תַּעֲרֹג אֵלֶיךָ אֱלֹהִים, צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים וְגוֹ׳. (תהילים פ״ד:ג׳): נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת ה׳. (תהילים ס״ג:ב׳): צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי כָּמַהּ לְךָ בְשָׂרִי.

כב וְאוּלָם הָאָדָם אֲשֶׁר אֵין הַחֶמְדָּה הַזֹּאת לוֹהֶטֶת בּוֹ כָּרָאוּי, עֵצָה טוֹבָה הִיא לוֹ שֶׁיְזַדְּרֵז בִּרְצוֹנוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּמַשֵּׁךְ מִזֶּה שֶׁתִּוָּלֵד בּוֹ הַחֶמְדָּה בַּשֵּׁנִית, כִּי הַתְנוּעָה הַחִיצוֹנָה מְעוֹרֶרֶת הַפְּנִימִית, וּבְוַדַּאי שֶׁיּוֹתֵר מְסוּרָה בְּיָדוֹ הִיא הַחִיצוֹנָה מֵהַפְּנִימִית. אַךְ אִם יִשְׁתַּמֵּשׁ מִמָּה שֶּׁבְּיָדוֹ, יִקְנֶה גַּם מָה שֶּׁאֵינוֹ בְּיָדוֹ בְּהֶמְשֵׁךְ, כִּי תִּוָּלֵד בּוֹ הַשִּׂמְחָה הַפְּנִימִית וְהַחֶמְדָּה מִכֹּחַ מָה שֶּׁהוּא מִתְלַהֵט בִּתְנוּעָתוֹ בָּרָצוֹן. וְהוּא מָה שֶׁהָיָה הַנָּבִיא אוֹמֵר (הושע ו): וְנֵדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת ה׳, וְכָתוּב (שם יא): אַחֲרֵי ה׳ יֵלֵכוּ כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג.

פרק ח

א בְּבָרֵךְ קַנְיַת הַזְּרִיזוּת

הִנֵּה הָאֶמְצָעִים אֲשֶׁר נִקְנֶה בָּם הַזְּרִיזוּת, הֵם הֵם אוֹתָם אֲשֶׁר נִקְנֶה בָּם הַזְּהִירוּת, וּמַדְרֵגוֹתֵיהֶם כְּמַדְרֵגוֹתֵיהֶם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה

ב כִּי עִנְיָנָם קָרוֹב זֶה לָזֶה מְאֹד, וְאֵין הֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם אֶלָּא שֶׁזֶּה בָּעֲשִׂין וְזֶה בַּלָּאוִין.

ג וְכַאֲשֶׁר יִתְאַמֵּת אֵצֶל הָאָדָם גֹּדֶל עֵרֶךְ הַמִּצְוֹת וְרֹב חוֹבָתוֹ בָּהֶם, וַדַּאי שֶׁיִּתְעוֹרֵר לִבּוֹ אֶל הָעֲבוֹדָה וְלֹא יִתְרַפֶּה מִמֶּנָּה.

ד וְאָמְנָם, מַה שֶּׁיּוּכַל לְהַגְבִּיר הַהִתְעוֹרְרוּת הַזֶּה הוּא הַהִסְתַּכְּלוּת בְּרוֹב הַטּוֹבוֹת, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה עִם הָאָדָם בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה, וְהַנִּפְלָאוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁעוֹשֶׂה עִמּוֹ מֵעֵת הַלֵּדָה עַד הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן, כִּי כָּל מַה שֶּׁיַּרְבֶּה לְהִסְתַּכֵּל וּלְהִתְבּוֹנֵן בִּדְבָרִים אֵלֶּה, הִנֵּה יַרְבֶּה לְהַכִּיר לְעַצְמוֹ חוֹבָה רַבָּה אֶל הָאֵל הַמֵּטִיב לוֹ,

ה וְיִהְיוּ אֵלֶּה אֶמְצָעִים לְשֶׁלֹּא יִתְעַצֵּל וְיִתְרַפֶּה מֵעֲבוֹדָתוֹ. כִּי חֲרִי הוֹאִיל וְאֵינוֹ יָכוֹל וַדַּאי לִגְמֹל לוֹ טוֹבָתוֹ יִתְבָּרַךְ, לָפָחוֹת יוֹדֶה לִשְׁמוֹ וְיַקְדִּים מְצוֹתָיו.

ו וְהִנֵּה אֵין לְךָ אָדָם בְּאֵיזֶה מַצָּב שֶׁיִּמָּצֵא, אִם עָנִי וְאִם עָשִׁיר, אִם בָּרִיא וְאִם חוֹלֶה, שֶׁלֹּא יִרְאֶה נִפְלָאוֹת וְטוֹבוֹת רַבּוֹת בְּמַצָּבוֹ.

ז כִּי הֶעָשִׁיר וְהַבָּרִיא כְּבָר הוּא חַיָּב לוֹ יִתְבָּרַךְ עַל עָשְׁרוֹ וְעַל בְּרִיאוּתוֹ.

ח הֶעָנִי חַיָּב לוֹ שֶׁאֲפִלּוּ בְּעָנְיוֹ מַמְצִיא לוֹ פַּרְנָסָתוֹ דֶּרֶךְ נֵס וְפֶלֶא וְאֵינוֹ מַנִּיחוֹ לָמוּת בָּרָעָב.

ט הַחוֹלֶה עַל שֶׁמַּחֲזִיקוֹ בְּכֹבֶד חָלְיוֹ וּמַכְאוֹבָיו וְאֵינוֹ מַנִּיחוֹ לָרֶדֶת שַׁחַת, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, עַד שֶׁאֵין לְךָ אָדָם שֶׁלֹּא יַכִּיר עַצְמוֹ חַיָּב לְבוֹרְאוֹ.

י וּבְהִסְתַּכְּלוֹ בְּטוֹבוֹת אֵלֶּה שֶׁהוּא מְקַבֵּל מִמֶּנּוּ, וַדַּאי שֶׁיִּתְעוֹרֵר לְהִזְדָּרֵז לַעֲבוֹדָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה,

יא כָּל שֶׁכֵּן אִם יִתְבּוֹנֵן הֵיוֹת כָּל טוּבוֹ תָּלוּי בְּיָדוֹ יִתְבָּרַךְ, וּמָה שֶּׁמִּצְטָרֵךְ לוֹ וּמָה שֶּׁמַּכְרָח אֵלָיו, מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ הוּא, וְלֹא מֵאַחֵר,

יב אֲשֶׁר עַל כֵּן וַדַּאי שֶׁלֹּא יִתְעַצֵּל מֵעֲבֹד עֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ וְלֹא יֶחְסַר לוֹ מָה שֶּׁהוּא מֻכְרָח אֵלָיו.

יג וְהִנֵּךְ רוֹאֶה, שֶׁכָּלַלְתִּי פֹּה בִּדְבָרַי שִׁלְשֶׁת הַמַּדְרֵגוֹת אֲשֶׁר חִלַּקְתִּים בַּזְּהִירוּת, כִּי כְּבָר עִנְיָנָם אֶחָד. וְהַדָּבָר לָמֵד מֵעִנְיָנוֹ,

יד שֶׁלִּשְׁלֹמֵי הַדַּעַת תִּהְיֶה הַהֶעָרָה מִצַּד הַחוֹבָה וּמִצַּד עֵרֶךְ הַמַּעֲשִׂים וַחֲשִׁיבוּתָם,

טו לַפְּחוּתִים מֵהֶם מִצַּד הָעוֹלָם הַבָּא וּכְבוֹדוֹ, שֶׁלֹּא תַּשִּׂיגֵהוּ בּוּשָׁה לְיוֹם הַגְּמוּל בְּרְאוֹתוֹ הַטּוֹבָה שֶׁהָיָה יָכוֹל לְהַשִּׂיג וְאָבְדָה,

טז וְלָהֶמוֹן מִצַּד הָעוֹלָם הַזֶּה וּקְרָכָיו, כַּעִנְיָן שֶׁפֵּרַשְׁתִּי שָׁם לְמַעְלָה.

פרק ט

א בְּבֵאוּר מַפְסִידֵי הַזְּרִיזוּת וְהַהַרְחָקָה מֵהֶם

הִנֵּה מַפְסִידֵי הַזְּרִיזוּת, הֵם הֵם מַגְדִּילֵי הָעַצְלָה. וְהַגָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּם, הוּא בַּקָּשַׁת הַמְּנוּחָה הַגּוּפָנִית וְשִׂנְאַת הַטֹּרַח וְאַהֲבַת הָעִדּוּנִים בְּתַשְׁלוּם כָּל תְּנָאֵיהֶם.

ב כִּי הִנֵּה אָדָם כָּזֶה, וַדַּאי שֶׁתִּכְבַּד עָלָיו הָעֲבוֹדָה לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ כִּבֶד גָּדוֹל. כִּי מִי שֶׁיִּרְצֶה לֶאֱכֹל אֲכִילוֹתָיו בְּכָל הַיִּשּׁוּב וְהַמְּנוּחָה, וְלִישֹׁן שְׁנָתוֹ בְּלֹא טֹרֶד, וְיִמָּאֵן לָלֶכֶת אִם לֹא לְאַטּוֹ, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים כָּאֵלֶּה, הִנֵּה יֵקָשֶׁה עָלָיו לְהַשְׁכִּים לָבֹתִּי כְּנֵסִיּוֹת בַּבֹּקֶר, אוֹ לְקַצֵּר בִּסְעֻדָּתוֹ מִפְּנֵי תְּפִלַּת הַמִּנְחָה בֵּין הָעַרְבַּיִם, אוֹ לָצֵאת לִדְבַר מִצְוָה אִם לֹא יִהְיֶה הָעֵת בָּרוּר, כָּל שֶׁכֵּן לְמַהֵר עַצְמוֹ לִדְבָרִי מִצְוָה אוֹ לְתַלְמוּד תּוֹרָה.

ג וּמִי שֶׁמַּרְגִּיל עַצְמוֹ לַמְּנָהֳגוֹת הָאֵלֶּה, אֵינֶנּוּ אָדוֹן בְּעַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת הֵפֶךְ זֶה כְּשֶׁיִּרְצֶה, כִּי כְּבָר נֶאֱסַר רְצוֹנוֹ בְּמַאֲסַר הַהֶרְגֵּל הַנַּעֲשֶׂה טֶבַע שֵׁנִי

ד וְאָמְנָם צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע הָאָדָם כִּי לֹא לִמְנוּחָה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא לְעָמָל וְטֹרַח. וְלֹא יִהְגֶּה בְּעַצְמוֹ, אֶלָּא מִנְהַג הַפּוֹעֲלִים הָעוֹשִׂים מְלָאכָה אֵצֶל מַשְׁכִּירֵיהֶם, וּכְעִנְיָן מָה שֶׁהָיָה אוֹמֵר (עירובין סה): אֲגִירֵי דְּיוֹמָא אֲנַן, וּכְדֶרֶךְ יוֹצְאֵי הַצָּבָא בְּמַעֲרָכוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר אֲכִילָתָם בְּחִפָּזוֹן וּשְׁנָתָם עֲרַאי וְעוֹמְדִים תָּמִיד מוּכָנִים לְעֵת קְרָב.

ה וְעַל זֶה נֶאֱמַר (איוב ה): כִּי אָדָם לְעָמָל יוּלָּד. וּכְשֶׁיַּרְגִּיל עַצְמוֹ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ, יִמְצָא הָעֲבוֹדָה קַלָּה עָלָיו וַדַּאי, כֵּיוָן שֶׁלֹּא יַחְסֵר בְּעַצְמוֹ הַהַזְמָנָה וְהַהֲכָנָה אֵלֶיהָ. וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות פ״ו): כָּךְ הִיא דַּרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, פַּת בַּמֶּלַח תֹּאכַל, וּמַיִם בִּמְשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה, וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן. שֶׁהוּא כְּלַל הַהַרְחָקָה בְּתַכְלִית מִן הַמְּנוּחוֹת וְהָעִדּוּנִים

ו עוֹד מִמַּפְסִידֵי הַזְּרִיזוּת הוּא רֹב הַפַּחַד וְגֹדֶל הַמּוֹרָא מִן הַזְּמַן וְתוֹלְדוֹתָיו, כִּי פַּעַם יִרְאֶה מֵהַקֹּר אוֹ מֵהַחֹם, וּפַעַם מֵהַפְּגָעִים, וּפַעַם מִן הַחֲלָאִים, וּפַעַם מִן הָרוּחַ, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. הוּא הָעִנְיָן שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה עָלָיו הַשָּׁלוֹם (משלי כו): אָמַר עָצֵל שַׁחַל בַּדָּרֶךְ אֲרִי בֵּין הָרְחֹבוֹת.

ז וּכְבָר גִּנּוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַמִּדָּה הַזֹּאת וְיִחֲסוּהָ אֶל הַחַטָּאִים, וּמִקְרָא מְסַיְּעָם דִּכְתִיב (ישעיה לג): פָּחֲדוּ בְצִיּוֹן חַטָּאִים אָחֲזָה רְעָדָה חֲנֵפִים, עַד שֶׁאָמַר אֶחָד מִן הַגְּדוֹלִים אֶל תַּלְמִידוֹ בְּרָאוֹתוֹ אוֹתוֹ מִתְפַּחֵד, חַטָּאָה אַתְּ (ברכות ס).

ח אֶלָּא עַל זֶה נֶאֱמַר (תהלים לז): בְּטַח בַּה׳ וַעֲשֵׂה טוֹב שְׁכָן אֶרֶץ וּרְעֵה אֱמוּנָה.

ט כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, צָרִיךְ שֶׁיָּשִׂים הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ עֲרַאי בָּעוֹלָם וְקִבּוּעַ בָּעֲבוֹדָה, יִתְרַצֶּה וְיִסְתַּפֵּק בְּכָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם בַּמֶּה שֶׁמְּזַדְּמֵן לוֹ, וְיִקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ, וְיִהְיֶה רָחוֹק מִן הַמְּנוּחָה וְקָרוֹב לַמְּלָאכָה וְלֶעָמָל, וְיִהְיֶה נָכוֹן לִבּוֹ בָּטֵחַ בַּה׳, וְלֹא יִירָא מִתּוֹלְדוֹת הַזְּמַן וּפְגָעָיו.

י שֶׁמָּא תֹּאמַר הֲרֵי מְצִינוּ שֶׁחִיְּבוּ חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּשְׁמֹר הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ שְׁמִירָה מְעֻלָּה וְלֹא יָשִׂים עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה אֲפִלּוּ הוּא צַדִּיק וּבַעַל מַעֲשִׂים, וְאָמְרוּ (כתובות ל): הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם חוּץ מִצִּנִּים פַּחִים, וּמִקְרָא כָּתוּב (דברים ד): וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם, הֲרֵי שֶׁאֵין לְהַחְלִיט הַבְטָחוֹן הַזֶּה עַל כָּל פָּנִים. וְהָתָם אָמְרוּ, וַאֲפִלּוּ לְדָבָר מִצְוָה.

יא דַּע כִּי יֵשׁ יִרְאָה וְיֵשׁ יִרְאָה: יֵשׁ יִרְאָה רְאוּיָה וְיֵשׁ יִרְאָה שׁוֹטָה, יֵשׁ בִּטָּחוֹן וְיֵשׁ הוֹלֵלוּת.

יב כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה אֶת הָאָדָם בַּעַל שֵׂכֶל נָכוֹן וּסְבָרָא נְכוֹחָה לְשֶׁיְּנַהֵג עַצְמוֹ עַל דֶּרֶךְ טוֹב וְיִשָּׁמֵר מִן הַדְּבָרִים הַמַּזִּיקִים אֲשֶׁר נִבְרְאוּ לַעֲנֹשׁ אֶת הָרְשָׁעִים.

יג וּמִי שֶׁיִּרְצֶה שֶׁלֹּא יְנַהֵג עַצְמוֹ בְּדֶרֶךְ הַחָכְמָה וְיַפְקִיר עַצְמוֹ לְסַכָּנוֹת, הִנֵּה אֵין זֶה בִּטָּחוֹן, אֶלָּא הוֹלֵלוּת. וְהִנֵּה הוּא חוֹטֵא בְּמָה שֶׁהוּא נֶגֶד רְצוֹן הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, שֶׁרוֹצֶה שֶׁיִּשְׁמֹר הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ.

יד וְנִמְצָא שֶׁמִּלְבַד הַסַּכָּנָה הַמֻּטְבַּעַת בַּדָּבָר אֲשֶׁר הוּא עָלוּל אֵלָיהָ מִפְּנֵי חֶסְרוֹן שְׁמִירָתוֹ, הִנֵּה עוֹד הוּא מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ בְּקוּם עָשָׂה בַּחֲטָא אֲשֶׁר הוּא חוֹטֵא, וְנִמְצָא הַחֵטְא עַצְמוֹ מְבִיאוֹ לֵעָנֵשׁ.

טו וְאוּלָם הַשְּׁמִירָה הַזֹּאת, וְזֹאת הַיִּרְאָה הַמְיֻסֶּדֶת עַל הַנְּהָגַת הַחָכְמָה וְהַשֵּׂכֶל, הִיא הָרְאוּיָה, שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר (משלי כב): עָרוּם רָאָה רָעָה וְנִסְתָּר וּפְתָיִים עָבְרוּ וְנֶעֶנָשׁוּ.

טז אַךְ הַיִּרְאָה הַשּׁוֹטָה הִיא, שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם רוֹצֶה לְהוֹסִיף שְׁמִירוֹת עַל שְׁמִירוֹת וְיִרְאָה עַל יִרְאָה, וְעוֹשֶׂה מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמַרְתּוֹ בְּאֹפֶן שֶׁיַּגִּיעַ מִזֶּה בְּטוּל לַתּוֹרָה וְלָעֲבוֹדָה

יז וְהַכְּלָל לְהַבְחִין בֵּין שְׁתֵּי הַיִּרְאוֹת הוּא מָה שֶׁחִלְקוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בְּאָמְרָם (פסחים ח): הֵיכָא דִּשְׁכִיחַ הֶזֵּיקָא שָׁאנֵי.

יח כִּי מָקוֹם שֶׁהַהֶזֵּק מָצוּי וְנוֹדָע, יֵשׁ לְהִשָּׁמֵר. אַךְ מָקוֹם שֶׁאֵין הַהֶזֵּק נוֹדָע, אֵין לִירֹא.

יט וְעַל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה נֶאֱמַר (רש״י חולין מח:) רֵיעוּתָא דִּלָּא חָזֵינַן לָא מַחְזְקִינַן, וְאֵין לוֹ לֶחָכָם אֶלָּא מָה שֶׁעֵינָיו רוֹאוֹת. הוּא עַצְמוֹ עִנְיַן הַפָּסוּק שֶׁהֻבְאנוּ לְמַעְלָה עָרוּם רָאָה רָעָה וְנִסְתָּר, הָא אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּנִסְתָּר מִן הָרָעָה אֲשֶׁר רוֹאֶה לֹא מִמָּה שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת שֶׁיִּהְיֶה אָפְשָׁרִי שֶׁיָּבוֹא.

כ וְהוּא מַמָּשׁ עִנְיַן הַפָּסוּק שֶׁהִזְכַּרְתִּי לְמַעְלָה, אָמַר עָצֵל שַׁחַל בַּדָּרֶךְ וְגוֹ׳. וַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה פֵּרְשׁוּ הָעִנְיָן כְּמִין חֹמֶר, לְהַרְאוֹת עַד הֵיכָן מַגַּעַת יִרְאַת הַהֶבֶל לְהַפְרִישׁ הָאָדָם מִן הַמַּעֲשֶׂה הַטּוֹב,

כא וְאָמְרוּ (דברים רבה פ״ח): שִׁבְעָה דְּבָרִים אָמַר שְׁלֹמֹה בֶּעָצֵל: כֵּיצַד,

כב אָמְרוּ לָעָצֵל, חֲרֵי רַבְּךָ בָּעִיר, לֵךְ וּלְמַד תּוֹרָה מִמֶּנּוּ

כג וְהוּא מֵשִׁיב אוֹתָם, מִתְיָרֵא אֲנִי מִן הָאֲרִי שֶׁבַּדֶּרֶךְ.

כד רַבְּךָ בְּתוֹךְ הַמְּדִינָה,

כה אוֹמֵר לָהֶם, מִתְיָרֵא אֲנִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה אֲרִי בֵּין הָרְחוֹבוֹת.

כו אוֹמְרִים לוֹ, חֲרֵי הוּא בְּתוֹךְ בֵּיתְךָ

כז אוֹמֵר לָהֶם, אִם אֲנִי הוֹלֵךְ אֶצְלוֹ, אֲנִי מוֹצֵא הַפֶּתַח נְעוּלָה וְכוּ׳, עַיֵּן שָׁם.

כח הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הַיִּרְאָה גּוֹרֶמֶת שֶׁיִּתְעַצֵּל אֶלָּא עַצְלָה גּוֹרֶמֶת לוֹ שֶׁיִּתְיָרֵא

כט וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, הַנִּסָּיוֹן הַיּוֹמִי יָעִיד עֲלֵיהֶם, מִמָּה שֶׁכְּבָר פָּשׁוּט הוּא וְרָגִיל בְּרוֹב הֲמוֹן בְּנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר זֶה דַּרְכָּם כֵּסֶל לָמוֹ. וּמַשְׂכִּיל עַל דָּבָר, יִמְצָא אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, וְדַעַת לְנָבוֹן נָקֵל.

ל וּכְבָר נִתְבָּאֵר עִנְיַן הַזְּרִיזוּת בֵּאוּר שֶׁאֶחְשֹׁב הֱיוֹתוֹ מַסְפִּיק לְהֶעָרַת הַלֵּב, וְהֶחָכָם יֶחְכָּם וְיוֹסִיף לֶקַח.

לא וְהִנֵּךְ רוֹאֶה, כִּי רָאוּי לַזְּרִיזוּת לִהְיוֹת בְּמַדְרֵגָה אַחַר הַזְּהִירוּת, כִּי עַל הָרֹב לֹא יִהְיֶה הָאָדָם זָרִיז אִם לֹא יִהְיֶה זָהִיר בַּתְּחִלָּה. כִּי מִי שֶׁלֹּא יָשִׂים לִבּוֹ לְהִזָּהֵר בְּמַעֲשָׂיו וּלְהִתְבּוֹנֵן בָּעֲבוֹדָה וּמִשְׁפָּטֶיהָ שֶׁזּוֹ הִיא מִדַּת הַזְּהִירוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי, קָשֶׁה שֶׁיִּלְבַּשׁ אַהֲבָה וְחָמְדָּה אֵלֶיהָ וְיִזְדָּרֵז בִּתְשׁוּקָה לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ,

לב כִּי הִנֵּה הוּא עוֹדֶנּוּ טוֹבֵעַ בַּתַּאֲוֹת הַגּוּפָנִיּוֹת וְרָץ מְרוּצַת הֶרְגֵּלוֹ הַמַּרְחִיקוֹ מִכָּל זֶה. אָמְנָם, אַחַר שֶׁכְּבָר פָּקַח עֵינָיו לִרְאוֹת מַעֲשָׂיו וּלְהִזָּהֵר בָּם וְחָשַׁב חֶשְׁבּוֹן הַמִּצְוֹת וְהָעֲבֵרוֹת, כַּאֲשֶׁר זָכַרְנוּ, נָקֵל הוּא לוֹ שֶׁיָּסוּר מִן הָרָע וְיִשְׁתּוֹקֵק אֶל הַטּוֹב וְיִזְדָּרֵז בּוֹ. וְזֶה פָּשׁוּט.

פרק י

א בְּבֵאוּר מִדַּת הַנְּקִיּוּת

מִדַּת הַנְּקִיּוּת הִיא הֱיוֹת הָאָדָם נָקִי לְגַמְרֵי מִכָּל מִדָּה רָעָה וּמִכָּל חֵטְא. לֹא דַּי מִמָּה שֶׁהַחֵטְא בּוֹ מְפֻרְסָם וְגָלוּי, אֶלָּא גַּם כֵּן מִמָּה שֶׁהַלֵּב נִפְתֶּה בּוֹ לְהוֹרוֹת הֶתֵּר בַּדָּבָר, שֶׁכַּאֲשֶׁר נַחְקֹר עָלָיו בֶּאֱמֶת נִמְצָא שֶׁלֹּא הָיָה הַהֶתֵּר הַהוּא נִרְאֶה לוֹ, אֶלָּא מִפְּנֵי הֱיוֹת הַלֵּב עֲדַיִן נָגוּעַ קְצָת מִן הַתַּאֲוָה, כִּי לֹא טָהַר מִמֶּנָּה מִכֹּל וָכֹל, עַל כֵּן תִּמְשְׁכֵהוּ לְהָקֵל לוֹ.

ב אַף הָאָדָם אֲשֶׁר טָהַר מִזֶּה הַנֶּגַע לְגַמְרֵי וְנָקִי מִכָּל רֹשֶׁם רַע שֶׁמַּשְׁאֶרֶת הַתַּאֲוָה אַחֲרֶיהָ, הִנֵּה רְאִיתִּי תִּהְיֶה בְּרוּרָה לְגַמְרֵי וְהַבְחָנָתוֹ זָכָה וְלֹא תַּשְׁחִית הַחֶמְדָּה לְשׁוּם דָּבָר, אֶלָּא כָּל מָה שֶׁהוּא חֵטְא, אֲפִלּוּ שֶׁיִּהְיֶה קַל שֶׁבְּקַלֵּי הַחֲטָאִים, תַּכִּירֵהוּ שֶׁהוּא רַע וְתַרְחִיקֵהוּ מִמֶּנּוּ. וְכַלָּשׁוֹן הַזֶּה אָמְרוּ חֲכָמִים עַל הַשְּׁלֵמִים הַמְּטַהֲרִים מַעֲשֵׂיהֶם טָהֳרָה רַבָּה שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהֶם אֲפִלּוּ נִדְנוּד דָּבָר רַע (סנהדרין כג): נְקִיֵּי הַדַּעַת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם.

ג וְהִנֵּךְ רוֹאֶה עַתָּה הַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין הַזְּהִיר וְהַנָּקִי, אַף עַל פִּי שֶׁקְּרוֹבִים הֵם זֶה לָזֶה בְּעִנְיָנָם, הַזְּהִיר הוּא הַנִּזְהָר בְּמַעֲשָׂיו וְרוֹאֶה שֶׁלֹּא יֵחָטֵא בְּמָה שֶׁכְּבָר נוֹדַע לוֹ וּמְפֻרְסָם אֵצֶל הַכֹּל הֱיוֹתוֹ חֵטְא.

ד אָמְנָם עֲדַיִן אֵינֶנּוּ אָדוֹן בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא יְמַשֵּׁךְ לִבּוֹ מִן הַתַּאֲוָה הַטִּבְעִית, שֶׁלֹּא תַּטֶּהוּ לְהַרְאוֹת לוֹ הֶתֵּרִים בְּאֵיזֶה דְּבָרִים שֶׁאֵין רָעָתָם מְפֻרְסֶמֶת.

ה וְזֶה, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִשְׁתַּדֵּל לְכַבֵּשׁ אֶת יִצְרוֹ וְלִכְפּוֹת אֶת תַּאֲוֹתָיו, לֹא מִפְּנֵי זֶה יְשַׁנֶּה אֶת טִבְעוֹ וְלֹא יוּכַל לְהָסִיר מִלִּבּוֹ הַתַּאֲוָה הַגּוּפָנִית, אֶלָּא שֶׁיִּכְבֹּשׁ אוֹתָהּ וְיִלָּחֵם אַחַר הַחָכְמָה וְלֹא אַחֲרֶיהָ, אַךְ עַל כָּל פָּנִים חֵשֶׁק הַחָמְרִיּוּת עוֹשֶׂה אֶת שֶׁלּוֹ לְהַסִּיתוֹ וּלְפַתּוֹתוֹ.

ו אָמְנָם, אַחַר שֶׁיִּתְרַגֵּל הָאָדָם הֶרְגֵּל גָּדוֹל בַּזְּהִירוּת הַזֹּאת עַד שֶׁיִּנָּקֶה נְקִיּוֹן רִאשׁוֹן מִן הַחֲטָאִים הַמְפֻרְסָמִים, וְיַרְגִּיל עַצְמוֹ בָּעֲבוֹדָה וּבְזְרִיזוּתָהּ, וְתִגְבַּר בּוֹ הָאַהֲבָה אֶל בּוֹרְאוֹ וְהַחֶמְדָּה אֵלָיו, הִנֵּה כֹּחַ הַהֶרְגֵּל הַזֶּה יַרְחִיק אוֹתוֹ מֵעִנְיְנֵי הַחֹמֶר וְיַדְבִּיק דַּעְתּוֹ אֶל הַשְּׁלֵמוּת הַנַּפְשִׁי עַד שֶׁסּוֹף סוֹף יוּכַל לְהַגִּיעַ אֶל הַנְּקִיּוֹן הַשָּׁלֵם, שֶׁכְּבָר יִכְבֶּה אֵשׁ הַתַּאֲוָה הַגּוּפָנִית מִלִּבּוֹ בְּהִתְגַּבֵּר בּוֹ הַחֶמְדָּה הָאֱלֹהִית, וְאָז תִּשָּׁאֵר רְאִיָּתוֹ זָכָה וּבָרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה, שֶׁלֹּא יְפַתֶּה וְלֹא יַשִּׂיגֵהוּ חֵשֶׁק חָמְרִיּוּתוֹ, וְיִנָּקֶה בְּמַעֲשָׂיו מִכֹּל וָכֹל.

ז וְהִנֵּה עַל מִדָּה זוֹ, הָיָה דָּוִד שָׁמֵחַ בְּעַצְמוֹ וְאוֹמֵר (תהלים כו): אֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפַּי וַאֲסֹבְבָה אֶת מִזְבַּחֲךָ ה׳. כִּי בֶּאֱמֶת רַק מִי שֶׁיִּנָּקֶה לְגַמְרֵי מִכָּל נִדְנוּד חֵטְא וְעָוֹן, הוּא הָרָאוּי לִרְאוֹת אֶת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ ה׳. כִּי זוּלָתוֹ זֶה, אֵין לוֹ אֶלָּא לְבוּשׁ וּלְהִכָּלֵם מִלְּפָנָיו, וּכְמַאֲמַר עֶזְרָא הַסּוֹפֵר (עזרא ט): אֱלֹהַי בֹּשְׁתִּי וְנִכְלַמְתִּי לְהָרִים אֱלֹהַי פָּנַי אֵלֶיךָ.

ח וְהִנֵּה וַדַּאי כִּי מִלְּאכָה רַבָּה הִיא לָאָדָם לְהַגִּיעַ אֶל שְׁלֵמוּת הַמִּדָּה הַזֹּאת, כִּי הָעֲבֵרוֹת הַנִּכָּרוֹת וִידוּעוֹת קַלּוֹת הֵם לְהִשָּׁמֵר מֵהֶם, כֵּיוָן שֶׁרָעָתָם גְּלוּיָה. אַף הַדִּקְדּוּק הַמְּצֻטָּרֵךְ לַנְּקִיּוּת, הוּא הַקָּשֶׁה יוֹתֵר, כִּי הוֹרַאַת הַהֶתֵּר מְכֻסָּה עַל הַחֵטְא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי. וְהוּא כְּעִנְיַן מָה שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם בְּרָכָה (ע״ז יח): עֲבֵרוֹת שֶׁאָדָם דָּשׁ בַּעֲקֵבָיו, סוֹבְבוֹת אוֹתוֹ בְּשָׁעַת הַדִּין.

ט וְעַל דֶּרֶךְ זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא בתרא קסה): רֻבָּם בְּגֵזֶל, וּמִעוּטָם בַּעֲרָיוֹת, וְכֻלָּם בַּאֲבַק לָשׁוֹן הָרַע. כִּי מִפְּנֵי רֹב דַּקּוּתוֹ, כָּל בְּנֵי אָדָם נִכְשָׁלִים בּוֹ בְּמָה שֶׁאֵין מַכִּירִים אוֹתוֹ.

י וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (איכה רבתי טו): שָׁדַוּד הָיָה נִזְהָר וּמְנַקֶּה עַצְמוֹ נְקִיּוֹן גָּמוּר מִכָּל אֵלֶּה, וְעַל כֵּן הָיָה הוֹלֵךְ לַמִּלְחָמָה בְּבִטָּחוֹן חָזָק, וְהָיָה שׁוֹאֵל (תהלים יח): אֶרְדּוֹף אוֹיְבַי וְאַשִּׂיגֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד כַּלּוֹתָם, מָה שֶׁלֹּא שָׁאַלוּ יְהוֹשָׁפָט אָסָא וְחִזְקִיָּה לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מְנַקִּים כָּל כָּךְ.

יא וְהוּא מָה שֶׁאָמַר הוּא עַצְמוֹ בְּתוֹךְ דְּבָרָיו (שם): יִגְמְלֵנִי ה׳ כְּצִדְקִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי. וְאָמַר עוֹד (שם): וַיָּשֶׁב ה׳ לִי כְּצִדְקִי כְּבֹר יָדַי לְנֶגֶד עֵינָיו, וְהוּא הַבּוֹר וְהַנְּקָיוֹן הַזֶּה שֶׁזָּכַרְנוּ. וְאָז חָזַר וְאָמַר (שם): כִּי בְךָ אָרוּץ גְּדוּד וְגוֹ׳, אֶרְדֹּף אוֹיְבַי וְאַשִּׂיגֵם. וְהוּא עַצְמוֹ אָמַר עוֹד (שם כד): מִי יַעֲלֶה בְהַר ה׳ וּמִי יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב.

יב וְאָמְנָם וַדַּאי, שֶׁהַמִּדָּה הַזֹּאת קָשָׁה, כִּי טֶבַע הָאָדָם חָלָשׁ וְלִבּוֹ נִפְתֶּה עַל נְקֻלָּה, וּמַתִּיר לְעַצְמוֹ הַדְּבָרִים שֶׁיּוּכַל לִמְצֹא בָּהֶם כְּדֵי הַטָּעָאָה. וּבְוַדַּאי שֶׁמִּי שֶׁהִגִּיעַ לְזֹאת הַמִּדָּה, כְּבָר הִגִּיעַ לְמַדְרֵגָה גְּדוֹלָה, כִּי בִּכְפִי מִלְחָמָה חֲזָקָה עָמַד וְנִצַּח. וְנָבוֹא עַתָּה לְבָאֵר פְּרָטֵי הַמִּדָּה הַזֹּאת.

פרק יא

א בִּפְרָטֵי מִדַּת הַנְּקִיּוּת

פְּרָטֵי מִדַּת הַנְּקִיּוּת, רַבִּים הֵם מְאֹד, וְהִנָּם כְּכָל הַפְּרָטִים שֶׁבְּכָל הַשָּׁסָ״ה מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה. כִּי אָמְנָם עִנְיַן הַמִּדָּה כְּבָר אָמַרְתִּי, שֶׁהוּא לִהְיוֹת נָקִי מִכָּל עִנְיְנֵי הָעֲבֵרוֹת.

ב וְאוּלָם אַף עַל פִּי שֶׁבְּכָל הָעֲבֵרוֹת מִשְׁתַּדֵּל הַיֵּצֶר הָרַע לְהַחֲטִיא אֶת הָאָדָם, כְּבָר יֵשׁ מֵהֶם שֶׁהַטָּבַע מְחַמְּדָן יוֹתֵר וּבָהֶן מַרְאֶה לוֹ יוֹתֵר הֶתֵּרִים, אֲשֶׁר עַל כֵּן יִצְטָרֵךְ בָּהֶן יוֹתֵר חִזּוּק לְנַצֵּחַ אֶת יִצְרוֹ וּלְהִנָּקוֹת מִן הַחֵטְא. וְכֵן אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חגיגה יא): גָּזֵל וַעֲרָיוֹת, נַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מְחַמַּדְתָּן וּמִתְאַוָּה לָהֶן.

ג וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ רוֹאִים, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רֹב בְּנֵי הָאָדָם גַּנָּבִים בְּגָלוּי הֵם, דְּהַיְנוּ שֶׁיִּשְׁלְחוּ יָד מַמָּשׁ בְּמָמוֹן חַבְרֵיהֶם לָקַחַת וְלָשׂוּם בְּכֶלֵיהֶם, אַף עַל פִּי כֵן, רֻבָּם טוֹעֲמִים טַעַם גְּנֵבָה בְּמַשָּׂאָם וּמַתָּנָם בְּמָה שֶׁיּוּרוּ הֶתֵּר לְעַצְמָם לְהִשְׁתַּכֵּר אִישׁ בְּהֶפְסֵדוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וְיֹאמְרוּ, לְהַרְוִיחַ שָׂאנִי.

ד וְאוּלָם לָאוִים הַרְבֵּה נֶאֱמְרוּ בְּגָזֵל: לֹא תַעֲשֹׁק, לֹא תִגְזֹל, לֹא תְגַנֵּבוּ וְלֹא תְכַחֲשׁוּ וְלֹא תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ, לֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו, לֹא תַשִּׁיג גְּבוּל רֵעֶךָ. הֵן כָּל אֵלֶּה חִלּוּקֵי דִּינִים שֶׁבְּגָזֵל, כּוֹלְלִים מַעֲשִׂים רַבִּים מִן הַמַּעֲשִׂים הַנַּעֲשִׂים בְּכָלָל הַמַּשָּׂא וְהַמַּתָּן הַמְּדִינִי, וּבְכֻלָּם אִסּוּרִים רַבִּים.

ה כִּי לֹא הַמַּעֲשֶׂה הַנִּכָּר וּמְפֻרָסָם בְּעֹשֶׁק וּבְגָזֵל הוּא לְבַדּוֹ הָאָסוּר. אֶלָּא כָּל שֶׁסּוֹף סוֹף יַגִּיעַ אֵלָיו וְיִגְרֹם אוֹתוֹ, כְּבָר הוּא בִּכְלָל הָאִסּוּר. וְעַל עִנְיָן זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פא): וְאֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא (יחזקאל יח): שֶׁלֹּא יָרַד לְאֻמָּנוּת חֲבֵרוֹ.

ו וּכְבָר הָיָה רַבִּי יְהוּדָה אוֹסֵר לְחָנָנִי, שֶׁלֹּא יְחַלֵּק קְלָיוֹת וֶאֱגוֹזִים לַתִּינוֹקוֹת לְהַרְגִּילָן שֶׁיָּבוֹאוּ אֲצָלוֹ. וְלֹא הִתִּירוּ חֲכָמִים, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁגַּם חֲבֵרוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כֵּן (בבא מציעא ס).

ז וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא בתרא פח): קָשֶׁה גֶּזֶל הֶדְיוֹט מִגֶּזֶל גָּבוֹהַּ, שֶׁזֶּה הִקְדִּים חֵטְא לַמְּעִילָה וְכוּ׳.

ח וּכְבָר פָּטְרוּ אֶת הַפּוֹעֲלִים הָעוֹשִׂים אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת מִבִּרְכַּת הַמּוֹצִיא וּמִבְּרָכוֹת אַחֲרוֹנוֹת דִּבְרַכַּת הַמָּזוֹן. וַאֲפִלּוּ בִּקְרִיאַת שְׁמַע, לֹא חִיְּבוּם לְבָטֵל מִמְּלַאכְתָּן אֶלָּא בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה בִּלְבַד (ברכות טז). קַל וָחֹמֶר בֶּן בְּנוֹ שֶׁל קַל וָחֹמֶר לְדִבְרֵי הָרְשׁוּת, שֶׁכָּל שְׁכִיר יוֹם אָסוּר בָּהֶן שֶׁלֹּא לְבַטֵּל מְלַאכְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. וְאִם עָבַר, חֲרֵי זֶה גַּזְלָן.

ט הִנֵּה אַבָּא חִלְקִיָּה, אֲפִלּוּ שָׁלוֹם לֹא הֵשִׁיב לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁנָּתְנוּ לוֹ שָׁלוֹם, שֶׁלֹּא לְבָטֵל מִמְּלַאכְתָּ רַעֲהוּ (תענית כג). וְיַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם מְבָאֵר בְּפִיו וְאוֹמֵר (בראשית לא): הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב וְקֶרַח בַּלָּיְלָה וַתִּדַּד שְׁנָתִי מֵעֵינָי.

י מָה יַּעֲנוּ אֵפוֹא הָעוֹסְקִים בַּהֲנָאוֹתֵיהֶם בִּשְׁעַת מְלָאכָה וּבְטֵלִים מִמֶּנָּה, אוֹ כִּי יַעַסְקוּ בְּחֶפְצֵיהֶם אִישׁ לְבִצְעוֹ.

יא כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: הַשָּׂכוּר אֵצֶל חֲבֵרוֹ לְאֵיזֶה מְלָאכָה שֶׁתִּהְיֶה, הִנֵּה כָּל שְׁעוֹתָיו מְכוּרוֹת הֵן לוֹ לְיוֹמוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ נ״ו): שְׂכִירוּת מְכִירָה לְיוֹמָהּ. וְכָל מָה שֶׁיִּקַּח מֵהֶן לַהֲנָאַת עַצְמוֹ בְּאֵיזֶה אֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה, אֵינוֹ אֶלָּא גֶּזֶל גָּמוּר. וְאִם לֹא מִחָלוֹ, אֵינוֹ מָחוּל, שֶׁכְּבָר אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פו): עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרוֹ.

יב וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֲפִלּוּ אִם עָשָׂה מְצָוָה בִּזְמַן מְלַאכְתּוֹ, לֹא לְצִדָקָה תֶּחְשֹׁב לוֹ, אֶלָּא עֲבֵרָה הִיא בְּיָדוֹ, שֶׁאֵין עֲבֵרָה מִצְוָה, וּקְרָא כְּתִיב (ישעיה סא): שׂוֹנֵא גָּזֵל בְּעוֹלָה, וּכְעִנְיָן זֶה אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא קמא צד): הֲרֵי שֶׁגָּזַל סְאָה חִטִּים וּטְחָנָהּ וַאֲפָאָהּ וּמְבָרֵךְ, אֵין זֶה מְבֹרָךְ אֶלָּא מְנָאָץ, דִּכְתִיב (תהלים י׳): וּבֹצֵעַ בֵּרַךְ נִאֵץ ה׳.

יג וְעַל כֵּיוֹצֵא בָּזֶה נֶאֱמַר (ויקרא רבה): אוֹי לוֹ לָזֶה שֶׁנַּעֲשָׂה סָנֶגּוֹרוֹ קָטֵגוֹרוֹ. וּכְמַאֲמָרָם ז״ל (ירושלמי סוכה פ״ג) בְּעִנְיַן לוּלָב הַגָּזוּל.

יד וְהַדִּין נוֹתֵן, כִּי הֲרֵי גָּזַל חֵפֶץ גָּזַל, וְגָזַל זְמַן גָּזַל: מָה גּוֹזֵל אֶת הַחֵפֶץ וְעוֹשֶׂה בּוֹ מְצָוָה נַעֲשֶׂה סָנֶגוֹרוֹ קָטֵגוֹרוֹ, אַף גּוֹזֵל אֶת הַזְּמַן וְעוֹשֶׂה בּוֹ מִצְוָה, נַעֲשֶׂה סָנֶגוֹרוֹ קָטֵגוֹרוֹ.

טו וְאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ אֶלָּא בֶּאֱמוּנָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים לא): אֱמוּנִים נוֹצֵר ה׳. וְאוֹמֵר (ישעיה כו): פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי צַדִּיק שֹׁמֵר אֱמֻנִים. וְאוֹמֵר (תהלים קא): עֵינַי בְּנֶאֱמְנֵי אֶרֶץ לָשֶׁבֶת עִמָּדִי. וְאוֹמֵר (ירמיה ה): עֵינֶיךָ הֲלֹא לֶאֱמוּנָה.

טז וְאַף אִיּוֹב הֵעִיד עַל עַצְמוֹ וְאָמַר (איוב לא): אִם תִּשְׁטֶה אַשֻּׁרַי מִנִּי הַדֶּרֶךְ וְאַחַר עֵינַי הָלַךְ וּבְכַפַּי דָּבַק מאוּם. וְהַבֵּט יִפִּי הַמָּשָׁל הַזֶּה, כִּי דִּמָּה הַגָּזֵל הַבִּלְתִּי נִגְלֶה כְּדָבָר הַמִּתְדַּבֵּק בְּיַד הָאָדָם, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָאָדָם הוֹלֵךְ לְכַתְּחִלָּה לִטּוֹל אוֹתוֹ וְנִשְׁאַר דָּבֵק מֵאֵלָיו, סוֹף סוֹף בְּיָדוֹ הוּא, כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה, שֶׁאַף שֶׁלֹּא יִהְיֶה הָאָדָם הוֹלֵךְ וְגוֹזֵל מַמָּשׁ, קָשֶׁה הוּא שֶׁיִּהְיוּ יָדָיו רֵיקָנִיּוֹת מִמֶּנּוּ לְגַמְרֵי.

יז אָמְנָם, בֶּאֱמֶת, כָּל זֶה נִמְשָׁךְ מִמָּה שֶׁתַּחַת הֱיוֹת הַלֵּב מוֹשֵׁל בָּעֵינַיִם שֶׁלֹּא יַנִּיחַ לִהְיוֹת נָעִים לָהֶם אֶת שֶׁל אֲחֵרִים, הָעֵינַיִם מוֹשְׁכִים אֶת הַלֵּב לְבַקֵּשׁ הֶתֵּרִים עַל מָה שֶׁנִּרְאֶה לָהֶם יָפֶה וְנֶחְמָד, עַל כֵּן אָמַר אִיּוֹב, שֶׁהוּא לֹא כֵן עָשָׂה וְלֹא הָלַךְ לִבּוֹ אַחַר עֵינָיו, עַל כֵּן לֹא דָּבַק בְּכַפָּיו מְאוּם.

יח רְאֵה נָא בְּעִנְיַן הַהוֹנָאָה, כַּמָּה נָקֵל הוּא לָאָדָם לְהִתְפַּתּוֹת וְלִכָּשֵׁל כַּאֲשֶׁר לִכְאוֹרָה יֵרָאֶה לוֹ שֶׁרָאוּי הוּא לְהִשְׁתַּדֵּל לְיַפּוֹת סְחוֹרָתוֹ בְּעֵינֵי הָאֲנָשִׁים וּלְהִשְׁתַּכֵּר בִּיגִיעַ כַּפָּיו, לְדַבֵּר עַל לֵב הַקּוֹנֶה לְמַעַן יִתְרַצֶּה לוֹ, וְיֹאמְרוּ עַל כָּל זֶה, יֵשׁ זָרִיז וְנִשְׂכָּר, וְיַד חָרוּצִים תַּעֲשִׁיר.

יט אָמְנָם אִם לֹא יְדַקְדֵּק וְיִשְׁקֹל מַעֲשָׂיו הִרְבֵּה, הִנֵּה תַּחַת חִטָּה יֵצֵא חוֹחַ (איוב ל״א:מ׳): כִּי יַעֲבֹר בַּעֲוֹן הַהוֹנָאָה אֲשֶׁר הֻזְהַרְנוּ עָלֶיהָ (ויקרא כה): וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ. וְאָמְרוּ ז״ל (חולין צד): אֲפִלּוּ לְרַמּוֹת אֶת הַגּוֹי, אָסוּר, וּקְרָא כְּתִיב (צפניה ג׳:י״ג): שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עַוְלָה וְלֹא יְדַבְּרוּ כָזָב וְלֹא יִמָּצֵא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תַּרְמִית.

כ וְכֵן אָמְרוּ (בבא מציעא ס): אֵין מְפַרְכְּסִין אֶת הַכֵּלִים הַיְשָׁנִים שֶׁיִּרָאוּ כַּחֲדָשִׁים.

כא אֵין מְעָרְבִים פֵּרוֹת בְּפֵרוֹת אֲפִלּוּ חֲדָשִׁים בַּחֲדָשִׁים, אֲפִלּוּ סְאָה בְּדִינָר. וַאֲפִלּוּ יָפָה דִּינָר וּטְרִיסִית, לֹא יְעָרֵב וְיִמְכְּרֵם סְאָה בְּדִינָר. כָּל עֹשֶׂה אֵלֶּה כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל (דברים כה), וְקָרוּי חֲמִשָּׁה שֵׁמוֹת: עָוֶל, שָׁנְאוּי, מְשֻׁקָּץ (מתועב), חֵרֶם, תּוֹעֵבָה.

כב עוֹד אָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא קמא קיט): כָּל הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ אֲפִלּוּ שָׁוֶה פְּרוּטָה, כְּאִלּוּ נוֹטֵל נַפְשׁוֹ מִמֶּנּוּ. הֲרֵי לְךָ חֹמֶר הָעָוֹן הַזֶּה אֲפִלּוּ בְּשִׁעוּר מוּעָט. וְאָמְרוּ עוֹד (תענית ז): אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִים אֶלָּא בַּעֲוֹן גָּזֵל. וְעוֹד אָמְרוּ (ויקרא רבה לג): קַפָּה מְלֵאָה עֲוֹנוֹת, מִי מְקַטְרֵג בְּרֹאשׁ כֻּלָּם? גָּזֵל. וְדוֹר הַמַּבּוּל לֹא נֶחְתַּם גְּזַר דִּינָם אֶלָּא עַל הַגָּזֵל (סנהדרין קח).

כג וְאִם תֹּאמַר בִּלְבָבְךָ: וְאֵיךְ אֶפְשָׁר לָנוּ שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּדֵּל בְּמַשָּׂאנוּ וּבְמַתָּנָנוּ לְרָצוֹת אֶת חֲבֵרֵנוּ עַל הַמֹּקַח וְעַל שָׁוְיוֹ?

כד חִלּוּק גָּדוֹל יֵשׁ בַּדָּבָר, כִּי כָּל מָה שֶׁהוּא לְהַרְאוֹת אֶת הַקּוֹנִים אֲמִתַּת טוּב הַחֵפֶץ וְיָפְיוֹ, הִנֵּה הַהִשְׁתַּדְּלוּת הַהוּא טוֹב וְיָשָׁר. אַף מָה שֶׁהוּא לְכַסּוֹת מוּמֵי חֶפְצוֹ, אֵינוֹ אֶלָּא אוֹנָאָה וְאָסוּר. וְזֶה כְּלָל גָּדוֹל בֶּאֱמוּנַת הַמַּשָּׂא וְהַמַּתָּן.

כה לֹא אוֹמַר מֵעִנְיַן הַמִּדּוֹת, שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ כָּתוּב בָּהֶם, תּוֹעֲבַת ה׳ אֱלֹהֶיךָ כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (בבא בתרא פח): קָשֶׁה עָנְשָׁן שֶׁל מִדּוֹת מֵעָנְשָׁן שֶׁל עֲרָיוֹת וְכוּ׳. וְאָמְרוּ (שם): הַסִּיטוֹן מְקַנֵּחַ מִדּוֹתָיו אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם. וְכָל כָּךְ לָמָּה? כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵחָסְרוּ בְּלֹא דַּעַת וְלֹא יֵעָנֵשׁ.

כו כָּל שֶׁכֵּן עָוֹן הָרִבִּית, שֶׁגָּדוֹל הוּא, כְּכוֹפֵר בֵּאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל חָס וְשָׁלוֹם (ב״מ עא). וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שמו״ר לא) עַל הַפָּסוּק: בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקָח חָיֹה לֹא יִחְיֶה (יחזקאל יח), שֶׁאֵינוֹ חַי לְתוֹחֶלֶת הַמֵּתִים, כִּי הוּא וְאָבָק שָׁלוֹ מְשֻׁקָּץ וּמְתֹעָב בְּעֵינֵי ה׳. וְאֵינִי רוֹאֶה צֹרֶךְ לְהַאֲרִיךְ בָּזֶה, שֶׁכְּבָר אֵימָתוֹ מֻטֶּלֶת עַל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל.

כז אָמְנָם כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, כְּמוֹ שֶׁחָמְדַת הַמָּמוֹן רַבָּה, כֵּן מַכְשֹׁלוֹתָיו רַבִּים. וּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם נָקִי מֵהֶם בֶּאֱמֶת, עִיּוּן גָּדוֹל וְדִקְדּוּק רַב צָרִיךְ לוֹ. וְאִם נִקֶּה מִמֶּנּוּ יֵדַע שֶׁהִגִּיעַ כְּבָר לְמַדְרֵגָה גְּדוֹלָה,

כח כִּי רַבִּים יִתְחַסְּדוּ בַּעֲנָפִים רַבִּים מֵעִנְפֵי הַחֲסִידוּת, וּבְעִנְיַן שְׁנָאַת הַבֶּצַע לֹא יָכְלוּ לְהַגִּיעַ אֶל מְחוֹז הַשְּׁלֵמוּת. הוּא מָה שֶׁאָמַר צוֹפַר הַנַּעֲמָתִי לְאִיּוֹב (איוב יא): אִם אָוֶן בְּיָדְךָ הַרְחִיקֵהוּ וְאַל תַּשְׁכֵּן בְּאָהָלֶיךָ עַוְלָה, כִּי אָז תִּשָּׂא פָנֶיךָ מִמּוּם וְהָיִיתָ מֻצָק וְלֹא תִירָא.

כט וְהִנֵּה דִּבַּרְתִּי עַד הֵנָּה מִפָּרְטֵי מִצְוָה אַחַת מִן הַמִּצְוֹת, וְכִפְרָטֵי חִלּוּקִים אֵלֶּה, וַדַּאי שֶׁנִּמְצָאִים בְּכָל מִצְוָה וּמִצְוָה. אָמְנָם אֵינֶנִּי מַזְכִּיר אֶלָּא אוֹתָם שֶׁרְגִילִים רֹב בְּנֵי הָאָדָם לְהִכָּשֵׁל בָּהֶם.

ל וּנְדַבֵּר עַתָּה מִן הָעֲרָיוֹת שֶׁגַּם הֵם מִן הַחֲמוּרִים וְהֵם שְׁנַיִם בְּמַדְרֵגָה אֶל הַגָּזֵל, כְּמַאֲמָרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, וְזוֹ לְשׁוֹנָם (ב״ב קסה): רַבָּם בְּגָזֵל וּמְעוּטָם בַּעֲרָיוֹת.

לא וְהִנֵּה מִי שֶׁיִּרְצֶה לְהִנָּקוֹת לְגַמְרֵי מִזֶּה הַחֵטְא, גַּם לוֹ תִּצְטָרֵךְ מְלָאכָה לֹא מוּעֶטֶת. כִּי אֵין בְּכָלַל הָאִסּוּר גּוּפוֹ שֶׁל מַעֲשֶׂה בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַקָּרוֹב אֵלָיו. וּמִקְרָא מָלֵא הוּא (ויקרא יח): לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה.

לב וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ש״ר פ׳ טז): אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תֹּאמַר הוֹאִיל וְאָסוּר לִי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּאִשָּׁה, חֲרֵנִי תּוֹפְשָׂהּ וְאֵין לִי עָוֹן, חֲרֵנִי מְגַפָּפָהּ וְאֵין לִי עָוֹן, אוֹ שֶׁאֲנִי נוֹשְׁקָהּ וְאֵין לִי עָוֹן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֵׁם שֶׁאִם נָדַר נָזִיר שֶׁלֹּא לִשְׁתּוֹת יַיִן, אָסוּר לֶאֱכֹל עֲנָבִים לַחִים וִיבֵשִׁים וּמִשְׁרַת עֲנָבִים וְכָל הַיּוֹצֵא מִגֶּפֶן הַיַּיִן, אַף אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ, אָסוּר לִגַּע בָּהּ כָּל עִקָּר. וְכָל מִי שֶׁנּוֹגֵעַ בְּאִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ שֶׁלּוֹ, מֵבִיא מִיתָה לְעַצְמוֹ וְכוּ׳.

לג וְהַבֵּט מָה נִפְלְאוּ דִּבְרֵי הַמַּאֲמָר הַזֶּה, כִּי הִמְשִׁיל אֶת הָאִסּוּר הַזֶּה לָנָזִיר, אֲשֶׁר אַף עַל פִּי שֶׁעִקַּר הָאִסּוּר אֵינוֹ אֶלָּא שְׁתִיַּת יַיִן, הִנֵּה אָסְרָה לוֹ תּוֹרָה כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ שַׁיָּכוּת עִם הַיַּיִן. וְהָיָה זֶה לְמוּד שֶׁלִּמְּדָה תּוֹרָה לַחֲכָמִים אֵיךְ יַעֲשׂוּ הֵם הַסְּיָג לַתּוֹרָה בְּמִשְׁמֶרֶת שֶׁנִּמְסַר בְּיָדָם לַעֲשׂוֹת לְמִשְׁמַרְתָּהּ.

לד כִּי יִלְמְדוּ מִן הַנָּזִיר לֶאֱסֹר בַּעֲבוּר הָעִקָּר גַּם כָּל דְּדָמֵי לֵהּ. וְנִמְצָא, שֶׁעָשְׂתָה הַתּוֹרָה בְּמִצְוָה זֹאת שֶׁל נָזִיר מָה שֶׁמָּסְרָה לַחֲכָמִים שֶׁיַּעֲשׂוּ בִּשְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת, לְמַעַן דַּעַת שֶׁזֶּה רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם. וּכְשֶׁאוֹסֵר לָנוּ אֶחָד מִן הָאִסּוּרִין, יִלָּמֵד סָתוּם מִן הַמְפֹרָשׁ לֶאֱסֹר כָּל הַקָּרוֹב לוֹ.

לה וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ אָסְרוּ בְּעִנְיַן זֶה שֶׁל הָעֲרָיוֹת כָּל מָה שֶׁהוּא מִמִּינוֹ שֶׁל הַזְּנוּת, אוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו, יִהְיֶה בְּאֵיזֶה חוּשׁ שֶׁיִּהְיֶה, דְּהַיְנוּ, בֵּין בְּמַעֲשֶׂה, בֵּין בִּרְאִיָּה, בֵּין בִּדְבּוּר, בֵּין בִּשְׁמִיעָה, וַאֲפִלּוּ בְּמַחֲשָׁבָה. וְעַתָּה אָבִיא לְךָ רְאָיוֹת עַל כָּל אֵלֶּה מִדִּבְרֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה.

לו בְּמַעֲשֶׂה, דְּהַיְנוּ הַנְּגִיעָה אוֹ הַחִבּוּק וְכַיּוֹצֵא, כְּבָר נִתְבָּאֵר לְמַעְלָה בַּמַּאֲמָר שֶׁזָּכַרְנוּ, וְאֵין צָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ.

לז בִּרְאִיָּה, אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יח): יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה רָע, כָּל הַמַּרְצֶה מָעוֹת מִיָּדוֹ לְיָדָהּ כְּדֵי לְהִסְתַּכֵּל בָּהּ, לֹא יִנָּקֶה מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנָּם. וְאָמְרוּ עוֹד (שבת סד): מִפְּנֵי מָה הֲצָרְכוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּאוֹתוֹ הַדּוֹר כַּפָּרָה, מִפְּנֵי שֶׁזָּנוּ עֵינֵיהֶם מִן הָעֲרָוָה וְכוּ׳. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת מִפְּנֵי מָה מָנָה הַכָּתוּב תַּכְשִׁיטֵיהֶן שֶׁבַּחוּץ עִם תַּכְשִׁיטֵיהֶן שֶׁבִּפְנִים, לוֹמַר לָךְ, שֶׁכָּל הַמִּסְתַּכֵּל בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁל אִשָּׁה, כְּאִלּוּ מִסְתַּכֵּל בִּמְקוֹם הַתֹּרֶף (ברכות כד).

לח וְאָמְרוּ עוֹד וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע (דברים כג): שֶׁלֹּא יִסְתַּכֵּל אָדָם בְּאִשָּׁה נָאָה וַאֲפִלּוּ הִיא פְּנוּיָה, בְּאֵשֶׁת אִישׁ וַאֲפִלּוּ הִיא מְכֹעֶרֶת (ע״ז כ).

לט בְּעִנְיַן הַדִּבּוּר עִם הָאִשָּׁה, בְּהֶדְיָא שָׁנִינוּ (אבות פ״א): כָּל הַמַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ.

מ וּבַשְּׁמִיעָה אָמְרוּ (ברכות כד): קוֹל בְּאִשָּׁה עֶרְוָה.

מא עוֹד בְּעִנְיַן זְנוּת הַפֶּה וְהָאָזֶן, דְּהַיְנוּ, הַדִּבּוּר בְּדִבְרֵי הַזְּנוּת אוֹ הַשְּׁמִיעָה לַדְּבָרִים הָאֲלֶּה, כְּבָר צָוְחוּ כְּכְרוּכְיָא וְאָמְרוּ (ירושלמי תרומות פ״א): וְלֹא יֵרָאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר (דברים כג): עֶרְוַת דִּבּוּר, זֶה נִבּוּל פֶּה.

מב וְאָמְרוּ (שבת לג): בַּעֲוֹן נַבְלוּת פֶּה צָרוֹת מִתְחַדְּשׁוֹת וּבַחוּרֵי שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל מֵתִים.

מג וְאָמְרוּ עוֹד (שם): כָּל הַמְנַבֵּל פִּיו מַעֲמִיקִים לוֹ גֵּיהִנֹּם.

מד וְאָמְרוּ עוֹד (שם): הַכֹּל יוֹדְעִים כַּלָּה לָמָּה נִכְנֶסֶת לַחֻפָּה, אֶלָּא כָּל הַמְנַבֵּל פִּיו כו׳, אֲפִלּוּ גְּזַר דִּין שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה לְטוֹבָה, הוֹפְכִים לוֹ לְרָעָה.

מה וְאָמְרוּ עוֹד (חגיגה ה): אֲפִלּוּ שִׂיחָה קַלָּה שֶׁבֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, מַגִּידִים לוֹ לָאָדָם בְּשָׁעַת הַדִּין.

מו וּבְעִנְיַן הַשְּׁמִיעָה הָרָעָה הַזֹּאת גַּם כֵּן אָמְרוּ (שבת לג): אַף הַשּׁוֹמֵעַ וְשׁוֹתֵק, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כ״ב:י״ד): זְעוּם ה׳ יִפָּל שָׁם.

מז חֲרֵי לְךָ שֶׁכָּל הַחוּשִׁים צְרִיכִים לִהְיוֹת נְקִיִּים מִן הַזְּנוּת וּמֵעֲנָיְנוֹ.

מח וְאִם לְחָשְׁךָ אָדָם לוֹמַר, שֶׁמָּה שֶׁאָמְרוּ עַל נִבּוּל פֶּה, אֵינוֹ אֶלָּא כְּדֵי לְאַיֵּם וּלְהַרְחִיק אָדָם מִן הָעֲבֵרָה, וּבְמִי שֶׁדָּמוּ רוֹתְחַ הַדְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁמִּדֵּי דַּבְּרוֹ בָּא לִידֵי תַּאֲוָה, אֲבָל מִי שֶׁאָמְרוּ דַּרְכּוֹ שְׁחוֹק בְּעָלְמָא, לָאו מִלְּתָא הוּא וְאֵין לָחוּשׁ עָלָיו,

מט אַף אַתָּה אֱמֹר לוֹ, עַד כָּאן דִּבְרֵי יֵצֶר הָרָע. כִּי מִקְרָא מָלֵא שֶׁהֶבְיאוּהוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְרָאָיָתָם (ישעיה ט): עַל כֵּן עַל בַּחוּרָיו לֹא יִשְׂמַח ה׳ וְגוֹ׳ כִּי כֻלּוֹ חָנֵף וּמֵרַע וְכָל פֶּה דֹּבֵר נְבָלָה, הִנֵּה לֹא הִזְכִּיר הַכָּתוּב הַזֶּה לֹא עֲבוֹדָה זָרָה וְלֹא גִּלּוּי עֲרָיוֹת וְלֹא שְׁפִיכוּת דָּמִים, אֶלָּא חֲנֵפָה וְלָשׁוֹן הָרַע וְנִבּוּל פֶּה, כֻּלָּם מֵחַטֹּאת הַפֶּה בִּדְבּוּר וַעֲלֵיהֶם יָצְאָה הַגְּזֵרָה, עַל בַּחוּרָיו לֹא יִשְׂמַח ה׳ וְאֶת יְתוֹמָיו וְאֶת אַלְמְנוֹתָיו לֹא יְרַחֵם.

ג אֶלָּא הָאֱמֶת הוּא כְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, שֶׁנִּבּוּל פֶּה הוּא עֶרְוָתוֹ שֶׁל הַדִּבּוּר מַמָּשׁ, וּמְשׁוּם זְנוּת הוּא שֶׁנֶּאֱסַר כְּכָל שְׁאָר עִנְיְנֵי הַזְּנוּת, חוּץ מִגּוּפוֹ שֶׁל מַעֲשֶׂה, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, אֲסוּרִים הֵם אִסּוּר עַצְמָם, מִלְּבַד הֱיוֹתָם גַּם כֵּן גּוֹרְמִים וּמְבִיאִים אֶל הָאִסּוּר הָרָאשִׁיִּי עַצְמוֹ. וּכְעִנְיָן הַנָּזִיר שֶׁזָּכְרוּ בַּמִּדְרָשׁ שֶׁהֵבֵאנוּ לְמַעְלָה.

נא בְּעִנְיָן הַמַּחֲשָׁבָה, כְּבָר אָמְרוּ בִּתְחִלַּת הַבָּרַיְתָא שֶׁלָּנוּ (ע״ז כ): וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע, שֶׁלֹּא יְהַרְהֵר אָדָם בַּיּוֹם וְכוּ׳, וְאָמְרוּ עוֹד (יומא כט): הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה קָשִׁים מֵעֲבֵרָה, וּמִקְרָא מָלֵא הוּא (משלי טו): תּוֹעֲבַת ה׳ מַחְשְׁבוֹת רָע.

נב וְהִנֵּה דִּבְּרוּ מִשְּׁנֵי גּוּפֵי עֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת שֶׁבְּנֵי אָדָם קְרוֹבִים לְכָשֵׁל בְּעִנְיָנֵיהֶם מִפְּנֵי רֹב הָעֲנָיִם וְרֹב נְטִיַּת לִבּוֹ שֶׁל אָדָם בְּתַאֲוָתוֹ אֲלֵיהֶם.

נג וְהַמְּדֻבָּרִים הַשְּׁלִישִׁית אַחַר הַגָּזֵל וְהָעֲרָיוֹת לְעִנְיַן הַחֲמָדָה, הִנֵּה הוּא אִסּוּר הַמַּאֲכָלוֹת, בֵּין בְּעִנְיַן הַטְּרֵפוֹת עַצְמָם, בֵּין בְּעִנְיַן תַּעֲרוֹבוֹתֵיהֶן, בֵּין בְּעִנְיַן בָּשָׂר בְּחָלָב אוֹ חֶלֶב וְדָם וְעִנְיַן בְּשׁוּלֵי גּוֹיִם, וְעִנְיַן גְּעוּלֵי גּוֹיִים, יַיִן נִסְכָּם וּסְתָם יֵינָם. כָּל אֵלֶּה הַנְּקִיּוּת בָּהֶם צָרִיךְ דְּקְדּוּק גָּדוֹל וְצָרִיךְ חִזּוּק, כִּי יֵשׁ תַּאֲוַת הַלֵּב הַמִּתְאַוֶּה בַּמַּאֲכָלִים הַטּוֹבִים וְחֶסְרוֹן הַכִּיס בְּאִסּוּרֵי הַתַּעֲרוֹבוֹת וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה.

נד וּפְרָטֵיהֶם רַבִּים כְּכָל דִּינֵיהֶם הַיְדוּעִים וְהַמְּבֹאָרִים בְּסִפְרֵי הַפּוֹסְקִים. וְהַמֻּקָּל בָּהֶם בְּמָקוֹם שֶׁאָמְרוּ לְהַחְמִיר, אֵינוֹ אֶלָּא מַשְׁחִית לְנַפְשׁוֹ. וְכָךְ אָמְרוּ (בספרא שמיני): לֹא תְטַמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵאתֶם בָּם (ויקרא יא), אִם מְטַמְּאִים אַתֶּם בָּם, סוֹפְכֶם לְטַמֵּא בָּם.

נה וְהֵינוּ, כִּי הַמַּאֲכָלוֹת הָאֲסוּרוֹת מַכְנִיסִים טֻמְאָה בְּלִבּוֹ וּבְנַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם עַד שֶׁקְּדֻשָּׁתוֹ שֶׁל הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא מִסְתַּלֶּקֶת וּמִתְרַחֶקֶת מִמֶּנּוּ. וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ בַּשַּׁ״ס גַּם כֵּן (יומא לט): וְנִטְמֵאתֶם בָּם, אַל תִּקְרֵי וְנִטְמֵאתֶם, אֶלָּא וְנִטְמְתֶם.

נו שֶׁהָעֲבֵרָה מְטַמְטֶמֶת לִבּוֹ שֶׁל אָדָם, כִּי מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ הַדֵּעָה הָאֱמִתִּית וְרוּחַ הַשֹּׂכֶל שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן לַחֲסִידִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (משלי ב): כִּי ה׳ יִתֵּן חָכְמָה, וְהִנֵּה הוּא נִשְׁאָר בְּהֶמְיַ וְחָמְרִי מְשֻׁקָּע בְּגַסּוּת הָעוֹלָם הַזֶּה.

נז וְהַמַּאֲכָלוֹת הָאֲסוּרוֹת יְתֵרוֹת בָּזֶה עַל כָּל הָאִסּוּרִין, כֵּיוָן שֶׁהֵם נִכְנָסִים בְּגוּפוֹ שֶׁל הָאָדָם מַמָּשׁ וְנַעֲשִׂים בָּשָׂר מִבְּשָׂרוֹ. וּכְדֵי לְהוֹדִיעֵנוּ שֶׁלֹּא הַבְּהֵמוֹת הַטְּמֵאוֹת אוֹ הַשְּׁקָצִים בִּלְבַד הֵם הַטְּמֵאִים אֶלָּא גַּם הַטְּרֵפוֹת שֶׁבַּמִּין הַכָּשֵׁר עַצְמוֹ הֵם בִּכְלַל טֻמְאָה, אָמַר הַכָּתוּב (ויקרא יא): לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר.

נח וּבָא הַפֵּרוּשׁ לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תורת כהנים): אֵין צָרִיךְ לוֹמַר בֵּין חָמוֹר לְפָרָה, לָמָּה נֶאֱמַר בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר? בֵּין טְמֵאָה לְךָ וּבֵין טְהוֹרָה לְךָ, בֵּין נִשְׁחַט רֻבּוֹ שֶׁל קָנֶה, לִנְשְׁחַט חֻצְיוֹ. וְכַמָּה בֵּין רֻבּוֹ לְחֻצְיוֹ? מִלֹּא הַשַּׁעֲרָה, עַד כָּאן לְשׁוֹנָם.

נט וְאָמְרוּ לָשׁוֹן זֶה בְּסִיּוּם מַאֲמָרָם: וְכַמָּה בֵּין רֻבּוֹ וְכוּ׳, לְהַרְאוֹת כַּמָּה נִפְלָא כֹּחַ הַמִּצְוָה, שֶׁחוּט הַשַּׁעֲרָה מַבְדִּיל בֵּין טֻמְאָה לְטָהֳרָה מַמָּשׁ.

ס וְהִנֵּה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מוֹחַ בְּקִדְקֳדוֹ, יַחְשֹׁב אִסּוּרֵי הַמַּאֲכָל כַּמַּאֲכָלִים הָאֲרִסִיִּים אוֹ כְּמַאֲכַל שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ אֵיזֶה דָּבָר אַרְסִי. כִּי הִנֵּה אִם דָּבָר זֶה יֵאָרַע, הֲיָקֵל אָדָם עַל עַצְמוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ?

סא אִם יִשָּׁאֵר לוֹ בּוֹ אֵיזֶה בֵּית מֵחוּשׁ, וַאֲפִלּוּ חֲשָׁשָׁא קְטַנָּה? וַדַּאי שֶׁלֹּא יָקֵל. וְאִם יָקֵל, לֹא יִהְיֶה נֶחְשָׁב אֶלָּא לְשׁוֹטֶה גָּמוּר.

סב אַף אִסּוּר הַמַּאֲכָל כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהוּא אֶרֶס מַמָּשׁ לַלֵּב וְלַנֶּפֶשׁ. אִם כֵּן מִי אִפּוֹא יִהְיֶה הַמֵּיקֵל בִּמְקוֹם חֲשָׁשָׁא שֶׁל אִסּוּר אִם בַּעַל שֵׂכֶל הוּא. וְעַל דָּבָר זֶה נֶאֱמַר (משלי כג): וְשַׂמְתָּ סַכִּין בְּלֹעֶךָ אִם בַּעַל נֶפֶשׁ אָתָּה.

סג וּנְדַבֵּר עַתָּה עַל הַחֲטָאִים הַמְּצוּיִים הַנּוֹלָדִים מֵחִבְרַת בְּנֵי הָאָדָם וְקִבּוּצָם, כְּגוֹן הוֹנָאַת דְּבָרִים, הַלְבָּנַת הַפָּנִים, הַכְשָׁלַת הָעִוֵּר בְּעֵצָה, רְכִילוּת, שִׂנְאָה וּנְקִימָה, שְׁבוּעוֹת, דְּבַר שֶׁקֶר וְחִלּוּל הַשֵּׁם, כִּי מִי יֹאמַר נִקֵּיתִי מֵהֶם, טָהַרְתִּי מֵאַשְׁמָה בָּם, כִּי עַנְפֵיהֶם רַבִּים וְדַקִּים עַד מְאֹד אֲשֶׁר הַהִזָּהֵר בָּם טָרַח גָּדוֹל.

סד הוֹנָאַת הַדְּבָרִים בִּכְלָלָהּ, הוּא לְדַבֵּר בִּפְנֵי חֲבֵרוֹ לְבַד, שֶׁיֵּבוֹשׁ מִמֶּנּוּ, כָּל שֶׁכֵּן הָאֲמִירָה בִּפְנֵי רַבִּים דָּבָר שֶׁיֵּבוֹשׁ בּוֹ, אוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁיִּגְרֹם לוֹ שֶׁיֵּבוֹשׁ.

סה וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ בְּפֶרֶק הַזָּהָב (ב״מ נח): אִם הָיָה בַּעַל תְּשׁוּבָה, לֹא יֹאמַר לוֹ, זְכוֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים וְכוּ׳. אִם הָיוּ חֲלָאִים בָּאִים עָלָיו, לֹא יֹאמַר לוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ חֲבֵרָיו לְאִיּוֹב (איוב ד): זְכָר נָא מִי הוּא נָקִי אָבָד וְגוֹ׳. אִם הָיוּ חֲמָרִים מְבַקְּשִׁים הֵימֶנּוּ תְּבוּאָה, לֹא יֹאמַר לָהֶם, לְכוּ אֵצֶל פְּלוֹנִי שֶׁהוּא מוֹכֵר תְּבוּאָה, וְיוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁלֹּא מָכַר תְּבוּאָה מִימָיו.

סו וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם): גָּדוֹל אוֹנָאַת דְּבָרִים מֵאוֹנָאַת מָמוֹן וְכוּ׳. וְכָל שֶׁכֵּן אִם הוּא בְּרַבִּים, שֶׁבְּהֶדְיָא שָׁנִינוּ (אבות פ״ג): הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְאָמַר רַב חִסְדָּא (ב״מ נט): כָּל הַשְּׁעָרִים נִנְעָלוּ, חוּץ מִשַּׁעֲרֵי אוֹנָאָה. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הַכֹּל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִפְרָע עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, חוּץ מֵאוֹנָאָה.

סז וְאָמְרוּ, שְׁלֹשָׁה אֵין הַפְּרִגּוֹד נִנְעָל בִּפְנֵיהֶם, וְאֶחָד מֵהֶם, אוֹנָאָה. וַאֲפִלּוּ לְדָבָר מִצְוָה אָמַר הַכָּתוּב (ויקרא יט): הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ, וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טז): יָכוֹל אֲפִלּוּ פָּנָיו מְשֻׁתָּנוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר, וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא.

סח מִכָּל אֵלֶּה הַמַּאֲמָרִים תִּרְאֶה עַד הֵיכָן מִתְפַּשְּׁטִים עַנְפֵי הָאַזְהָרָה הַזֹּאת וְכַמָּה עָנְשָׁהּ קָשֶׁה.

סט בְּעִנְיָן נְתִינַת הָעֵצָה, שָׁנִינוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (ויקרא יט): וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל, לִפְנֵי סוּמָא בַּדָּבָר. אָמַר לְךָ, בַּת פְּלוֹנִי מַהִי לַכְּהֻנָּה? אַל תֹּאמַר לוֹ, כְּשֵׁרָה, וְהִיא אֵינָהּ אֶלָּא פְּסוּלָה. הָיָה נוֹטֵל בְּךָ עֵצָה, אַל תִּתֵּן לוֹ עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ וְכוּ׳, וְאַל תֹּאמַר לוֹ מְכֹר שָׂדְךָ וְקַח לְךָ חֲמוֹר, וַאֲתָה עוֹקֵף עָלָיו וְנוֹטְלָהּ מִמֶּנּוּ. שֶׁמָּא תֹּאמַר, עֵצָה יָפָה אֲנִי נוֹתֵן לוֹ, חֲרֵי הַדָּבָר מָסוּר לַלֵּב, שֶׁנֶּאֱמַר, וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ.

ע נִמְצָאנוּ לְמֵדִים, שֶׁבֵּין הַדָּבָר שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת נוֹגֵעַ בּוֹ, בֵּין בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ נוֹגֵעַ בּוֹ כְּלָל, חַיָּב אָדָם לְהַעֲמִיד אֶת הַבָּא לְהִתְיַעֵץ בּוֹ עַל הָאֱמֶת הַזַּךְ וְהַבָּרוּר.

עא וְתִרְאֶה שֶׁעָמְדָה תּוֹרָה עַל סוֹף דַּעְתָּם שֶׁל רַמָּאִים, דְּלָאו בְּשׁוּפְטָנֵי עָסְקִינַן, שֶׁיְּיַעֲצוּ עֵצָה שֶׁרָעָתָהּ מְפֹרֶסֶמֶת וְנִגְלֵית, אֶלָּא בַּחֲכָמִים לְהָרַע, אֲשֶׁר יִתְּנוּ עֵצָה לְחַבְרֵיהֶם שֶׁלִּפְנֵי הַנּגְלֶה בָּהּ יֵשׁ בָּהּ מִן הָרֶוַח אֶל חֲבֵרוֹ בֶּאֱמֶת, אַךְ סוֹף הָעִנְיָן אֵינוֹ לְטוֹבָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ כִּי אִם לְרָעָתוֹ וְלַהֲנָאָתוֹ שֶׁל הַמְיַעֵץ. עַל כֵּן אָמְרוּ, שֶׁמָּא עֵצָה יָפָה וְכוּ׳, וַחֲרֵי הַדָּבָר מָסוּר לַלֵּב וְכוּ׳.

עב וְכַמָּה נִכְשָׁלִים בְּנֵי הָאָדָם בְּאֵלֶּה הַחֲטָאִים יוֹם יוֹם בִּהְיוֹתָם קְרוֹאִים וְהוֹלְכִים לְתִקֶּף חֻמְדַּת הַבֶּצַע. וּכְבָר הִתְבָּאֵר גֹּדֶל עוֹנְשָׁם בַּכָּתוּב (דברים כז): אָרוּר מַשִּׁגֶּה עִוֵּר בַּדָּרֶךְ.

עג אַךְ זֹאת הִיא חוֹבַת הָאָדָם הַיָּשָׁר, כַּאֲשֶׁר יָבוֹא אִישׁ לְהִתְיַעֵץ בּוֹ, יְיַעֲצֵהוּ הָעֵצָה שֶׁהָיָה הוּא נוֹטֵל לְעַצְמוֹ מַמָּשׁ, מִבְּלִי שֶׁיַּשְׁקִיף בָּהּ אֶלָּא לְטוֹבָתוֹ שֶׁל הַמִּתְיַעֵץ, לֹא לְשׂוּם תַּכְלִית אַחֵר, קָרוֹב אוֹ רָחוֹק שֶׁיִּהְיֶה.

עד וְאִם יֵאָרַע שֶׁיִּרְאֶה הוּא חֶזֶק לְעַצְמוֹ בָּעֵצָה הַהִיא, אִם יָכוֹל לְהוֹכִיחַ אוֹתָהּ עַל פָּנָיו שֶׁל הַמִּתְיַעֵץ, יוֹכִיחֵהוּ. וְאִם לָאו, יִסְתַּלֵּק מִן הַדָּבָר וְלֹא יְיַעֲצֵהוּ. אַךְ עַל כָּל פָּנִים, אַל יְיַעֲצֵהוּ עֵצָה שֶׁתַּכְלִיתָהּ דָּבָר זוֹלַת טוֹבָתוֹ שֶׁל הַמִּתְיַעֵץ, אִם לֹא שֶׁכַּוָּנַת הַמִּתְיַעֵץ לְרָעָה, שֶׁאָז וַדַּאי מִצְוָה לְרַמּוֹתוֹ, וּכְבָר נֶאֱמַר (תהלים יח): וְעִם עִקֵּשׁ תִּתְפַּתָּל, וְחוּשֵׁי הָאָרְכִי יוֹכִיחַ.

עה הָרְכִילוּת וְלָשׁוֹן הָרַע, כְּבָר חָמְרוּ נוֹדַע וְגָדֵל עֲנָפָיו כִּי רַבּוּ מְאֹד, עַד שֶׁכְּבָר גָּזְרוּ אֹמֶר חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה בַּמַּאֲמָר שֶׁכְּבָר הִזְכַּרְתִּי (ב״ב קסה): וְכֻלָּם בַּאֲבַק לָשׁוֹן הָרַע.

עו וְאָמְרוּ (ערכין טו): הֵיכִי דָּמֵי לָשׁוֹן הָרַע, כְּגוֹן דְּאָמַר הֵיכָא מִשְׁתְּכַח נוּרָא אֶלָּא בֵּי פְּלָנְיָא, אוֹ שֶׁיְּסַפֵּר טוֹבָתוֹ לְפָנָיו שׁוֹנְאָיו, וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, אַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאִים דְּבָרִים קַלִּים וּרְחוֹקִים מִן הָרְכִילוּת, הִנֵּה בָּאֱמֶת מֵאֲבַק שֶׁלּוֹ הֵם.

עז כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, הַרְבֵּה דְּרָכִים לַיֵּצֶר. אֲבָל כָּל דָּבָר שֶׁיּוּכַל לְהַוְלִיד מִמֶּנּוּ נֶזֶק אוֹ בִּזָּיוֹן לַחֲבֵרוֹ בֵּין בְּפָנָיו בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, הֲרֵי זֶה בִּכְלַל לָשׁוֹן הָרַע הַשָּׁנאוּי וּמְתֹעָב לִפְנֵי הַמָּקוֹם, שֶׁאָמְרוּ עָלָיו (שם): כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בָּעִקָּר, וּקְרָא כְּתִיב (תהלים קא): מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית.

עח גַּם הַשִּׂנְאָה וְהַנְּקִימָה קָשָׁה מְאֹד לְשֶׁיִּמָּלֵט מִמֶּנָּה לֵב הוֹתֵל אֲשֶׁר לִבְנֵי הָאָדָם, כִּי הָאָדָם מַרְגִּישׁ מְאֹד בְּעֶלְבּוֹנוֹתָיו וּמִצְטַעֵר צַעַר גָּדוֹל, וְהַנְּקָמָה לוֹ מְתוּקָה מִדְּבַשׁ, כִּי הִיא מְנוּחָתוֹ לְבַדָּהּ.

עט עַל כֵּן לְשֶׁיִּהְיֶה בְּכֹחוֹ לַעֲזֹב מָה שֶׁטָּבְעוֹ מַכְרִיחַ אוֹתוֹ וְיַעֲבֹר עַל מִדּוֹתָיו, וְלֹא יִשְׁנָא מִי שֶׁהֵעִיר בּוֹ הַשִּׂנְאָה, וְלֹא יִקּוֹם מִמֶּנּוּ בְּהִזְדַּמֵּן לוֹ שֶׁיּוּכַל לְהִנָּקֵם, וְלֹא יִטּוֹר לוֹ, אֶלָּא אֶת הַכֹּל יִשְׂכַּח וְיָסִיר מִלִּבּוֹ כְּאִילּוּ לֹא הָיָה, חָזָק וַאֲמִיץ הוּא.

פ וְהוּא קַל רַק לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁאֵין בֵּינֵיהֶם הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ, לֹא אֶל שֹׁכְנֵי בָתֵּי חֹמֶר אֲשֶׁר בֶּעָפָר יְסוֹדָם. אָמְנָם גְּזֵרַת מֶלֶךְ הִיא, וְהַמִּקְרָאוֹת גְּלוּיִים בַּאֲר הֵיטֵב, אֵינָם צְרִיכִים פֵּרוּשׁ, (ויקרא יט): לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ, לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ (שם).

פא וְעִנְיַן הַנְּקִימָה וְהַנְּטִירָה יָדוּעַ, דְּהַיְנוּ:

פב נְקִימָה, לְמָנַע מֵהֵיטִיב לְמִי שֶׁלֹּא רָצָה לְהֵטִיב לוֹ אוֹ שֶׁהֵרַע לוֹ כְּבָר.

פג וּנְטִירָה, לְהַזְכִּיר בְּעֵת שֶׁהוּא מֵטִיב לְמִי שֶׁהֵרַע לוֹ אֵיזֶה זְכָרוֹן מִן הָרָעָה שֶׁעָשָׂה לוֹ.

פד וּלְפִי שֶׁהַיֵּצֶר הוֹלֵךְ וּמַרְתִּיחַ אֶת הַלֵּב וּמְבַקֵּשׁ תָּמִיד לְהָנִיחַ לְפָחוֹת אֵיזֶה רֹשֶׁם אוֹ אֵיזֶה זְכָרוֹן מִן הַדָּבָר וְאִם לֹא יוּכַל לְהַשְׁאִיר זְכָרוֹן גָּדוֹל, יִשְׁתַּדֵּל לְהַשְׁאִיר זְכָרוֹן מוּעָט, יֹאמַר דֶּרֶךְ מָשָׁל לָאָדָם: אִם תִּרְצֶה לִתֵּן לְאִישׁ הַזֶּה אֶת אֲשֶׁר לֹא רָצָה הוּא לָתֵת לְךָ כְּשֶׁנִּצְרַכְתָּ, לְפָחוֹת לֹא תִּתְנַהוּ בְּסֵכֶר פָּנִים יָפוֹת, אוֹ אִם אֵינְךָ רוֹצֶה לְהָרַע לוֹ, לְפָחוֹת לֹא תֵּיטִיב לוֹ טוֹבָה גְּדוֹלָה וְלֹא תְּסַיְּעֵהוּ סִיּוּעַ גָּדוֹל, אוֹ אִם תִּרְצֶה גַּם לְסַיְּעוֹ הַרְבֵּה, לְפָחוֹת לֹא תַּעֲשֵׂהוּ בְּפָנָיו, אוֹ לֹא תָּשׁוּב לְהִתְחַבֵּר עִמּוֹ וְלִהְיוֹת לוֹ לְרֵעַ, אִם מָחַלְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא תֵּרָאֶה לוֹ לְאוֹיֵב, דַּי בָּזֶה, וְאִם גַּם לְהִתְחַבֵּר עִמּוֹ תִּרְצֶה, אַךְ לֹא תַּרְאֶה לוֹ כָּל כָּךְ חִבָּה גְּדוֹלָה כְּבָרִאשׁוֹנָה.

פה וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִמִּינֵי הַחֲרִיצוּת שֶׁבְּיֵצֶר מָה שֶׁהוּא מִשְׁתַּדֵּל לְפַתּוֹת אֶת לִבּוֹת בְּנֵי הָאָדָם. עַל כֵּן בָּאָה הַתּוֹרָה וְכָלְלָה כְּלָל שֶׁהַכֹּל נִכְלָל בּוֹ, (ויקרא יט): וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ, כָּמוֹךָ בְּלִי שׁוּם הֶפְרֵשׁ, כָּמוֹךָ בְּלִי חִלּוּקִים, בְּלִי תַּחְבּוּלוֹת וּמְזִמּוֹת, כָּמוֹךָ מַמָּשׁ.

פו אוּלָם הַשְׁבּוּעוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁמִּן הַסְּתָם כָּל שֶׁאֵינוֹ מִן הַהֶדְיוֹטוֹת נִשְׁמָר מֵהוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם מִפִּיו לְבַטָּלָה כָּל שֶׁכֵּן בִּשְׁבוּעָה, יֵשׁ עוֹד אֵיזֶה עֲנָפִים קְטַנִּים שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם מִן הַחֲמוּרִים יוֹתֵר, עַל כָּל פָּנִים רָאוּי לְמִי שֶׁרוֹצֶה לִהְיוֹת נָקִי, לִשָּׁמֵר מֵהֶם.

פז וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ (שבועות לו): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לָאו שְׁבוּעָה וְהֵן שְׁבוּעָה. אָמַר רָבָא, וְהוּא דְּאָמַר לָאו לָאו תְּרֵי זִמְנֵי, וְהוּא דְּאָמַר הֵן הֵן תְּרֵי זִמְנֵי.

פח וְכֵן אָמְרוּ (בבא מציעא מט): וְהֵין צָדֶק, שֶׁיְּהֵא לָאו שֶׁלְּךָ צֶדֶק וְהֵן שֶׁלְּךָ צֶדֶק.

פט וְהִנֵּה דְּבַר הַשֶּׁקֶר גַּם הוּא חֶלְיָ רָע נִתְפַּשֵּׁט מְאֹד בִּבְנֵי הָאָדָם, וְאוּלָם מַדְרֵגוֹת מַדְרֵגוֹת יֵשׁ בּוֹ.

צ יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁאֲמָנוּתָם מַמָּשׁ הוּא הַשֶּׁקֶר נָּנוּת, הֵם הוֹלְכִים וּבוֹדִים מִלִּבָּם כְּזָבִים גְּמוּרִים לְמַעַן הַרְבּוֹת שִׂיחָה בֵּין הַבְּרִיּוֹת אוֹ לְהֶחָשֵׁב מִן הַחֲכָמִים וְיוֹדְעֵי דְּבָרִים הַרְבֵּה, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (משלי יב): תּוֹעֲבַת ה׳ שִׂפְתֵי שָׁקֶר. וְאוֹמֵר (ישעיה נט): שִׂפְתוֹתֵיכֶם דִּבְּרוּ שֶׁקֶר, לְשׁוֹנְכֶם עַוְלָה תֶּהְגֶּה. וּכְבָר גָּזְרוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה מב): אַרְבַּע כִּתּוֹת אֵינָן מְקַבְּלוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, וְאַחַת מֵהֶם כַּת שַׁקְרָנִים.

צא וְיֵשׁ אֲחֵרִים קְרוֹבִים לָהֶם בַּמַּדְרֵגָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָם כְּמוֹהֶם מַמָּשׁ, וְהֵם הַמְכַזְּבִים בְּסִפּוּרֵיהֶם וְדִבְרֵיהֶם, וְהַיְנוּ, שֶׁאֵין אֲמָנוּתָם בְּכָךְ לְלֶכֶת וְלִבְדּוֹת סִפּוּרִים וּמַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא נִבְרְאוּ וְלֹא יִהְיוּ, אֲבָל בְּבוֹאָם לְסַפֵּר דְּבַר מָה, יְעָרְבוּ בָּהֶם מִן הַשְּׁקָרִים כְּמוֹ שֶׁיַּעֲלֶה עַל רוּחָם, וְיִתְרַגְּלוּ בָּזֶה עַד שֶׁשָּׁב לָהֶם כְּמוֹ טֶבַע, וְהֵם הֵם הַבַּדָּאִים אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לְהַאֲמִין לְדִבְרֵיהֶם, וּכְמַאֲמָרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין פט): כָּךְ הוּא עָנְשׁוֹ שֶׁל בַּדַּאי, שֶׁאֲפִלּוּ אוֹמֵר אֱמֶת, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שֶׁכְּבָר הִטְבִּיעוּ בָּהֶם הָרָעָה הַזֹּאת שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לָצֵאת דִּבְרֵיהֶם נְקִיִּים מִן הַכָּזָב מִתּוֹךְ פִּיהֶם. הוּא מָה שֶׁהַנָּבִיא מִצְטַעֵר וְאוֹמֵר (ירמיהו ט׳:ד׳): לִמְּדוּ לְשׁוֹנָם דַּבֶּר שֶׁקֶר הַעֲוֹה נִלְאוּ.

צב וְיֵשׁ עוֹד אֲחֵרִים שֶׁחָלְיָם קַל מֵחֲלִי הָרִאשׁוֹנִים, וְהֵם אוֹתָם שֶׁאֵינָם קְבוּעִים כָּל כָּךְ בַּשֶּׁקֶר, אֶלָּא שֶׁלֹּא יָחוּשׁוּ לְהִתְרַחֵק מִמֶּנּוּ, וְאִם יִזְדַּמֵּן לָהֶם יֹאמְרוּהוּ, וּפְעָמִים רַבּוֹת יֹאמְרוּהוּ דֶּרֶךְ שְׂחוֹק אוֹ כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בִּלֹּא כַּוָּנָה רָעָה.

צג וְאָמְנָם הֶחָכָם הוֹדִיעָנוּ, שֶׁכָּל זֶה הוּא הֶפֶךְ רְצוֹן הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא וּמִדַּת חֲסִידָיו, הוּא מָה שֶׁכָּתוּב (משלי יג): דְּבַר שֶׁקֶר יִשְׂנָא צַדִּיק, וְהוּא מָה שֶׁבָּאָה עָלָיו הָאַזְהָרָה (שמות כג): מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק. וְתִרְאֶה שֶׁלֹּא אָמַר מִשֶּׁקֶר תִּשָּׁמֵר, אֶלָּא מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק, לְהָעִיר אוֹתָנוּ עַל הַהֶרְחֵק הַגָּדוֹל וְהַבְּרִיחָה הָרַבָּה שֶׁצָּרִיךְ לִבְרֹחַ מִזֶּה. וּכְבָר נֶאֱמַר (צפניה ג׳:י״ג): שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עַוְלָה וְלֹא יְדַבְּרוּ כָזָב וְלֹא יִמָּצֵא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תַּרְמִית.

צד וַחֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (שבת נה): חוֹתָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֱמֶת. וּבְוַדַּאי שֶׁאִם הָאֱמֶת הוּא מָה שֶׁבָּחַר בּוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְקַחְתּוֹ לְחוֹתָם לוֹ, כַּמָּה יִהְיֶה הֶכְסֵהוּ מִתּוֹעֵב לְפָנָיו.

צה וְהִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הָאֱמֶת אַזְהָרָה רַבָּה וְאָמַר (זכריה ח): דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ. וְאָמַר (ישעיה טז): וְהוּכַן בַּחֶסֶד כִּסֵּא וְיֵשֶׁב עָלָיו בֶּאֱמֶת, וְאָמַר (שם סג): וַיֹּאמֶר אַךְ עַמִּי הֵמָּה בָּנִים לֹא יְשַׁקֵּרוּ. הָא לְמַדְתָּ, שֶׁזֶּה תָּלוּי בָּזֶה.

צו וְאָמַר (זכריה ח): וְנִקְרְאָה יְרוּשָׁלַם עִיר הָאֱמֶת, לְהַגְדִּיל חֲשִׁיבוּתָהּ. וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מכות כד): וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ, כְּגוֹן רַב סָפְרָא וְכוּ׳, לְהוֹדִיעֲךָ עַד הֵיכָן חוֹבַת הָאֱמֶת מַגַּעַת.

צז וּכְבָר אָסְרוּ לְתַלְמִיד חָכָם לְשַׁנּוֹת בְּדִבּוּרוֹ חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים.

צח וְאֶחָד מִן הָעֲמוּדִים שֶׁהָעוֹלָם עוֹמֵד עָלָיו הוּא הָאֱמֶת, אִם כֵּן מִי שֶׁדּוֹבֵר שֶׁקֶר כְּאִלּוּ נוֹטֵל יְסוֹדוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהַהֶפֶךְ מִזֶּה, מִי שֶׁזָּהִיר בָּאֱמֶת כְּאִילּוּ מְקַיֵּם יְסוֹדוֹ שֶׁל עוֹלָם.

צט וּכְבָר סִפְּרוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין צז): מֵאוֹתוֹ הַמָּקוֹם שֶׁהָיוּ זְהִירִים בָּאֱמֶת שֶׁלֹּא הָיָה מַלְאַךְ הַמָּוֶת שׁוֹלֵט שָׁם, וּלְפִי שֶׁאִשְׁתּוֹ שֶׁל רַבִּי פְּלוֹנִי שִׁנְּתָה בִּדְבָרֶיהָ אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה לְכַוָּנָה טוֹבָה, גָּרְתָה בָּהֶם מַלְאַךְ הַמָּוֶת עַד שֶׁגֵּרְשׁוּהָ מִשָּׁם בְּעַבּוּר זֶה, וְחָזְרוּ לְשַׁלְוָתָם.

ק וְאֵין צָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בַּדָּבָר הַזֶּה שֶׁהַשֹּׂכֶל מְחַיְּבוֹ וְהַדַּעַת מַכְרִיחוֹ.

קא עַנְפֵי חִלּוּל הַשֵּׁם גַּם כֵּן הֵם רַבִּים וּגְדוֹלִים כִּי הַרְבֵּה צָרִיךְ הָאָדָם לִהְיוֹת חָס עַל כְּבוֹד קוֹנוֹ, וּבְכָל מָה שֶׁיַּעֲשֶׂה צָרִיךְ שֶׁיִּסְתַּכֵּל וְיִתְבּוֹנֵן מְאֹד שֶׁלֹּא יֵצֵא מִשָּׁם מַה שֶּׁיּוּכַל לִהְיוֹת חִלּוּל לִכְבוֹד שָׁמַיִם חָס וְשָׁלוֹם.

קב וּכְבָר שָׁנִינוּ, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד בְּחִלּוּל הַשֵּׁם.

קג וְאָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פו): הֵיכִי דָּמֵי חִלּוּל הַשֵּׁם? אָמַר רַב: כְּגוֹן אֲנָא דְּשָׁקְלָנָא בִּשְׁרָא וְלָא יָהֲבְנָא דְּמֵי לְאַלְתַּר. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: כְּגוֹן אֲנָא דְּמְסַגֵּינָא אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תוֹרָה וּבְלֹא תְּפִלִּין.

קד וְהֶעְנְיָן, שֶׁכָּל אָדָם לְפִי מַדְרֵגָתוֹ וּלְפִי מָה שֶּׁהוּא נֶחְשָׁב בְּעֵינֵי הַדּוֹר, צָרִיךְ שֶׁיִּתְבּוֹנֵן לִבְלְתִּי עֲשׂוֹת דָּבָר בִּלְתִּי הָגוּן לְאִישׁ כְּמוֹתוֹ, כִּי כְּפִי רִבּוֹת חֲשִׁיבוּתוֹ וְחָכְמָתוֹ כֵּן רָאוּי שֶׁיַּרְבֶּה זְהִירוּתוֹ בְּדִבְרֵי הָעֲבוֹדָה וְדִקְדּוּקוֹ בָּהּ, וְאִם אֵינֶנּוּ עֹשֶׂה כֵּן, חֲרֵי שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל בּוֹ חָס וְשָׁלוֹם, כִּי כְּבוֹד הַתּוֹרָה הוּא, שֶׁמִּי שֶׁמַּרְבֶּה הַלִּמּוּד בָּהּ יַרְבֶּה כְּמוֹ כֵן בְּיִשּׁוּר וּבְתִקּוּן הַמִּדּוֹת, וְכָל מָה שֶּׁיֶּחְסַר מִזֶּה לְמִי שֶׁמַּרְבֶּה בַּלִּמּוּד, גּוֹרֵם בְּזָיוֹן לַלִּמּוּד עַצְמוֹ, וְזֶה חָס וְשָׁלוֹם חִלּוּל לִשְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁנָּתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה וְצִוָּנוּ לַעֲסֹק בָּהּ לְהַשִּׂיג עַל יָדָהּ שְׁלֵמוּתֵנוּ.

קה וְהִנֵּה גַּם שִׁמְירַת הַשַּׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים רַבָּה הִיא, כִּי הַמִּשְׁפָּטִים רַבִּים, וְכֵן אָמְרוּ (שבת יב): הִלְכָתָא רַבְּתָא לְשַׁבָּתָא.

קו וַאֲפִילּוּ דִּבְרֵי הַשְּׁבוּת אַף עַל פִּי שֶׁמִּדִּבְרֵי חֲכָמִים הֵם, עִקָּרִים הֵם, וְכֵן אָמְרוּ (חגיגה טז): לְעוֹלָם אַל תְּהִי שְׁבוּת קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי סְמִיכָה שְׁבוּת הִיא וְנֶחְלְקוּ בָּהּ גְּדוֹלֵי הַדּוֹר.

קז וְאוּלָם פְּרָטֵי הַדִּינִים לְמַחְלְקוֹתָם מְבֹאָרִים הֵם אֵצֶל הַפּוֹסְקִים בְּסִפְרֵיהֶם וְכֻלָּם שָׁוִים לְחוֹבָתֵנוּ בָּם וְלַזְּהִירוּת הַמִּצְטָרֵךְ. וּמָה שֶּׁקָּשֶׁה עַל הֶהָמוֹן שִׁמְירָתוֹ הוּא הַשְׁבִּיתָה מִן הָעֵסֶק וּמִדַּבֵּר בְּמַשָּׂאָם וּבְמַתָּנָם, וְאוּלָם הָאִסּוּר הַזֶּה מְבֹאָר בְּדִבְרֵי הַנָּבִיא (ישעיה נח): וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר (שבת קנ). וְהַכְּלָל הוּא, שֶׁכָּל מָה שֶּׁאָסוּר בְּשַׁבָּת לַעֲשׂוֹתוֹ אָסוּר לְהִשְׁתַּדֵּל בַּעֲבוּרוֹ אוֹ לְהַזְכִּירוֹ בְּפִיו.

קח וְלָכֵן אָסְרוּ לְעַיֵּן בִּנְכָסָיו לִרְאוֹת מָה שֶּׁצָּרִיךְ לְמָחָר (עירובין לח), אוֹ לֵילֵךְ לְפֶתַח הַמְּדִינָה לָצֵאת בַּלַּיְלָה מְהֵרָה לַמָּרְחָץ. וְאָסְרוּ לוֹמַר דָּבָר פְּלוֹנִי אֶעֱשֶׂה לְמָחָר אוֹ סְחוֹרָה פְּלוֹנִית אֶקְנֶה לְמָחָר, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

קט וְהִנֵּה עַד הֵנָּה דִּבַּרְתִּי מִן קְצָת הַמִּצְוֹת מָה שֶּׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁבְּנֵי הָאָדָם נִכְשָׁלִים בָּהֶם עַל הָרֹב וּמֵאֵלֶּה נִלְמַד לְכָל שְׁאָר הַלָּאוִין, שֶׁאֵין לְךָ אִסּוּר שֶׁאֵין לוֹ עֲנָפִים וּפְרָטִים, מֵהֶם חֲמוּרִים וּמֵהֶם קַלִּים, וּמִי שֶׁרוֹצֶה לִהְיוֹת נָקִי צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה נָקִי מִכֻּלָּם וְטָהוֹר מִכֻּלָּם.

קי וּכְבָר אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שיר השירים רבה ו): שִׁנַּיִךְ כְּעֶדֶר הָרְחֵלִים, מָה רָחֵל זוֹ צְנוּעָה כָּךְ הָיוּ יִשְׂרָאֵל צְנוּעִים וּכְשֵׁרִים בְּמִלְחֶמֶת מִדְיָן, רַב הוּנָא בְּשֵׁם רַב אַחָא אָמַר: שֶׁלֹּא הִקְדִּים אֶחָד מֵהֶם תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ לִתְפִלִּין שֶׁל יָד, שֶׁאִלּוּ הִקְדִּים אֶחָד לֹא הָיָה מֹשֶׁה מְשַׂבְּחָן וְלֹא הָיוּ יוֹצְאִים מִשָּׁם בְּשָׁלוֹם.

קיא וְכֵן אָמְרוּ בַּיְרוּשַׁלְמִי: הַמְסַפֵּר בֵּין יִשְׂתַּבַּח לְיוֹצֵר, עֲבֵרָה הִיא בְּיָדוֹ וְחוֹזֵר עָלֶיהָ מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה.

קיב חֲרֵי לְךָ עַד הֵיכָן צָרִיךְ לְהַגִּיעַ הַדִּקְדּוּק וְהַנְּקִיּוּת הָאֲמִתִּי בְּמַעֲשִׂים.

קיג הִנֵּה כְּמוֹ שֶׁצָּרִיךְ נְקִיּוּת בְּמַעֲשִׂים כָּךְ צָרִיךְ נְקִיּוּת בְּמִדּוֹת, וְכְמַעַט שֶׁיּוֹתֵר קָשֶׁה הוּא הַנְּקִיּוּת בְּמִדּוֹת מִמָּה שֶׁהוּא בְּמַעֲשִׂים, כִּי הַטֶּבַע פּוֹעֵל בְּמִדּוֹת יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהוּא פּוֹעֵל בְּמַעֲשִׂים, יַעַן הַמֶּזֶג וְהַתְּכוּנָה הֵם אוֹ מְסַיְּעִים אוֹ מִתְנַגְּדִים גְּדוֹלִים לָהֶם, וְכָל מִלְחָמָה שֶׁהִיא נֶגֶד נְטִיַּת הַטֶּבַע, מִלְחָמָה חֲזָקָה הִיא, וְהוּא מָה שֶׁפֵּרְשׁוּ בְּמַאֲמָרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות פ״ד): אֵיזֶהוּ גִּבּוֹר הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ.

קיד וְהִנֵּה הַמִּדּוֹת הֵן רַבּוֹת, כִּי כְּפִי כָּל הַפְּעֻלּוֹת שֶׁשַּׂיְכִים לָאָדָם בָּעוֹלָם כְּמוֹ כֵן מִדּוֹתֵיהֶן שֶׁאַחֲרֵיהֶן הוּא נִמְשָׁךְ בִּפְעֻלּוֹתָיו.

קטו אָמְנָם, כְּמוֹ שֶׁדִּבַּרְנוּ בַּמִּצְוֹת שֶׁהָיָה הַצֹּרֶךְ לְהִנָּקוֹת בָּם יוֹתֵר, דְּהַיְנוּ, מִמָּה שֶׁרְגִילוּת בְּנֵי הָאָדָם לְכָשֵׁל, כֵּן נְדַבֵּר בַּמִּדּוֹת הָרָאשִׁיּוֹת בַּאֲרִיכוּת עִיּוּן יוֹתֵר, מִפְּנֵי רְגִילוּתֵנוּ בָּם, וְהֵם: הַגַּאֲוָה, הַכַּעַס, הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה.

קטז הֵן כָּל אֵלֶּה מִדּוֹת רָעוֹת אֲשֶׁר רָעָתָם נִכֶּרֶת וּמְפֻרְסֶמֶת, אֵין צָרִיךְ לָהּ רְאָיוֹת, כִּי הֵנָּה רָעוֹת בְּעַצְמָן וְרָעוֹת בְּתוֹלְדוֹתֵיהֶן, כִּי כֻּלָּן חוֹץ מִשּׁוּרַת הַשֵּׂכֶל וְהַחָכְמָה, וְכָל אַחַת כְּדַאי לְעַצְמָהּ לְהָבִיא אֶת הָאָדָם אֶל עֲבֵרוֹת חֲמוּרוֹת.

קיז עַל הַגַּאֲוָה מִקְרָא מָלֵא מַזְהִיר וְאוֹמֵר (דברים ח): וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת ה׳ אֱלֹקֶיךָ.

קיח עַל הַכַּעַס אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כָּל הַכּוֹעֵס יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה.

קיט עַל הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה שָׁנִינוּ בְּהֶדְיָא (אבות פ״ד): הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִים אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם.

קכ אָמְנָם, הָעִיוּן הַמְּצְטָרֵךְ בָּם הוּא לְהַמָּלֵט מֵהֶם וּמִכָּל עִנְפֵיהֶם, כִּי כֻּלָּם כְּאֶחָד סוּרֵי הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה. וְנַתְחִיל לְדַבֵּר בָּם רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן.

קכא הִנֵּה כְּלָל עִנְיַן הַגַּאֲוָה הוּא זֶה, שֶׁהָאָדָם מַחְשִׁיב עַצְמוֹ בְּעַצְמוֹ, וּבִלְבָבוֹ יְדַמֶּה כִּי לוֹ נָאוָה תְּהִלָּה.

קכב וְאָמְנָם, זֶה יָכוֹל לִמָּשֵׁךְ מִסְּבָרוֹת רַבּוֹת מִתַּחֲלָפוֹת, כִּי יֵשׁ מִי שֶׁיַּחֲשִׁיב עַצְמוֹ בַּעַל שֵׂכֶל, וְיֵשׁ מִי שֶׁיַּחֲשִׁיב עַצְמוֹ נָאֶה, וְיֵשׁ שֶׁיַּחֲשִׁיב עַצְמוֹ נִכְבָּד, וְיֵשׁ שֶׁיַּחֲשִׁיב עַצְמוֹ גָּדוֹל, וְיֵשׁ שֶׁיַּחֲשִׁיב עַצְמוֹ חָכָם. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, כָּל אֶחָד מִן הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים שֶׁבָּעוֹלָם אִם יַחְשֹׁב הָאָדָם שֶׁיֶּשְׁנָהּ בּוֹ, חֲרֵי הוּא מְסֻכָּן מְיֻד לִפֹּל בְּשַׁחַת זֶה שֶׁל גַּאֲוָה.

קכג אַךְ אַחֲרֵי שֶׁקָּבַע הָאָדָם בְּלִבּוֹ הֱיוֹתוֹ חָשׁוּב וְרָאוּי לִתְהִלָּה, לֹא תִּהְיֶה הַתּוֹלָדָה הַיּוֹצֵאת מִן הַמַּחֲשָׁבָה הַזֹּאת אַחַת בִּלְבַד, אֶלָּא תּוֹלָדוֹת רַבּוֹת וּמְשֻׁנּוֹת תֵּצֶאנָה מִמֶּנָּה וַאֲפִילּוּ הַפְּכִיּוֹת נִמְצָא בָּהֶן וְנוֹלָדוֹת מִסִּבָּה אַחַת וּשְׁתֵּיהֶן לְדָבָר אֶחָד מִתְכַּוְּנוֹת.

קכד הִנֵּה יִמְצָא גֵּאֶה אֶחָד שֶׁיַּחְשֹׁב בְּלִבּוֹ שֶׁכֵּיוָן שֶׁהוּא רָאוּי לִתְהִלָּה וְהוּא מְיֻחָד וְרָשׁוּם בְּמַעֲלָתוֹ כְּפִי מַחְשַׁבְתּוֹ, רָאוּי לוֹ גַּם כֵּן שֶׁיִּתְנַהֵג בְּדֶרֶךְ מְיֻחָד וְרָשׁוּם בְּכָבוֹד רַב, בֵּין בְּלֶכְתּוֹ, בֵּין בְּשִׂבְתּוֹ, בֵּין בְּקוּמוֹ, בְּדִבּוּרוֹ וּבְכָל מַעֲשָׂיו לֹא יֵלֵךְ אֶלָּא בְּנַחַת גָּדוֹל, עֲקֵבוֹ בְּצַד גַּדְלוֹ, לֹא יֵשֵׁב אֶלָּא אַפְּרִקְדָּן, לֹא יָקוּם אֶלָּא מְעַט מְעַט כַּנָּחָשׁ

קכה לֹא יְדַבֵּר עִם הַכֹּל אֶלָּא עִם נִכְבְּדֵי הָעָם, וְגַם בֵּינֵיהֶם לֹא יְדַבֵּר אֶלָּא מַאֲמָרִים קְצָרִים כְּמַאֲמְרֵי הַתִּרְפִּים, וְכָל שְׁאָר מַעֲשָׂיו – בִּתְנוּעוֹתָיו, בִּפְעֻלּוֹתָיו, בְּמַאֲכָלוֹ וּבְמִשְׁתָּיו, בְּמַלְבּוּשָׁיו וּבְכָל דְּרָכָיו יִתְנַהֵג בִּכְבֵדוּת גָּדוֹל כְּאִלּוּ כָּל בְּשָׂרוֹ עוֹפֶרֶת וְכָל עֲצָמָיו אֶבֶן אוֹ חוֹל.

קכו וְיִמָּצֵא גֵּאֶה אַחֵר שֶׁיַּחְשֹׁב שֶׁלְּפִי שֶׁהוּא רָאוּי לִתְהִלָּה וְרַב הַמַּעֲלוֹת, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה מַרְגִּיז הָאָרֶץ וְשֶׁהַכֹּל יִרְעֲשׁוּ מִפָּנָיו כִּי לֹא יֵאוֹת שֶׁיֵּהָרְסוּ בְּנֵי הָאָדָם לְדַבֵּר עִמּוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ דָּבָר, וְאִם יַעְפִּילוּ לַעֲלוֹת אֵלָיו יְבַהֲלֵם בְּקוֹלוֹ וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יְהֵמֵם בַּעֲנוֹת לָהֶם עַזּוּת, וּפָנָיו זוֹעֲפוֹת בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה.

קכז וְיֵשׁ גֵּאֶה אַחֵר שֶׁיַּחְשֹׁב בְּלִבּוֹ שֶׁכְּבָר הוּא כָּל כָּךְ גָּדוֹל וּמְכֻבָּד עַל שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַכָּבוֹד שֶׁיִּתְפָּרֵשׂ מִמֶּנּוּ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹ כְּלָל, וּלְהַרְאוֹת הַדָּבָר הַזֶּה יַעֲשֶׂה מַעֲשִׂים כְּמַעֲשֵׂה הֶעָנִיו וַיַּפְרִיז עַל מִדּוֹתָיו לְהַרְאוֹת שִׁפְלוּת גָּדוֹל וַעֲנָוָה עַד אֵין חֵקֶר, וְלִבּוֹ מִתְנַשֵּׂא בְּקִרְבּוֹ לֵאמֹר, אֲנִי כָּל כָּךְ רָם וְכָל כָּךְ נִכְבָּד, שֶׁכְּבָר אֵינִי צָרִיךְ לְכָבוֹד, וְאֵין לִי אֶלָּא לְוַתֵּר עָלָיו, שֶׁכְּבָר רַב הוּא אֶצְלִי.

קכח וְיִמָּצֵא גֵּאֶה אַחֵר, שֶׁרוֹצֶה לִהְיוֹת נִרְשָׂם הַרְבֵּה בְּמַעֲלוֹתָיו וּלְהִתְיַחֵד בִּדְרָכָיו, עַד שֶׁלֹּא דַּי לוֹ שֶׁיְּהַלְלוּהוּ כָּל הָעוֹלָם עַל הַמַּעֲלוֹת אֲשֶׁר הוּא חוֹשֵׁב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ, אֶלָּא שֶׁרוֹצֶה שֶׁעוֹד יַרְבּוּ לְהוֹסִיף בְּתְהִלָּתוֹ שֶׁהוּא הֶעָנִיו שֶׁבָּעֲנָוִים, וְנִמְצָא זֶה מִתְגָּאֶה בְּעַנְוָתוֹ וְרוֹצֶה בְּכָבוֹד עַל מָה שֶׁמַּרְאֶה עַצְמוֹ בּוֹרֵחַ מִמֶּנּוּ. וְהִנֵּה גֵּאֶה כָּזֶה יָשִׂים עַצְמוֹ תַּחַת קְטַנִּים מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה אוֹ תַּחַת נִבְזִים שֶׁבָּעָם, שֶׁיִּחְשֹׁב לְהַרְאוֹת בָּזֶה תַּכְלִית הֶעָנָוָה, וּכְבָר לֹא יִרְצֶה בְּשׁוּם תֹּאַר מִתָּאֲרֵי הַגְּדֻלָּה וִימָאֵן בְּכָל הָעִלּוּיִים וְלִבּוֹ אוֹמֵר בְּקִרְבּוֹ, אֵין חָכָם וְעָנִיו כָּמוֹנִי בְּכָל הָאָרֶץ.

קכט וְאָמְנָם, גֵּאִים כָּאֵלֶּה אַף עַל פִּי שֶׁלִּכְאוֹרָה מַרְאִים עַצְמָם עֲנָוִים, לֹא יִבָּצְרוּ מִכְּשׁוֹלוֹת לָהֶם, שֶׁבְּלִי יְדִיעָתָם תִּהְיֶה מִתְגַּלִּית גַּאֲוָתָם כְּלֵהָבָה הַיּוֹצֵאת מִבֵּין הַחֲרָסִים. וּכְבָר מָשְׁלוּ חֲכָמִים זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מדרש רבא קרח): מָשָׁל לְבַיִת מָלֵא תֶּבֶן וְהָיָה בַּבַּיִת חוֹרִין וְהָיָה הַתֶּבֶן נִכְנָס בָּהֶם, לְאַחַר יָמִים הִתְחִיל אוֹתוֹ הַתֶּבֶן שֶׁהָיָה בְּתוֹךְ אוֹתָם הַחוֹרִין יוֹצֵא, יָדְעוּ הַכֹּל כִּי הָיָה אוֹתוֹ הַבַּיִת שֶׁל תֶּבֶן.

קל כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה, שֶׁלֹּא יוּכְלוּ תָּמִיד לְהַסְתִּיר אֶת עַצְמָם, וּמַחְשַׁבְתָּם הָרָעָה תִּהְיֶה נִכֶּרֶת מִתּוֹךְ מַעֲשֵׂיהֶם, אַךְ דַּרְכֵיהֶם הֵם בַּעֲנָוָה פְּסוּלָה וְשִׁפְלוּת מְרֻמָּה.

קלא וְיִמָּצְאוּ גֵּאִים אֲחֵרִים שֶׁתִּשָּׁאֵר גַּאֲוָתָם קְבוּרָה בְּלִבָּם, לֹא יוֹצִיאוּהָ אֶל הַמַּעֲשֶׂה, אֲבָל יַחְשְׁבוּ בְּלִבָּם שֶׁכְּבָר הֵם חֲכָמִים גְּדוֹלִים יוֹדְעֵי הַדְּבָרִים לַאֲמִתָּם וְשֶׁלֹּא רַבִּים יֶחְכְּמוּ כְּמוֹהֶם, עַל כֵּן לֹא יָשִׂיתוּ לֵב אֶל דִּבְרֵי זוּלָתָם בְּחָשְׁבָם כִּי מָה שֶׁקָּשֶׁה עֲלֵיהֶם לֹא יִהְיֶה נָקֵל לַאֲחֵרִים, וּמָה שֶׁשִּׂכְלָם מַרְאֶה לָהֶם כָּל כָּךְ בָּרוּר הוּא וְכָל כָּךְ פָּשׁוּט עַד שֶׁלֹּא יָחוּשׁוּ לְדִבְרֵי הַחוֹלְקִים עֲלֵיהֶם אִם רִאשׁוֹנִים וְאִם אַחֲרוֹנִים, וְסָפֵק אֵין אֶצְלָם עַל סְבָרָתָם.

קלב כָּל אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַגַּאֲוָה הַמְּשִׁיבָה הַחֲכָמִים אָחוֹר וְדַעְתָּם מְסֻכֶּלֶת, מְסִירָה לֵב רָאשֵׁי הַחָכְמָה.

קלג וְאַף כִּי תַּלְמִידִים שֶׁלֹּא שִׁמְּשׁוּ כָּל צָרְכָם, שֶׁכְּמְעַט שֶׁנִּפְקְחוּ עֵינֵיהֶם כְּבָר חַכְמֵי הַחֲכָמִים שָׁוִים לָהֶם בְּלִבָּם.

קלד וְעַל כֻּלָּם נֶאֱמַר (משלי טז): תּוֹעֲבַת ה׳ כָּל גְּבַהּ לֵב, וּמִכּוּלָּם צָרִיךְ שֶׁיִּנָּקֶה הָרוֹצֶה בְּמִדַּת הַנְּקִיּוּת, וְיֵדַע וְיָבִין כִּי אֵין הַגַּאֲוָה אֶלָּא עִוָּרוֹן מַמָּשׁ אֲשֶׁר אֵין שֵׂכֶל הָאָדָם רוֹאֶה חֶסְרוֹנוֹתָיו וּמַכִּיר פְּחִיתוּתוֹ,

קלה שֶׁאִלּוּ הָיָה יָכוֹל לִרְאוֹת וְהָיָה מַכִּיר הָאֱמֶת, הָיָה סָר וּמִתְרַחֵק מִכָּל הַדְּרָכִים הָרָעִים וְהַמְקֻלְקָלִים הָאֵלֶּה הֶרְחֵק גָּדוֹל. וְעוֹד נְדַבֵּר מִזֶּה בְּסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא בְּבוֹאֵנוּ אֶל מִדַּת הָעֲנָוָה, אֲשֶׁר מִפְּנֵי הַקֹּשִׁי הַגָּדוֹל שֶׁיֵּשׁ בְּהַשָּׂגָתָהּ, הוּשְׁמָה בְּדִבְרֵי רַבִּי פִּנְחָס מִן הָאַחֲרוֹנוֹת.

קלו וּנְדַבֵּר עַתָּה מִן הַפַּעַס. הִנֵּה יֵשׁ הָרַגְזָן שֶׁאָמְרוּ עָלָיו, כָּל הַכּוֹעֵס כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה (זהר בראשית), וְהוּא הַנִּכְעָס עַל כָּל דָּבָר שֶׁיֵּעָשׂוּ נֶגֶד רְצוֹנוֹ וּמִתְמַלֵּא חֵמָה עַד שֶׁכְּבָר לִבּוֹ בַּל עִמּוֹ וַעֲצָתוֹ נִבְעָרָה.

קלז וְהִנֵּה אִישׁ כָּזֶה כְּדַאי לְהַחֲרִיב עוֹלָם מָלֵא אִם יִהְיֶה יְכֹלֶת בְּיָדוֹ, כִּי אֵין הַשֵּׂכֶל שׁוֹלֵט בּוֹ כְּלָל וְהוּא סָר טַעַם מַמָּשׁ כְּכָל הַחַיּוֹת הַטּוֹרְפוֹת, וְעָלָיו נֶאֱמַר (איוב יח): טֹרֵף נַפְשׁוֹ בְּאַפּוֹ הַלְמַעַנְךָ תֵּעָזַב אָרֶץ? וְהוּא קַל וַדַּאי לַעֲבֹר עַל מִינֵי עֲבֵרוֹת שֶׁבָּעוֹלָם אִם חֲמָתוֹ תְּבִיאֵהוּ לָהֶם, כִּי כְּבָר אֵין לוֹ מֵנִיעַ אַחַר אֶלָּא כַּעֲסוֹ, וְאֶל אֲשֶׁר יְבִיאֵהוּ יֵלֵךְ.

קלח וְיֵשׁ כַּעֲסָן רָחוֹק מִזֶּה וְהוּא שֶׁלֹּא עַל כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יְבוֹאֲהוּ שֶׁלֹּא כִּרְצוֹנוֹ אִם קָטָן וְאִם גָּדוֹל יִבְעַר אַפּוֹ. אַךְ בְּהַגִּיעוֹ לְהַרְגִּיז, יִרְגַּז וְיִכְעַס כַּעַס גָּדוֹל וְהוּא שֶׁקָּרְאוּהוּ חֲכָמִים זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות פ״ה): קָשֶׁה לִכְעֹס וְקָשֶׁה לִרְצוֹת. וְגַם זֶה רַע וַדַּאי, כִּי כְּבָר יְכוֹלָה לָצֵאת תַּקָּלָה רַבָּה מִתַּחַת יָדוֹ בִּזְמַן הַכַּעַס, וַאֲחֵרֵי כֵן לֹא יוּכַל לְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר עִוָּתוֹ.

קלט וְיֵשׁ כַּעֲסָן פָּחוּת מִזֶּה שֶׁלֹּא יִכְעַס עַל נְקֻלָּה, וַאֲפִלּוּ כְּשֶׁיִּגִּיעַ לְכַעַס יִהְיֶה כַּעֲסוֹ כַּעַס קָטָן וְלֹא יָסוּר מִדַּרְכֵי הַשֵּׂכֶל אַךְ עוֹדֶנּוּ יִשְׁמֹר עֶבְרָתוֹ. וְהִנֵּה זֶה רָחוֹק מִן הַהֶפְסֵד יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹנִים שֶׁזָּכַרְנוּ, וְאַף גַּם זֹאת וַדַּאי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהְיוֹת נָקִי כִּי אֲפִלּוּ זֶהִיר אֵינֶנּוּ עֲדַיִן, כִּי עַד שֶׁהַכַּעַס עוֹשֶׂה בּוֹ רֹשֶׁם, לֹא יָצָא מִכְּלַל כַּעֲסָן.

קמ וְיֵשׁ עוֹד פָּחוֹת מִזֶּה, וְהוּא שֶׁקָּשֶׁה לִכְעֹס וְכַעֲסוֹ לֹא לְהַשְׁחִית וְלֹא לְכַלֵּה אֶלָּא כַּעַס מְעַט. וְכַמָּה זַעְמוֹ? רֶגַע וְלֹא יוֹתֵר, דְּהַיְנוּ, מִשָּׁעָה שֶׁהַכַּעַס מִתְעוֹרֵר בּוֹ בְּטֶבַע עַד שֶׁגַּם הַתְּבוּנָה תִּתְעוֹרֵר כְּנֶגְדּוֹ, וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שם): קָשֶׁה לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת, הִנֵּה זֶה חֵלֶק טוֹב וַדַּאי, כִּי טֶבַע הָאָדָם מִתְעוֹרֵר לִכְעֹס וְאִם הוּא מִתְגַּבֵּר עָלָיו שֶׁאֲפִלּוּ בְּשָׁעַת הַכַּעַס עַצְמוֹ לֹא יִבְעַר הַרְבֵּה וּמִתְגַּבֵּר עָלָיו, שֶׁאֲפִילּוּ אוֹתוֹ הַכַּעַס הַקַּל לֹא יַעֲמֹד בּוֹ זְמַן גָּדוֹל אֶלָּא יַעֲבֹר וְיֵלֵךְ, וַדַּאי שֶׁרָאוּי לְשֶׁבַח הוּא.

קמא וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין פט): תּוֹלֶה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה, אֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם אֶלָּא בְּשִׁבְיל מִי שֶׁבּוֹלֵם פִּיו בְּשָׁעַת מְרִיבָה, וְהַיְנוּ, שֶׁכְּבָר נִתְעוֹרֵר טִבְעוֹ בְּכַעַס וְהוּא בְּהִתְגַּבְּרוּתוֹ בּוֹלֵם פִּיו.

קמב אָמְנָם, מִדָּתוֹ שֶׁל הַלֵּל הַזָּקֵן עוֹלָה עַל כָּל אֵלֶּה, שֶׁכְּבָר לֹא הָיָה מַקְפִּיד עַל שׁוּם דָּבָר וַאֲפִלּוּ הִתְעוֹרְרוּת שֶׁל כַּעַס לֹא נַעֲשָׂה בּוֹ (שבת לא). זֶה הוּא וַדַּאי הַנָּקִי מִן הַכַּעַס מִכָּל וָכָל.

קמג וְהִנֵּה אֲפִלּוּ לְדַבֵּר מִצָּוָה הִזְהִירוּנוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת לד): שֶׁלֹּא לִכְעֹס, וַאֲפִלּוּ הָרַב עַל תַּלְמִידוֹ וְהָאָב עַל בְּנוֹ, וְלֹא שֶׁלֹּא יְיַסְּרֵם, אֶלָּא יְיַסְּרֵם וִיסַּרֵם אַךְ מִבְּלִי כַּעַס, כִּי אִם לְהַדְרִיךְ אוֹתָם בַּדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה, וְהַכַּעַס שֶׁיִּרְאֶה לָהֶם יִהְיֶה כַּעַס הַפָּנִים לֹא כַּעַס הַלֵּב, וְאָמַר שְׁלֹמֹה (קהלת ז): אַל תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס וְגוֹ׳, וְאוֹמֵר (איוב ה): כִּי לֶאֱוִיל יַהֲרֹג כָּעַס. וְאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (עירו׳ סה): בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָאָדָם נִכָּר: בְּכוֹסוֹ, בְּכִיסוֹ וּבְכַעְסוֹ.

קמד הַקִּנְאָה גַּם הִיא אֵינָהּ אֶלָּא חֶסְרוֹן יְדִיעָה וְסִכְלוּת, כִּי אֵין הַמְקַנֵּא מַרְוִיחַ כְּלוּם לְעַצְמוֹ וְגַם לֹא מַפְסִיד לְמִי שֶׁהוּא מִתְקַנֵּא בּוֹ, וְאֵינוֹ אֶלָּא מַפְסִיד לְעַצְמוֹ, וּכְמַאֲמַר הַכָּתוּב שָׁוְכַרְתִּי (איוב ה): וּפֹתֶה תָּמִית קִנְאָה.

קמה וְאָמְנָם, יֵשׁ מִי שֶׁסִּכְלוּתוֹ רַבָּה כָּל כָּךְ עַד שֶׁאִם יִרְאֶה לַחֲבֵרוֹ אֵיזֶה טוֹבָה יִתְעַשֵּׁשׁ בְּעַצְמוֹ וְיִדְאַג וְיִצְטַעֵר עַד שֶׁאֲפִלּוּ הַטּוֹבוֹת שֶׁבְּיָדוֹ לֹא יְהַנּוּהוּ מִצַּעַר מָה שֶׁהוּא רוֹאֶה בְּיַד חֲבֵרוֹ, וְהוּא מָה שֶׁאָמַר עָלָיו הֶחָכָם (משלי יד): וּרְקָב עֲצָמוֹת קִנְאָה.

קמו אָמְנָם, יֵשׁ אֲחֵרִים שֶׁאֵינָם מִצְטַעֲרִים וְכוֹאֲבִים כָּל כָּךְ, אַף עַל פִּי כֵן יַרְגִּישׁוּ בְּעַצְמָם אֵיזֶה צַעַר, וּלְפָחוֹת יִתְקָרֵר רוּחָם בִּרְאוֹתָם אֶחָד עוֹלֶה אֵיזֶה מַעֲלָה יִתֵּרָה אִם לֹא יִהְיֶה מֵאוֹתָבְיו הַיּוֹתֵר דְּבֵקִים לוֹ, כָּל שֶׁכֵּן אִם מֵאוֹתָם אֲשֶׁר אֵין לוֹ אַהֲבָה רַבָּה עִמּוֹ הוּא, כָּל שֶׁכֵּן אִם יִהְיֶה גֵּר מֵאֶרֶץ אַחֶרֶת.

קמז וְתִרְאֶה שֶׁבְּפִיהֶם אֲפִלּוּ שֶׁיֹּאמְרוּ דְּבָרִים כִּשְׁמֵחִים אוֹ מוֹדִים עַל טוֹבָתוֹ, אַךְ לִבָּם רָפֶה בְּקִרְבָּם. וְהוּא דָּבָר יֶאֱרַע עַל הָרֹב בְּרוֹב בְּנֵי הָאָדָם, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יִהְיוּ בַּעֲלֵי קִנְאָה מַמָּשׁ, אָמְנָם, לֹא נִקּוּ מִמֶּנָּה לְגַמְרֵי, כָּל שֶׁכֵּן אִם בַּעַל אֲמָנוּתוֹ מַצְלִיחַ בָּהּ, שֶׁכְּבָר כָּל אֻמָּן סָנֵי לְחַבְרֵהּ (ס״ר יט), וְכָל שֶׁכֵּן אִם מַצְלִיחַ בָּהּ יוֹתֵר מִמֶּנּוּ.

קמח וְאָמְנָם, לוּ יָדְעוּ וְלוּ יָבִינוּ כִּי אֵין אָדָם נוֹגֵעַ בַּמּוּכָן לַחֲבֵרוֹ אֶפִלּוּ כִּמְלֹא נִימָא (יומא לח), וְהַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל מֵה׳ הוּא כְּפִי עֲצָתוֹ הַנִּפְלָאָה וְחָכְמָתוֹ הַבְּלִתִּי נוֹדַעַת, הִנֵּה לֹא הָיָה לָהֶם טַעַם לְהִצְטַעֵר בְּטוֹבַת רֵעֵיהֶם כְּלָל.

קמט וְהוּא מָה שֶׁיֵּעֵד לָנוּ הַנָּבִיא עַל הַזְּמַן הֶעָתִיד, שֶׁלְּמַעַן תִּהְיֶה טוֹבַת יִשְׂרָאֵל שְׁלֵמָה, יִקְדִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָסִיר מִלְּבָבֵנוּ הַמִּגְּפָה הַזֹּאת, וְאָז לֹא יִהְיֶה צַעַר לְאֶחָד בְּטוֹבַת הָאַחֵר, וְגַם לֹא יִצְטָרֵךְ הַמַּצִּילִים לְהַסְתִּיר עַצְמוֹ וּדְבָרָיו מִפְּנֵי הַקִּנְאָה.

קנ וְהוּא מָה שֶׁכָּתוּב (ישעיה יא): וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם וְצֹרְרֵי יְהוּדָה יִכָּרֵתוּ אֶפְרַיִם לֹא יְקַנֵּא אֶת יְהוּדָה וְגוֹ׳, הוּא הַשָּׁלוֹם וְהַשַּׁלְוָה אֲשֶׁר לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, אֲשֶׁר כֻּלָּם שְׂמֵחִים בַּעֲבוּדָתָם אִישׁ אִישׁ עַל מְקוֹמוֹ, וְאֵין אֶחָד מִתְקַנֵּא בַּחֲבֵרוֹ כְּלָל, כִּי כֻלָּם יוֹדְעִים הָאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ וַעֲלֹזִים עַל הַטּוֹב אֲשֶׁר בְּיָדָם וּשְׂמֵחִים בְּחֶלְקָם.

קנא וְתִרְאֶה כִּי אַחוֹת הַקִּנְאָה הִיא הַחֶמְדָּה וְהַתַּאֲוָה, הֲלֹא הִיא הַמְיַגַּעַת לֵב הָאָדָם עַד יוֹם מוֹתוֹ, וּכְמַאֲמָרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קהלת רבה א): אֵין אָדָם מֵת וַחֲצִי תַּאֲוָתוֹ בְּיָדוֹ.

קנב וְאָמְנָם, עִקַּר הַתַּאֲוָה פּוֹנֶה לִשְׁנֵי רָאשִׁים: הָאֶחָד הוּא הַמָּמוֹן וְהַשֵּׁנִי הוּא הַכָּבוֹד, שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד רָעִים מְאֹד וְגוֹרְמִים לָאָדָם רָעוֹת רַבּוֹת.

קנג הִנֵּה חֶמְדַּת הַמָּמוֹן הִיא הָאוֹסֶרֶת אוֹתוֹ בְּמַאֲסַר הָעוֹלָם וְנוֹתֶנֶת עֲבוֹתוֹת הֶעָמָל וְהָעֹסֶק עַל זְרוֹעוֹתָיו, כְּעִנְיַן הַכָּתוּב (קהלת ה): אֹהֵב כֶּסֶף לֹא יִשְׂבַּע כָּסֶף.

קנד הִיא הַמְסִירָה אוֹתוֹ מִן הָעֲבוֹדָה, כִּי הִנֵּה כַּמָּה תְּפִלּוֹת נֶאֱבָדוֹת וְכַמָּה מִצְוֹת נִשְׁכָּחוֹת מִפְּנֵי רֹב הֶעָסֶק וְיִגִיעַת הֲמוֹן הַסְּחוֹרָה, כָּל שֶׁכֵּן תַּלְמוּד תּוֹרָה. וּכְבָר אָמְרוּ זַ״ל (עירובין נה): לֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הִיא, בְּאוֹתָם שֶׁהוֹלְכִים מֵעֵבֶר לַיָּם בִּסְחוֹרָה.

קנה וְכֵן שָׁנִינוּ (אבות פ״ב): לֹא כָּל הַמַּרְבֶּה בִּסְחוֹרָה מַחְכִּים. הִיא הַמּוֹסֶרֶת אוֹתוֹ לְסָכָנוֹת רַבּוֹת וּמַתֶּשֶׁת אֶת כֹּחוֹ בְּרוֹב הַדְּאָגָה אֲפִלּוּ אַחֲרֵי הַשִּׂיגוֹ הַרְבֵּה. וְכֵן שָׁנִינוּ (שם): מַרְבֶּה נְכָסִים מַרְבֶּה דְּאָגָה. הִיא הַמַּעֲבֶרֶת פְּעָמִים רַבּוֹת עַל מִצְוֹת הַתּוֹרָה וַאֲפִלּוּ עַל חֻקּוֹת הַשֶּׂכֶל הַטִּבְעִיִּים.

קנו יְתֵרָה עָלֶיהָ חֶמְדַּת הַכָּבוֹד כִּי כְּבָר הָיָה אֶפְשָׁר שֶׁיִּכְבֹּשׁ הָאָדָם אֶת יִצְרוֹ עַל הַמָּמוֹן וְעַל שְׁאָר הַהֲנָאוֹת, אַךְ הַכָּבוֹד הוּא הַדּוֹחֵק, כִּי אִי אֶפְשָׁר לוֹ לִסְבֹּל וְלִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ פָּחוּת מֵחֲבֵרָיו. וְעַל דָּבָר זֶה נִכְשְׁלוּ רַבִּים וְנֶאֱבָדוּ.

קנז הִנֵּה יָרְבָּעָם בֶּן נְבָט לֹא נִטְרַד מֵהָעוֹלָם הַבָּא אֶלָּא בַּעֲבוּר הַכָּבוֹד, הוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זַ״ל (סנהדרין קב): תִּפְסוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּבְגִדּוֹ וְאָמַר לוֹ, חֲזוֹר בְּךָ וַאֲנִי וְאַתָּה וּבֶן יִשַׁי נְטַיֵּל בְּגַן עֵדֶן. אָמַר לוֹ, בֶּן יִשַׁי בָּרֹאשׁ. אָמַר לוֹ, אִי הָכִי לָא בָּעֵינָא.

קנח מִי גָּרַם לְקֹרַח שֶׁיֹּאבַד הוּא וְכָל עֲדָתוֹ עִמּוֹ? אֶלָּא מִפְּנֵי הַכָּבוֹד, וּמִקְרָא מָלֵא הוּא (במדבר טז): וּבְקַשְׁתֶּם גַּם כְּהֻנָּה. וַחֲכָמִים זַ״ל (במדבר רבא יח) הִגִּידוּ לָנוּ כִּי כָּל זֶה נִמְשַׁךְ מִפְּנֵי שֶׁרָאָה אֱלִיצָפָן בֶּן עֲזִיאֵל נָשִׂיא וְהָיָה רוֹצֶה לִהְיוֹת הוּא נָשִׂיא בִּמְקוֹמוֹ.

קנט הוּא שֶׁגָּרַם לְפִי דַּעַת חֲכָמֵינוּ זַ״ל אֶל הַמְרַגְּלִים שֶׁיּוֹצִיאוּ דִּבָּה עַל הָאָרֶץ וְגָרְמוּ מִיתָה לָהֶם וּלְכָל דּוֹרָם מִיָּרְאָתָם פֶּן יִמְעַט כְּבוֹדָם בִּכְנִיסַת הָאָרֶץ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ הֵם נְשִׂיאִים לְיִשְׂרָאֵל וְיַעַמְדוּ אֲחֵרִים בִּמְקוֹמָם.

קס עַל מָה הִתְחִיל שָׁאוּל לָאֱרֹב אֶל דָּוִד, אֶלָּא מִפְּנֵי הַכָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א י״ח:ז׳): וַתַּעֲנֶינָה הַנָּשִׁים הַמְשַׂחֲקוֹת וַתֹּאמַרְנָה הִכָּה שָׁאוּל וְגוֹ׳ וַיְהִי שָׁאוּל עוֹיֵן אֶת דָּוִד מֵהַיּוֹם הַהוּא וָהָלְאָה.

קסא מִי גָּרַם לוֹ לְיוֹאָב שֶׁיָּמִית אֶת עֲמָשָׂא אֶלָּא הַכָּבוֹד, שֶׁאָמַר לוֹ דָּוִד (שמואל ב יט): אִם לֹא שַׂר צָבָא תִּהְיֶה לְפָנַי כָּל הַיָּמִים.

קסב כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, הַכָּבוֹד הוּא הַדּוֹחֵק אֶת לֵב הָאָדָם יוֹתֵר מִכָּל הַתְּשׁוּקוֹת וְהַחֲמָדוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. וְלוּלֵי זֶה, כְּבָר הָיָה הָאָדָם מִתְרַצֶּה לֶאֱכֹל מָה שֶׁיּוּכַל, לִלְבֹּשׁ מָה שֶׁיְּכַסֶּה עֶרְוָתוֹ, וְלִשְׁכּוֹן בַּבַּיִת שֶׁתַּסְתִּירֵהוּ מִן הַפְּגָעִים, וְהָיְתָה פַּרְנָסָתוֹ קַלָּה עָלָיו וְלֹא הָיָה צָרִיךְ לְהִתְיַגֵּעַ לְהַעֲשִׁיר כְּלָל.

קסג אֶלָּא שֶׁלִּבְלְתִּי רְאוֹת עַצְמוֹ שָׁפָל וּפָחוּת מֵרֵעָיו מַכְנִיס עַצְמוֹ בָּעֲבִי הַקּוֹרָה הַזֹּאת וְאֵין קֵץ לְכָל עֲמָלוֹ. עַל כֵּן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל (אבות פ״ד): הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם. וְהִזְהִירוּנוּ (שם פ״ו): אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה וְאַל תַּחְמֹד כָּבוֹד.

קסד כַּמָּה הֵם שֶׁמִּתְעַנִּים בְּרָעָב וְיַשְׁפִּילוּ אֶת עַצְמָם לְהִתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה וְלֹא יִתְעַסְּקוּ בִּמְלָאכָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה מְכֻבֶּדֶת בְּעֵינֵיהֶם מִיִּרְאָתָם פֶּן יִמְעַט כְּבוֹדָם. הַיֵּשׁ לְךָ הוֹלֵלוּת גְּדוֹל מִזֶּה?

קסה וְיוֹתֵר יִרְצוּ בְּבַטָּלָה הַמְּבִיאָה לִידֵי שִׂעֲמוּם וְלִידֵי זִמָּה וְלִידֵי גָּזֵל וְלִידֵי כָּל גּוֹפֵי עֲבֵרוֹת, שֶׁלֹּא לְהַשְׁפִּיל מַעֲלָתָם וּלְהַבְזוֹת כְּבוֹדָם הַמְּדֻמֶּה.

קסו וְאָמְנָם, חֲכָמֵינוּ זַ״ל אֲשֶׁר הוֹרוּנוּ וְהִדְרִיכוּנוּ תָּמִיד בְּדַרְכֵי הָאֱמֶת אָמְרוּ (אבות פרק א): אֱהֹב אֶת הַמְּלָאכָה וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת. וְאָמְרוּ עוֹד (פסחים קיג): פְּשׁוֹט נְבֵילְתָּא בְּשׁוּקָא וְלָא תֵּימַר, גַּבְרָא רַבָּא אֲנָא, כָּהֲנָא אֲנָא. וְאָמְרוּ עוֹד (בבא בתרא קי): לְעוֹלָם יַעֲבֹד אָדָם עַבּוּדָה שֶׁהִיא זָרָה לוֹ וְאַל יִצְטָרֵךְ לַבְּרִיּוֹת.

קסז כְּלָל הַדְּבָרִים, הַכָּבוֹד הוּא מִן הַמַּכְשׁוֹלוֹת הַיּוֹתֵר גְּדוֹלִים אֲשֶׁר לָאָדָם. וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לִהְיוֹת עֶבֶד נֶאֱמָן לְקוֹנוֹ כָּל זְמַן שֶׁהוּא חָס עַל כְּבוֹד עַצְמוֹ, כִּי עַל כָּל פָּנִים יִצְטָרֵךְ לְמַעֵט בִּכְבוֹד שָׁמַיִם מִפְּנֵי סִכְלוּתוֹ. וְזֶה הוּא מָה שֶׁאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (שמואל ב ו): וּנְקַלֹתִי עוֹד מִזֹּאת וְהָיִיתִי שָׁפָל בְּעֵינָי.

קסח וְהַכָּבוֹד הָאֲמִתִּי אֵינוֹ אֶלָּא יְדִיעַת הַתּוֹרָה בֶּאֱמֶת. וְכֵן אָמְרוּ זַ״ל (אבות פ״ו): אֵין כָּבוֹד אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג): כָּבוֹד חֲכָמִים יְנְחָלוּ,

קסט וְזוּלָתָהּ אֵינוֹ אֶלָּא כָּבוֹד מְדֻמֶּה וְכוֹזֵב, הֶבֶל וְאֵין בּוֹ מוֹעִיל. וְרָאוּי הַנָּקִי לְהִנָּקוֹת וּלְהִטַּהֵר מִמֶּנּוּ טָהֳרָה גְּמוּרָה, אָז יַצְלִיחַ.

קע וְהִנֵּה כָּלַלְתִּי עַד הֵנָּה רַבִּים מִפְּרָטֵי הַנְּקִיּוּת. וְזֶה בְּנֵין אָב לְכָל שְׁאָר הַמִּצְוֹת וְהַמִּדּוֹת כֻּלָּם. (משלי א): יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֶף לֶקַח וְנָבוֹן תַּחְבֻּלוֹת יִקְנֶה.

קעא וְהִנֵּה אֵינֶנִּי יָכוֹל לְהַכְחִישׁ שֶׁיֵּשׁ קְצָת טֹרַח לָאָדָם לְהַגִּיעַ אֶל הַנְּקִיּוּת הַזֶּה. אַף עַל פִּי כֵן אוֹמֵר אֲנִי שֶׁאֵין צָרִיךְ כָּל כָּךְ כְּמוֹ שֶׁנִּרְאֶה לְכְאוֹרָה, וְהַמַּחֲשָׁבָה בַּדָּבָר הַזֶּה קָשָׁה מִן הַמַּעֲשֶׂה, כִּי כַּאֲשֶׁר יָשִׂים הָאָדָם בְּלִבּוֹ וְיִקְבַּע בִּרְצוֹנוֹ בִּקְבִיעוּת לִהְיוֹת מִבַּעֲלֵי הַמִּדָּה הַטּוֹבָה הַזֹּאת, הִנֵּה בִּמְעַט הֶרְגֵּיל עַצְמוֹ בָּזֶה, תָּשׁוּב לוֹ קַלָּה הַרְבֵּה יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָיָה יָכוֹל לַחְשֹׁב. זֶה דָּבָר, שֶׁהַנִּפָּיוֹן יוֹכִיחַ אֲמִתּוֹ.

פרק יב

א בְּדַרְכֵי קְנִיַּת הַנְּקִיּוּת

הִנֵּה הָאֶמְצָעִי הָאֲמִתִּי לִקְנוֹת הַנְּקִיּוּת, הוּא הַתְמָדַת הַקְּרִיאָה בְּדִבְרֵי חֲכָמִים זַ״ל, אִם בְּעִנְיְנֵי הַהֲלָכוֹת וְאִם בְּעִנְיְנֵי הַמּוּסָרִים.

ב כִּי הִנֵּה אַחַר שֶׁכְּבָר הִתְאַמֵּת אֵצֶל הָאָדָם חוֹבַת הַנְּקִיּוּת וְהַצֹּרֶךְ בּוֹ, אַחַר שֶׁכְּבָר הִשִּׂיג הַזְּהִירוּת וְהַזְּרִיזוּת בְּמָה שֶׁנִּתְעַסֵּק בְּדַרְכֵי קְנְיָתָם וְהִתְרַחֵק מִמַּפְסִידֵיהֶם, הִנֵּה לֹא יִשְׁאֲרוּ לוֹ עַתָּה עִכּוּבִים לִקְנוֹת הַנְּקִיּוּת אֶלָּא יְדִיעַת הַדְּקְדּוּקִים אֲשֶׁר בַּמִּצְוֹת, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהִזָּהֵר בְּכֻלָּם.

ג וְעַל כֵּן הִנֵּה צָרִיךְ לוֹ בְּהֶכְרֵחַ יְדִיעַת הַהֲלָכוֹת עַל בֻּרְיָם, לָדַעַת עַנְפֵי הַמִּצְוֹת עַד הֵיכָן הֵם מַגִּיעִים.

ד וְגַם לְפִי שֶׁהַשִּׂכְחָה מְצוּיָה בַּדְּבָרִים הַדַּקִּים הָאֵלֶּה, הִנֵּה תִּצְטָרֵךְ לוֹ הַתְמָדַת הַקְּרִיאָה בַּסְּפָרִים הַמְבָאָרִים אֵלֶּה הַדְּקְדּוּקִים, לְמַעַן חַדֵּשׁ בְּשִׂכְלוֹ זְכִירָתָם, וְאָז יַדַּאי שֶׁיִּתְעוֹרֵר לְקַיְמָם.

ה וְכֵן בְּעִנְיַן הַמִּדּוֹת מַכְרַחַת לוֹ קְרִיאַת מַאֲמְרֵי הַמּוּסָר לַקְּדֻמוֹנִים אוֹ לָאַחֲרוֹנִים. כִּי פְּעָמִים רַבּוֹת אֲפִלּוּ אַחַר שֶׁיִּקְבַּע הָאָדָם בְּעַצְמוֹ לִהְיוֹת מִן הַמְּדֻקְדָּקִים הַנְּקִיִּים, אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיֶּאְשַׁם בִּפְרָטִים, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִגִּיעָה יְדִיעָתוֹ בָּהֶם.

ו כִּי אֵין אָדָם נוֹלַד חָכָם וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לָדַעַת אֶת הַכֹּל, אַךְ בִּקְרִיאַת הַדְּבָרִים יִתְעוֹרֵר בַּמָּה שֶׁלֹּא יָדַע, וְיִתְבּוֹנֵן בַּמָּה שֶׁלֹּא הִשְׂכִּיל מִתְּחִלָּה. וַאֲפִלּוּ בַּמָּה שֶׁלֹּא יִמְצָא בַּסְּפָרִים עַצְמָם, כִּי בִּהְיוֹת שִׂכְלוֹ נָעוֹר עַל הַדָּבָר, הוֹלֵךְ וּמַשְׁגִּיחַ הוּא עַל כָּל הַצְּדָדִין וּמַמְצִיא עִנְיָנִים חֲדָשִׁים מִמְּקוֹר הָאֱמֶת.

ז וְאָמְנָם מַפְסִידֵי הַמִּדָּה הַזֹּאת, הִנֵּה הֵם כָּל מַפְסִידֵי הַזְּהִירוּת, וְנוֹסָף עֲלֵיהֶם חֶסְרוֹן הַבְּקִיאוּת בִּידִיעַת הַדִּינִים אוֹ הַמּוּסָרִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי. וּכְבָר אָמְרוּ זַ״ל (אבות פרק ב): וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד, כִּי מִי שֶׁלֹּא יָדַע, אִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת. וְכֵן אָמְרוּ (קדושין מ): תַּלְמוּד גָּדוֹל שֶׁמֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה.

פרק יג

א בְּבֵאוּר מִדַּת הַפְּרִישׁוּת

הַפְּרִישׁוּת הִיא תְּחִלַּת הַחֲסִידוּת. וְתִרְאֶה שֶׁכָּל מָה שֶׁבֵּאַרְנוּ עַד עַתָּה הוּא מָה שֶׁמִּצְטָרֵךְ אֶל הָאָדָם לִשֶׁיִּהְיֶה צַדִּיק, וּמִכָּאן וּלְהָלְאָה הוּא לְשֶׁיִּהְיֶה חָסִיד.

ב וְנִמְצָא הַפְּרִישׁוּת עִם הַחֲסִידוּת הוּא כְּמוֹ הַזְּהִירוּת עִם הַזְּרִיזוּת, שֶׁזֶּה בְּסוּר מֵרָע וְזֶה בַּעֲשֵׂה טוֹב.

ג וְהִנֵּה כְּלָל הַפְּרִישׁוּת הוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זַ״ל (יבמות כ): קְדֵשׁ עַצְמְךָ בַּמֻּתָּר לְךָ, וְזֹאת הִיא הוֹרָאָתָהּ שֶׁל הַמִּלָּה עַצְמָהּ, פְּרִישׁוּת, רוֹצֶה לוֹמַר, לִהְיוֹת פּוֹרֵשׁ וּמַרְחִיק עַצְמוֹ מִן הַדָּבָר, וְהֵינוּ, שֶׁאוֹסֵר עַל עַצְמוֹ דְּבַר הֶתֵּר, וְהַכַּוָּנָה בָּזֶה לְשֶׁלֹּא יִפְגַּע בָּאִסּוּר עַצְמוֹ.

ד וְהָעִנְיָן, שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁיּוּכַל לְהִוָּלֵד מִמֶּנּוּ גְּרָמַת רַע אַף עַל פִּי שֶׁעַכְשָׁו אֵינוֹ גּוֹרֵם לוֹ וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאֵינֶנּוּ רַע מַמָּשׁ, יִרְחַק וְיִפָּרֵשׁ מִמֶּנּוּ.

ה וְהִתְבּוֹנֵן וְתִרְאֶה שֶׁיֵּשׁ כָּאן שֶׁלֹּשׁ מַדְרֵגוֹת:

ו יֵשׁ הָאסוּרִים עַצְמָם.

ז וְיֵשׁ סְיָגוֹתֵיהֶם וְהֵם הַגְּזֵרוֹת וְהַמִּשְׁמָרוֹת שֶׁגָּזְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ״ל עַל כָּל יִשְׂרָאֵל.

ח וְיֵשׁ הַהֶרְחֵקִים שֶׁמְּשָׁל עַל כָּל פָּרוּשׁ וּפָרוּשׁ לַעֲשׂוֹת, לִהְיוֹת כּוֹנֵס בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וּבוֹנֶה גְּדֵרִים לְעַצְמוֹ, דְּהַיְנוּ, לְהַנִּיחַ מִן הַהֶתֵּרִים עַצְמָם שֶׁלֹּא נֶאֶסְרוּ לְכָל יִשְׂרָאֵל וְלִפְרוֹשׁ מֵהֶם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מְרֻחָק מִן הָרַע הֶרְחֵק גָּדוֹל.

ט וְאִם תֹּאמַר, מְנַיִן לָנוּ לִהְיוֹת מוֹסִיפִים וְהוֹלְכִים בָּאִסּוּרִים, וַהֲרֵי חֲכָמֵינוּ זַ״ל אָמְרוּ (ירושלמי נדרים ט:א): לֹא דַיְּךָ מָה שֶּׁאָסְרָה תּוֹרָה, שֶׁאַתָּה בָּא לֶאֱסֹר עָלֶיךָ דְּבָרִים אֲחֵרִים? וַהֲרֵי מָה שֶּׁרָאוּ חֲכָמֵינוּ זַ״ל בְּחָכְמָתָם שֶׁצָּרִיךְ לֶאֱסֹר וְלַעֲשׂוֹת מִשְׁמֶרֶת כְּבָר עָשׂוּהוּ, וּמָה שֶּׁהִנִּיחוּ לְהֶתֵּר הוּא מִפְּנֵי שֶׁרָאוּ הֱיוֹתוֹ רָאוּי לְהֶתֵּר וְלֹא לְאִסּוּר,

י וְלָמָּה נְחַדֵּשׁ עַתָּה גְּזֵרוֹת אֲשֶׁר לֹא רָאוּ הֵם לִגְזֹר אוֹתָם? וְעוֹד, שֶׁאֵין גְּבוּל לַדָּבָר הַזֶּה, וְנִמְצָא אִם כֵּן הָאָדָם שׂוֹמֵם וּמְעֻנֶּה וְלֹא נֶהֱנֶה מִן הָעוֹלָם כְּלָל, וַחֲכָמֵינוּ זַ״ל אָמְרוּ (ירושלמי קדושין פד): שֶׁעָתִיד אָדָם לִתֵּן דִּין לִפְנֵי הַמָּקוֹם עַל כָּל מָה שֶּׁרָאוּ עֵינָיו וְלֹא רָצָה לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מֻתָּר לוֹ וְהָיָה יָכוֹל, וְאַסְמְכוּהָ אַקְּרָא (קהלת ב): וְכֹל אֲשֶׁר שָׁאֲלוּ עֵינַי לֹא אָצַלְתִּי מֵהֶם.

יא הַתְּשׁוּבָה הִיא, כִּי הַפְּרִישׁוּת וַדַּאי צָרִיךְ וּמֻכְרָח וְהִזְהִירוּ עָלָיו חֲכָמֵינוּ זַ״ל, הוּא מָה שֶּׁנֶּאֱמַר (תורת כהנים): קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ, פְּרוּשִׁים תִּהְיוּ.

יב עוֹד אָמְרוּ (תענית יא): כָּל הַיּוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית נִקְרָא קָדוֹשׁ קַל וָחֹמֶר מִנָּזִיר.

יג עוֹד אָמְרוּ (פסיקתא): צַדִּיק אֹכֵל לְשׂבַע נַפְשׁוֹ, זֶה חִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה, אָמְרוּ עָלָיו שֶׁשָּׁתָה אַגַּדּוֹת שֶׁל יֶרֶק וְלִיטְרָא שֶׁל בָּשָׂר הָיוּ מַעֲלִין לְפָנָיו בְּכָל יוֹם, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל מַלְעִיגִין וְאוֹמְרִים זֶה מֶלֶךְ? !

יד עוֹד אָמְרוּ (כתובות קד): בְּרַבְּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁבְּשָׁעַת מִיתָתוֹ זָקַף עֶשֶׂר אֶצְבְּעוֹתָיו וְאָמַר, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ שֶׁלֹּא נֶהֱנֵיתִי מִן הָעוֹלָם הַזֶּה אֲפִלּוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁלִּי.

טו עוֹד אָמְרוּ (תנד״א כו): עַד שֶׁאָדָם מִתְפַּלֵּל עַל דִּבְרֵי תוֹרָה שֶׁיִּכָּנְסוּ בְּתוֹךְ מֵעָיו יִתְפַּלֵּל עַל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ בְּתוֹךְ מֵעָיו.

טז הֵן כָּל אֵלֶּה מַאֲמָרִים מוֹרִים בְּפֵרוּשׁ צֹרֶךְ הַפְּרִישׁוּת וְהַחוֹבָה בּוֹ. אָמְנָם, עַל כָּל פָּנִים, צְרִיכִים אָנוּ לְתֶרֶץ הַמַּאֲמָרִים הַמּוֹרִים הֵפֶךְ זֶה.

יז אַךְ הָעִנְיָן הוּא כִּי וַדַּאי חִלּוּקִים רַבִּים וְעִקָּרִים יֵשׁ בַּדָּבָר: יֵשׁ פְּרִישׁוּת שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בּוֹ, וְיֵשׁ פְּרִישׁוּת שֶׁהֻזְהַרְנוּ עָלָיו לְבִלְתִּי הִכָּשֵׁל בּוֹ, וְהוּא מַה שֶּׁאָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (קהלת ז): אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה.

יח וּנְבָאֵר עַתָּה הַפְּרִישׁוּת הַטּוֹב. וְנֹאמַר, כִּי הִנֵּה אַחַר שֶׁהִתְבָּאֵר לָנוּ הֱיוֹת כָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם נְסִיּוֹנוֹת לָאָדָם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ כְּבָר לְמַעְלָה וְהוֹכַחְנוּהוּ בְּרְאָיוֹת וְהִתְאַמֵּת לָנוּ גַּם כֵּן רֹב חֶלְשַׁת הָאָדָם וְקִרְבַת דַּעְתּוֹ אֶל הָרָעוֹת, יִתְבָּרֵר בְּהֶכְרֵחַ שֶׁכָּל מָה שֶּׁיּוּכַל הָאָדָם לְהִמָּלֵט מִן הָעִנְיָנִים הָאֵלֶּה רָאוּי שֶׁיַּעֲשֶׂהוּ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִשְׁמָר יוֹתֵר מִן הָרָעָה אֲשֶׁר בְּרִגְלֵיהֶם. כִּי הִנֵּה אֵין לְךָ תַּעֲנוּג עוֹלָמִי אֲשֶׁר לֹא יִמְשֹׁךְ אַחֲרָיו אִיזֶה חֵטְא בַּעֲקִבּוֹ.

יט דֶּרֶךְ מָשָׁל: הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה כְּשֶׁנִּקּוּ מִכָּל אִסּוּרֵי הָאֲכִילָה, הִנֵּה מֻתָּרִים הֵם. אָמְנָם, מִלּוּי הַכָּרֵס מוֹשֵׁךְ אַחֲרָיו פְּרִיקַת הָעוֹל, וּמִשְׁתֶּה הַיַּיִן מוֹשֵׁךְ אַחֲרָיו הַזְּנוּת וּשְׁאָר דְּבָרִים רָעִים. כָּל שֶׁכֵּן שְׂבִיעוֹת הָאָדָם מַרְגִּיל עַצְמוֹ לִשְׂבַּע מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, הִנֵּה אִם פַּעַם אַחַת יֶחְסַר לוֹ רִגּוּלוּתוֹ, יִכְאַב לוֹ וְיַרְגִּישׁ מְאֹד.

כ וּמִפְּנֵי זֶה נִמְצָא הוּא מַכְנִיס עַצְמוֹ בְּתַקָּף עַמַל הַסְּחוֹרָה וִיגִיעַת הַקִּנְיָן לְשֶׁתִּהְיֶה שֶׁלְחָנוֹ עָרוּכָה כִּרְצוֹנוֹ וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ אֶל הָעָוֶל וְהַגָּזֶל, וּמִשָּׁם אֶל הַשְּׁבוּעוֹת וְכָל שְׁאָר הַחֲטָאִים הַבָּאִים אַחַר זֶה, וּמֵסִיר עַצְמוֹ מִן הָעֲבוֹדָה וּמִן הַתּוֹרָה וּמִן הַתְּפִלָּה.

כא מָה שֶּׁהָיָה נִפְטָר מִכָּל זֶה אִם מִתְּחִלָּתוֹ לֹא מָשַׁךְ עַצְמוֹ בַּהֲנָאוֹת אֵלֶּה.

כב וּכְעִנְיָן זֶה אָמְרוּ בְּעִנְיַן בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה (סנהדרין עב): עָמְדָה תּוֹרָה עַל סוֹף דַּעְתּוֹ וְכוּ׳.

כג וְכֵן עַל עִנְיַן הַזְּנוּת אָמְרוּ (סוטה ב): כָּל הָרוֹאֶה סוֹטָה בְּקִלְקוּלָהּ יַזִּיר עַצְמוֹ מִן הַיַּיִן.

כד וְתִרְאֶה כִּי זֹאת הִיא תַּחְבּוּלָה גְּדוֹלָה לָאָדָם לְמַעַן הִנָּצֵל מִיְּצָרוֹ, כִּי כֵּינָן שֶׁבִּהְיוֹתוֹ בְּעֵסֶק הָעֲבֵרָה קָשֶׁה עָלָיו לְנַצְּחוֹ וְלִכְבֹּשׁ אוֹתוֹ, עַל כֵּן צָרִיךְ שֶׁבְּעוֹדֶנּוּ רָחוֹק מִמֶּנָּה יַשְׁאִיר עַצְמוֹ רָחוֹק, כִּי אָז יִהְיֶה קָשֶׁה לַיֵּצֶר לְקָרְבוֹ אֵלֶיהָ.

כה הִנֵּה הַבְּעִילָה עִם אִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת הִיא הֲתֵּר גָּמוּר. אָמְנָם כְּבָר תִּקְּנוּ טְבִילָה לְבַעֲלֵי קְרִיין שֶׁלֹּא יִהְיוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְצוּיִים אֵצֶל נְשֵׁיהֶם כְּתַרְנְגוֹלִים, לְפִי שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַמַּעֲשֶׂה עַצְמוֹ מֻתָּר, אָמְנָם כְּבָר הוּא מַטְבִּיעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁל אָדָם הַתַּאֲוָה הַזֹּאת וּמִשָּׁם יָכוֹל לְהִמָּשֵׁךְ אֶל הָאִסּוּר, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל (סנהדרין קז): אִבֶּר קָטָן יֵשׁ בָּאָדָם, מַשְׁבִּיעוֹ רָעֵב, מַרְעִיבוֹ, שָׂבֵעַ.

כו וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֲפִלּוּ בַּשָּׁעָה הָרְאוּיָה וְהָעֵת הֶהָגוּן, אָמְרוּ עַל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר (נדרים כ): שֶׁהָיָה מְגַלֶּה טֶפַח וּמְכַסֶּה טְפָחַיִם וְדוֹמֶה לְמִי שֶׁכְּפָאוֹ שֵׁד, כְּדֵי שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הֲנָאָתוֹ.

כז הַמַּלְבּוּשִׁים וְהַקִּשּׁוּטִים לֹא הִזְהִירָה הַתּוֹרָה עַל יָפְיָם אוֹ עַל תַּבְנִיתָם, אֶלָּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהֶם כִּלְאַיִם וְיִהְיֶה בָּהֶם צִיצִית וְאָז כֻּלָּם מֻתָּרִים.

כח אָמְנָם, מִי לֹא יֵדַע שֶׁמִּלְבִּישַׁת הַפְּאֵר וְהָרְקָמָה תִּמְשֹׁךְ הַגַּאֲוָה וְגַם הַזְּנוּת יִגְבַּל בָּהּ, מִלְּבַד הַקִּנְאָה וְהַתַּאֲוָה וְהָעֹשֶׁק הַנִּמְשָׁכִים מִכָּל מָה שֶּׁהוּא יָקָר עַל אָדָם לְהַשִּׂיגוֹ, וּכְבָר אָמְרוּ זַ״ל (בראשית רבה כב): כֵּינָן שֶׁרוֹאֶה הַיְצֶר אָדָם שֶׁתּוֹלֶה בַּעֲקֵבוֹ, מְמַשְׁמֵשׁ בְּגָדָיו וּמְסַלְסֵל בִּשְׂעָרוֹ, אוֹמֵר, זֶה שֶׁלִּי.

כט הַטִּיּוּל וְהַדִּבּוּר אִם אֵינוֹ בְּדָבָר אָסוּר, וַדַּאי דִּין תּוֹרָה מֻתָּר הוּא, אָמְנָם כַּמָּה בְּטוּל תּוֹרָה נִמְשָׁךְ מִמֶּנּוּ, כַּמָּה מִן הַלָּשׁוֹן הָרַע, כַּמָּה מִן הַשְּׂקָרִים, כַּמָּה מִן הַלֵּיצָנוּת, וְאוֹמֵר (משלי י): בְּרֹב דְּבָרִים לֹא יֶחְדַּל פָּשַׁע.

ל כְּלָל הַדָּבָר: כֵּינָן שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם אֵינָם אֶלָּא סַכָּנוֹת עֲצוּמוֹת אֵיךְ לֹא יִשָּׁבַח מִי שֶׁיִּרְצֶה לְמַלֵּט מֵהֶם וּמִי שֶׁיַּרְבֶּה לְהַרְחִיק מֵהֶם.

לא זֶהוּ עִנְיַן הַפְּרִישׁוּת הַטּוֹב, שֶׁלֹּא יִקַּח מִן הָעוֹלָם בְּשׁוּם שִׁמּוּשׁ שֶׁהוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ מִמֶּנּוּ, אֶלָּא מָה שֶּׁהוּא מֻכְרָח בּוֹ מִפְּנֵי הַצֹּרֶךְ אֲשֶׁר לוֹ בְּטִבְעוֹ אֵלָיו.

לב הוּא מָה שֶּׁהִשְׁתַּבֵּחַ רַבִּי בַּמַּאֲמָר שֶׁזָּכַרְתִּי, שֶׁלֹּא נֶהֱנָה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה אֲפִלּוּ בְּאֶצְבַּע קְטַנָּה, עִם הֱיוֹתוֹ נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל וְשֻׁלְחָנוֹ שֻׁלְחַן מְלָכִים בְּהֶכְרֵחַ לִיקַר נְשִׂיאוּתוֹ, וּכְמַאֲמָרָם זַ״ל (ע״ז יא): שְׁנֵי גּוֹיִם בְּבִטְנֵךְ, זֶה רַבִּי וַאֲנְטוֹנִינוּס שֶׁלֹּא פָּסַק מֵעַל שֻׁלְחָנָם לֹא חַזֶּרֶת וְלֹא קִשּׁוּת וְלֹא צְנוֹן לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. וְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה כְּמוֹ כֵן.

לג וּשְׁאָר הַמַּאֲמָרִים שֶׁזָּכַרְתִּי, כֻּלָּם מְקֻיָּמִים וּמוֹרִים שֶׁיֵּשׁ לָאָדָם לִפְרֹשׁ מִכָּל מָה שֶּׁהוּא תַּעֲנוּג עוֹלָמִי לְמַעַן לֹא יִפֹּל בְּסַכָּנָתוֹ.

לד וְאִם תִּשְׁאַל וְתֹאמַר, אִם כֵּן, אֲפוּא, שֶׁזֶּה דָּבָר מִצְטָרֵךְ וּמֻכְרָח, לָמָּה לֹא גָּזְרוּ עָלָיו הַחֲכָמִים כְּמוֹ שֶׁגָּזְרוּ עַל הַסְּיָגוֹת וְתַקָּנוֹת שֶׁגָּזְרוּ? הִנֵּה הַתְּשׁוּבָה מְבֹאֶרֶת וּפְשׁוּטָה, כִּי לֹא גָּזְרוּ חֲכָמִים גְּזֵרָה אֶלָּא אִם כֵּן רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִים לַעֲמֹד בָּהּ, וְאֵין רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִים לִהְיוֹת חֲסִידִים, אֲבָל דַּי לָהֶם שֶׁיִּהְיוּ צַדִּיקִים.

לה אַף הַשְּׁרִידִים אֲשֶׁר בָּעָם הַחֲפֵצִים לִזְכּוֹת לְקִרְבָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וּלְזַכּוֹת בִּזְכוּתָם לְכָל שְׁאָר הֲהָמוֹן הַנִּתְלֶה בָּם, לָהֶם מַגִּיעַ לְקַיֵּם מִשְׁנַת חֲסִידִים אֲשֶׁר לֹא יוּכְלוּ לְקַיֵּם הָאֲחֵרִים

לו הֵם הֵם סִדְרֵי הַפְּרִישׁוּת הָאֲלֶה כִּי בְּזֶה בָּחַר ה׳, שֶׁכֵּיוָן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָאָמָּה שֶׁתִּהְיֶה כֻּלָּהּ שָׁוָה בְּמַעֲלָה אַחַת, כִּי יֵשׁ בָּעָם מַדְרֵגוֹת מַדְרֵגוֹת אִישׁ לְפִי שִׂכְלוֹ.

לז הִנֵּה לְפָחוֹת, יְחִידֵי סְגֻלָּה יִמְצְאוּ אֲשֶׁר יָכִינוּ אֶת עַצְמָם הֲכָנָה גְּמוּרָה, וְעַל יְדֵי הַמּוּכָנִים יִזְכּוּ גַּם הַבְּלְתִּי מוּכָנִים אֶל אַהֲבָתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְהַשְׁרָאַת שְׁכִינָתוֹ.

לח וְכָעִנְיָן שֶׁדָּרְשׁוּ זַ״ל בְּאַרְבָּעָה מִינִים שֶׁבַּלּוּלָב (ויקרא רבה פ׳ ל): יָבוֹאוּ אֵלֶּה וִיכַפְּרוּ עַל אֵלֶּה.

לט וּכְבָר מָצָאנוּ לְאֵלְיָהוּ זָכוּר לַטּוֹב שֶׁאָמַר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי בְּמַעֲשֶׂה דְּעֵלָּא בַּר קוֹשֵׁב (ירושלמי תרומות פ״ח): כְּשֶׁהֻשִּׁיבוֹ, וְלֹא מִשְׁנָה הִיא? אַף הוּא אָמַר לוֹ, וְכִי מִשְׁנַת חֲסִידִים הִיא?

מ אַף הַפְּרִישׁוּת הָרַע הוּא כְּדֶרֶךְ הַסְּכָלִים אֲשֶׁר לֹא דַּי שֶׁאֵינָם לוֹקְחִים מִן הָעוֹלָם מָה שֶׁאֵין לָהֶם הֶכְרֵחַ בּוֹ, אֶלָּא שֶׁכְּבָר יִמְנְעוּ מֵעַצְמָם גַּם אֶת הַמֻּכְרָח וְיַיְסְּרוּ גּוּפָם בְּיִסּוּרִין וּדְבָרִים זָרִים אֲשֶׁר לֹא חָפֵץ בָּהֶם ה׳ כְּלָל, אֶלָּא אַדְרַבָּא חֲכָמִים אָמְרוּ (תענית כב): אָסוּר לָאָדָם שֶׁיְּסַגֵּף עַצְמוֹ, וּבְעִנְיַן הַצְּדָקָה אָמְרוּ (ירושלמי סוף פאה): כָּל מִי שֶׁצָּרִיךְ לִטֹּל וְאֵינוֹ נוֹטֵל, חֲבֵרַי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים. וְכֵן אָמְרוּ (תענית כב): לְנֶפֶשׁ חַיָּה, נִשְׁמָה שֶׁנָּתַתִּי בְּךָ הַחַיֶּה אוֹתָהּ, וְאָמְרוּ (שם יא): כָּל הַיּוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית נִקְרָא חוֹטֵא, וְהֶעֱמִידוּהָ בִּדְלָא מָצֵי מְצַעַר נַפְשֵׁהּ.

מא וְהִלֵּל הָיָה אוֹמֵר (משלי יא): גֹּמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חָסֶד, עַל אֲכִילַת הַבֹּקֶר, וְהָיָה רוֹחֵץ פָּנָיו וְיָדָיו לִכְבוֹד קוֹנוֹ, קַל וָחֹמֶר מִדִּיוּקָנָאוֹת הַמְּלָכִים (ויקרא רבה לד).

מב חֲבֵרַי לְךָ הַכְּלָל הָאֲמִתִּי: שֶׁכָּל מָה שֶׁאֵינוֹ מֻכְרָח לָאָדָם בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה רָאוּי לוֹ שֶׁיִּפְרֹשׁ מֵהֶם, וְכָל מָה שֶׁהוּא מֻכְרָח לוֹ מֵאֵיזֶה טַעַם שֶׁיִּהְיֶה כֵּיוָן שֶׁהוּא מֻכְרָח לוֹ, אִם הוּא פּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ חֲבֵרַי זֶה חוֹטֵא.

מג הִנֵּה זֶה כְּלָל נֶאֱמָן, אַף מִשְׁפַּט הַפְּרָטִים עַל פִּי הַכְּלָל הַזֶּה אֵינוֹ מָסוּר אֶלָּא אֶל שִׂכְוֹל הַדַּעַת וּלְפִי שִׂכְלוֹ יְהֻלַּל אִישׁ, כִּי אִי אֶפְשָׁר לְקַבֵּץ כָּל הַפְּרָטִים כִּי רַבִּים הֵם, וְאֵין שֵׂכֶל הָאָדָם יָכוֹל לְהַקִּיף עַל כֻּלָּם אֶלָּא דָּבָר דָּבָר בְּעִתּוֹ.

פרק יד

א **בְּחֶלְקֵי הַפְּרִישׁוּת**

חֶלְקֵי הַפְּרִישׁוּת הָרָאשִׁיִּים שְׁלֹשָׁה: כִּי הִנֵּה יֵשׁ פְּרִישׁוּת בַּהֲנָאוֹת, פְּרִישׁוּת בַּדֵּינִים, פְּרִישׁוּת בַּמִּנְהָגִים.

ב הַפְּרִישׁוּת בַּהֲנָאוֹת, הוּא מָה שֶׁהִזְכַּרְנוּ בַּפֶּרֶק הַקּוֹדֵם, דְּהַיְנוּ, שֶׁלֹּא לָקַחַת מִדִּבְרֵי הָעוֹלָם אֶלָּא מָה שֶׁהַצֹּרֶךְ יַכְרִיחַ, וְדָבָר זֶה יַקִּיף עַל כָּל מָה שֶׁהוּא תַּעֲנוּג לְאֶחָד מִן הַחוּשִׁים, וְהַיְנוּ: בְּמַאֲכָלוֹת, בִּבְעִילוֹת, בְּמַלְבּוּשִׁים, בְּטִיּוּלִים, בְּשִׁמְיעוֹת וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, רַק בְּיָמִים שֶׁהָעֹנֶג בָּהֶם מְצֻוֶּה.

ג וְהַפְּרִישׁוּת בַּדִּינִים הוּא לְהַחְמִיר בָּהֶם תָּמִיד, לָחוּשׁ אֲפִלּוּ לִדְבָרִי יָחִיד בְּמַחְלֹקֶת אִם טַעְמוֹ נִרְאֶה, אֲפִלּוּ שֶׁאֵין הֲלָכָה כְּמוֹתוֹ וּבְתַנַּאי שֶׁלֹּא יִהְיֶה חֲמִרוֹ קַלּוּת.

ד וּלְהַחְמִיר בִּסְפֵקוֹת אֲפִלּוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לְהָקֵל בָּהֶם. וּכְבָר בֵּאֲרוּ לָנוּ חֲכָמֵינוּ זַ״ל מַאֲמַר יְחֶזְקֵאל (חולין לז): הִנֵּה נַפְשִׁי לֹא מְטֻמָּאָה, שֶׁלֹּא אָכַלְתִּי מִבְּהֵמָה שֶׁהוֹרָה בָּהּ חָכָם, וְלֹא אָכַלְתִּי מִבְּשַׂר כּוֹס כּוֹס. וְהִנֵּה כָּל זֶה מֵאֵת הוּא מִן הַדִּין וַדַּאי, אֶלָּא אֵיהוּ דְּאַחְמִיר אַנַּפְשֵׁהּ.

ה וּכְבָר זָכַרְתִּי לְמַעְלָה שֶׁאֵין לִלְמֹד מִמָּה שֶׁהַתּוֹר עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, לַפְּרוּשִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם לְהַרְחִיק מִן הַכְּעוּר וּמִן הַדּוֹמֶה לוֹ וּמִן הַדּוֹמֶה לַדּוֹמֶה. וְכֵן אָמַר מַר עוּקְבָא (שם קה): אֲנָא בְּהַאי מִלְּתָא חָלָא בַּר חַמְרָא לְגַבֵּי אַבָּא, דְּאִילּוּ אַבָּא כַּד אָכַל בְּשָׂרָא הַאדְּנָא, לָא הֲוָה אָכֵל גְּבִינָה עַד לְמֹחַר כִּי הַשְׁתָּא, וַאֲנָא בְּהַאי סְעוּדְתָּא לָא אֲכִילְנָא בְּסְעוּדְתָּא אַחֲרִיתִי אֲכִילְנָא. וּבְוַדַּאי שֶׁאֵין פְּסַק הֲלָכָה כְּמוֹ שֶׁהָיָה אָבִיו עוֹשֶׂה, שֶׁאִם לֹא כֵּן לֹא הָיָה מַר עוּקְבָא עוֹשֶׂה נֶגֶד זֶה, אֶלָּא שֶׁאָבִיו מַחְמִיר הָיָה בִּפְרִישׁוּתוֹ וּלְכָךְ הָיָה מַר עוּקְבָא קוֹרֵא עַצְמוֹ חָלָא בַּר חַמְרָא לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה פָּרוּשׁ כָּל כָּךְ כָּמוֹהוּ.

ו וְהַפְּרִישׁוּת בַּמִּנְהָגִים הוּא הִתְבּוֹדְדוּת וְהִתְבַּדֵּל מִן הַחֶבְרָה הַמְּדִינִית לְפַנּוֹת לִבּוֹ אֶל הָעֲבוֹדָה וְהַהִתְבּוֹנְנוּת בָּהּ כָּרָאוּי, וּבְתַנַּאי שֶׁלֹּא יִטֶּה גַּם בָּזֶה אֶל הַקָּצֶה הָאַחֵר, שֶׁכְּבָר אָמְרוּ זַ״ל (כתובות י״ז א): לְעוֹלָם תְּהֵא דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם מְעֹרֶבֶת עִם הַבְּרִיּוֹת, וְכֵן אָמְרוּ (מכות י ב): חֵרֶב אֶל הַבַּדִּים וְנֹאָלוּ, חֶרֶב עַל שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁיּוֹשְׁבִים בַּד בְּבַד וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. אֶלָּא יִתְחַבֵּר הָאָדָם עִם הַטּוֹבִים זְמַן מָה שֶׁמִּצְטָרֵךְ לוֹ לְלִמּוּדוֹ אוֹ לְפַרְנָסָתוֹ, וְיִתְבּוֹדֵד אַחַר כָּךְ לְהִדָּבֵק בֵּאלֹהָיו וּלְהַשִּׂיג דַּרְכֵי הַיֹּשֶׁר וְהָעֲבוֹדָה הָאֲמִתִּית.

ז וּבִכְלָל זֶה לְמַעֵט בִּדְבּוּרוֹ וְלִזָּהֵר מִן הַשִּׂיחָה בְּטֵלָה, וְשֶׁלֹּא לְהִסְתַּכֵּל חוּץ מֵאַרְבַּע אַמּוֹתָיו וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִן הָעִנְיָנִים שֶׁהָאָדָם מַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ בָּהֶם עַד שֶׁנִּשְׁאָרִים לוֹ בְּטֶבַע אֶל תְּנוּעוֹתָיו.

ח וְהִנֵּה שְׁלֹשֶׁת הַחֲלָקִים הָאֵלֶּה אַף עַל פִּי שֶׁאֲמַרְתִּים לְךָ בִּכְלָלִים קְצָרִים, הִנָּךְ רוֹאֶה שֶׁהֵם כּוֹלְלִים פְּעֻלּוֹת רַבּוֹת מִפְּעֻלּוֹת הָאָדָם, וּכְבָר אָמַרְתִּי לְךָ שֶׁהַפְּרָטִים אִי אֶפְשָׁר לִמְסֹר כִּי אִם לְשִׂכְוֹל הַדַּעַת לְהַיְשִׁיר אוֹתָם עַל יֹשֶׁר הַכְּלָל וַאֲמִתּוֹ.

פרק טו

א **בְּדַרְכֵי קִנְיַת הַפְּרִישׁוּת**

הִנֵּה הַדֶּרֶךְ הַמֻּבְחָר לִקְנוֹת אֶת הַפְּרִישׁוּת הוּא שֶׁיִּסְתַּכֵּל הָאָדָם בִּגְרִיעוּת תַּעֲנוּגוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה וּפְחִיתוּתָם מִצַּד עַצְמָם, וְהָרָעוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁקְּרוֹבוֹת לְהִוָּלֵד מֵהֶם.

ב כִּי הִנֵּה מָה שֶׁמַּטָּה הַטֶּבַע אֶל הַתַּעֲנוּגוֹת הָאֵלֶּה עַד שֶׁיִּצְטָרֵךְ כָּל כָּךְ כֹּחַ וְתַחְבּוּלוֹת לְהַפְרִישׁוֹ מֵהֶם הוּא פִּתּוּי הָעֵינַיִם הַנִּפְתִּים בְּמַרְאֶה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הוּא טוֹב וְעָרֵב לְכְאוֹרָה, הוּא הַפִּתּוּי שֶׁגָּרַם לַחֵטְא הָרִאשׁוֹן שֶׁיֵּעָשֶׂה, כְּעִדּוּת הַכָּתוּב (בראשית ג:ו): וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה הוּא לָעֵינַיִם וְגוֹ׳ וַתִּקַּח מִפְּרִיוֹ וַתֹּאכַל.

ג אֲבָל כְּשֶׁיִּתְבָּרֵר אֶל הָאָדָם הֱיוֹת הַטּוֹב הַהוּא כּוֹזֵב לְגַמְרֵי מְדֻמֶּה וּבְלִי שׁוּם הַתְמָדָה נְכוֹנָה, וְהָרָע בּוֹ אֲמִתִּי אוֹ קָרוֹב לְהִוָּלֵד מִמֶּנּוּ בֶּאֱמֶת, וַדַּאי שֶׁיִּמְאַס בּוֹ וְלֹא יִרְצֵהוּ כְּלָל, עַל כֵּן זֶהוּ כָּל הַלִּמּוּד שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּלַמֵּד הָאָדָם אֶת שִׂכְלוֹ לְהַכִּיר בְּחֶלְשַׁת הַתַּעֲנוּגִים הָאֵלֶּה וְשִׁקְרָם עַד שֶׁמֵּאֵלָיו יִמְאַס בָּם וְלֹא יִקְשֶׁה בְּעֵינָיו לְשַׁלְּחָם מֵאִתּוֹ.

ד הִנֵּה תַּעֲנוּג הַמַּאֲכָל הוּא הַיּוֹתֵר מוּחָשׁ וּמֻרְגָּשׁ, חֻשׁ דָּבָר אָבֵד וְנִפְסָד יוֹתֵר מִמֶּנּוּ? שֶׁהֲרֵי אֵין שִׁעוּרוֹ אֶלָּא כְּשִׁעוּר בֵּית הַבְּלִיעָה, כֵּיוָן שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה וְיָרַד בִּבְנֵי הַמֵּעַיִם אָבַד זִכְרוֹ וְנִשְׁכַּח כְּאִלּוּ לֹא הָיָה, וְכָךְ יִהְיֶה שָׂבֵעַ אִם אָכַל בַּרְבּוּרִים אֲבוּסִים כְּמוֹ אִם אָכַל לֶחֶם קִבֵּר אִם אָכַל מְמֻנּוּ כְּדֵי שְׂבִיעָה, כָּל שֶׁכֵּן אִם יָשִׁים אֶל לִבּוֹ הֶחָלָאִים הָרַבִּים שֶׁיְּכוֹלִים לָבוֹא עָלָיו מֵחֲמַת אֲכִילָתוֹ, וּלְפָחוֹת הַכֹּבֶד שֶׁמַּגִּיעֲהוּ אַחַר הָאֲכִילָה וְהָעֲשָׁנִים הַמַּהְבִּילִים אֶת שִׂכְלוֹ. הִנֵּה עַל כָּל אֵלֶּה וַדַּאי שֶׁלֹּא יַחְפֹּץ אָדָם בַּדָּבָר הַזֶּה, כֵּיוָן שֶׁטּוֹבָתוֹ אֵינָהּ טוֹבָה וְרָעָתוֹ רָעָה.

ה וּשְׁאָר כָּל הַהֲנָאוֹת שֶׁבָּעוֹלָם כְּמוֹ כֵן, אִלּוּ יִתְבּוֹנֵן בָּהֶם יִרְאֶה שֶׁאֲפִלּוּ הַטּוֹב הַמְרֻמֶּה שֶׁבָּהֶם אֵינֶנּוּ אֶלָּא לְזְמַן מוּעָט, וְהָרַע שֶׁיָּכוֹל לְהִוָּלֵד מֵהֶם קָשֶׁה וְאָרֹךְ עַד שֶׁלֹּא יֵאוֹת לְשׁוּם בַּעַל שֵׂכֶל לָשׂוּם עַצְמוֹ בַּסַּכָּנוֹת הָרָעוֹת עַל רֶוַח הַטּוֹב הַמּוּעָט הַהוּא. וְזֶה פָּשׁוּט.

ו וּכְשֶׁיִּרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ וְיַתְמִיד בְּעִיּוּנוֹ עַל הָאֱמֶת הַזֹּאת, הִנֵּה מְעַט מְעַט יֵצֵא חָפְשִׁי מִמַּאֲסַר הַסְּכָלוּת אֲשֶׁר הַחֹמֶר אוֹסֵר אוֹתוֹ בּוֹ וְלֹא יִתְפַּתֶּה מִפִּתּוּיֵי הַהֲנָאוֹת הַכּוֹזְבוֹת כְּלָל, אָז יִמְאַס בָּהֶן וְיֵדַע שֶׁאֵין לוֹ לָקַחַת מִן הָעוֹלָם אֶלָּא הַהֶכְרֵחִי, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי.

ז וְהִנֵּה כְּמוֹ שֶׁהַהִתְבּוֹנֵן עַל זֶה הַדָּבָר גּוֹרֵם קְנִיַּת הַפְּרִישׁוּת, כָּךְ סִכְלוּתוֹ מַפְסִיד אוֹתוֹ וְהַהִתְמָדָה בֵּין הַשָּׂרִים וְאַנְשֵׁי הַגְּדֻלּוֹת הָרוֹדְפִים אַחַר הַכָּבוֹד וּמַרְבִּים הַהֶבֶל, כִּי בְּרֹאוֹתוֹ אֶת הַיֹּקֶר הַהוּא וְהַגְּדוּלָּה הַהִיא, אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא תִּתְעוֹרֵר תַּאֲוָתוֹ בּוֹ לַחֲמֹד אוֹתָם, וַאֲפִלּוּ לֹא יַנִּיחַ אֶת יִצְרוֹ שֶׁיְּנַצֵּחַ אוֹתוֹ, עַל כָּל פָּנִים מִידֵי מִלְחָמָה לֹא יִמָּלֵט, וְהִנֵּה הוּא בְּסַכָּנָה. וּכְעִנְיָן זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה (קהלת ז:ב): טוֹב לָלֶכֶת אֶל בֵּית אֵבֶל מִלֶּכֶת אֶל בֵּית מִשְׁתֶּה.

ח וְיָקָר מִן הַכֹּל הוּא הַהִתְבּוֹדְדוּת, כִּי כְּמוֹ שֶׁמֵּסִיר מֵעֵינָיו עִנְיְנֵי הָעוֹלָם כֵּן מַעֲבִיר חֻמְדָּתָם מִלִּבּוֹ, וּכְבָר הִזְכִּיר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם בִּשְׁבָח הַהִתְבּוֹדְדוּת וְאָמַר (תהלים נה:ז): מִי יִתֶּן לִי אֵבֶר כַּיּוֹנָה וְגוֹ׳ הִנֵּה אַרְחִיק נְדֹד אָלִין בַּמִּדְבָּר סֶלָה. וְהַנְּבִיאִים, אֵלִיָּהוּ וֶאֱלִישָׁע, מָצְאנוּ הֱיוֹתָם מְיַחֲדִים מְקוֹמָם אֶל הֶהָרִים מִפְּנֵי הִתְבּוֹדְדוּתָם. וְהַחֲכָמִים הַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים זַ״ל הָלְכוּ בְּעִקְבוֹתֵיהֶם, כִּי מָצְאוּ לָהֶם זֶה הָאֶמְצָעִי הַיּוֹתֵר מוּכָן לִקְנוֹת שְׁלֵמוּת הַפְּרִישׁוּת, לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יְבִיאוּם הַבְלֵי חֲבֵירֵיהֶם לְהַהְבִּיל גַּם הֵם כְּמוֹתָם.

ט וּמִמָּה שֶׁצָּרִיךְ לְזָהֵר בְּקִנְיַת הַפְּרִישׁוּת הוּא, שֶׁלֹּא יִרְצֶה הָאָדָם לְרַגֵּל וְלִקְפֹּץ אֶל הַקָּצֶה הָאַחֲרוֹן שֶׁבּוֹ רָגַע אֶחָד, כִּי זֶה וַדַּאי לֹא יַעֲלֶה בְּיָדוֹ, אֶלָּא יִהְיֶה פּוֹרֵשׁ וְהוֹלֵךְ מְעַט מְעַט, הַיּוֹם יִקְנֶה קְצָת מִמֶּנּוּ וּמָחָר יוֹסִיף עָלָיו מְעַט יוֹתֵר, עַד שֶׁיִּתְרַגֵּל בּוֹ לְגַמְרֵי, כִּי יָשׁוּב לוֹ כְּמוֹ טֶבַע מַמָּשׁ.

פרק טז

א בְּבֵאוּר מִדַּת הַטָּהֳרָה

הַטָּהֳרָה הִיא תִּקּוּן הַלֵּב וְהַמַּחְשָׁבוֹת. וְזֶה הַלָּשׁוֹן מְצָאנֻהוּ אֵצֶל דָּוִד שֶׁאָמַר (תהלים נא:יב): לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים.

ב וְעִנְיָנָהּ שֶׁלֹּא יַנִּיחַ הָאָדָם מָקוֹם לַיֵּצֶר בְּמַעֲשָׂיו, אֶלָּא יִהְיוּ כָּל מַעֲשָׂיו עַל צַד הַחָכְמָה וְהַיִּרְאָה וְלֹא עַל צַד הַחֵטְא וְהַתַּאֲוָה.

ג וְזֶה אֲפִילּוּ בַּמַּעֲשִׂים הַגּוּפָנִיִּים וְהַחֻמְרִיִּים, שֶׁאֲפִלּוּ אַחֲרֵי הִתְנַהֲגוֹ בִּפְרִישׁוּת, דְּהַיְנוּ, שֶׁלֹּא יִקַּח מִן הָעוֹלָם אֶלָּא הַהֶכְרֵחִי, עֲדַיִן יִצְטָרֵךְ לְטַהֵר לְבָבוֹ וּמַחְשַׁבְתּוֹ שֶׁגַּם בְּאוֹתוֹ הַמַּעַט אֲשֶׁר הוּא לוֹקֵחַ לֹא יִכָּוֵן אֶל הַהֲנָאָה וְהַתַּאֲוָה כְּלָל, אֶלָּא תִּהְיֶה כַּוָּנָתוֹ אֶל הַטּוֹב הַיּוֹצֵא מִן הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא עַל צַד הַחָכְמָה וְהָעֲבוֹדָה.

ד וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר (נדרים כ ב): שֶׁהָיָה מְגֻלֶּה טֶפַח וּמְכַסֶּה טְפָחַיִם וְדוֹמֶה לְמִי שֶׁכִּפָּאוֹ שֵׁד, שֶׁלֹּא הָיָה נֶהֱנֶה כְּלָל, וְלֹא הָיָה עוֹשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא אֶלָּא מִפְּנֵי הַמִּצְוָה וְהָעֲבוֹדָה. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה (משלי ג:ו): בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ וְהוּא יְיַשֵּׁר אֹרְחֹתֶיךָ.

ה וְאָמְנָם צָרִיךְ שֶׁתֵּדַע, שֶׁכְּמוֹ שֶׁשָּׁיְךְ טַהֲרַת הַמַּחְשָׁבָה בַּמַּעֲשִׂים הַגּוּפָנִיִּים אֲשֶׁר הֵם מִצַּד עַצְמָם קְרוֹבִים לַיֵּצֶר לְשֶׁיִּתְרַחֲקוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא יִהְיוּ מִשָּׁלּוֹ, כֵּן שַׁיָּךְ טַהֲרַת הַמַּחְשָׁבָה בְּמַעֲשִׂים הַטּוֹבִים הַקְּרוֹבִים לַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ לְשֶׁלֹּא יִתְרַחֲקוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא יִהְיוּ מִשֶּׁל הַיֵּצֶר, וְהוּא עִנְיַן שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ הַמְּזֻכָּר בְּדִבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל פְּעָמִים רַבּוֹת.

ו וְאוּלָם כְּבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּבְרֵי הַחֲכָמִים זַ״ל שֶׁיֵּשׁ מִינִים שׁוֹנִים שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ.

ז הָרַע מִכֻּלָּם הוּא שֶׁאֵינֶנּוּ עוֹבֵד לְשֵׁם עֲבוֹדָה כְּלָל, אֶלָּא לְרַמּוֹת בְּנֵי הָאָדָם וּלְהַרְוִיחַ כָּבוֹד אוֹ מָמוֹן. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ בּוֹ (ירושלמי ברכות פא): נוֹחַ לוֹ שֶׁנֶּהְפְּכָה שִׁלְיָתוֹ עַל פָּנָיו, וְעָלָיו אָמַר הַנָּבִיא (ישעיה סד:ה): וַנְּהִי כַטָּמֵא כֻּלָּנוּ וּכְבֶגֶד עִדִּים כָּל צְדָקֹתֵינוּ.

ח וְיֵשׁ מִין אַחֵר שֶׁל שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁהוּא הָעֲבוֹדָה עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, וְעָלָיו אָמְרוּ (פסחים נ ב): לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ. אַךְ עַל כָּל פָּנִים, מִי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ עֲדַיִן מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ אֶל לִשְׁמָהּ, הֲרֵי רָחוֹק הוּא מִשְּׁלֵמוּתוֹ.

ט אָמְנָם, מָה שֶׁצָּרִיךְ לָאָדָם יוֹתֵר עִיּוּן וּמְלָאכָה רַבָּה, הוּא תַּעֲרֹבֶת הָאִסּוּר, דְּהַיְנוּ, שֶׁלִּפְעָמִים הָאָדָם הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה מִצְוָה לִשְׁמָהּ מִמֵּשׁ, שֶׁכָּךְ גָּזַר אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם, אָמְנָם לֹא יֶחְדַּל מִלְּשַׁתֵּף עִמָּהּ אֵיזֶה פְּנִיָּה אַחֶרֶת, אוֹ שֶׁיְּקַבֵּל שָׂכָר בְּמַעֲשֶׂהוּ. וְלִפְעָמִים, אֲפִלּוּ אִם לֹא יְהִיֶה מִתְכַּוֵּן מֵמֵּשׁ לְשֶׁיְּשַׁבְּחוּהוּ, בִּשְׁמֹחַ לִבּוֹ עַל הַשֶּׂבַח יַרְבֶּה לְרַקְּדֵק יוֹתֵר, כְּעֵין מַעֲשֶׂה שֶׁל בִּתּוֹ שֶׁל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן (ע״ז י״ח א): שֶׁהָיְתָה פּוֹסַעַת פְּסִיעוֹת יָפוֹת, וְכֵיוָן שֶׁשָּׁמְעָה שֶׁאוֹמְרִים כַּמָּה נָאוֹת פְּסִיעוֹתֶיהָ שֶׁל רִיבָה זוֹ, מִיָּד דִּקְדְּקָה יוֹתֵר. חֲרֵי הַתּוֹסֶפֶת הַזֶּה נוֹלַד מִכֹּחַ הַשֶּׂבַח שֶׁשִּׁבְּחוּהָ.

י וְאָמְנָם אַף עַל פִּי שֶׁאִסּוּר כָּזֶה בָּטֵל בְּמִעוּטוֹ, עַל כָּל פָּנִים, הַמַּעֲשֶׂה שֶׁתַּעֲרֹבֶת כָּזֶה בְּתוֹכוֹ טָהוֹר לְגַמְרֵי אֵינֶנּוּ, כִּי הִנֵּה כְּשֵׁם שֶׁאֵין עוֹלָה עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ שֶׁלְּמַטָּה אֶלָּא סֹלֶת נְקִיָּה מְנֻפָּה בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נָפָה שֶׁכְּבָר טָהַר לְגַמְרֵי מִכָּל סִיג, כָּךְ אִי אֶפְשָׁר לַעֲלוֹת עַל רָצוֹן מִזְבְּחוֹ הָעֶלְיוֹן לִהְיוֹת מֵעֲבוֹדַת הָאֵל הַשְּׁלֵמָה וְהַמֻּבְחָרֶת, אֶלָּא הַמֻּבְחָר שֶׁבַּמַּעֲשִׂים, הַטָּהוֹר מִכָּל מִינֵי סִיג.

יא וְאֵינֶנִּי אוֹמֵר שֶׁמָּה שֶׁהוּא זוֹלַת זֶה יִהְיֶה נִדְחֶה לְגַמְרֵי, כִּי חֲרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה וּמְשַׁלֵּם שְׂכַר כָּל הַמַּעֲשִׂים לְפִי מָה שֶׁהֵם. אָמְנָם, עַל הָעֲבוֹדָה הַתְּמִימָה אֲנִי מְדַבֵּר הָרְאוּיָה לְכָל אוֹהֲבֵי ה׳ בֶּאֱמֶת, שֶׁלֹּא יִקָּרֵא בְּזֶה הַשֵּׁם אֶלָּא הָעֲבוֹדָה הַטְּהוֹרָה לְגַמְרֵי, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַפְּנִיָּה בָּהּ אֶלָּא לַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ וְלֹא לְזוּלָתוֹ. וְכָל מָה שֶׁיִּתְרַחֵק מִן הַמַּדְרֵגָה הַזֹּאת, כְּפִי הַרְבּוֹת רְחוּקוֹ כֵּן יִרְבֶּה הַחִסָּרוֹן בָּהּ.

יב הוּא מָה שֶׁדָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם אוֹמֵר (תהלים עג:כה): מִי לִי בַשָּׁמַיִם וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי בָאָרֶץ. וְאָמַר כְּמוֹ כֵן (תהילים קיט:קמ): צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ. כִּי בֶּאֱמֶת הָעֲבוֹדָה הָאֲמִתִּית צְרִיכָה לִהְיוֹת צְרוּפָה הַרְבֵּה יוֹתֵר מִן הַזָּהָב וּמִן הַפָּז, וְהוּא מָה שֶׁנֶּאֱמַר עַל הַתּוֹרָה (תהלים יב:ז): אִמְרוֹת ה׳ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת כֶּסֶף צָרוּף בַּעֲלִיל לָאָרֶץ מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם.

יג וּמִי שֶׁהוּא עוֹבֵד ה׳ בֶּאֱמֶת, לֹא יִסְתַּפֵּק בָּזֶה בְּמֵעָט וְלֹא יִתְרַצֶּה לָקַחַת כֶּסֶף מִעֵרֶב בְּסִיגִים וּבְדִילִים, דְּהַיְנוּ, עֲבוֹדָה מְעֹרֶבֶת בְּפְנִיּוֹת לֹא טוֹבוֹת, אֶלָּא הַזַּךְ וְהַטָּהוֹר כָּרָאוּי, וְאָז יִקָּרֵא עוֹשֶׂה מִצְוָה כְּמַאֲמָרָהּ, שֶׁעָלָיו אָמְרוּ זַ״ל (שבת ס״ג א): כָּל הָעוֹשֶׂה מִצְוָה כְּמַאֲמָרָהּ אֵין מְבַשְּׁרִין אוֹתוֹ בְּשׂוֹרוֹת רָעוֹת. וְכֵן אָמְרוּ זַ״ל (נדרים ס״ב א): עֲשֵׂה דְּבָרִים לְשֵׁם פָּעֳלָם וְדַבֵּר בָּהֶם לִשְׁמָן.

יד וְהוּא מָה שֶׁבּוֹחֲרִים אוֹתָם שֶׁהֵם עוֹבְדֵי ה׳ בְּלֵב שָׁלֵם. כִּי מִי שֶׁלֹּא נִתְדַּבֵּק עִמּוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּאַהֲבָה אֲמִתִּית, צְרוּף הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת תִּהְיֶה לוֹ לְטֹרַח וּלְמַשָּׂא גָּדוֹל, כִּי יֹאמַר, מִי יוֹכַל לַעֲמֹד בָּזֶה, וַאֲנַחְנוּ בְּנֵי חֹמֶר יְלוּדֵי אִשָּׁה אִי אֶפְשָׁר לְהַגִּיעַ אֶל הַזִּקּוּק וְהַצְּרוּף הַזֶּה.

טו אָמְנָם אוֹהֲבֵי ה׳ וַחֲפֵצֵי עֲבוֹדָתוֹ, הִנֵּה שָׁמַח לִבָּם לְהַרְאוֹת אֱמוּנַת אַהֲבָתָם לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ וּלְהִתְעַצֵּם בְּצְרוּפָם וְטָהֳרָתָם, הוּא מָה שֶׁסִּיֵּם דָּוִד עַצְמוֹ בְּאָמְרוֹ, וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ.

טז וְהִנֵּה בֶּאֱמֶת זֶהוּ הַמִּבְחָן שֶׁבּוֹ נִבְחָנִים וְנִבְדָּלִים עוֹבְדֵי ה׳ עַצְמָם בְּמַדְרֵגָתָם, כִּי מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְטַהֵר לִבּוֹ יוֹתֵר, הוּא הַמִּתְקָרֵב יוֹתֵר וְהָאָהוּב יוֹתֵר אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ. הֵם הֵמָּה הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה, אֲשֶׁר גָּבְרוּ וְנִצְּחוּ בַּדָּבָר הַזֶּה, הָאָבוֹת וּשְׁאָר הָרוֹעִים אֲשֶׁר טִהֲרוּ לִבָּם לְפָנָיו. הוּא מָה שֶׁדָּוִד מַזְהִיר אֶת שְׁלֹמֹה בְּנוֹ (דברי הימים א כח:ט): כִּי כָל לְבָבוֹת דּוֹרֵשׁ ה׳ וְכָל יֵצֶר מַחֲשָׁבוֹת מֵבִין.

יז וְכֵן אָמְרוּ זַ״ל (סנהדרין ק״ו ב): רַחֲמָנָא לִבָּא בָּעֵי.

יח כִּי אֵין דַּי לָאָדוֹן בָּרוּךְ הוּא בַּמַּעֲשִׂים לְבַדָּם שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשֵׂי מִצְוָה, אֶלָּא הָעִקָּר לְפָנָיו שֶׁהַלֵּב יִהְיֶה טָהוֹר לְכַוֵּן בָּהּ לַעֲבוֹדָה אֲמִתִּית.

יט וְהִנֵּה הַלֵּב הוּא הַמֶּלֶךְ לְכָל חֶלְקֵי הַגּוּף וְנוֹהֵג בָּם, וְאִם הוּא אֵינוֹ מֵבִיא עַצְמוֹ אֶל עֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֵין עֲבוֹדַת שְׁאָר הָאֲבָרִים כְּלוּם, כִּי אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁמָּה רוּחַ הַלֵּב לָלֶכֶת יֵלֵכוּ. וּמִקְרָא כָּתוּב בְּפֵרוּשׁ (משלי כג:כו): תְּנָה בְנִי לִבְּךָ לִי.

פרק יז

א **בְּדַרְכֵי קְנִיַּת הַטָּהֳרָה**

הִנֵּה הַדֶּרֶךְ לְהַשִּׂיג הַמִּדָּה הַזֹּאת, קַל הוּא לְמִי שֶׁכְּבָר הִשְׁתַּדֵּל וְהִשִּׂיג הַמִּדּוֹת הַשְּׁנוּיוֹת עַד הֵנָּה. כִּי הִנֵּה כְּשֶׁיַּחְשֹׁב וְיִתְבּוֹנֵן עַל פְּחִיתוּת תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם וְטוֹבוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה, יִמְאַס בָּהֶם וְלֹא יַחְשְׁבֵם אֶלָּא לְרָעוֹת וּלְחֶסְרוֹנוֹת הַטָּבַע הַחָמְרִי הֶחָשׁוּךְ וְהַגַּס. וּבְהִתְאַמֵּת אֶצְלוֹ הֱיוֹתָם מִמֵּשׁ חֶסְרוֹנוֹת וְרָעוֹת, וַדַּאי שֶׁיָּקֵל לוֹ לְהִבָּדֵל מֵהֶם וְלַהֲסִירָם מִלִּבּוֹ.

ב עַל כֵּן כָּל מָה שֶׁיַּעֲמִיק וְיַתְמִיד לְהַכִּיר פְּחִיתוּת הַחָמְרִיּוּת וְתַעֲנוּגָיו, יוֹתֵר יִהְיֶה נָקֵל לוֹ לְטַהֵר מַחְשְׁבוֹתָיו וְלִבּוֹ שֶׁלֹּא לִפְנוֹת אֶל הַיֵּצֶר כְּלָל בְּשׂוּם מַעֲשֶׂה מִן הַמַּעֲשִׂים, אֶלָּא יִהְיֶה בַּמַּעֲשִׂים הַחָמְרִיִּים כְּאָנוּס, לֹא זוֹלֵת.

ג וְאָמְנָם כְּמוֹ שֶׁטָּהֲרַת הַמַּחֲשָׁבָה חִלַּקְנוּהָ לִשְׁנֵי חֲלָקִים: הָאֶחָד בְּמַעֲשִׂים הַגּוּפָנִים, וְהָאֶחָד בְּמַעֲשֵׂי הָעֲבוֹדָה, כֵּן הָעִיּוּן הַמִּצְטָרֵךְ כְּדֵי לְקָנוֹתָהּ, יִתְחַלֵּק לִשְׁנַיִם:

ד כִּי הִנֵּה לְטַהֵר מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּמַעֲשֵׂי גּוּפָנִיּוּתוֹ, הַדֶּרֶךְ הוּא לְהַתְמִיד הִסְתַּכְּלוּתוֹ עַל פְּחִיתוּת הָעוֹלָם וְתַעֲנוּגָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי. וּלְטַהֵר מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּמַעֲשֵׂי עֲבוֹדָתוֹ יַרְבֶּה הִתְבּוֹנְנוּתוֹ עַל תַּרְמִית הַכָּבוֹד וּכְזָבָיו וְיַרְגִּיל עַצְמוֹ לִבְרֹחַ מִמֶּנּוּ.

ה אָז יִנָּקֶה בְּעֵת עֲבוֹדָתוֹ מִפְּנוֹת אֶל הַשֶּׂבַח וְאֶל הַתְּהִלָּה אֲשֶׁר יְהַלְלוּהוּ בְּנֵי הָאָדָם וְתִהְיֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ פּוֹנָה בְּיִחוּד אֶל אֲדוֹנֵנוּ אֲשֶׁר הוּא תְּהִלָּתֵנוּ, וְהוּא כָּל טוּבֵנוּ וּשְׁלֵמוּתֵנוּ וְאֶפֶס זוּלָתוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (דברים י): הוּא תְהִלָּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ.

ו וּמִן הַמַּעֲשִׂים הַמַּדְרִיכִים אֶת הָאָדָם לָבוֹא לִידֵי מִדָּה זוֹ, הוּא הַהַזְמָנָה לְדִבְרֵי הָעֲבוֹדָה וְהַמִּצְוֹת, וְהַיְנוּ, שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בְּקִיּוּם הַמִּצְוָה בְּפֶתַע פִּתְאוֹם שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ עֲדַיִן מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו וְיכוֹלָה לְהִתְבּוֹנֵן בְּמָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה, אֶלָּא יַזְמִין עַצְמוֹ לַדָּבָר וְיָכִין לִבּוֹ בְּמִתּוּן עַד שֶׁיִּכָּנֵס בְּהִתְבּוֹנְנוּת.

ז וְאָז יִתְבּוֹנֵן מָה הוּא הוֹלֵךְ לַעֲשׂוֹת וְלִפְנֵי מִי הוּא הוֹלֵךְ לַעֲשׂוֹת, שֶׁהֲרֵי בְּהִכָּנְסוֹ בָּעִיּוּן הַזֶּה, קַל הוּא שֶׁיִּשְׁלֵךְ מֵעָלָיו הַפְּנִיּוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת וְיִקְבַּע בְּלִבּוֹ הַכַּוָּנָה הָאֲמִתִּית הָרְצוּיָה.

ח וְתִרְאֶה שֶׁהַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִים שָׁעָה אַחַת קֹדֶם תְּפִלָּתָם וְאַחַר כָּךְ מִתְפַּלְּלִים, כְּדֵי שֶׁיְּכַוְּנוּ לִבָּם לַמָּקוֹם. וּבְוַדַּאי שֶׁלֹּא הָיוּ פּוֹנִים שָׁעָה אַחַת לְבַטָּלָה, אֶלָּא מִתְכַּוְּנִים וּמְכִינִים לִבָּם לְתִפְלָה שֶׁהָיָה לָהֶם לְהִתְפַּלֵּל, וְרוֹחִים מֵעֲלֵיהֶם הַמַּחֲשָׁבוֹת הַזָּרוֹת וּמִתְמַלְּאִים הַיִּרְאָה וְהָאַהֲבָה הַצְּרִיכָה, וְאוֹמֵר (איוב יא): אִם אַתָּה הֲכִינוֹתָ לִבֶּךָ וּפָרַשְׂתָּ אֵלָיו כַּפֶּיךָ.

ט וְהִנֵּה מַפְסִידֵי הַמִּדָּה, הֵם חֶסְרוֹן הַהִתְבּוֹנְנוּת עַל הָעִנְיָנִים שֶׁזָּכַרְנוּ, דְּהַיְנוּ: סִכְלוּת פְּחִיתוּת הַתַּעֲנוּגִים, רְדִיפַת הַכָּבוֹד, וּמְעוּט הַהֲכָנָה לָעֲבוֹדָה.

י כִּי הַשְּׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים הֵם מְפַתִּים אֶת הַמַּחֲשָׁבָה וּמַמְשִׁיכִים אוֹתָהּ אֶל הַפְּנִיּוֹת, כְּאִשָּׁה הַמְנָאֶפֶת אֲשֶׁר תַּחַת אִישָׁהּ תִּקַּח אֶת זָרִים. וּכְבָר נִקְרְאוּ הַמַּחֲשָׁבוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת זְנוּת הַלֵּב, דִּכְתִיב (במדבר טו): וְלֹא תָתֻרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. כִּי נִמְצָא הַלֵּב פּוֹנֶה מִן הַמַּבָּט הַשָּׁלֵם, אֲשֶׁר הָיָה לוֹ לְקַשֵּׁר בּוֹ, אֶל הֲבָלִים וְדִמְיוֹנוֹת כּוֹזְבִים.

יא וּמְעוּט הַהֲכָנָה גּוֹרֵם לַסִּכְלוּת הַטִּבְעִי הַבָּא מִצַּד הַחֹמֶר שֶׁלֹּא יְגָרֵשׁ מִתּוֹכוֹ, וַהֲרֵי הוּא מַבְאִישׁ אֶת הָעֲבוֹדָה בְּסִרְחוֹנוֹ.

יב וּנְבָאֵר עַתָּה מִדַּת הַחֲסִידוּת.

פרק יח

א בְּבֵאוּר מִדַּת הַחֲסִידוּת

מִדַּת הַחֲסִידוּת צְרִיכָה הִיא בֶּאֱמֶת לְבֵאוּר גָּדוֹל, כִּי מִנְהָגִים רַבִּים וּדְרָכִים רַבִּים עוֹבְרִים בֵּין רַבִּים מִבְּנֵי הָאָדָם בְּשֵׁם חֲסִידוּת, וְאֵינָם אֶלָּא גָּלְמֵי חֲסִידוּת בְּלִי תֹּאַר וּבְלִי צוּרָה וּבְלִי תִּקּוּן

ב וְנִמְשַׁךְ זֶה מֵחֶסְרוֹן הָעִיּוּן וְהַהַשְׂכָּלָה הָאֲמִתִּית אֲשֶׁר לְבַעֲלֵי הַמִּדּוֹת הָהֵם, כִּי לֹא טָרְחוּ וְלֹא נִתְיַגְּעוּ לָדַעַת אֶת דֶּרֶךְ ה׳ בִּידִיעָה בְּרוּרָה וִישָׁרָה, אֶלָּא הִתְחַסְּדוּ וְהָלְכוּ בְּמָה שֶׁנִּזְדַּמֵּן לָהֶם לְפִי הַסְּבָרָא הָרִאשׁוֹנָה, וְלֹא הֶעֱמִיקוּ בַּדְּבָרִים וְלֹא שָׁקְלוּ אוֹתָם בְּמֹאזְנֵי הַחָכְמָה.

ג וְהִנֵּה אֵלֶּה הִבְאִישׁוּ אֶת רֵיחַ הַחֲסִידוּת בְּעֵינֵי הֲמוֹן הָאֲנָשִׁים, וּמִן הַמַּשְׂכִּילִים עִמָּהֶם, בַּאֲשֶׁר כְּבָר יַחְשְׁבוּ שֶׁהַחֲסִידוּת תָּלוּי בְּדִבְרֵי הֶבֶל אוֹ דְּבָרִים נֶגֶד הַשֵּׂכֶל וְהַדַּעַת הַנְּכוֹנָה, וַיַּאֲמִינוּ הֱיוֹת כָּל הַחֲסִידוּת תָּלוּי רַק בַּאֲמִירַת בַּקָּשׁוֹת רַבּוֹת, וּוִדּוּיִים גְּדוֹלִים, וּבְכִיּוֹת וְהִשְׁתַּחֲוָיוֹת גְּדוֹלוֹת וּבַסִּגּוּפִים הַזָּרִים שֶׁיָּמִית בָּהֶם הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ, כִּטְבִילוֹת הַקֶּרַח וְהַשֶּׁלֶג וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים הָאֵלֶּה.

ד וְהִנֵּה לֹא יָדְעוּ כִּי אַף עַל פִּי שֶׁקְּצָת דְּבָרִים אֵלֶּה צְרִיכִים לְבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה, וּקְצָתָם רְאוּיִים לַפְּרוּשִׁים, הִנֵּה לֹא עַל אֵלֶּה נוֹסַד הַחֲסִידוּת כְּלָל, כִּי אִם הַטּוֹב שֶׁבַּמִּנְהָגִים הָאֵלֶּה הוּא רָאוּי לְהִתְלַוּוֹת אֶל הַחֲסִידוּת.

ה אַף מְצִיאוּת הַחֲסִידוּת עַצְמוֹ הוּא דָּבָר עָמֹק מְאֹד לַהֲבִינוֹ עַל נָכוֹן, וְהוּא מְיֻסָּד עַל יְסוֹדוֹת חָכְמָה רַבָּה וְתִקּוּן הַמַּעֲשֶׂה בְּתַכְלִית אֲשֶׁר רָאוּי לְכָל חָכָם לֵב לִרְדֹּף אַחֲרָיו, כִּי רַק לַחֲכָמִים לְהַשִּׂיגוֹ בֶּאֱמֶת, וְכֵן אָמְרוּ ז״ל (אבות פ״ב): לֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד.

ו וּנְבָאֵר עַתָּה עִנְיָן זֶה עַל הַסֵּדֶר.

ז הִנֵּה שֹׁרֶשׁ הַחֲסִידוּת הוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זַ״ל (ברכות י״ז): אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁעָמְלוֹ בַּתּוֹרָה וְעוֹשֶׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ.

ח וְהָעִנְיָן הוּא כִּי הִנֵּה הַמִּצְוֹת הַמּוּטָלוֹת עַל כָּל יִשְׂרָאֵל כְּבָר יְדוּעוֹת הֵן וְחוֹבָתָן יְדוּעָה עַד הֵיכָן הִיא מַגַּעַת.

ט אָמְנָם מִי שֶׁאוֹהֵב אֶת הַבּוֹרֵא ית״ש אַהֲבָה אֲמִתִּית לֹא יִשְׁתַּדֵּל וְיכַוֵּן לִפְטוֹר עַצְמוֹ בְּמַה שֶׁכְּבָר מְפֹרָסָם מִן הַחוֹבָה אֲשֶׁר עַל כָּל יִשְׂרָאֵל בִּכְלָל, אֶלָּא יִקָּרֶה לוֹ כְּמוֹ שֶׁיִּקָּרֶה אֶל בֵּן אוֹהֵב אָבִיו שֶׁאִלּוּ יָגְלֶה אָבִיו אֶת דַּעְתּוֹ גִּלּוּי מְעַט שֶׁהוּא חָפֵץ בְּדָבָר מִן הַדְּבָרִים, כְּבָר יַרְבֶּה הַבֵּן בַּדָּבָר הַהוּא וּבְמַעֲשֶׂה הַהוּא כָּל מַה שֶּׁיּוּכַל. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמְרוּ אָבִיו אֶלָּא פַּעַם אַחַת וּבַחֲצִי דִּבּוּר, הִנֵּה דַּי לְאוֹתוֹ הַבֵּן לְהָבִין הֵיכָן דַּעְתּוֹ שֶׁל אָבִיו נוֹטָה לַעֲשׂוֹת לוֹ גַּם אֶת אֲשֶׁר לֹא אָמַר לוֹ בְּפֵרוּשׁ, כֵּיוָן שֶׁיּוּכַל לָדוּן בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר הַהוּא נַחַת רוּחַ לְפָנָיו וְלֹא יַמְתִּין שֶׁיְּצַוֵּהוּ יוֹתֵר בְּפֵרוּשׁ אוֹ שֶׁיֹּאמַר לוֹ פַּעַם אַחֶרֶת.

י וְהִנֵּה דָּבָר זֶה אֲנַחְנוּ רוֹאִים אוֹתוֹ בְּעֵינֵינוּ שֶׁיּוֹלֵד בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בֵּין כָּל אוֹהֵב וָרֵעַ, בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין אָב וּבְנוֹ,

יא כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר בֵּין כָּל מִי שֶׁהָאַהֲבָה בֵּינֵיהֶם עַזָּה בֶּאֱמֶת. שֶׁלֹּא יֹאמַר לֹא נִצְטַוֵּיתִי יוֹתֵר, דַּי לִי בַּמֶּה שֶׁנִּצְטַוֵּיתִי בְּפֵרוּשׁ, אֶלָּא מִמָּה שֶׁנִּצְטַוָּה יָדוּן עַל דַּעַת הַמְצַוֶּה וְיִשְׁתַּדֵּל לַעֲשׂוֹת לוֹ מַה שֶּׁיּוּכַל לָדוּן שֶׁיִּהְיֶה לוֹ לְנַחַת.

יב וְהִנֵּה כַּמִּקָּרֶה הַזֶּה יִקָּרֶה לְמִי שֶׁאוֹהֵב אֶת בּוֹרְאוֹ גַּם כֵּן אַהֲבָה נֶאֱמֶנֶת, כִּי גַּם הוּא מְסוּג הָאוֹהֲבִים וְתִהְיֶינָה לוֹ הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוּוִּים גְּלוּי וּמְפֹרָסָם לְגִלּוּי דַּעַת לְבַד לָדַעַת שֶׁאֵל הָעִנְיָן הַהוּא נוֹטָה רְצוֹנוֹ וְחֶפְצוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְאָז לֹא יֹאמַר דַּי לִי בַּמֶּה שֶׁאָמוּר בְּפֵרוּשׁ, אוֹ אֶפְטוֹר עַצְמִי בַּמֶּה שֶׁמֻּטָּל עָלַי עַל כָּל פָּנִים, אֶלָּא אַדְרַבָּא יֹאמַר כֵּיוָן שֶׁכְּבָר מָצָאתִי רָאיתִי שֶׁחֶפְצוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ נוֹטֶה לָזֶה, יִהְיֶה לִי לְעֵינַיִם לְהַרְבּוֹת בְּזֶה הָעִנְיָן וּלְהַרְחִיב אוֹתוֹ בְּכָל הַצְּדָדִין שֶׁאוּכַל לָדוּן שֶׁרְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ חָפֵץ בּוֹ, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא עוֹשֶׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ.

יג נִמְצָא כְּלָל הַחֲסִידוּת הַרְחָבַת קִיּוּם כָּל הַמִּצְוֹת בְּכָל הַצְּדָדִין וְהַתְנָאִים שֶׁרָאוּי וְשֶׁאֶפְשָׁר.

יד וְהִנֵּךְ רוֹאֶה שֶׁהַחֲסִידוּת מִמִּין הַפְּרִישׁוּת, אֶלָּא שֶׁהַפְּרִישׁוּת בַּלָּאוִין וְהַחֲסִידוּת בַּעֲשִׂין וּשְׁנֵיהֶם עִנְיָן אֶחָד, שֶׁהוּא לְהוֹסִיף עַל הַמְפֹרָשׁ מָה שֶּׁנּוֹכַל לָדוּן לְפִי הַמִּצְוָה הַמְפֹרֶשֶׁת שֶׁיִּהְיֶה נַחַת רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, וְהוּ גֶּדֶר הַחֲסִידוּת הָאֲמִתִּי.

טו וְעַתָּה נְבָאֵר חֶלְקָיו הָרָאשִׁיִּים.

פרק יט

א בְּבֵאוּר חֶלְקֵי הַחֲסִידוּת

חֶלְקֵי הַחֲסִידוּת הָרִאשׁוֹנִים שְׁלֹשָׁה, הָרִאשׁוֹן בַּמַּעֲשֶׂה, הַשֵּׁנִי בְּאֹפֶן הָעֲשִׂיָּה, הַשְּׁלִישִׁי בַּכַּוָּנָה.

ב הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן בַּמַּעֲשֶׂה, אַף הוּא יִתְחַלֵּק לִשְׁנֵי חֲלָקִים, הָאֶחָד בַּמֶּה שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, וְהַשֵּׁנִי בַּמֶּה שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ.

ג הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן שֶׁבָּרִאשׁוֹן הוּא בַּמַּעֲשֶׂה שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, וְעִנְיָנוֹ קִיּוּם כָּל הַמִּצְוֹת בְּכָל הַדִּקְדּוּקִים שֶׁבָּהֶם עַד מָקוֹם שֶׁיַּד הָאָדָם מַגַּעַת, וְאֵלֶּה הֵם שֶׁקָּרָאוּם חַזַ״ל שִׁירֵי מִצְוָה, וְאָמְרוּ (סוכה ל״ח): שִׁירֵי מִצְוָה מְעַכְּבִים אֶת הַפֻּרְעָנוּת, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁגּוּף הַמִּצְוָה נִשְׁלַם זוּלָתָם וּכְבָר יָצָא בָּזֶה יְדֵי חוֹבָתוֹ, הִנֵּה זֶה לְכָל הָמוֹן יִשְׂרָאֵל, אַךְ הַחֲסִידִים אֵין לָהֶם אֶלָּא לְהַרְבּוֹת בְּהַשְׁלָמָתָם וְלֹא לְמַעֵט בָּהֶם כְּלָל.

ד הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי שֶׁבָּרִאשׁוֹן הוּא בַּמֶּה שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְעִנְיָנוֹ גֹּדֶל הַהֶטְבָּה שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם לְעוֹלָם מֵטִיב לַבְּרִיּוֹת וְלֹא מֵרַע לָהֶם, וְזֶה בַּגּוּף, בַּמָּמוֹן, וּבַנֶּפֶשׁ.

ה בַּגּוּף, שֶׁיִּהְיֶה מִשְׁתַּדֵּל לַעֲזֹר כָּל אָדָם בְּמָה שֶׁיּוּכַל וְיִקֵּל מַשָּׂאָם מֵעָלֵיהֶם, וְהוּא מָה שֶׁשָּׁנִינוּ (אבות פ״ו): וְנוֹשֵׂא בְעֹל עִם חֲבֵרוֹ, וְאִם מַגִּיעַ לַחֲבֵרוֹ אֵיזֶה נֶזֶק בְּגוּפוֹ, וְהוּא יוּכַל לִמְנֹעַ אוֹתוֹ אוֹ לְהַסִּירוֹ, יִטְרַח כְּדֵי לַעֲשׂוֹתוֹ.

ו בְּמָמוֹן, לְסַיְּעוֹ בַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ, וְלִמְנֹעַ מִמֶּנּוּ הַנְּזָקִין בְּכָל מָה שֶׁיּוּכַל, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיִּרְחִיק הוּא כָּל מִינֵי נְזָקִין שֶׁיְּכוֹלִים לָבוֹא מֵחֲמָתוֹ, בֵּין לְיָחִיד בֵּין לְרַבִּים,

ז וַאֲפִלּוּ שֶׁעָתָּה מִיָּד אֵין הֶזֵּקֶן מָצוּי, כֵּיוָן שֶׁיְּכוֹל לָבוֹא לִידֵי כָּךְ יְסִירֵם וְיַעֲבִירֵם, וְאָמְרוּ זַ״ל (אבות פ״ב): יְהִי מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ.

ח בַּנֶּפֶשׁ, שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל לַעֲשׂוֹת לַחֲבֵרוֹ כָּל קוֹרַת רוּחַ שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ, בֵּין בְּעִנְיְנֵי הַכָּבוֹד, בֵּין בְּכָל שְׁאָר הָעִנְיָנִים, כָּל מָה שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאִם יַעֲשֶׂה לַחֲבֵרוֹ הוּא מְקַבֵּל נַחַת רוּחַ מִמֶּנּוּ, מִצְוַת חֲסִידוּת הוּא לַעֲשׂוֹתוֹ, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יְצַעֲרֶנּוּ בְּשׁוּם מִינֵי צַעַר כְּלָל, יִהְיֶה בְּאֵיזֶה אֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה.

ט וּכְלָל כָּל זֶה הוּא גְּמִילוּת חֲסָדִים אֲשֶׁר הִפְלִיגוּ חַזַ״ל בְּשִׁבְחָהּ וּבְחוֹבָתָנוּ בָהּ, וּבִכְלַל זֶה רְדִיפַת הַשָּׁלוֹם שֶׁהוּא הַהֶטְבָה הַכְּלָלִית בֵּין כָּל אָדָם לַחֲבֵרוֹ.

י וְעַתָּה אָבִיא לְךָ רְאָיוֹת עַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִן הַחָכְמִים זַ״ל, אַף עַל פִּי שֶׁהַדְּבָרִים פְּשׁוּטִים וְאֵין צְרִיכִים לְחִזּוּק רְאָיָה.

יא בְּפֶרֶק בְּנֵי הָעִיר (מגילה כ״ז) אָמְרוּ שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת ר׳ זַבְּאי, בַּמֶּה הֱאֲרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לָהֶם: מִימַי לֹא הִשְׁתַּנְתִּי בְּתוֹךְ ד׳ אַמּוֹת שֶׁל תְּפִלָּה וְלֹא כִּנִּיתִי שֵׁם לַחֲבֵרִי, וְלֹא בִּטַּלְתִּי קְדוּשׁ הַיּוֹם. אִמָּא זְקֵנָה הָיְתָה לִי, פַּעַם אַחַת מָכְרָה כְּפָּה שֶׁבְּרֹאשָׁהּ וְהֵבִיאָה לִי קִדּוּשׁ הַיּוֹם.

יב הֲרֵי לְךָ פֹּה מִן הַחֲסִידוּת בַּמֶּה שֶׁנּוֹגֵעַ אֶל דִּקְדּוּקֵי הַמִּצְוֹת, כִּי כְּבָר פָּטוּר הָיָה מִן הַדִּין מֵהֲבָאַת יַיִן לְקִדּוּשׁ, כֵּיוָן שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ, עַד שֶׁהָיְתָה צְרִיכָה אִמּוֹ לְמָכֹר כְּפָּה שֶׁבְּרֹאשָׁהּ, אָמְנָם מִמִּדַּת חֲסִידוּת הָיָה עוֹשֶׂה כֵּן.

יג וּבְמֶה שֶׁנּוֹגֵעַ לִכְבוֹד חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא כִּנָּהוּ אֲפִלּוּ כִּנּוּי שֶׁאֵינוֹ שֶׁל גְּנַאי וְכִדְפֵרְשׁוּ הַתּוֹסָפוֹת שָׁם.

יד וְרַב הוּנָא גַּם כֵּן קָשַׁר גְּמִי עַל לְבוּשׁוֹ, לְפִי שֶׁמָּכַר הֶמְיָנוֹ לִקְנוֹת יַיִן לְקִדּוּשׁ הַיּוֹם.

טו עוֹד שָׁם שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ בַּמֶּה הֱאֲרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לָהֶם מִימַי לֹא עָשִׂיתִי קַפַּנְדַּרְיָא לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְלֹא פָּסַעְתִּי עַל רָאשֵׁי עַם קָדֵשׁ.

טז הִנֵּה זֶה הַמִּדּוֹת בְּעִנְיַן כְּבוֹד בֵּית הַכְּנֶסֶת וּבְעִנְיַן כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת, שֶׁלֹּא לִפְסֹעַ עַל גַּב מְסִבָּתָן שֶׁלֹּא לְרָאוֹת כִּמְבַזֶּה אוֹתָן.

יז עוֹד שָׁם שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי פְּרִידָא בַּמֶּה הֱאֲרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לָהֶם מִימַי לֹא קָדְמַנִי אָדָם לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְלֹא בֵּרַכְתִּי לִפְנֵי כֹּהֵן, וְלֹא אָכַלְתִּי מִבְּהֵמָה שֶׁלֹּא הוּרְמוּ מַתְּנוֹתֶיהָ.

יח וְאָמְרוּ עוֹד שָׁאֲלוּ תַּלְמִידָיו אֶת רַבִּי נְחוּנְיָא בַּמֶּה הֱאֲרַכְתָּ יָמִים? אָמַר לָהֶם מִימַי לֹא נִתְכַּבַּדְתִּי בְּקַלּוֹן חֲבֵרִי, וְלֹא עָלְתָה עַל מִטָּתִי קְלָלַת חֲבֵרִי.

יט וּמִפָּרֵשׁ הָתָם, כִּי הָא דְּרַב הוּנָא דָּרֵי מָרָא אַבַּתְפֵּה, אֲתָא רַב חָנָא בַּר חֲנִילַאי וְקָא דָרֵי מִנֵּה, אֲמַר לֵיהּ אִי רְגִילַתְּ דְּדָרֵית בְּמָאתָךְ דְּרִי, וְאִי לָא אִתְיַקּוֹרֵי אֲנָא בְּזִילּוּתָא דִּידָךְ לָא נִיחָא לִי.

כ הֲרֵי לָנוּ שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמַּשְׁמָעוּת בְּקַלּוֹן חֲבֵרוֹ הוּא הַמִּשְׁתַּדֵּל לְבַזּוֹת חֲבֵרוֹ, כְּדֵי שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִרְבֶּה כְּבוֹדוֹ, הִנֵּה לַחֲסִידִים לֹא יָאוּת לְקַבֵּל כָּבוֹד, אֲפִלּוּ אִם חֲבֵרוֹ הוּא הַבָּא וּמִתְרַצֶּה בָּזֶה, אִם יִהְיֶה זֶה בִּזָּיוֹן לַחֲבֵרוֹ.

כא וּכְעִנְיַן זֶה אָמַר רַבִּי זֵירָא, מִימַי לֹא הִקְפַּדְתִּי בְּתוֹךְ בֵּיתִי וְלֹא צָעַדְתִּי בְּפָנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנִּי, וְלֹא הִרְהַרְתִּי בַּמְּבוֹאוֹת הַמְטֻנָּפוֹת, וְלֹא הָלַכְתִּי ד׳ אַמּוֹת בְּלֹא תוֹרָה וּבְלֹא תְּפִלִּין, וְלֹא יָשַׁנְתִּי בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ לֹא שֵׁנַת קֶבַע וְלֹא שֵׁנַת עֲרַאי, וְלֹא שַׁשְׁתִּי בְּתַקָּלַת חֲבֵרִי וְלֹא קָרָאתִי לַחֲבֵרִי בַּחֲנִיכָתוֹ.

כב הֲרֵי לְךָ מַעֲשֵׂי חֲסִידוּת מִכָּל הַדְּרָכִים שֶׁזָּכַרְנוּ לְמַעְלָה.

כג וְאָמְרוּ עוֹד זַ״ל (ב״ק ל׳): אָמַר רַב יְהוּדָה הַאי מַאן דְּבָעֵי לְמֶהֱוֵי חֲסִידָא לְקַיְּים מִלֵּי דִּבְרָכוֹת, וְזֶה לְמָה שֶּׁבֵּינוֹ לְבֵין קוֹנוֹ. וְאָמְרֵי לָהּ: לְקַיֵּם מִלֵּי דְּנָזְקִין, וְזֶהוּ לְמָה שֶּׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ. וְאָמְרֵי לָהּ: לְקַיֵּם מִלֵּי דְּאָבוֹת, שֶׁשָּׁם נִכְלָלִים עִנְיָנִים מִכָּל הַחֲלָקִים.

כד וְהִנֵּה גְּמִילוּת חֲסָדִים הוּא עִקַּר גָּדוֹל לֶחָסִיד, כִּי חֲסִידוּת עַצְמוֹ נִגְזַר מֵחֶסֶד וְאָמְרוּ זַ״ל (אבות פ״א): עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד וְאֶחָד מֵהֶם גְּמִילוּת חֲסָדִים. וְכֵן מָנוּהוּ זַ״ל עִם הַדְּבָרִים שֶׁאוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא.

כה וְאָמְרוּ עוֹד (סוטה י״ד): דָּרַשׁ רַבִּי שִׁמְלַאי תּוֹרָה תְּחִלָּתָהּ גְּמִילוּת חֲסָדִים וְסוֹפָהּ גְּמִילוּת חֲסָדִים.

כו וְאָמְרוּ עוֹד (יבמות ע״ט): דָּרַשׁ רָבָא כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלֹשׁ מִדּוֹת הַלָּלוּ, בְּיָדוּעַ שֶׁהוּא מִזַּרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, רַחֲמָן, וּבַיְשָׁן, וְגוֹמֵל חֲסָדִים.

כז וְאָמְרוּ (סוכה מ״ט): אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר גְּדוֹלָה גְּמִילוּת חֲסָדִים יוֹתֵר מִן הַצְּדָקָה, שֶׁנֶּאֱמַר זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה וְקִצְרוּ לְפִי חָסֶד.

כח וְאָמְרוּ עוֹד (שם): בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים גְּדוֹלָה גְּמִילוּת חֲסָדִים מִן הַצְּדָקָה: שֶׁהַצְּדָקָה בְּמָמוֹנוֹ וּגְמִילוּת חֲסָדִים בֵּין בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ. צְדָקָה לָעֲנִיִּים גְּמִילוּת חֲסָדִים לָעֲנִיִּים וְלָעֲשִׁירִים. צְדָקָה לַחַיִּים גְּמִילוּת חֲסָדִים בֵּין לַחַיִּים בֵּין לַמֵּתִים.

כט וְאָמְרוּ עוֹד (שַׁבָּת קנ״א): וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ כָּל הַמְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת מְרַחֲמִין עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם.

ל וְזֶה פָּשׁוּט, כִּי הקב״ה מוֹדֵד מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, וּמִי שֶׁמְּרַחֵם וְעוֹשֶׂה חֶסֶד עִם הַבְּרִיּוֹת, גַּם הוּא בְּדִינוֹ יְרַחֲמוּהוּ וְיִמְחֲלוּ לוֹ עֲוֹנֹתָיו בְּחֶסֶד, שֶׁהֲרֵי מְחִילָה זוֹ דִּין הוּא, כֵּיוָן שֶׁהִיא מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּתוֹ, וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זַ״ל (ר״ה י״ז): לְמִי נוֹשֵׂא עָוֹן, לְמִי שֶׁעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע.

לא וּמִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו, אוֹ אֵינוֹ רוֹצֶה לִגְמֹל חֶסֶד, הִנֵּה הַדִּין נוֹתֵן שֶׁגַּם עִמּוֹ לֹא יַעֲשׂוּ אֶלָּא שׁוּרַת הַדִּין. רְאֵה עַתָּה מִי הוּא זֶה וְאֵיזֶה הוּא שֶׁיּוּכַל לַעֲמֹד אִם הקב״ה עוֹשֶׂה עִמּוֹ שׁוּרַת הַדִּין, וְדָוִד הַמֶּלֶךְ מִתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר (תְּהִלִּים קמ״ב): וְאַל תָּבוֹא בְמִשְׁפָּט אֶת עַבְדֶּךָ כִּי לֹא יִצְדַּק לְפָנֶיךָ כָּל חָי.

לב אָמְנָם הָעוֹשֶׂה חֶסֶד יִקַּבֵּל חֶסֶד, וּכְכָל מָה שֶׁיַּרְבֶּה לַעֲשׂוֹת כָּךְ יַרְבֶּה לְקַבֵּל, וְדָוִד הָיָה מִתְפַּלֵּל בְּמִדָּתוֹ זֹאת הַטּוֹבָה שֶׁאֲפִלּוּ לְשׂוֹנְאָיו הָיָה מִשְׁתַּדֵּל לְהֵיטִיב, זֶהוּ מָה שֶׁכָּתוּב (שם ל״ח): וַאֲנִי בַּחֲלוֹתָם לְבוּשִׁי שָׂק עִנֵּיתִי בַצּוֹם נַפְשִׁי. וְאָמַר (שם ז׳): אִם גָּמַלְתִּי שׁוֹלְמִי רָע וְגוֹ׳.

לג וּבְכָלַל הָעִנְיָן הַזֶּה שֶׁלֹּא לְצַעֵר לְשׁוּם בְּרִיָּה אֲפִלּוּ בַּעֲלֵי חַיִּים וּלְרַחֵם וְלָחוּס עֲלֵיהֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי י״ב): יוֹדֵעַ צַדִּיק נֶפֶשׁ בְּהֶמְתּוֹ, וּכְבָר יֵשׁ שֶׁסּוֹבְרִים (ב״מ ל״ב): צַעַר בַּעֲלֵי חַיִּים דְּאוֹרָיְתָא, וְעַל כָּל פָּנִים דְּרַבָּנָן.

לד כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר הָרַחֲמָנוּת וְהַהֲטָבָה צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה תְּקוּעָה בְּלֵב הֶחָסִיד לְעוֹלָם, וְתִהְיֶה מְגַמָּתוֹ תָּמִיד לַעֲשׂוֹת קוֹרַת רוּחַ לַבְּרִיּוֹת, וְלֹא לְגָרֹם לָהֶם שׁוּם צַעַר וְכוּ׳.

לה הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי מִן הַחֲסִידוּת הוּא בְּאֹפֶן הֲעֲשָׂיָה, וְהִנֵּה גַּם זֶה נִכְלָל בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים, אָמְנָם תַּחְתִּיהֶם נִכְלָלִים פְּרָטִים רַבִּים, וּשְׁנַיִם הָרִאשִׁיִּים הֵם הַיִּרְאָה וְהָאַהֲבָה, שְׁנֵי עַמּוּדֵי הָעֲבוֹדָה הָאֲמִתִּית שֶׁזּוּלָתָם לֹא תִּכּוֹן כְּלָל.

לו בְּכְלַל הַיִּרְאָה יֵשׁ הַהַכְנָעָה מִלְּפָנָיו יִתְבָּרַךְ, הַבֹּשֶׁת בִּקְרוֹב אֶל עֲבוֹדָתוֹ, וְהַכָּבוֹד הַנַּעֲשֶׂה אֶל מִצְוֹתָיו, אֶל שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, וְאֶל תּוֹרָתוֹ.

לז וּבְכְלַל הָאַהֲבָה הַשִּׂמְחָה, הַדִּבְקוּת, וְהַקִּנְאָה, וְעַתָּה נְבָאֵר אֶחָד אֶחָד.

לח הִנֵּה עִקַּר הַיִּרְאָה הִיא יִרְאַת הָרוֹמְמוּת שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לַחְשֹׁב בְּעוֹדוֹ מִתְפַּלֵּל אוֹ עוֹשֶׂה מִצְוָה, כִּי לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הוּא מִתְפַּלֵּל אוֹ עוֹשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא, וְהוּא מָה שֶׁהִזְהִיר הַתַּנָּא (ברכות כ״ח ב): וּכְשֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל דַּע לִפְנֵי מִי אַתָּה מִתְפַּלֵּל.

לט וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ שֶׁיִּסְתַּכֵּל הָאָדָם וְיִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב, כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ אֶל זֹאת הַיִּרְאָה: הָאֶחָד שֶׁהוּא עוֹמֵד מַמָּשׁ לִפְנֵי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִמּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵינוֹ שֶׁל אָדָם רוֹאֵהוּ. וְתִרְאֶה כִּי זֶה הוּא הַיּוֹתֵר קָשֶׁה שֶׁיִּצְטַיֵּר בְּלֵב הָאָדָם צִיּוּר אֲמִתִּי, יַעַן אֵין הַחוּשׁ עוֹזֵר לָזֶה כְּלָל.

מ אָמְנָם מִי שֶׁהוּא בַּעַל שֵׂכֶל נָכוֹן, בְּמַעַט הִתְבּוֹנְנוּת וְשִׂימַת לֵב, יוּכַל לְקַבֵּעַ בְּלִבּוֹ אֲמִתַּת הַדָּבָר, אֵיךְ הוּא בָּא וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן מַמָּשׁ עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ, וּלְפָנָיו הוּא מִתְחַנֵּן וּמֵאִתּוֹ הוּא מְבַקֵּשׁ, וְהוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ מַאֲזִין לוֹ מַקְשִׁיב לִדְבָרָיו, כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְרֵעֵהוּ מַקְשִׁיב שׁוֹמֵעַ אֵלָיו.

מא וְאַחַר שֶׁיְּקַבֵּעַ זֶה בְּדַעְתּוֹ, צָרִיךְ שֶׁיִּתְבּוֹנֵן עַל רוֹמְמוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, אֲשֶׁר הוּא מְרוֹמָם וְנִשְׂגָּב עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה, עַל כָּל מִינֵי שְׁלֵמוּת שֶׁתּוּכַל מַחְשַׁבְתֵּנוּ לְדַמּוֹת וּלְהָבִין.

מב וְעוֹד צָרִיךְ שֶׁיִּתְבּוֹנֵן עַל שִׁפְלוּת הָאָדָם וּפְחִיתוּתוֹ, לְפִי חֻמְרִיּוּתוֹ וְגַסּוּתוֹ, כָּל שֶׁכֵּן לְפִי הַחֲטָאִים שֶׁחָטָא מֵעוֹדוֹ.

מג כִּי עַל כָּל אֵלֶּה אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֵחָרֵד לִבּוֹ וְלֹא יִרְעַשׁ בְּעוֹדוֹ מְדַבֵּר דְּבָרָיו לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, וּמַזְכִּיר בִּשְׁמוֹ וּמִשְׁתַּדֵּל לְהֵרָצוֹת לוֹ, הוּא מָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תהלים ב׳): עִבְדוּ אֶת ה׳ בְּיִרְאָה וְגִילוּ בִּרְעָדָה, וּכְתִיב (שם פ״ט): אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד קְדֹשִׁים רַבָּה וְנוֹרָא עַל כָּל סְבִיבָיו.

מד כִּי הַמַּלְאָכִים לִהְיוֹתָם יוֹתֵר קְרוֹבִים אֵלָיו יִתְבָּרַךְ מִבְּנֵי הַגּוּף הַחָמְרִי קַל לָהֶם יוֹתֵר לְדַמּוֹת שֶׁבַח גְּדֻלָּתוֹ, עַל כֵּן מוֹרָאוֹ עֲלֵיהֶם יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהוּא עַל בְּנֵי הָאָדָם, וְאָמְנָם דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיָה מְשַׁבֵּחַ וְאוֹמֵר (שם ה׳): אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ, וּכְתִיב (מלאכי א׳): מִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת הוּא, וְאוֹמֵר (עזרא ט׳): אֱלֹהַי בּוֹשְׁתִּי וְנִכְלַמְתִּי לְהָרִים אֱלֹהַי פָּנַי אֵלֶיךָ.

מה וְאוּלָם הַיִּרְאָה הַזֹּאת צָרִיךְ שֶׁתִּתְגַּבֵּר בַּלֵּב בַּתְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ תֵּרָאֶה פְּעֻלּוֹתֶיהָ גַּם בְּאֵבְרֵי הַגּוּף הֲלֹא הֵמָּה: כֹּבֶד רֹאשׁ וְהַהִשְׁתַּחֲוָאָה שִׁפְלוּת הָעֵינַיִם וּכְפִיפַת הַיָּדַיִם כְּעֶבֶד קָטָן לִפְנֵי מֶלֶךְ רַב, וְכֵן אָמְרוּ בַּגְּמָרָא (שבת י׳): רָבָא פָּכַר יָדֶיהָ וּמְצַלֵּי, אָמַר כְּעַבְדָּא קַמֵּי מָארֵיהּ.

מו וְהִנֵּה דִּבַּרְנוּ עַד עַתָּה מִן הַהַכְנָעָה וּמִן הַבֹּשֶׁת, וּנְדַבֵּר עַתָּה מֵעִנְיַן הַכָּבוֹד.

מז הִנֵּה כְּבוֹד הַמְּצָוָה וְיִקָּרָהּ, כְּבָר הִזְהִירוּנוּ עָלָיו חֲז״ל וְאָמְרוּ (ב״ק ט׳): זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ, הִתְנָאֶה לְפָנָיו בְּמִצְוֹת, צִיצִית נָאֶה, תְּפִלִּין נָאֶה, סֵפֶר תּוֹרָה נָאֶה, לוּלָב נָאֶה וְכוּ׳, וְכֵן אָמְרוּ הִדּוּר מִצְוָה עַד שָׁלִישׁ, עַד כָּאן מִשֶּׁלּוֹ מִכָּאן וְאֵילָךְ מִשֶּׁל הקב״ה. הֲרֵי דַּעַת שִׁפְּתוֹתֵיהֶם ז״ל בָּרוּר מִלֵּלוּ, שֶׁאֵין דֵּי בַּעֲשׂוֹת הַמִּצְוָה לְבַד, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לְכַבְּדָהּ וּלְהַדְּרָהּ.

מח וּלְהוֹצִיא מִמִּי שֶׁלְּהֶקֶל עַל עַצְמוֹ יֹאמַר אֵין הַכָּבוֹד אֶלָּא לִבְנֵי הָאָדָם הַמִּתְפַּתִּים בַּהֲבָלִים אֵלֶּה, אַף הקב״ה אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לָזֶה, כִּי הוּא מְרוֹמָם מִדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְנִשְׂגָּב מֵהֶם, וְכֵינָן שֶׁהַמִּצְוָה נַעֲשֵׂית לַאֲמִתָּהּ דַּי בָּזֶה.

מט אָמְנָם הָאֱמֶת הוּא שֶׁהָאָדוֹן בָּרוּךְ הוּא נִקְרָא אֵל הַכָּבוֹד (תהלים כ״ט), וְאָנוּ חַיָּבִים לְכַבְּדוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִכְבוֹדֵנוּ וְלֹא כְּבוֹדֵנוּ חָשׁוּב וְסָפוּן לְפָנָיו.

נ וּמִי שֶׁמְּמַעֵט בָּזֶה בְּמָקוֹם שֶׁהָיָה יָכוֹל לְהַרְבּוֹת, אֵינוֹ אֶלָּא חוֹטֵא. הוּא מָה שֶׁהַנָּבִיא מַלְאָכִי מִתְרַעֵם עַל יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר ה׳ (מלאכי א׳): וְכִי תַגִּשׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ

נא וְאוּלָם חַז״ל הִזְהִירוּנוּ לְהִתְנַהֵג הֵפֶךְ זֶה בָּעֲבוֹדָה, וְאָמְרוּ (סוכה נ׳): בְּעִנְיַן מַיִם שֶׁנִּתְגַּלּוּ שֶׁלֹּא יִסָּנְגֵם בְּמִסָּנֶגֶת, מְשַׁעֵם אֵימוּר דְּאָמְרִי לְהֶדְיוֹט, לַגָּבוֹהַּ מִי קָאָמַר? ! לֵית לֵהּ הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ? !

נב רְאֵה נָא מָה חִסָּרוֹן יֵשׁ בְּמַיִם שֶׁנִּסְתַּנְּנוּ, וּכְבָר מֻתָּרִים הֵם לְהֶדְיוֹט, וַאֲפִלּוּ הָכִי אֲסוּרִים הֵם לַגָּבוֹהַּ מִשּׁוּם שֶׁאֵינוֹ דֶּרֶךְ כָּבוֹד.

נג וְאָמְרוּ עוֹד בְּסִפְרֵי (דברים י״ב): וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם, דְּהַיְנוּ שֶׁלֹּא יָבִיא אֶלָּא מִן הַמֻּבְחָר.

נד וּכְבָר מָצָאנוּ קַיִן וְהֶבֶל, הֶבֶל הֵבִיא מִבְּכוֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵיהֶן, וְקַיִן הֵבִיא מִן הַפְּסֹלֶת מִפְּרִי הָאֲדָמָה כְּפֵרוּשָׁם זַ״ל, וּמֶה עָלָה בָּהֶם (בראשית ד׳:ד׳-ה׳): וַיִּשַׁע ה׳ אֶל הֶבֶל וְאֶל מִנְחָתוֹ וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה.

נה וְאוֹמֵר (מלאכי א׳): וְאָרוּר נוֹכֵל וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת לַה׳ כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אָנִי.

נו וְכַמָּה דְּבָרִים הִזְהִירוּנוּ זַ״ל שֶׁלֹּא יִהְיוּ מִצְוֹת בְּזוּיוֹת עָלֵינוּ, וּכְבָר אָמְרוּ (שבת י״ד ; מגילה ל״ב): כָּל הָאוֹחֵז סֵפֶר תּוֹרָה עָרֹם מִפְּנֵי בִּזּוּי הַמִּצְוָה.

נז וְסֵדֶר הַעֲלָאַת בְּכוּרִים יִהְיֶה לָנוּ לְעֵינַיִם לִרְאוֹת מָה הוּא הִדּוּרָן שֶׁל מִצְוֹת, שֶׁכָּךְ שָׁנִינוּ (בכורים פ״ג): הַשּׁוֹר הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם וְקַרְנָיו מְצֻפּוֹת זָהָב וַעֲטָרָה שֶׁל זַיִת בְּרֹאשׁוֹ וְכוּ׳, עוֹד שָׁם: הָעֲשִׁירִים מְבִיאִים בִּכּוּרֵיהֶם בְּקַלָּתוֹת שֶׁל זָהָב וְהָעֲנִיִּים בְּסַלֵּי נְצָרִים כוּ׳, עוֹד שָׁם: שָׁלֹשׁ מִדּוֹת בַּבִּכּוּרִים: בִּכּוּרִים, תּוֹסֶפֶת בִּכּוּרִים, וְעִטּוּר בִּכּוּרִים וְכוּ׳, הֲרֵי לָנוּ בְּהֶדְיָא כַּמָּה רָאוּי לָנוּ לְהוֹסִיף עַל גּוּפָהּ שֶׁל מִצְוָה כְּדֵי לְהַדְּרָהּ, וּמִכָּאן נִלְמוֹד לְכָל שְׁאָר מִצְוֹת שֶׁצַּוְּתָה תּוֹרָה.

נח וְאָמְרוּ (שבת י׳): רָבָא רָמֵי פַּזְמָקֵי וּמְצַלֵּי אָמַר (עמוס ד׳): הִכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל.

נט עוֹד אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל (ב״ר פס״ה): עַל הַפָּסוּק בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַחֲמוּדוֹת, אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אֲנִי שְׁמַשְׁתִּי אֶת אַבָּא כוּ׳, אֲבָל עֵשָׂו כְּשֶׁהָיָה מְשַׁמֵּשׁ אֶת אָבִיו לֹא הָיָה מְשַׁמֵּשׁ אֶלָּא בִּבְגְדֵי מַלְכוּת.

ס וְהִנֵּה אִם כֵּן לְבָשָׁר וָדָם, קַל וָחֹמֶר לְמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הקב״ה שֶׁהָעוֹמֵד לְפָנָיו לְהִתְפַּלֵּל רָאוּי הוּא שֶׁילְבַּשׁ בִּגְדֵי כָבוֹד, וְיֵשֵׁב לְפָנָיו כְּמִי שֶׁיּוֹשֵׁב לִפְנֵי מֶלֶךְ גָּדוֹל.

סא וְהִנֵּה בִּכְלַל זֶה יֵשׁ כְּבוֹד הַשַּׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים שֶׁכָּל הַמַּרְבֶּה לְכַבְּדָם, וַדַּאי עוֹשֶׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ, שֶׁכֵּן צִוָּנוּ וְכִבַּדְתּוֹ.

סב וְכֵיוָן שֶׁכְּבָר הִתְאַמֵּת לָנוּ שֶׁכְּבוֹדוֹ מִצְוָה, הִנֵּה מִינֵי הַכְּבוּד רַבִּים הֵם, אַף הַכְּלָל הוּא שֶׁכָּל מַעֲשֶׂה שֶׁבּוֹ נִרְאֶה חֲשִׁיבוּת לַשַּׁבָּת צְרִיכִים אָנוּ לַעֲשׂוֹתוֹ.

סג עַל כֵּן הָיוּ הַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים עוֹסְקִים בַּהֲכָנוֹת הַשַּׁבָּת, אִישׁ אִישׁ לְפִי דַּרְכּוֹ (שבת קי״ט), רַבִּי אַבָּהוּ הֲוָה יָתֵב אַתַּכְתָּקָא דְּשִׁנָּא וּמְנַשֵּׁב נוּרָא, רַב סָפְרָא מְחָרֵךְ רֵישָׁא, רָבָא מָלַח שִׁבּוּטָא, רַב הוּנָא מַדְלִיק שְׁרָגָא, רַב פָּפָּא גָּדֵל פְּתִילָתָא, רַב חִסְדָּא פָּרִיס סִלְקָא, רַבָּה וְרַב יוֹסֵף מְצַלְּחוּ צִיבֵי, רַב נַחְמָן מְכַתֵּף וְעָיֵל מְכַתֵּף וְנָפֵק, אָמַר אִלּוּ מִקַּלְעִין לִי ר׳ אַמִּי וְר׳ אָסִי מִי לָא מְכַתְּפִינָא קַמֵּיהוּ?

סד וְתִרְאֶה הֶקֵּשׁוֹ שֶׁל רַב נַחְמָן שֶׁיֵּשׁ לָנוּ מִמֶּנּוּ מָקוֹם לְמוּד, כִּי הִנֵּה הָיָה מִתְבּוֹנֵן מֶה הָיָה הוּא עוֹשֶׂה לְפִי דַּרְכּוֹ לְאָדָם שֶׁהוּא חָפֵץ לְכַבְּדוֹ, וְכָזֶה עָצְמוֹ הָיָה עוֹשֶׂה לַשַּׁבָּת.

סה וְעַל דָּבָר זֶה נֶאֱמַר (ברכות י״ז): לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עָרוּם בְּיִרְאָה, לָדַעַת וּלְהִתְבּוֹנֵן דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר, וּלְחַדֵּשׁ הַמְּצָאוֹת לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ בְּכָל הַדְּרָכִים שֶׁאֶפְשָׁר

סו לְהַרְאוֹת, הֵיוֹת מַכִּירִים גֹּדֶל רוֹמְמוּתוֹ עָלֵינוּ, אֲשֶׁר עַל כֵּן כָּל מָה שֶׁיִּתְיַחֵס לוֹ יִהְיֶה נִכְבָּד עָלֵינוּ כָּבוֹד גָּדוֹל, וְכֵיוָן שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ בְּטוּבוֹ הַגָּדוֹל עִם כָּל שִׁפְלוּתֵנוּ רָצָה בְּעַנְוָתוֹ לַחֲלֹק לָנוּ כָּבוֹד וְלִמְסֹר לָנוּ דִּבְרֵי קָדְשָׁתוֹ, לְפָחוֹת בְּכָל כֹּחֵנוּ נִכְבְּדֵם, וְנַרְאֶה הַיָּקֵר אֲשֶׁר לָהֶם אֶצְלֵנוּ.

סז וְתִרְאֶה שֶׁזֹּאת הִיא הַיִּרְאָה הָאֲמִתִּית שֶׁהִיא יִרְאַת הָרוֹמְמוּת שֶׁזָּכַרְנוּ שֶׁבָּהּ תָּלוּי הַכָּבוֹד הַמִּתְקָרֵב אֶל חִבּוּב הָאַהֲבָה, וּכְמוֹ שֶׁאָכְתֹּב עוֹד בְּסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן יִרְאַת הָעֹנֶשׁ שֶׁאֵינָהּ הָעִקָּרִית וְאֵין מַעֲלוֹת הַמִּדּוֹת הָאֵלֶּה נִמְשָׁכוֹת הֵימֶנָּה.

סח וְנַחֲזֹר לְעִנְיַן הַשַּׁבָּת, הִנֵּה אָמְרוּ (שבת קי״ט): רַב עָנָן לָבִישׁ גְּנָדָא, דְּהַיְנוּ שֶׁהָיָה לוֹבֵשׁ בֶּגֶד שָׁחוֹר בְּעֶרֶב שַׁבָּת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִכָּר יוֹתֵר כְּבוֹד הַשַּׁבָּת בְּלוֹבְשׁוֹ בוֹ בְּגָדִים נָאִים.

סט נִמְצָא שֶׁלֹּא לְבַד הַהֲכָנָה לַשַּׁבָּת הוּא מִכְּלַל הַכִּבּוּד, אֶלָּא אֲפִלּוּ הַהֶעְדֵּר שֶׁמִּפְּחוֹ יִבָּחֵן יוֹתֵר מִצִּיאוּת הַכִּבּוּד, גַּם הוּא מִכְּלַל הַמִּצְוָה, וְכֵן אָסְרוּ לְקַבֵּעַ סְעוּדָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ע וּבִכְלַל הַיִּרְאָה עוֹד כִּבּוּד הַתּוֹרָה וְלוֹמְדֶיהָ, וּבְהֶדְיָא שָׁנִינוּ (אבות פ״ד): כָּל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת.

עא וְאָמְרוּ זַ״ל (סנהדרין ק״ב): אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִפְּנֵי מָה זָכָה אַחְאָב לַמַּלְכוּת עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, לְפִי שֶׁכִּבֵּד אֶת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּעֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל אַחְאָב וְגוֹ׳, וְהַדָּבָר הַזֶּה לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת.

עב וְאָמְרוּ זַ״ל (ברכות י״ח): הָיָה הוֹלֵךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם (וספר תורה עמו), לֹא יַנִּיחֶנּוּ בַּשֹּׁק וְיַנִּיחֶנּוּ עַל הַחֲמוֹר וְיִרְכַּב עָלָיו, אֶלָּא מַנִּיחוֹ בְּחֵיקוֹ וְכוּ׳.

עג וְאָסְרוּ עוֹד (מו״ק כ״ה) לָשֶׁבֶת עַל הַמִּטָּה שֶׁסִּפֶּר תּוֹרָה עָלֶיהָ. וְכֵן אָמְרוּ (עירובין צ״ח): אֵין זוֹרְקִין כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ וַאֲפִלּוּ הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת. וְאָסְרוּ (מגילה כ״ז) לְהַנִּיחַ נְבִיאִים וּכְתוּבִים עַל גַּבֵּי חֲמִשִּׁים, הֵן אֵלֶּה דְּבָרִים שֶׁאָסְרוּ חַז״ל לְכָל עֲדַת יִשְׂרָאֵל, וְהֶחָסִיד יֵשׁ לוֹ לִלְמֹד מֵאֵלֶּה וּלְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם כָּהֲנָה וְכָהֲנָה לִכְבוֹד שֵׁם ה׳ אֱלֹהָיו.

עד וּבִכְלַל זֶה הַנְּקִיּוֹן וְהַטָּהֳרָה הַצְּרִיכָה לִדְבָרֵי תוֹרָה שֶׁלֹּא לַעֲסֹק בָּהּ אֲפִלּוּ בְּהִרְהוּר בַּמְּקוֹמוֹת הַמְטֻנָּפִים, וְלֹא בְּיָדַיִם שֶׁאֵינָם נְקִיּוֹת, וּכְבָר הִרְבּוּ חַז״ל לְהַזְהִיר עַל זֶה בִּמְקוֹמוֹת רַבִּים.

עה וּבְעִנְיַן לוֹמְדֵי תוֹרָה, הִנֵּה מִקְרָא כָּתוּב מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן, וּמִנָּה יָלְפִינַן לְכָל מִינֵי כָּבוֹד שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת לָהֶם שֶׁרָאוּי וַדַּאי לֶחָסִיד שֶׁיַּעֲשֶׂה.

עו וּכְבָר אָמְרוּ זַ״ל (כתובות ק״ג): וְאֶת יִרְאֵי ה׳ יְכַבֵּד, זֶה יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה, שֶׁכֵּיוָן שֶׁהָיָה רוֹאֶה תַּלְמִיד חָכָם הָיָה עוֹמֵד מִכִּסְאוֹ וּמְחַבְּקוֹ וּמְנַשְּׁקוֹ וְאוֹמֵר לוֹ רַבִּי רַבִּי מוֹרִי מוֹרִי.

עז וְרִבִּי זֵירָא כְּשֶׁהָיָה חָלוּשׁ מִלִּמּוּדוֹ, הָיָה מֵשִׂים עַצְמוֹ עַל פֶּתַח בֵּית הַמִּדְרָשׁ, לַעֲשׂוֹת מִצְוָה כְּשֶׁיָּקוּם מִלְּפָנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים (ברכות כ״ח).

עח כָּל אֵלֶּה דְּבָרִים שֶׁכְּבָר רוֹאִים אֲנַחְנוּ הֱיוֹת הַבּוֹרֵא, יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, חָפֵץ בָּם וְגִלָּה דַּעְתּוֹ הָעֶלְיוֹן בָּזֶה.

עט וְכֵיוָן שֶׁכֵּן מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ, הִנֵּה בְּדָרְךְ זֶה יֵלֵךְ וְיוֹסִיף לֶקַח בְּתַחְבּוּלוֹתָיו וְלַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ.

פ וּבִכְלַל זֶה כְּמוֹ כֵן כִּבּוּד בֵּית הַכְּנֶסֶת וּבֵית הַמִּדְרָשׁ שֶׁאֵין דַּי שֶׁלֹּא יִנְהֲגוּ בָּהֶם קַלּוּת רֹאשׁ, אֶלָּא שֶׁיִּנְהֲגוּ בָּהֶם כָּל מִינֵי כִּבּוּד וּמוֹרָא בְּכָל מִנְהָגָיו וּבְכָל פְּעֻלּוֹתָיו, וְכָל מָה שֶׁלֹּא הָיָה עוֹשֶׂה בְּהֵיכַל מֶלֶךְ גָּדוֹל לֹא יַעֲשֶׂה בָּהֶם.

פא וּנְדַבֵּר עַתָּה מֵעִנְיַן הָאַהֲבָה, וַעֲנָפֶיהָ הֵם שִׂלְשָׁה: הַשִּׂמְחָה, הַדִּבֵּקוּת, וְהַקִּנְאָה.

פב וְהִנֵּה עִנְיַן הָאַהֲבָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם חוֹשֵׁק וּמִתְאַוֶּה מַמָּשׁ אֶל קִרְבָתוֹ יִתְבָּרַךְ וְרוֹדֵף אַחַר קְדֻשָּׁתוֹ, כַּאֲשֶׁר יִרְדֹּף אִישׁ אַחַר הַנֶּחְמָד מִמֶּנּוּ חֶמְדָּה עַזָּה, עַד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ הַזְכָּרַת שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ וְדִבּוּר בְּתִהְלּוֹתָיו וְהָעֵסֶק בְּדִבְרֵי תוֹרָתוֹ וֶאֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁעַשׁוּעַ וְעֹנֶג מַמָּשׁ כְּמִי שֶׁאוֹהֵב אֶת אֵשֶׁת נְעוּרָיו אוֹ בְּנוֹ יְחִידוֹ אַהֲבָה חֲזָקָה, אֲשֶׁר אֲפִלּוּ הַדִּבּוּר בָּם יִהְיֶה לוֹ לְנַחַת וְתַעֲנוּג, וּכְעִנְיַן הַכָּתוּב (ירמיה ל״א): כִּי מִדֵּי דַבְּרִי בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד.

פג וְהִנֵּה וַדַּאי שֶׁמִּי שֶׁאוֹהֵב אֶת בּוֹרְאוֹ אַהֲבָה אֲמִתִּית, לֹא יַנִּיחַ עֲבוֹדָתוֹ לְשׁוּם טַעַם שֶׁבָּעוֹלָם, אִם לֹא יִהְיֶה אָנוּס מַמָּשׁ.

פד וְלֹא יִצְטָרֵךְ רְצוּי וּפִתּוּי לָעֲבוֹדָה, אֶלָּא אַדְרַבָּא לִבּוֹ יַשִּׂיאֵהוּ וְיִרְיצֵהוּ אֵלֶיהָ אִם לֹא יִהְיֶה עִכּוּב גָּדוֹל שֶׁיִּמְנָעֵהוּ.

פה הִנֵּה זֹאת הִיא הַמִּדָּה הַנֶּחְמֶדֶת אֲשֶׁר אֵלֶיהָ זָכוּ הַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן, וּכְמַאֲמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (תהלים מ״ב): כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל אֲפִיקֵי מָיִם כֵּן נַפְשִׁי תַּעֲרֹג אֵלֶיךָ אֱלֹהִים צָמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים לְאֵל חָי מָתַי אָבוֹא וְכוּ׳, וְאוֹמֵר (שם פ״ד): נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת ה׳ וְגוֹ׳, (שם ס״ג): צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי כָּמַהּ לְךָ בְשָׂרִי וְגוֹ׳. כָּל זֶה מִתֹּקֶף הַתְּשׁוּקָה שֶׁהָיָה מְשְׁתּוֹקֵק לוֹ יִתְבָּרַךְ.

פו וּכְעִנְיַן מָה שֶׁאָמַר הַנָּבִיא (ישעיה כ״ו): לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ תַּאֲוַת נָפֶשׁ, וְאוֹמֵר: נַפְשִׁי אִוִּיתִיךָ בַּלַּיְלָה אַף רוּחִי בְקִרְבִּי אֲשַׁחֲרֶךָּ. וְדָוִד עַצְמוֹ אוֹמֵר (תהלים ס״ג): אֵם זְכַרְתִּיךָ עַל יְצוּעָי בְּאַשְׁמֻרוֹת אֶהְגֶּה בָּךְ, בֵּאֵר הָעִנְיָן וְהַשַּׁעֲשׁוּעַ שֶׁהָיָה לוֹ בְּדַבְּרוֹ בּוֹ וּבִשְׁבָחָיו יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, וְאוֹמֵר (שם קי״ט): וְאֶשְׁתַּעַשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי, וְאָמַר (שם): גַּם עֵדְוֹתֶיךָ שַׁעֲשָׁעָי וְגוֹ׳.

פז וְהִנֵּה זֹאת וַדַּאי שֶׁאַהֲבָה זֹאת צָרִיךְ שֶׁלֹּא תִּהְיֶה אַהֲבָה הַתְלוּיָה בְּדָבָר, דְּהַיְנוּ שֶׁיֶּאֱהַב אֶת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ עַל שֶׁמֵּטִיב אֵלָיו וּמַעֲשִׂירוֹ וּמַצִּילֵהוּ אוֹתוֹ, אֶלָּא כְּאַהֲבַת הַבֵּן לְאָבִיו שֶׁהִיא אַהֲבָה טִבְעִית מַמָּשׁ שֶׁטִּבְעוֹ מַכְרִיחוֹ וְכוֹפֵהוּ לָזֶה, כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (דברים ל״ב): הֲלֹא הוּא אָבִיךָ קָנֶךָ.

פח וּמִבְחַן הָאַהֲבָה הַזֹּאת הוּא בִּזְמַן הַדְּחַק וְהַצָּרָה, וְכֵן אָמְרוּ זַ״ל (שם ו׳): וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ אֲפִלּוּ נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ, וּבְכָל מְאֹדֶךָ בְּכָל מָמוֹנֶךָ.

פט אָמְנָם כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶינָה הַצָּרוֹת וְהַדּוֹחֲקִים קְשֵׁי וּמְנִיעָה אֶל הָאַהֲבָה, יֵשׁ לָאָדָם לְהָשִׁיב אֶל עַצְמוֹ שְׁתֵּי תְּשׁוּבוֹת: הָאַחַת מֵהֶן שָׁוָה לְכָל נֶפֶשׁ, וְהַשְּׁנִיָּה לַחֲכָמִים בַּעֲלֵי הַדֵּעָה הָעֲמֻקָּה.

צ הָאַחַת הִיא כָּל מַאי דְּעָבְדִין מִן שְׁמַיָּא לְטָב (ברכות ס׳), וְזֶה כִּי אֲפִלּוּ הַצַּעַר הַהוּא וְהַדְּחַק הַנִּרְאֶה בְּעֵינָיו רָעָה, אֵינֶנּוּ בֶּאֱמֶת אֶלָּא טוֹבָה אֲמִתִּית, וּכְמָשָׁל הָרוֹפֵא הַחוֹתֵךְ אֶת הַבָּשָׂר אוֹ אֶת הָאֵבֶר שֶׁנִּפְסַד כְּדֵי שֶׁיַּבְרִיא שְׁאָר הַגּוּף וְלֹא יָמוּת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַמַּעֲשֶׂה אַכְזָרִי לִכְאוֹרָה, אֵינוֹ אֶלָּא רַחֲמָנוּת בֶּאֱמֶת לְהֶטִיבוֹ בְּאַחֲרִיתוֹ, וְלֹא יָסִיר הַחוֹלֶה אַהֲבָתוֹ מֵהָרוֹפֵא בַּעֲבוּר זֶה הַמַּעֲשֶׂה, אֶלָּא אַדְרַבָּא יוֹסִיף לְאַהֲבָה אוֹתוֹ.

צא כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה, כְּשֶׁיִּחְשֹׁב הָאָדָם שֶׁכָּל מָה שֶׁהקב״ה עוֹשֶׂה עִמּוֹ לְטוֹבָתוֹ הוּא עוֹשֶׂה, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה בְּגוּפוֹ, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה בְּמָמוֹנוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אֵינוֹ רוֹאֶה וְאֵינוֹ מֵבִין אֵיךְ זֶה הוּא טוֹבָתוֹ, וַדַּאי טוֹבָתוֹ הוּא, הִנֵּה לֹא תֶּחֱלַשׁ אַהֲבָתוֹ מִפְּנֵי כָּל דַּחַק אוֹ כָּל צַעַר אֶלָּא אַדְרַבָּא תִּגְבַּר וְנוֹסָפָה בּוֹ תָּמִיד.

צב אַף בַּעֲלֵי הַדֵּעָה הָאֲמִתִּית אֵינָם צְרִיכִים אֲפִלּוּ לַטַּעַם הַזֶּה, כִּי חֲרֵי אֵין לָהֶם לְכַוֵּן עַצְמָם כְּלָל, אֶלָּא כָּל תְּפִלָּתָם לְהַגְדִּיל כְּבוֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְלַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְפָנָיו, וְכָל מָה שֶׁיִּתְגַּבְּרוּ עִכּוּבִים נֶגְדָּם עַד שֶׁיִּצְטָרְכוּ הֵם יוֹתֵר כֹּחַ לְהַעֲבִירָם, הִנֵּה יֶאֱמַץ לָבָם וְיִשְׂמְחוּ לְהַרְאוֹת תֹּקֶף אֱמוּנָתָם, כְּשֵׂר צָבָא הָרָשׁוּם בִּגְבוּרָה אֲשֶׁר יִבְחַר לוֹ תָּמִיד בַּמִּלְחָמָה הַחֲזָקָה יוֹתֵר לְהַרְאוֹת תָּקְפּוֹ בְּנִצָּחוֹנָהּ.

צג וּכְבָר מָרַגָּל זֶה הָעִנְיָן בְּכָל אוֹהֵב בָּשָׂר וָדָם שֶׁיִּשְׂמַח כִּי יְזַדַּמֵּן לוֹ מָה שֶׁיּוּכַל לְהַרְאוֹת בּוֹ אֶל אֲשֶׁר הוּא אוֹהֵב עַד הֵיכָן מַגִּיעַ עֹצֶם אַהֲבָתוֹ.

צד וּנְבָאֵר עַתָּה עַנְפֵי הָאַהֲבָה, הֵם הַשְּׁלֹשָׁה שֶׁזָּכַרְתִּי: הַדְּבֵקוּת, הַשִּׂמְחָה, וְהַקִּנְאָה.

צה הַדְּבֵקוּת, הוּא שֶׁיִּהְיֶה לִבּוֹ שֶׁל אָדָם מִתְדַּבֵּק כָּל כָּךְ בַּשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, עַד שֶׁכְּבָר יָסוּר מִלְּפָנוֹת וּלְהַשְׁגִּיחַ אֶל שׁוּם דָּבָר זוּלָתוֹ, וְהוּא מָה שֶׁבָּא עָלָיו הַמָּשָׁל בְּדִבְרֵי שְׁלֹמֹה (משלי ה׳): אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן דַּדֶּיהָ יְרַוֵּךְ בְּכָל עֵת בְּאַהֲבָתָהּ תִּשְׁגֶּה תָּמִיד. וּבַגְּמָרָא אָמְרוּ זַ״ל (עירובין נ״ד): אָמְרוּ עָלָיו עַל רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בַּשּׁוּק הַתַּחְתּוֹן שֶׁל צִפּוֹרִי וּסְדִינוֹ מוּטָל בַּשּׁוּק הָעֶלְיוֹן שֶׁל צִפּוֹרִי. וְהִנֵּה תַּכְלִית הַמִּדָּה הַזֹּאת הוּא לִהְיוֹת הָאָדָם מִתְדַּבֵּק כָּךְ אֶל בּוֹרְאוֹ בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה, אָמְנָם לְפָחוֹת בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה אִם אוֹהֵב הוּא אֶת בּוֹרְאוֹ וַדַּאי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ הַדְּבֵקוּת הַזֶּה.

צו וּבִירוּשַׁלְמִי אָמְרוּ רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא הָיָה עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל וּבָא חֲבַרְבַּר וְהִכִּישׁוֹ וְלֹא הִפְסִיק תְּפִלָּתוֹ וְכוּ׳, אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו רַבִּי וְלֹא הִרְגַּשְׁתָּ? וְאָמַר לָהֶם יָבוֹא עָלַי מִתּוֹךְ שֶׁהָיָה לִבִּי מְכַוֵּן בַּתְּפִלָּה לֹא הִרְגַּשְׁתִּי (ברכות פ״ה).

צז וְעַל הַדְּבֵקוּת הֻזְהַרְנוּ בַּתּוֹרָה פְּעָמִים רַבּוֹת (דברים י״ט:ט׳): לְאַהֲבָה אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ׳ (שם): וּלְדָבְקָה בּוֹ (שם): וּבוֹ תִּדְבָּק, וּבוֹ תִּדְבָּקוּן, וְדָוִד אָמַר (תהלים ס״ג): דָּבְקָה נַפְשִׁי אַחֲרֶיךָ, וְעִנְיַן כָּל אֵלֶּה הַפְּסוּקִים אֶחָד, שֶׁהוּא הַדְּבֵקוּת שֶׁהָאָדָם מִתְדַּבֵּק בּוֹ יִתְבָּרַךְ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִפָּרֵד וְלָזוּז מִמֶּנּוּ.

צח וְאָמְרוּ זַ״ל (ב״ר פ״פ): אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ בִּשְׁלֹשָׁה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל חִבָּה חִבֵּב הקב״ה אֶת יִשְׂרָאֵל וְאָנוּ לְמֵדִים וְכוּ׳: בִּדְבִיקָה, בַּחֲשִׁיקָה, וּבַחֲפִיצָה, וְהֵם מַמָּשׁ עִנְיְנֵי הָאַהֲבָה הָעֶקְרִית, וְהַיְנוּ הַתְּשׁוּקָה שֶׁזָּכַרְתִּי, וְהַדְּבֵקוּת וְהַנַּחַת וְהָעֹנֶג הַנִּמְצָא בְּעֶסֶק עִנְיָנָיו שֶׁל הַנֶּאֱהָב.

צט הַשֵּׁנִי הוּא הַשִּׂמְחָה, וְהוּא עִקַּר גְּדוֹל בַּעֲבוֹדָה, וְהוּא מָה שֶׁדָּוִד מַזְהִיר, וְאוֹמֵר (תהלים ק׳): עִבְדוּ אֶת ה׳ בְּשִׂמְחָה בּוֹאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה. וְאוֹמֵר (שם ס״ח): וְצַדִּיקִים יִשְׂמְחוּ יַעֲלְצוּ לִפְנֵי אֱלֹהִים וְיָשִׂישׂוּ בְּשִׂמְחָה, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל (שבת ל׳): אֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה אֶלָּא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה, וְעַל הַפְּסוּק שֶׁזָּכַרְנוּ לְמַעְלָה עִבְדוּ אֶת ה׳ בְּשִׂמְחָה, אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (מדרש ש״ט): א״ר כְּשֶׁתִּהְיֶה עוֹמֵד לְהִתְפַּלֵּל יְהֵא לִבְּךָ שָׂמֵחַ עָלֶיךָ שֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל לֵאלֹהִים שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בּוֹ.

ק כִּי זֹאת הִיא הַשִּׂמְחָה הָאֲמִתִּית שֶׁיִּהְיֶה לִבּוֹ שֶׁל אָדָם עָלֶיהָ, עַל שֶׁהוּא זוֹכֶה לַעֲבֹד לִפְנֵי אָדוֹן יִתְבָּרַךְ שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ, וְלַעֲסֹק בְּתוֹרָתוֹ וּבְמִצְוֹתָיו שֶׁהֵם הַשְׁלֵמוּת הָאֲמִתִּי וְהַיְקָר הַנִּצְחִי, וְאָמַר שְׁלֹמֹה בְּמִשְׁלֵי הַחָכְמָה (שיר השירים א׳:ד׳): מְשָׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָרוּצָה הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ, כִּי כָּל מַה שֶּׁזּוֹכֶה

הָאָדָם לִכְנֵס יוֹתֵר לִפְנִים בְּחַדְרֵי יְדִיעַת גְּדֻלָּתוֹ יִתְבָּרַךְ יוֹתֵר תִּגְדַּל בּוֹ הַשִּׂמְחָה, וְיִהְיֶה לִבּוֹ שָׂשׂ בְּקִרְבּוֹ. וְאוֹמֵר (תהילים קמ״ט:ב׳): יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם.

קא וְדָוִד שֶׁכְּבָר הִגִּיעַ אֶל הַמַּעֲלָה הַזֹּאת שִׁעוּר גָּדוֹל, אָמַר (שם ק״ד): יֶעֱרַב עָלָיו שִׂיחִי אָנֹכִי אֶשְׂמַח בַּה׳. וְאָמַר (שם מ״ג): וְאָבוֹאָה אֶל מִזְבַּח אֱלֹהִים אֶל אֵל שִׂמְחַת גִּילִי וְאוֹדְךָ בְכִנּוֹר אֱלֹהִים אֱלֹהָי. וְאָמַר (שם ע״א): תְּרַנֵּנָה שְׂפָתַי כִּי אֲזַמְּרָה לָּךְ וְנַפְשִׁי אֲשֶׁר פָּדִיתָ.

קב וְהַיְנוּ כִּי כָּל כָּךְ הָיְתָה מִתְגַּבֶּרֶת בְּקִרְבּוֹ הַשִּׂמְחָה, שֶׁכְּבָר הַשִּׂפָתַיִם הָיוּ מִתְנַעֲנְעוֹת מֵאֲלֵיהֶם וּמְרַנְּנוֹת בְּהִיוֹתוֹ עוֹסֵק בְּתִהְלּוֹתָיו יִתְבָּרַךְ, וְכָל זֶה מִגֹּדֶל הִתְלַהֲטוּת נַפְשׁוֹ שֶׁהָיְתָה מִתְלַהֶטֶת בְּשִׂמְחָתָהּ לְפָנָיו, הוּא מָה שֶׁפִּיּוּם וְנַפְשִׁי אֲשֶׁר פָּדִיתָ.

קג וּמָצִינוּ שֶׁנִּתְרַעֵם הקב״ה עַל יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי שֶׁחִסְּרוּ תְּנַאי זֶה בַּעֲבוֹדָתָם, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כ״ח:מ״ז): תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב.

קד וְדָוִד לְפִי שֵׂרָאָה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעֵת הִתְנַדְּבָם עַל בִּנְיַן הַבַּיִת שֶׁכְּבָר הִגִּיעוּ לַמַּעֲלָה הַזֹּאת, הִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם שֶׁתִּתְקַיֵּם הַמִּדָּה הַטּוֹבָה בָּהֶם וְלֹא תָּסוּר, הוּא מָה שֶׁכָּתוּב (ד״ה א׳ כ״ט): וְעַתָּה עַמְּךָ הַנִּמְצְאוּ פֹּה רָאִיתִי בְשִׂמְחָה לְהִתְנַדֵּב לָךְ ה׳ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבֹתֵינוּ שָׁמְרָה זֹּאת לְעוֹלָם לְיֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לְבַב עַמֶּךָ וְהָכֵן לְבָבָם אֵלֶיךָ.

קה הֶעָנָף הַשְּׁלִישִׁי הוּא הַקִּנְאָה, שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם מְקַנֵּא לְשֵׁם קָדְשׁוֹ, שׂוֹנֵא אֶת מְשַׂנְאָיו וּמִשְׁתַּדֵּל לְהַכְנִיעָם בְּמָה שֶׁיּוּכַל, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ נַעֲשֵׂית וּכְבוֹדוֹ מִתְרַבֶּה.

קו וְהוּא מָה שֶׁאָמַר דָּוִד עָלָיו הַשָּׁלוֹם (תהילים קל״ט:כ״א-כ״ב): הֲלֹא מְשַׂנְאֶיךָ ה׳ אֶשְׂנָא וּבְתָקוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט תַּכְלִית שִׂנְאָה שְׂנֵאתִים וְגוֹ׳. וְאֵלָיָהוּ אָמַר (מלכים א י״ט:י׳): קַנֹּא קִנֵּאתִי לַה׳ צְבָאוֹת וְגוֹ׳, וּכְבָר רָאִינוּ לָמָּה זָכָה בַּעֲבוּר קִנְאָתוֹ לֵאלֹהָיו, כְּמַאֲמַר הַכָּתוּב (במדבר כ״ה:י״ג): תַּחַת אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹהָיו וַיְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

קז וּכְבָר הִפְלִיגוּ חַזַ״ל (שבת נ״ה): לְדַבֵּר בְּמִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת וְאֵינוֹ מוֹחֶה, וְגָזְרוּ דִינוֹ לִתְפֹּס בַּעֲוֹן הַחוֹטְאִים עַצְמוֹ. וּבְמִדְרַשׁ אֵיכָה אָמְרוּ הָיוּ שָׂרֶיהָ כְּאַיָּלִים, מָה אַיָּלִים הַלָּלוּ בְּשָׁעַת שָׂרָב הוֹפְכִים פְּנֵיהֶם אֵלּוּ תַּחַת אֵלּוּ כָּךְ הָיוּ גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל רוֹאִים דָּבָר עֲבֵרָה וְהוֹפְכִים פְּנֵיהֶם מִמֶּנּוּ, אָמַר לָהֶם הקב״ה תָּבֹא הַשָּׁעָה וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה לָהֶם כֵּן.

קח וְזֶה פָּשׁוּט כִּי מִי שֶׁאוֹהֵב אֶת חֲבֵרוֹ אִי אֶפְשָׁר לוֹ לִסְבֹּל שֶׁיִּרְאֶה מַכִּים אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ מְחָרְפִים אוֹתוֹ וּבְוַדַּאי שֶׁיֵּצֵא לְעֶזְרָתוֹ, גַּם מִי שֶׁאוֹהֵב שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ לֹא יוּכַל לִסְבֹּל וְלִרְאוֹת שֶׁיְּחַלְּלוּ אוֹתוֹ חָס וְשָׁלוֹם וְשֶׁיַּעַבְרוּ עַל מִצְוֹתָיו.

קט וְהוּא מָה שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה (משלי כ״ה): עִזְבִי תוֹרָה יְהַלְלוּ רָשָׁע וְשֹׁמְרֵי תוֹרָה יִתְגָּרוּ בָם, כִּי אוֹתָם שֶׁמְּהַלְלִים רָשָׁע בִּרְשָׁעָתוֹ וְלֹא יוֹכִיחוּ עַל פָּנָיו מוּמוֹ, הִנֵּה הֵם עוֹזְבֵי הַתּוֹרָה וּמַנִּיחִים אוֹתָהּ שֶׁתִּתְחַלֵּל חָס וְחָלִילָה, אַךְ שׁוֹמְרֶיהָ הַמִּתְחַזְּקִים לְהַחֲזִיקָהּ וַדַּאי שֶׁיִּתְגָּרוּ בָּם לֹא יוּכְלוּ לְהִתְאַפֵּק וּלְהַחֲרִישׁ, וְאָמַר הקב״ה אֶל אִיּוֹב (איוב מ׳:י״ב-י״ג): הָפֵץ עֶבְרוֹת אַפֶּךָ רְאֵה כָל גֵּאֶה הַכְנִיעֵהוּ וַהֲדֹךְ רְשָׁעִים תַּחְתָּם טָמְנֵם בֶּעָפָר יַחַד פְּנֵיהֶם חֲבֹשׁ בַּטָּמוֹן, כִּי זֶהוּ תִּקֶּף הָאַהֲבָה שֶׁיּוּכַל לְהַרְאוֹת מִי שֶׁאוֹהֵב אֶת בּוֹרְאוֹ בֶּאֱמֶת, וְאוֹמֵר (תהילים צ״ז:י׳): אֹהֲבֵי ה׳ שִׂנְאוּ רָע.

קי וְהִנֵּה בֵּאַרְנוּ עַד הֵנָּה הַחֲסִידוּת מָה שֶּׁתְּלוּי בַּמַּעֲשֶׂה וּבְאֹפֶן הֶעָשׂיָה, נְבָאֵר עַתָּה הַתְּלוּיָה בַּכַּוָּנָה.

קיא וּכְבָר דִּבַּרְנוּ גַּם כֵּן לְמַעְלָה מֵעִנְיַן לִשְׁמָהּ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ לְמִדְרֵגוֹתֵיהֶם.

קיב אֲמְנָם וַדַּאי שֶׁמִּי שֶׁמִּתְכַּוֵּן בַּעֲבוֹדָתוֹ לְטַהֵר נַפְשׁוֹ לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ, לְמַעַן תּוּכַל לָשֶׁבֶת אֶת פָּנָיו בְּכָלַל הַיְשָׁרִים וְהַחֲסִידִים, לַחֲזוֹת בְּנֹעַם ה׳ לְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ, וּלְקַבֵּל הַגְמוּל אֲשֶׁר בָּעוֹלָם הַבָּא לֹא נוּכַל לוֹמַר שֶׁתִּהְיֶה כַּוָּנָה זוֹ רָעָה.

קיג אָכֵן לֹא נוּכַל לוֹמַר גַּם כֵּן שֶׁתִּהְיֶה הַיּוֹתֵר טוֹבָה, כִּי עַד שֶׁהָאָדָם מִתְכַּוֵּן לְטוֹבַת עַצְמוֹ, סוֹף סוֹף עֲבוֹדָתוֹ לְצֹרֶךְ עַצְמוֹ.

קיד אַךְ הַכַּוָּנָה הָאֲמִתִּית הַמְצוּיָה בַּחֲסִידִים אֲשֶׁר טָרְחוּ וְהִשְׁתַּדְּלוּ לְהַשִּׂיגָהּ, הוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם עוֹבֵד רַק לְמַעַן אֲשֶׁר כְּבוֹדוֹ שֶׁל הָאָדוֹן בָּרוּךְ הוּא יִגְדַּל וְיִרְבֶּה.

קטו וְזֶה יִהְיֶה אַחַר שֶׁהִתְגַּבֵּר בְּאַהֲבָה אָלְיו יִתְבָּרַךְ, וְיִהְיֶה חוֹמֵד וּמִתְאַוֶּה אֶל הַגְּדֻלַּת כְּבוֹדוֹ, וּמִצְטַעֵר עַל כָּל שֶׁמִּיעַט מִמֶּנּוּ, כִּי אָז יַעֲבֹד עֲבוֹדָתוֹ לְתַכְלִית זֶה, שֶׁלְּפָחוֹת מִצִּדּוֹ יִהְיֶה כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ מִתְגַּדֵּל.

קטז וְיִתְאַוֶּה כָּל שֶׁאָר בְּנֵי הָאָדָם יִהְיוּ כְּמוֹ כֵן, וְיִצְטַעֵר וְיִתְאַנַּח עַל מָה שֶׁמְּמַעֲטִים שְׁאָר בְּנֵי הָאָדָם, וְכָל שֶׁכֵּן עַל מָה שֶׁמְּמַעֵט הוּא עַצְמוֹ בְּשׁוֹגֵג אוֹ בְּאֹנֶס אוֹ בְּחֶלְשַׁת הַטֶּבַע, אֲשֶׁר קָשֶׁה לוֹ לִשָּׁמֵר מִן הַחֲטָאִים בְּכָל עֵת, כְּעִנְיַן הַכָּתוּב (קהלת ז׳:כ׳): כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֶחֱטָא.

קיז וְדָבָר זֶה בֵּאֲרוּהוּ בְּתָנָא דְּבֵי אֵלְיָהוּ זַ״ל אָמְרוּ: כָּל חָכָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה לַאֲמִתּוֹ, וּמִתְאַנֵּחַ עַל כְּבוֹדוֹ שֶׁל הקב״ה וְעַל כְּבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כָּל יָמָיו, וּמִתְאַוֶּה וּמְצַר לִכְבוֹד יְרוּשָׁלַיִם וְלִכְבוֹד בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְלַיְשׁוּעָה שֶׁתִּצְמַח בְּקָרוֹב וּלְכִנּוּס גָּלוּיוֹת, זוֹכֶה לִרְוֹחַ הַקֹּדֶשׁ בִּדְבָרָיו וְכוּ׳.

קיח נִמְצָאתָ לָמֵד שֶׁזֹּאת הִיא הַכַּוָּנָה הַמְּעֻלָּה שֶׁהִיא רְחוֹקָה לְגַמְרֵי מִכָּל הֲנָאַת עַצְמוֹ, וְאֵינָהּ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ שֶׁל מָקוֹם וּלְקִדּוּשׁ שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ הַמִּתְקַדֵּשׁ בִּבְרִיּוֹתָיו בְּשָׁעָה שֶׁעוֹשִׂים רְצוֹנוֹ.

קיט וְעַל זֶה אָמְרוּ (זהר כי תצא): אִיזֶהוּ חָסִיד הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ. וְהִנֵּה הֶחָסִיד כָּזֶה מִלְּבַד הָעֲבוֹדָה שֶׁהוּא עוֹבֵד בְּמַעֲשֶׂה מִצְוֹתָיו עַל הַכַּוָּנָה הַזֹּאת, הִנֵּה וַדַּאי צָרִיךְ שֶׁיְּצַטַּעֵר תָּמִיד צַעַר מַמָּשׁ עַל הַגָּלוּת וְעַל הַחֻרְבָּן, מִצַּד מָה שֶּׁזֶּה גּוֹרֵם מִעוּט כְּבְיָכוֹל לִכְבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ, וְיִתְאַוֶּה לַגְּאוּלָה לְפִי שֶׁבָּהּ יִהְיֶה עִלּוּי לִכְבוֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְהוּא מָה שֶּׁאָמַר הַתַּנָּא דְּבֵי אֵלְיָהוּ שֶׁהֶבְאנוּ לְמַעְלָה, וּמִתְאַוֶּה וּמְצַר לִכְבוֹד יְרוּשָׁלַיִם וְכוּ׳, וְיִתְפַּלֵּל תָּמִיד עַל גְּאֻלַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהַשָּׁבַת כְּבוֹד שָׁמַיִם לָעִלּוּי.

קכ וְאִם יֹאמַר אָדָם מִי אֲנִי וּמָה אֲנִי סָפוּן שֶׁאֶתְפַּלֵּל עַל הַגָּלוּת וְעַל יְרוּשָׁלַיִם וְכוּ׳, הֲמִפְּנֵי תְּפִלָּתִי יְכַנְּסוּ הַגָּלוּיוֹת וְתִצְמַח הַיְשׁוּעָה?

קכא תְּשׁוּבָתוֹ בְּצִדּוֹ, כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ (סנהדרין ל״ח): לְפִיכָךְ נִבְרָא אָדָם יְחִידִי כְּדֵי שֶׁכָּל אֶחָד יֹאמַר בִּשְׁבִילִי נִבְרָא הָעוֹלָם, וּכְבָר נִתַּת רוּחַ הוּא לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ שֶׁיִּהְיוּ בָּנָיו מְבַקְּשִׁים וּמִתְפַּלְּלִים עַל זֹאת, וְאַף שֶׁלֹּא תֵּעָשֶׂה בַּקָּשָׁתָם מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַזְּמַן אוֹ מֵאֵיזֶה טַעַם שֶׁיִּהְיֶה, הִנֵּה הֵם עָשׂוּ אֶת שֶׁלָּהֶם וְהקב״ה שָׁמַח בָּזֶה.

קכב וְעַל הֶעְדֵּר זֶה הַדָּבָר הִתְרַעֵם הַנָּבִיא (ישעיהו נ״ט:ט״ז): וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתּוֹמֵם כִּי אֵין מַפְגִּיעַ, וְאָמַר (שם ס״ג): וְאַבִּיט וְאֵין עֹזֵר וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ, וְאָמַר (ירמיהו ל׳:י״ז): צִיּוֹן הִיא דֹּרֵשׁ אֵין לָהּ, וּפֶרְשׁוּ זַ״ל (סוכה מ״א): מִכְּלָל דְּבָעְיָא דְּרִישָׁה.

קכג הֲרֵי כָּאן שֶׁחַיָּבִים אֲנַחְנוּ בָּזֶה, וְאֵין לָנוּ לִפָּטֵר מִפְּנֵי מִעוּט כֹּחֵנוּ, כִּי עַל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה שָׁנִינוּ (אבות פ״ג): לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמֹר וְאִי אַתָּה בֶּן חוֹרִין לִבָּטֵל הֵימֶנָּה.

קכד וְאָמַר עוֹד הַנָּבִיא (ישעיהו נ״א:י״ח): אֵין מְנַהֵל לָהּ מִכָּל בָּנִים יָלָדָה וְאֵין מַחֲזִיק בְּיָדָהּ מִכָּל בָּנִים גִּדֵּלָה. וְאָמַר (שם מ׳): כָּל הַבָּשָׂר חָצִיר וְכָל חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה, וּפֶרְשׁוּ זַ״ל (תיקונים): שֶׁכָּל חֶסֶד שֶׁעוֹשִׂים לְעַצְמָם הֵם עוֹשִׂים לְטוֹבַת נַפְשָׁם וְלַהֲנָאָתָם, וְאֵינָם מִתְכַּוְּנִים לַכַּוָּנָה הַשְּׁלֵמָה הַזֹּאת, וְלֹא מְבַקְּשִׁים עַל עִלּוּי הַכָּבוֹד וּגְאֻלָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל,

קכה שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לַכָּבוֹד הָעֶלְיוֹן לְהִתְרַבּוֹת אֶלָּא בִּגְאֻלָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּבְרִבּוּי כְּבוֹדָם שֶׁזֶּה תָּלוּי בָּזֶה בֶּאֱמֶת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב בְּתָנָא דְּבֵי אֵלְיָהוּ שֶׁהִזְכַּרְתִּי, וּמִתְאַנֵּחַ עַל כְּבוֹדוֹ שֶׁל הקב״ה וְעַל כְּבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

קכו נִמְצָאתָ לָמֵד שֶׁשְּׁנֵי דְּבָרִים יֵשׁ בְּעִנְיָן זֶה, אֶחָד הַכַּוָּנָה בְּכָל מִצְוָה וַעֲבוֹדָה שֶׁתִּהְיֶה לְעִלּוּי כְּבוֹדוֹ שֶׁל מָקוֹם בְּמָה שֶׁבְּרִיּוֹתָיו עוֹשִׂים נַחַת רוּחַ לְפָנָיו, וְעוֹד הַצַּעַר וְהַבַּקָּשָׁה עַל עִלּוּי כְּבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְשַׁלְוָתָן.

קכז וְאָמְנָם עוֹד עִקָּר שֵׁנִי יֵשׁ בְּכַוָּנַת הַחֲסִידוּת, וְהוּא טוֹבַת הַדּוֹר, שֶׁהִנֵּה רָאוּי לְכָל חָסִיד שֶׁיִּתְפַּוֵּן בְּמַעֲשָׂיו לְטוֹבַת דּוֹרוֹ כֻּלּוֹ, לְזַכּוֹת אוֹתָם וּלְהָגֵן עֲלֵיהֶם. וְהוּא עִנְיַן הַכָּתוּב (ישעיהו ג׳:י׳): אִמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב כִּי פְרִי מַעַלְלֵיהֶם יֹאכֵלוּ, שֶׁכָּל הַדּוֹר אוֹכֵל מִפֵּרוֹתָיו.

קכח וְכֵן אָמְרוּ חַזַ״ל (ב״ב ט״ו): חַיֵּישׁ בָּהּ עֵץ אִם יֵשׁ מִי שֶׁמֵּגֵן עַל דּוֹרוֹ כָּעֵץ.

קכט וְתִרְאֶה שֶׁזֶּהוּ רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם שֶׁיִּהְיוּ חֲסִידֵי יִשְׂרָאֵל מְזַכִּים וּמְכַפְּרִים עַל כָּל שְׁאָר הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁבָּהֶם, וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זַ״ל בַּלּוּלָב וּמִינָיו (ויקרא רבה): יָבוֹאוּ אֵלֶּה וִיכַפְּרוּ עַל אֵלֶּה.

קל שֶׁאֵין הקב״ה חָפֵץ בְּאָבְדָן הָרְשָׁעִים, אֶלָּא מִצְוָה מֻטֶּלֶת עַל הַחֲסִידִים לְהִשְׁתַּדֵּל לְזַכּוֹתָם וּלְכַפֵּר עֲלֵיהֶם.

קלא וְזֶה צָרִיךְ שֶׁיַּעֲשֶׂה בְּכַוָּנַת עֲבוֹדָתוֹ, וְגַם בִּתְפִלָּתוֹ בְּפֹעַל דְּהַיְנוּ שֶׁיִּתְפַּלֵּל עַל דּוֹרוֹ לְכַפֵּר עַל מִי שֶׁצָּרִיךְ כַּפָּרָה וּלְהָשִׁיב בִּתְשׁוּבָה מִי שֶׁצָּרִיךְ לָהּ, וּלְלַמֵּד סָנֵגוֹרְיָא עַל הַדּוֹר כֻּלּוֹ.

קלב וּכְבָר אָמְרוּ זַ״ל (יומא ע״ז): עַל הַפָּסוּק וַאֲנִי בָּאתִי בִּדְבָרֶיךָ שֶׁלֹּא חָזַר גַּבְרִיאֵל וְנִכְנַס לִפְנִים מִן הַפָּרֹגוֹד אֶלָּא כְּשֶׁלְמַּד סָנֵגוֹרְיָא עַל יִשְׂרָאֵל, וְגִדְעוֹן נֶאֱמַר לוֹ (שופטים ו׳:י״ד): לֵךְ בְּכֹחֲךָ זֶה, לְפִי שֶׁלְמַּד סָנֵגוֹרְיָא עַל יִשְׂרָאֵל.

קלג כִּי אֵין הקב״ה אוֹהֵב אֶלָּא לְמִי שֶׁאוֹהֵב אֶת יִשְׂרָאֵל וְכָל מָה שֶׁאָדָם מַגְדִּיל אַהֲבָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, גַּם הקב״ה מַגְדִּיל עָלָיו.

קלד וְאֵלֶּה הֵם הָרוֹעִים הָאֲמִתִּיִּים שֶׁל יִשְׂרָאֵל שהקב״ה חָפֵץ בָּהֶם הַרְבֵּה, שֶׁמּוֹסְרִים עַצְמָם עַל צֹאנוֹ, וְדוֹרְשִׁים וּמִשְׁתַּדְּלִים עַל שְׁלֹמָם וְטוֹבָתָם בְּכָל הַדְּרָכִים, וְעוֹמְדִים תָּמִיד בַּפֶּרֶץ לְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם וּלְבַטֵּל הַגְּזֵרוֹת הַקָּשׁוֹת וְלִפְתֹּחַ עֲלֵיהֶם שַׁעֲרֵי הַבְּרָכָה.

קלה הָא לְמָה זֶּה דּוֹמֶה, לְאָב שֶׁאֵינוֹ אוֹהֵב שׁוּם אָדָם יוֹתֵר מִמִּי שֶׁהוּא רוֹאֶה שֶׁאוֹהֵב אֶת בָּנָיו אַהֲבָה נֶאֱמָנָת, וְהוּא דָּבָר שֶׁהַטֶּבַע יָעִיד עָלָיו.

קלו וְהוּא עִנְיַן כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁאָמְרוּ עָלָיו (מכות י״א): שֶׁהָיָה לָהֶם לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל דּוֹרָם וְלֹא בְּקָשׁוּ. וְכֵן אָמְרוּ (שם): הַהוּא גַּבְרָא דְּאַכְלֵהּ אַרְיָא בְּרִחוּק תְּלָת פַּרְסֵי דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי וְלָא אִשְׁתַּעִי אֵלָיְהוּ בַּהֲדֵהּ, חֲרִי לְךָ הַחוֹבָה הַמֻּטֶלֶת עַל הַחֲסִידִים לְבַקֵּשׁ וּלְהִשְׁתַּדֵּל עַל בְּנֵי דּוֹרָם.

קלז וְהִנֵּה כְּבָר בֵּאַרְנוּ חֶלְקֵי הַחֲסִידוּת הָרִאשִׁיִּים, וּפְרָטֵיהֶם מְסוּרִים לְכָל שֵׂכֶל וּלְכָל לֵב טָהוֹר לְהִתְנַהֵג בָּהֶם בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר לְפִי הַשָּׂרָשִׁים הָאֵלֶּה כָּל דָּבָר בְּעִתּוֹ.

פרק כ

א **בְּמִשְׁקַל הַחֲסִידוּת**

מָה שֶּׁצָּרִיךְ לְבָאֵר עַתָּה הוּא מִשְׁקַל הַחֲסִידוּת הַזֶּה.

ב וְהוּא עִנְיָן עִקָּרִי מְאֹד מְאֹד, וְתֵדַע בֶּאֱמֶת שֶׁזֶּהוּ הַמְּלָאכָה הַקָּשֶׁה שֶׁבַּחֲסִידוּת כִּי דַּקּוּתוֹ רַב וְיֵשׁ לַיֵּצֶר בַּדָּבָר הַזֶּה כְּנִיסָה גְּדוֹלָה, עַל כֵּן נִמְצֵאת סַכָּנָתוֹ עֲצוּמָה כִּי הַרְבֵּה דְּבָרִים טוֹבִים יוֹכַל הַיֵּצֶר לְרַחֵק כְּאִלּוּ הֵם רָעִים, וְהַרְבֵּה חֲטָאִים לְקָרֵב כְּאִלּוּ הֵם מִצְוֹת גְּדוֹלוֹת.

ג וּבֶאֱמֶת שֶׁלֹּא יוּכַל אִישׁ לְהַצְלִיחַ בַּמִּשְׁקָל הַזֶּה אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים:

ד א. שֶׁיִּהְיֶה לִבּוֹ יָשָׁר שֶׁבַּלְּבָבוֹת שֶׁלֹּא תִּהְיֶה פְּנִיָּתוֹ אֶלָּא לַעֲשׂוֹת הַנַּחַת רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ, וְלֹא זוּלַת זֶה כְּלָל.

ה ב. וְשֶׁיִּהְיֶה מְעַיֵּן עַל מַעֲשָׂיו עִיּוּן גָּדוֹל וְיִשְׁתַּדֵּל לְתַקְּנָם עַל פִּי הַתַּכְלִית הַזֶּה.

ו ג. וְאַחַר כָּל זֹאת יִהְיֶה מַשְׁלִיךְ יְהָבוֹ עַל ה׳, שֶׁאָז יֵאָמֵר בּוֹ (תהלים פ״ד:ו,יב) אַשְׁרֵי אָדָם עוֹז לוֹ בָךְ וְגוֹ׳ לֹא יִמְנַע טוֹב לַהֹלְכִים בְּתָמִים.

ז אָמְנָם אִם אֶחָד מִן הַתְּנָאִים הָאֵלֶּה יֶחְסַר לוֹ לֹא יַגִּיעַ אֶל הַשְּׁלֵמוּת, וְקָרוֹב הוּא לִכָּשֵׁל וְלִפֹּל דְּהַיְנוּ אוֹ אִם הַכַּוָּנָה לֹא תִּהְיֶה מֻבְחֶרֶת וְזַכָּה, אוֹ אִם יִתְרַשֵּׁל מִן הָעִיּוּן בְּמַה שֶׁיּוּכַל לְעַיֵּן, אוֹ אִם אַחַר כָּל זֶה לֹא יִתְלֶה בְּטָחוֹנוֹ בְּקוֹנוֹ, קָשֶׁה לוֹ שֶׁלֹּא יִפּוֹל.

ח אַף אִם שְׁלָשְׁתָּם יִשְׁמֹר כָּרָאוּי, תְּמִימוּת הַמַּחֲשָׁבָה, עִיּוּן, וּבְטָחוֹן, אָז יֵלֵךְ בֶּטַח בֶּאֱמֶת וְלֹא יֵאָנֶה לוֹ כָּל רַע. הוּא הַדָּבָר שֶׁאָמְרָה חַנָּה בִּנְבוּאָתָהּ (שמואל א׳ ב:ט): רַגְלֵי חֲסִידָיו יִשְׁמֹר, וְדָוִד כְּמוֹ כֵן אָמַר (תהלים לז:כח): וְלֹא יַעֲזֹב אֶת חֲסִידָיו לְעוֹלָם נִשְׁמָרוּ.

ט וְהִנֵּה מָה שֶּׁצָּרִיךְ לְהָבִין הוּא כִּי אֵין לָדוּן דִּבְרֵי הַחֲסִידוּת עַל מַרְאֵיהֶן הָרִאשׁוֹן, אֶלָּא צָרִיךְ לְעַיֵּן וּלְהִתְבּוֹנֵן עַד הֵיכָן תּוֹלְדוֹת הַמַּעֲשֶׂה מַגִּיעוֹת, כִּי לִפְעָמִים הַמַּעֲשֶׂה בְּעַצְמוֹ יֵרָאֶה טוֹב, וּלְפִי שֶׁהַתּוֹלְדוֹת רָעוֹת יִתְחַיֵּב לְהַנִּיחוֹ, וְלוּ יַעֲשֶׂה אוֹתוֹ יִהְיֶה חוֹטֵא וְלֹא חָסִיד.

י הִנֵּה מַעֲשֶׂה גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם גָּלוּי לְעֵינֵינוּ שֶׁמִּפְּנֵי רֹב חֲסִידוּתוֹ שֶׁלֹּא לָדוּן אֶת יִשְׁמָעֵאל לְכַף חוֹבָה אוֹ שֶׁלֹּא לְקַבֵּל לָשׁוֹן הָרַע, אָמַר לְיוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ שֶׁקֶר אַתָּה דּוֹבֵר עַל יִשְׁמָעֵאל (ירמיה מ׳), וּמָה גֶּרֶם? גֶּרֶם שֶׁמֵּת הוּא וְנִפְזְרוּ יִשְׂרָאֵל וְכָבָה גַּחֶלְתָּם הַנִּשְׁאָרָה, וּכְבָר יֵחַס הַכָּתוּב חֲרִיגַת אֲנָשִׁים אֲשֶׁר נֶהֶרְגוּ אֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ הֲרָגָם הוּא, וּכְמַאֲמָרָם זַ״ל (נדה ס״א) עַל פָּסוּק אֶת כָּל פִּגְרֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה בְיַד גְּדַלְיָהוּ.

יא וְהַבַּיִת הַשֵּׁנִי גַּם הוּא חָרַב עַל יְדֵי חֲסִידוּת כָּזֶה אֲשֶׁר לֹא נִשְׁקַל בְּמִשְׁקַל צֶדֶק בְּמַעֲשֶׂה דְּבַר קַמְצָא, אָמְרוּ (גיטין נ״ו א): סָבוּר רַבָּנָן לְקָרוֹבֵהּ, אָמַר לְהוּ רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אַבְקוּלָס יֹאמְרוּ בַּעֲלֵי מוּמִין קְרֵבִין לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, סָבוּר לְמִקְטְלֵהּ, אָמַר לְהוּ רַבִּי זְכַרְיָה בֶּן אַבְקוּלָס יֹאמְרוּ מַטִּיל מוּם בַּקָּדָשִׁים יֵהָרֵג,

יב בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ הָלַךְ אוֹתוֹ הָרָשָׁע וְהִלְשִׁין אֶת יִשְׂרָאֵל, בָּא הַקֵּיסָר וְהֶחֱרִיב יְרוּשָׁלַיִם, וְהוּא מָה שֶׁאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן עַל זֶה: עַנְוָתָנוּתוֹ שֶׁל רַבִּי זְכַרְיָה הֶחֱרִיבָה אֶת בֵּיתֵנוּ וְשָׂרְפָה אֶת הֵיכָלֵנוּ וְהִגְלִיתָנוּ לְבֵין הָאֻמּוֹת.

יג חֲרִי לְךָ שֶׁאֵין לָדוּן בַּחֲסִידוּת הַמַּעֲשֶׂה בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם לִבַּד, אַף צָרִיךְ לִפְנוֹת כֹּה וָכֹה לְכָל הַצְּדָדִין שֶׁיּוּכַל שֶׁכָּל הָאָדָם לִרְאוֹת, עַד שֶׁיִּדּוֹן בֶּאֱמֶת אֵיזֶה יִכְשַׁר יוֹתֵר הָעֲשִׂיָּה אוֹ הַפְּרִישָׁה.

יד הִנֵּה הַתּוֹרָה צִוְּתָה (ויקרא יט:יז): הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ, וְכַמָּה פְּעָמִים יִכָּנֵס אָדָם לְהוֹכִיחַ חַטָּאִים בְּמָקוֹם אוֹ בִּזְמַן שֶׁאֵין דְּבָרָיו נִשְׁמָעִים וְגוֹרֵם לָהֶם לְהִתְפָּרֵץ יוֹתֵר בְּרִשְׁעָם וּלְחַלֵּל ה' לְהוֹסִיף עַל חַטָּאתָם פֶּשַׁע, הִנֵּה בְּכַיּוֹצֵא בָּזֶה אֵינוֹ מִן הַחֲסִידוּת אֶלָּא לִשְׁתּוֹק. וְכָךְ אָמְרוּ זַ"ל (יבמות ס"ה ב): כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה לוֹמַר דָּבָר הַנִּשְׁמָע, כָּךְ מִצְוָה שֶׁלֹּא לוֹמַר אֶת שֶׁאֵינוֹ נִשְׁמָע.

טו וְאֵה, פָּשׁוּט הוּא שֶׁרָאוּי לְכָל אָדָם לִהְיוֹת מַקְדִּים וְרָץ לְדָבָר מִצְוָה וּלְהִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת מִן הָעוֹסְקִים בָּהּ, אַף הִנֵּה לִפְעָמִים יָכוֹל לְהִוָּלֵד מִזֶּה מְרִיבָה שֶׁיּוֹתֵר תִּתְבַּזֶּה הַמִּצְוָה, וְיִתְחַלֵּל בָּהּ שֵׁם שָׁמַיִם מִמָּה שֶׁיִּתְכַּבֵּד, בְּכַיּוֹצֵא בָּזֶה וַדַּאי שֶׁחַיָּב הֶחָסִיד לְהַנִּיחַ אֶת הַמִּצְוָה וְלֹא לִרְדֹּף אַחֲרֶיהָ.

טז וְכֵן אָמְרוּ זַ"ל בְּעִנְיַן הַלָּוִיִּם זֶה לְשׁוֹנָם (במדבר רבה ה:א): מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים שֶׁכָּל מִי שֶׁטּוֹעֵן בָּאָרוֹן שְׂכָרוֹ מְרֻבֶּה, הָיוּ מַנִּיחִין אֶת הַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבְּחוֹת וְכֵלָן רָצִים לָאָרוֹן לִטֹּל שָׂכָר, וּמִתּוֹךְ כָּךְ הָיָה זֶה מֵרִיב, וְאוֹמֵר אֲנִי טוֹעֵן כָּאן, וְזֶה מֵרִיב וְאוֹמֵר אֲנִי טוֹעֵן כָּאן, וּמִתּוֹךְ כָּךְ הָיוּ נוֹהֲגִין קַלּוּת רֹאשׁ, וְהָיְתָה הַשְּׁכִינָה פּוֹגַעַת בָּהֶם וְגוֹ'.

יז הִנֵּה חַיָּב הָאָדָם לִשְׁמֹר כָּל הַמִּצְוֹת בְּכָל דִּקְדּוּקֵיהֶם לִפְנֵי מִי שֶׁיִּהְיֶה וְלֹא יִירָא וְלֹא יֵבוֹשׁ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים קיט:מו): וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ, וְכֵן שָׁנִינוּ הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר וְגוֹ', (אבות ה:כב)

יח אָמְנָם גַּם בָּזֶה צָרִיךְ חִלּוּק וְהַבְחָנָה כִּי כָּל זֶה נֶאֱמַר עַל גּוּפֵי הַמִּצְוֹת שֶׁחַיָּבִים אֲנַחְנוּ בָּהֶם חוֹבָה גְּמוּרָה שֶׁבָּהֶם יָשִׁים פָּנָיו כַּחֲלָמִישׁ.

יט אַף יֵשׁ אֵיזֶה תּוֹסְפוֹת חֲסִידוּת שֶׁאִם יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם לִפְנֵי הֲמוֹן הָעָם יִשְׂחֲקוּ עָלָיו וְיִתְלוֹצְצוּ, וְנִמְצְאוּ חוֹטְאִים וְנֶעֱנָשִׁים עַל יָדוֹ, וְהוּא הָיָה יָכוֹל לְהַנִּיחַ מִלַּעֲשׂוֹת הַדְּבָרִים הָהֵם, כִּי אֵינָם חוֹבָה מֻחְלֶטֶת, הִנֵּה דָּבָר כָּזֶה וַדַּאי שֶׁיּוֹתֵר הָגוּן הוּא לֶחָסִיד שֶׁיַּנִּיחֵהוּ מִשֶּׁיַּעֲשֵׂהוּ, וְהוּא מָה שֶׁאָמַר (מיכה ו:ח): וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם אֱלֹהֶיךָ. וְכַמָּה חֲסִידִים גְּדוֹלִים הִנִּיחוּ מִמִּנְהֲגֵי חֲסִידוּתָם בִּהְיוֹתָם בֵּין הֲמוֹן הָעָם, מִשּׁוּם דְּמֶחֱזֵי כְּיֻהֲרָא.

כ כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל מָה שֶׁהוּא עִקְּרֵי בַּמִּצְוָה יַעֲשֶׂהוּ לִפְנֵי כָּל מַלְעִיג, וּמָה שֶׁאֵינוֹ עִקְּרֵי וְהוּא גּוֹרֵם שְׂחוֹק וְהִתּוּל לֹא יַעֲשֶׂהוּ.

כא נִמְצֵאתָ לָמֵד שֶׁהַבָּא לְהִתְחַסֵּד חֲסִידוּת אֲמִתִּי צָרִיךְ שֶׁיִּשְׁקֹל כָּל מַעֲשָׂיו לְפִי הַתּוֹלָדוֹת הַנִּמְשָׁכוֹת מֵהֶם, וּלְפִי הַתְּנָאִים הַמִּתְלַוִּים לָהֶם לְפִי הָעֵת לְפִי הַחֶבְרָה לְפִי הַנּוֹשֵׂא וּלְפִי הַמָּקוֹם, וְאִם הַפְּרִישָׁה תּוֹלִיד יוֹתֵר קִדּוּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם וְנַחַת רוּחַ לְפָנָיו מִן הַמַּעֲשֶׂה, יִפְרֹשׁ וְלֹא יַעֲשֶׂה.

כב אוֹ אִם מַעֲשֶׂה אֶחָד בְּמַרְאִיתוֹ הוּא טוֹב, וּבְתוֹלְדוֹתָיו אוֹ בְּתְנָאָיו הוּא רַע, וּמַעֲשֶׂה אֶחָד רַע בְּמַרְאִיתוֹ וְטוֹב בְּתוֹלְדוֹתָיו, הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַתִּחּוּם וְהַתּוֹלָדָה שֶׁהִיא פְּרִי הַמַּעֲשִׂים בֶּאֱמֶת.

כג וְאֵין הַדְּבָרִים מְסוּרִים אֶלָּא לְלֵב מֵבִין וְשֵׂכֶל נָכוֹן, כִּי אִי אֶפְשָׁר לְבָאֵר הַפְּרָטִים שֶׁאֵין לָהֶם קֵץ, וַה' יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה (משלי ב:ו).

כד וּמַעֲשֶׂה דְּרַבִּי טַרְפוֹן יוֹכִיחַ (ברכות י ב): שֶׁהֶחֱמִיר לְהַטּוֹת כְּבֵית שַׁמַּאי וְאָמְרוּ לוֹ כְּדַאי הָיִיתָ לָחוּב בְּעַצְמְךָ שֶׁעָבַרְתָּ עַל דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל, אַף עַל פִּי שֶׁמַּחְמִיר הָיָה.

כה וְזֶה שֶׁעִנְיַן מַחְלֹקֶת בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל הָיָה עִנְיָן כָּבֵד לְיִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי הַמַּחְלֹקֶת הַגְּדוֹלָה שֶׁרָבְתָה בֵּינֵיהֶם, וְסוֹף סוֹף נִגְמַר שֶׁהֲלָכָה כְּבֵית הִלֵּל לְעוֹלָם.

כו הִנֵּה קִיּוּמָהּ שֶׁל תּוֹרָה שֶׁגָּמַר דִּין זֶה יִשָּׁאֵר בְּכָל תֹּקֶף לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים וְלֹא יֵחָלֵשׁ בְּשׁוּם פָּנִים, שֶׁלֹּא תֵּעָשֶׂה תּוֹרָה חַס וְשָׁלוֹם כִּשְׁנֵי תּוֹרוֹת, וְעַל כֵּן לְדַעַת הַמִּשְׁנָה הַזֹּאת יוֹתֵר חֲסִידוּת הוּא לְהַחֲזִיק כְּבֵית הִלֵּל אֲפִלּוּ לְקַלָּא מִלְּהַחֲמִיר כְּבֵית שַׁמַּאי. וְזֶה לָנוּ לְעֵינַיִם לִרְאוֹת אֵי זֶה דֶּרֶךְ יִשְׁכּוֹן אוֹר בֶּאֱמֶת וּבֶאֱמוּנָה לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה'.

פרק כא

א **בְּדַרְכֵי קִנְיַת הַחֲסִידוּת**

הִנֵּה מִמָּה שֶׁיּוֹעִיל הַרְבֵּה לִקְנוֹת הַחֲסִידוּת, הוּא גֹּדֶל הַהִסְתַּכְּלוּת וְרֹב הַהִתְבּוֹנְנוּת, כִּי כַּאֲשֶׁר יַרְבֶּה הָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן עַל גֹּדֶל רוֹמְמוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְתַכְלִית שְׁלֵמוּתוֹ, וְרֹב הַהֶרְחֵק הַבִּלְתִּי מְשֻׁעָר שֶׁבֵּין גְּדֻלָּתוֹ וּבֵין שִׁפְלוּתֵנוּ, יִגְרֹם לוֹ שֶׁיִּמָּלֵא יִרְאָה וְרֵעָדָה מִלְּפָנָיו.

ב וּבְהִתְבּוֹנְנוֹ עַל רוֹב חֶסְדָּיו עִמָּנוּ, וְעַל גֹּדֶל אַהֲבָתוֹ יִתְבָּרַךְ לְיִשְׂרָאֵל, וְעַל קִרְבַת הַיִּשָּׂרִים אֵלָיו וּמַעֲלַת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, וְכֵיוֹצֵא מִן הָעִיוּנִים וְהַלִּמּוּדִים, וַדַּאי שֶׁתִּתְלַהֵט בּוֹ אַהֲבָה עַזָּה, וְיִבְחַר וְיִתְאַוֶּה לְדָבֵק בּוֹ, כִּי בְּרִאוֹתוֹ שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא לָנוּ לְאָב מָמָּשׁ, וּמְרַחֵם עָלֵינוּ כְּאָב עַל בָּנִים, יִתְעוֹרֵר בּוֹ בְּהֶמְשֵׁךְ הַחֶפֶץ וְהַתְּשׁוּקָה לִגְמֹל לוֹ כְּבֵן עַל אָבִיו.

ג וְהִנֵּה לָזֶה צָרִיךְ הָאָדָם שֶׁיִּתְבּוֹדֵד בַּחֲדָרָיו, וְיִקְבֹּץ כָּל מַדָּעוֹ וּתְבוּנָתוֹ עַל הַהִסְתַּכְּלוּת וְאֶל הָעִיוּן בַּדְּבָרִים הָאֲמִתִּיִּים הָאֱלֹהָּה.

ד וְהִנֵּה וַדַּאי שֶׁיִּצְטָרְכוּ לָזֶה רֹב הַהִתְמָדָה וְהָעִיוּן בְּמִזְמוֹרֵי דָוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם וְהַהִתְבּוֹנְנוּת בְּמַאֲמָרֵיהֶם וְעִנְיָנָם, כִּי בִּהְיוֹתָם כֻּלָּם מְלֵאִים אַהֲבָה וְיִרְאָה וְכָל מִינֵי חֲסִידוּת, הִנֵּה בְּהִתְבּוֹנְנוֹ בָּם, לֹא יִמָּנַע מֵהִתְעוֹרֵר בּוֹ הִתְעוֹרְרוּת גָּדוֹל לָצֵאת בְּעִקְבוֹתָיו וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו, וְכֵן תּוֹעִיל הַקְּרִיאָה בְּסִפּוּר מַעֲשֵׂה הַחֲסִידִים בָּאַגָּדוֹת אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם, כִּי כָּל אֵלֶּה מְעוֹרְרִים אֶת הַשֵּׂכֶל לְהִתְיַעֵץ וְלַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂיהֶם הַנֶּחֱמָדִים, וְזֶה מְבֹאָר.

ה אַךְ מַפְסִידֵי הַחֲסִידוּת הֵם הַטָּרְדוֹת וְהַדְּאָגוֹת, כִּי בִּהְיוֹת הַשֵּׂכֶל טָרוּד וְנָחְפָּז בְּדַאֲגוֹתָיו וּבַעֲסָקָיו, אִי אֶפְשָׁר לוֹ לִפְנוֹת אֶל הַהִתְבּוֹנְנוּת הַזֹּאת, וּמִבְּלִי הִתְבּוֹנְנוּת לֹא יַשִּׂיג הַחֲסִידוּת, וַאֲפִלּוּ אִם הִשִּׂיגוֹ כְּבָר, הִנֵּה הַטָּרְדוֹת מַכְרִיחוֹת אֶת הַשֵּׂכֶל וּמְעָרְבְּבוֹת אוֹתוֹ, וְאֵינָם מַנִּיחוֹת אוֹתוֹ לְהִתְחַזֵּק בְּיִרְאָה וּבְאַהֲבָה, וּשְׁאָר הָעִנְיָנִים הַשַּׁיָּכִים אֶל הַחֲסִידוּת כַּאֲשֶׁר זָכַרְתִּי, עַל כֵּן אָמְרוּ זַ״ל (שבת ל ב): אֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה לֹא מִתּוֹךְ עַצְבוּת וְגוֹ׳.

ו כָּל שֶׁכֵּן הַהֲנָאוֹת וְהַתַּעֲנוּגִים שֶׁהֵם הַפְכִּיִּים מַמָּשׁ אֶל הַחֲסִידוּת, כִּי הִנֵּה הֵם מְפַתִּים הַלֵּב לְמָשְׁךְ אַחֲרֵיהֶם, וְסָר מִכָּל עִנְיְנֵי הַפְּרִישׁוּת וְהַיְדִיעָה הָאֲמִתִּית.

ז אָמְנָם מָה שֶּׁיּוּכַל לִשְׁמוֹר אֶת הָאָדָם וּלְהַצִּילוֹ מִן הַמַּפְסִידִים הָאֱלֹהָּה הוּא הַבִּטָּחוֹן, וְהוּא שֶׁיִּשְׁלִיךְ יְהָבוֹ עַל ה׳ לְגַמְרֵי, כַּאֲשֶׁר יֵדַע כִּי וַדַּאי אִי אֶפְשָׁר שֶׁיֶּחְסַר לָאָדָם מָה שֶׁנִּקְצַב לוֹ, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ זַ״ל בְּמַאֲמָרֵיהֶם (ביצה ט״ז א): כָּל מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם קְצוּבִים לוֹ מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְגוֹ׳, וְכֵן אָמְרוּ (יומא ל״ח ב): אֵין אָדָם נוֹגֵעַ בְּמוּכָן לַחֲבֵרוֹ אֲפִלּוּ כְּמִלְא נִימָא.

ח וּכְבָר הָיָה אָדָם יָכוֹל לִהְיוֹת יוֹשֵׁב וּבָטֵל וְהַגְּזֵרָה הָיְתָה מִתְקַיֶּמֶת, אִם לֹא שֶׁקָּדַם הַקְּנָס לְכָל בְּנֵי אָדָם, (בראשית ג׳:יט): בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם, אֲשֶׁר עַל כֵּן חַיָּב אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל אֵיזֶה הִשְׁתַּדְּלוּת לְצֹרֶךְ פַּרְנָסָתוֹ, שֶׁכֵּן גָּזַר הַמֶּלֶךְ הָעֶלְיוֹן.

ט וַהֲרֵי זֶה כְּמַס שֶׁפּוֹרֵעַ כָּל הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי אֲשֶׁר אֵין לְהַמָּלֵט מִמֶּנּוּ. עַל כֵּן אָמְרוּ (ספרי): יָכוֹל אֲפִלּוּ יוֹשֵׁב וּבָטֵל (יראה סימן ברכה) תַּלְמוּד לוֹמַר: בְּכָל מִשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה (דברים כח:כ).

י אַךְ לֹא שֶׁהַהִשְׁתַּדְּלוּת הוּא הַמּוֹעִיל, אֶלָּא שֶׁהַהִשְׁתַּדְּלוּת מֻכְרָח, וְכֵיוָן שֶׁהִשְׁתַּדֵּל חֵרֵי יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וּכְבָר יֵשׁ מָקוֹם לִבְרֹכַת שָׁמַיִם שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְבַלּוֹת יָמָיו בַּחֲרִיצוּת וְהִשְׁתַּדְּלוּת, הוּא מָה שֶׁאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (תהלים עה:ז-ח): כִּי לֹא מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב וְלֹא וְגוֹ׳, כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט וְגוֹ׳ וּשְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם אָמַר (משלי כג:ד): אַל תִּיגַע לְהַעֲשִׁיר מִבִּינָתְךָ חְדָל.

יא אֶלָּא הַדֶּרֶךְ הָאֲמִתִּי הוּא דַּרְכָּם שֶׁל הַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים, עוֹשִׂים תּוֹרָתָן עִקָּר וּמְלַאכְתָּן טְפֵלָה, וְזֶה וְזֶה נִתְקַיֵּם בְּיָדָם, כִּי כֵּיוָן שֶׁעָשָׂה אָדָם קֶצֶת מְלָאכָה, מִשָּׁם וָהָלְאָה אֵין לוֹ אֶלָּא לִבְטֹחַ בְּקוֹנוֹ וְלֹא לְהִצְטַעֵר עַל שׁוּם דָּבָר עוֹלָמִי, אָז תִּשָּׁאֵר דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה וְלִבּוֹ מוּכָן לַחֲסִידוּת הָאֲמִתִּי וְלַעֲבוֹדָה הַתְּמִימָה.

פרק כב

א בְּבֹאוּר מִדַּת הָעֲנָוָה וַחֲלָקֶיהָ

הִנֵּה כְּבָר דִּבַּרְנוּ לְמַעְלָה מִגְּנוּת הַגַּאֲוָה, וּמִכְּלָלָהּ נִשְׁמַע שֶׁבַח הָעֲנָוָה, אַךְ עַתָּה נְבָאֵר יוֹתֵר בְּרֶרֶךְ עִקָּר, הָעֲנָוָה, וְתִתְבָּאֵר הַגַּאֲוָה מֵאֵלֶיהָ.

ב הִנֵּה כְּלָל הָעֲנָוָה הֱיוֹת הָאָדָם בִּלְתִּי מַחְשִׁיב עַצְמוֹ מְשׁוּם טַעַם שֶׁיִּהְיֶה, וְזֶה הֵפֶךְ הַגַּאֲוָה מַמָּשׁ, וְהַתּוֹלָדוֹת הַנִּמְשָׁכוֹת מִזֶּה תִּהְיֶינָה הַהַפְכִּיּוֹת שֶׁל תּוֹלְדוֹת הַגַּאֲוָה.

ג וּכְשֶׁנִּדְקְדֵּק נִמְצָא שֶׁתְּלוּיָה בְּמַחֲשָׁבָה וּבְמַעֲשֶׂה, כִּי בִּתְחִלָּה צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם עָנָיו בְּמַחְשַׁבְתּוֹ, וְאַחַר כָּךְ יִתְנַהֵג בְּדַרְכֵי הָעֲנָוִים.

ד כִּי אִם לֹא יִהְיֶה עָנָיו בְּדַעְתּוֹ וְיִרְצֶה לִהְיוֹת עָנָיו בְּמַעֲשֶׂה, לֹא יִהְיֶה אֶלָּא מִן הָעֲנָוִים הַמְּדֻמִּים וְהָרָעִים שֶׁזִּכַּרְנוּ לְמַעְלָה, שֶׁהֵם מִכְּלַל הַצְּבוּעִים אֲשֶׁר אֵין בָּעוֹלָם רַע מֵהֶם. וּנְבָאֵר עַתָּה הַחֲלָקִים הָאֱלֹהָּה.

ה הָעֲנָוָה בְּמַחֲשָׁבָה, הוּא שֶׁיִּתְבּוֹנֵן הָאָדָם וְיִתְאַמֵּת אֱצְלוֹ אֲשֶׁר אֵין הַתְּהִלָּה וְהַכָּבוֹד רְאוּיִים לוֹ, כָּל שֶׁכֵּן הַהִתְנַשֵּׂא עַל שְׁאָר בְּנֵי מִינוֹ, וְזֶה מִפְּנֵי מָה שֶׁחָסַר מִמֶּנּוּ בְּהֶכְרֵחַ, וְגַם מִפְּנֵי מָה שֶׁכְּבָר יֵשׁ בְּיָדוֹ.

ו מִפְּנֵי מָה שֶׁחֹסֶר מִמֶּנּוּ: פָּשׁוּט הוּא כִּי אִי אֶפְשָׁר לָאָדָם בְּאֵיזֶה מַדְרֵגָה שֶׁיִּהְיֶה מִן הַשְּׁלֵמוּת שֶׁלֹּא יִהְיוּ בּוֹ חֶסְרוֹנוֹת רַבִּים, אוֹ מִצַּד טִבְעוֹ אוֹ מִצַּד מִשְׁפַּחְתּוֹ וּקְרוֹבָיו אוֹ מִצַּד מִקָּרִים שֶׁקָּרוּ לוֹ, אוֹ מִצַּד מַעֲשָׂיו שֶׁאָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֶחֱטָא (קהלת ז:כ), הֵן כָּל אֵלֶּה מוּמִים בָּאָדָם שֶׁאֵין מַנִּיחִים לוֹ מָקוֹם הִתְנַשְּׂאוּת כְּלָל, אֲפִלּוּ יִהְיֶה בַּעַל מַעֲלוֹת רַבּוֹת, כִּי כְּבָר עִנְיְנֵי הַחֶסְרוֹנוֹת הָאֵלֶּה יַסְפִּיקוּ לְהַחְשִׁיכָם.

ז הִנֵּה הַחָכְמָה הִיא הַמְּבִיאָה יוֹתֵר אֶת הָאָדָם לִידֵי הִתְנַשְּׂאוּת וְגַאֲוָה, לְפִי שֶׁכְּבָר הִיא מַעֲלָה שֶׁבָּאָדָם עַצְמוֹ בַּחֵלֶק הַנִּכְבָּד שֶׁלּוֹ, דְּהַיְנוּ הַשֵּׂכֶל.

ח וְהִנֵּה אֵין לְךָ חָכָם שֶׁלֹּא יִטְעֶה, וְשֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לִלְמֹד מִדִּבְרֵי חֲבֵרָיו, וּפְעָמִים רַבּוֹת אֲפִלּוּ מִדִּבְרֵי תַּלְמִידָיו, אִם כֵּן אֵפוֹא אֵיךְ יִתְנַשֵּׂא בְּחָכְמָתוֹ?

ט וְאָמְנָם מִי שֶׁהוּא בַּעַל שֵׂכֶל יָשָׁר, אֲפִלּוּ אִם זָכָה לִהְיוֹת חָכָם גָּדוֹל וּמַפְלָג בֶּאֱמֶת, כְּשֶׁיִּסְתַּכֵּל וְיִתְבּוֹנֵן יִרְאֶה שֶׁאֵין מָקוֹם לְגַאֲוָה וְהִתְנַשְּׂאוּת, כִּי הִנֵּה מִי שֶׁהוּא בַּעַל שֵׂכֶל שֶׁיֵּדַע יוֹתֵר מֵהָאֲחֵרִים, אֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא שֶׁבְּחֹק טִבְעוֹ לַעֲשׂוֹת, כְּעוֹף שֶׁמַּגְבִּיהַּ לָעוּף לְפִי שֶׁטִּבְעוֹ בְּכָךְ, הַשּׁוֹר מוֹשֵׁךְ בְּכֹחוֹ לְפִי שֶׁחֻקּוֹ הוּא. כֵּן מִי שֶׁהוּא חָכָם הוּא לְפִי שֶׁטִּבְעוֹ מְבִיאוֹ לָזֶה, וְאִלּוּ אוֹתוֹ שֶׁעַכְשָׁו אֵינוֹ חָכָם כָּמוֹהוּ הָיָה לוֹ שֵׂכֶל טִבְעִי כָּמוֹהוּ הָיָה מִתְחַכֵּם כְּמוֹ שֶׁנִּתְחַכֵּם הוּא, אִם כֵּן אֵין כָּאן לְהִתְנַשֵּׂא וּלְהִתְגָּאוֹת,

י אֶלָּא אִם יֵשׁ בּוֹ חָכְמָה רַבָּה הוּא מְחֻיָּב לְלַמְּדָהּ לְמִי שֶׁצָּרִיךְ אֵלֶיהָ, וּכְמַאֲמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי (אבות ב:ט): אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ כִּי לְכָךְ נוֹצָרְתָּ.

יא אִם עָשִׁיר הוּא יִשְׂמַח בְּחֶלְקוֹ, וְעָלָיו הוּא לַעֲזֹר לְמִי שֶׁאֵין לוֹ, אִם גִּבּוֹר הוּא לַעֲזֹר לַכּוֹשְׁלִים וּלְהַצִּיל לָעֲשׁוּקִים.

יב הָא לָמָה זֶה דּוֹמֶה לְמִשָּׁרְתֵי הַבַּיִת, שֶׁכָּל אֶחָד מְמֻנֶּה עַל דָּבָר מָה, וְרָאוּי לוֹ לַעֲמֹד בְּמִשְׁמַרְתּוֹ לְפִי פְּקֻדָּתוֹ, לְהַשָּׁלִים מְלֶאכֶת הַבַּיִת וּצְרָכֶיהָ, וְאֵין בְּכָאן מָקוֹם לְגַאֲוָה לְפִי הָאֱמֶת.

יג וְהִנֵּה זֶה הָעִיּוּן וְהַהִתְבּוֹנְנוּת הֲרָאוּי לְכָל אִישׁ אֲשֶׁר שִׂכְלוֹ יָשָׁר וְלֹא מִתְעַקֵּשׁ, וּכְשֶׁיִּתְבָּרֵר זֶה אֶצְלוֹ, אָז יִקְרָא עָנְיוֹ אֲמִתִּי שֶׁבִּלְבּוֹ וּבְקִרְבּוֹ הוּא עָנְיוֹ, וְהוּא כְּעִנְיָן דָּוִד שֶׁאָמַר לְמִיכַל (שמואל ב׳ ז:כב): וְהָיִיתִי שָׁפָל בְּעֵינָי.

יד וְאָמְרוּ זַ״ל (סוטה ה ב): כַּמָּה גְּדוֹלִים נְמוּכֵי הָרוּחַ, שֶׁבִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם אָדָם מַקְרִיב עוֹלָה שׁוֹר עוֹלָה כַּר עוֹלָה בְּיָדוֹ, מִנְחָה שֹׂכַר מִנְחָה בְּיָדוֹ, אֲבָל מִי שֶׁדַּעְתּוֹ שְׁפָלָה עָלָיו מַעֲלָה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הִקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נא:יט): זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה,

טו חֲרֵי זֶה שֶׁבַח שֶׁל נְמוּכֵי הָרוּחַ שֶׁהֵם עֲנָוִים בְּלִבָּם וּמַחְשַׁבְתָּם.

טז וְכֵן אָמְרוּ עוֹד (חולין פ״ט א): לֹא מֵרֻבְּכֶם מִכָּל הָעַמִּים (דברים ז:ז) אָמַר לָהֶם הקב״ה: בָּנַי, אֲנִי חוֹשֵׁק בָּכֶם שֶׁאֲפִלּוּ כְּשֶׁאֲנִי מַשְׁפִּיעַ לָכֶם גְּדֻלָּה אַתֶּם מְמַעֲטִין עַצְמְכֶם לְפָנַי, נָתַתִּי גְּדֻלָּה לְאַבְרָהָם אָמַר וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר (בראשית יח:כז), נָתַתִּי גְּדֻלָּה לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אָמְרוּ וְנַחְנוּ מָה (שמות טז:ז), נָתַתִּי גְּדֻלָּה לְדָוִד אָמַר וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ (תהילים כב:ז).

יז כָּל זֶה מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַלֵּב הַיָּשָׁר מַנִּיחַ עַצְמוֹ לְהִתְפַּתּוֹת מִשּׁוּם מַעֲלָה אֲשֶׁר יְבוֹאֲהוּ בְּיָדְעוֹ בֶּאֱמֶת שֶׁכְּבָר לֹא מִפְּנֵי זֶה יוֹצֵא מִידֵי שִׁפְלוּתוֹ, מִצַּד הַחֶסְרוֹנוֹת הָאֲחֵרוֹת שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיוּ בּוֹ. וְעוֹד שֶׁאֲפִלּוּ בְּאוֹתָם הַמְּצוֹת עַצְמָם שֶׁהִשִּׂיג לֹא הִגִּיעַ לַתַּכְלִית הָאַחֲרוֹן.

יח וְעוֹד אֲפִלּוּ לֹא יִהְיֶה בּוֹ חִסָּרוֹן אַחֵר, אֶלָּא הֱיוֹתוֹ בָּשָׂר וָדָם יְלוּד אִשָּׁה, דַּי לוֹ זֶה וְהוֹתֵר לִפְחִיתוּת וּגְרִיעוּת, עַד שֶׁלֹּא יֵאוֹת לוֹ הַהִנָּשֵׂא כְּלָל, כִּי חֲרֵי כָּל מַעֲלָה שֶׁהוּא מַשִּׂיג, אֵינוֹ אֶלָּא חֶסֶד אֵל עָלָיו, שֶׁרוֹצֶה לָחֹן אוֹתוֹ עִם הֱיוֹתוֹ מִצַּד טִבְעוֹ וְחָמְרִיּוּתוֹ שָׁפָל וְנִבְזֶה עַד מְאֹד, עַל כֵּן אֵין לוֹ אֶלָּא לְהוֹדוֹת לְמִי שֶׁחָנָנוֹ וְלִכְנֹעַ תָּמִיד יוֹתֵר.

יט הָא לָמָה זֶה דּוֹמֶה לְעָנִי וְאֶבְיוֹן שֶׁמְּקַבֵּל מַתָּנָה בְּחֶסֶד שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁלֹּא יֵבוֹשׁ, כִּי כָל מַה שֶׁיִּרְבֶּה הַחֶסֶד שֶׁיְּקַבֵּל, כָּךְ יִרְבֶּה הַבּוּשָׁת שֶׁיֵּבוֹשׁ. כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה בְּכָל אָדָם שֶׁעֵינָיו פְּקוּחוֹת לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ בְּהֱיוֹתוֹ מַשִּׂיג מַעֲלוֹת טוֹבוֹת מֵאֵת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ (תהלים קטז:יב): מָה אָשִׁיב לַה׳ כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי.

כ וּכְבָר רָאִינוּ חֲסִידִים גְּדוֹלִים שֶׁנֶּעֶנְשׁוּ עַל שֶׁהֶחְזִיקוּ טוֹבָה לְעַצְמָם עִם כָּל חֲסִידוּתָם:

כא נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה אָמְרוּ זַ״ל (סנהדרין צ״ג ב): מִפְּנֵי מָה לֹא נִקְרָא סִפְרוֹ עַל שְׁמוֹ? מִפְּנֵי שֶׁהֶחְזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ.

כב וְכֵן חִזְקִיָּה אָמַר (ישעיה לח:יז): הִנֵּה לְשָׁלוֹם מַר לִי מָר, לְפִי שֶׁעָנָהוּ הקב״ה וְנִצּוֹתִי עַל הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעֲנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי, וּכְמַאֲמָרָם זַ״ל (ברכות י): כָּל הַתּוֹלֶה בִּזְכוּת עַצְמוֹ תּוֹלִין לוֹ בִּזְכוּת אֲחֵרִים.

כג וַהֲרֵי לְךָ שֶׁאֵין לָאָדָם אֲפִלּוּ לְהַחְזִיק טוֹבוֹתָיו, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִתְנַשֵּׂא וְיִגְבַּהּ בָּהֶם.

כד וְאָמְנָם כָּל זֶה הוּא מִמָּה שֶׁרָאוּי לְהָשִׁיב עַל לִבּוֹ מִי שֶׁיִּהְיֶה כְּאַבְרָהָם, כְּמֹשֶׁה, כְּאַהֲרֹן, כְּדָוִד, וּשְׁאָר הַחֲסִידִים שֶׁזָּכַרְנוּ,

כה אֲבָל אֲנַחְנוּ יְתוֹמֵי יְתוֹמִים, אֵין אָנוּ צְרִיכִים לְכָל זֶה, כִּי כְּבָר יֵשׁ וַיֵּשׁ אִתָּנוּ חֶסְרוֹנוֹת רַבּוֹת שֶׁאֵין צָרִיךְ עִיּוּן גָּדוֹל לִרְאוֹת פְּחִיתוּתֵנוּ וְכָל חָכְמָתֵנוּ כְּאַיִן נֶחְשֶׁבֶת.

כו כִּי הַיּוֹתֵר חָכָם גָּדוֹל שֶׁבֵּינֵינוּ אֵינוֹ כִּי אִם מִן תַּלְמִידֵי הַתַּלְמִידִים אֲשֶׁר בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים. וְזֶה מָה שֶּׁרָאוּי שֶׁנָּבִין וְנֵדַע בֶּאֱמֶת, וְלֹא יָזוּחַ עָלֵינוּ לִבֵּנוּ חִנָּם, אֶלָּא נַכִּיר שֶׁדַּעְתֵּנוּ קַלָּה וְשִׂכְלֵנוּ חַלָּשׁ עַד מְאֹד, הַסִּכְלוּת רַב בָּנוּ וְהַטָּעוּת גּוֹבֶרֶת, וַאֲשֶׁר נֵדַע אוֹתוֹ אֵינוֹ אֶלָּא מְעַט מִן הַמְּעַט, אִם כֵּן וַדַּאי שֶׁאֵין רָאוּי לָנוּ הַהִנָּשֵׂא כְּלָל אֶלָּא הַבּשֶׁת וְהַשִּׁפְלוּת וְזֶה פָּשׁוּט.

כז וְהִנֵּה דִּבַּרְנוּ עַד הֵנָּה מֵעִנְיָנוֹת הַמַּחֲשָׁבָה, וּנְדַבֵּר עַתָּה מֵעִנְיָנוֹת הַמַּעֲשֶׂה, וְהִיא תִּתְחַלֵּק לְאַרְבָּעָה חֲלָקִים: בְּהִתְנַהֵג עַצְמוֹ בִּשְׁפִלוּת, בִּסְבֹל הָעֶלְבּוֹנוֹת, בִּשְׁנֹא הָרַבָּנוּת וּבְרֹחַ מִן הַכָּבוֹד, בַּחֲלֹק כָּבוֹד לַכֹּל.

כח הָאֶחָד הוּא בְּהִתְנַהֵג בִּשְׁפִלוּת וְזֶה רָאוּי שֶׁיִּהְיֶה בִּדְבּוּרוֹ, בְּהַלִּיכָתוֹ, בְּשִׂבְתּוֹ וּבְכָל תְּנוּעוֹתָיו.

כט בִּדְבּוּרוֹ, אָמְרוּ זַ״ל (יומא פ״ו א): לְעוֹלָם יִהְיֶה דִּבּוּרוֹ שֶׁל אָדָם בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת, וּמִקְרָא מָלֵא הוּא (קהלת ט:יז): דִּבְרֵי חֲכָמִים בְּנַחַת נִשְׁמָעִים, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרָיו דִּבְרֵי כָּבוֹד וְלֹא דִּבְרֵי בְּזָיוֹן, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי יא:יב): בָּז לְרֵעֵהוּ חֲסַר לֵב, וְאוֹמֵר (משלי יח:ג): בְּבוֹא רָשָׁע בָּא גַם בּוּז.

ל בַּהֲלִיכָתוֹ, אָמְרוּ זַ״ל (סנהדרין סח ב): שְׁלַחוּ מִתָּם אֵיזֶהוּ בֶן עוֹלָם הַבָּא עַנְוָתָן וּשְׁפַל בֶּרֶךְ שֶׁיֵּרֵד עֵייֵל שֶׁיֵּרֵד נָפֵק.

לא וְלֹא יֵלֵךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה, וְלֹא בִּכְבֵדוּת גָּדוֹל עָקֵב בְּצַד גּוּדָל, אֶלָּא כְּדֶרֶךְ כָּל הוֹלֵךְ לַעֲסָקָיו, וְכֵן אָמְרוּ זַ״ל (קידושין לא א): כָּל הַהוֹלֵךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה כְּאִלּוּ דּוֹחֵק רַגְלֵי הַשְּׁכִינָה, וּכְתִיב (ישעיה י:לג): וְרָמֵי הַקּוֹמָה גְּדוּעִים.

לב בְּשִׂבְתּוֹ, שֶׁיְּהֵא מְקוֹמוֹ בֵּין הַשָּׁפָלִים, וְלֹא בֵּין הָרָמִים, וְהוּא גַּם כֵּן מִקְרָא מָלֵא (משלי כה:ו): אַל תִּתְהַדַּר לִפְנֵי מֶלֶךְ וּבִמְקוֹם גְּדֹלִים אַל תַּעֲמֹד וְגוֹ׳, וְכֵן אָמְרוּ זַ״ל (בויקרא רבה פ״א): הַרְחֵק מִמְּקוֹמְךָ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת וְשֵׁב עַד שֶׁיֹּאמְרוּ לְךָ עֲלֵה, וְאַל תַּעֲלֶה שֶׁיֹּאמְרוּ לְךָ רֵד.

לג וְעַל כָּל הַמַּקְטִין עַצְמוֹ אָמְרוּ זַ״ל (ב״מ פ״ה ב): כָּל מִי שֶׁמַּקְטִין עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה נַעֲשֶׂה גָּדוֹל לָעוֹלָם הַבָּא.

לד וּכְנֶגֶד זֶה אָמְרוּ (יל״ש יחזקאל שסא): הָסֵר הַמִּצְנָפֶת וְהָרֵם הָעֲטָרָה (יחזקאל כא:לא) כָּל מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל בָּעוֹלָם הַזֶּה קָטָן בָּעוֹלָם הַבָּא, וּמִנַּיִן לְהֶפֶךְ מִי שֶׁהוּא קָטָן בָּעוֹלָם הַזֶּה זְמַן גְּדֻלָּתוֹ לָעוֹלָם הַבָּא.

לה וְאָמְרוּ (סוטה ה א): לְעוֹלָם יִלְמַד אָדָם מִדַּעַת קוֹנוֹ, שֶׁהֲרֵי הִנִּיחַ הקב״ה כָּל הָרִים וּגְבָעוֹת וְהִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ עַל הַר סִינַי, וְזֶה מִפְּנֵי שִׁפְלוּתוֹ.

לו וְכֵן אָמְרוּ (ר״ה י״ז א): לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ (מיכה ז:יח) לְמִי שֶׁמֵּשִׂים עַצְמוֹ כִּשְׁיָרִים.

לז הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי הוּא סְבִילַת הָעֶלְבּוֹנוֹת, וְהִנֵּה בְּפֵרוּשׁ אָמְרוּ זַ״ל (ר״ה י״ז א): לְמִי נוֹשְׂא עָוֹן לְמִי שֶׁעוֹבֵר עַל פֶּשַׁע.

לח וְאָמְרוּ עוֹד (שבת פ״ח ב): הַנֶּעֱלָבִים וְאֵינָם עוֹלְבִים שׁוֹמְעִים חֶרְפָּתָם וְאֵינָם מְשִׁיבִים עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ (שופטים ה:לא).

לט וְסִפְּרוּ מִגֹּדֶל עַנְוָתוֹ שֶׁל בָּבָא בֶּן בּוּטָא זַ״ל (נדרים ס״ו ב):

מ הַהוּא בַּר בָּבֶל דְּסָלֵק לְאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל, נְסַב אִתְּתָא, אֲמַר לַהּ בַּשֵּׁילִי לִי וְכוּ׳ עַד זִיל תַּבְּרֵי יָתְהוֹן עַל רֵישָׁא דְבָבָא. הֲוָה יָתֵב בָּבָא בֶּן בּוּטָא וְדָאַן דִּינָא, אֲזַלַת וְתַבְּרַת יָתְהוֹן עַל רֵישֵׁהּ, אֲמַר לַהּ מָה הָדֵין דַּעֲבַדְתְּ? אֲמָרָה לֵהּ כָּךְ צִוַּנִי בַּעְלִי, אָמַר עָשִׁית רְצוֹן בַּעֲלִיךְ, הַמָּקוֹם יוֹצִיא מִמֵּךְ שְׁנֵי בָּנִים כְּבָבָא בֶּן בּוּטָא.

מא וְהִלֵּל כְּמוֹ כֵן סִפְּרוּ מֵרֹב עַנְוְתָנוּתוֹ (שבת ל ב) זֶה לְשׁוֹנָם: תָּנוּ רַבָּנָן לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עַנְוְתָן כְּהִלֵּל וְכוּ׳.

מב וְרַבִּי אַבָּהוּ אֲחֵרִי רֹב עַנְוְתוֹ מָצָא שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לִהְיוֹת רָאוּי לִקָּרֵא עָנָיו, זֶה לְשׁוֹנָם (סוטה מ׳ א): אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ מֵרֵישׁ הֲוָה אָמֵינָא עִנְוְתָנָא אֲנָא, כֵּיוָן דְּחָזֵינָא לְרַבִּי אַבָּא דְּעַבּוֹ דְּאָמַר אֵיהוּ חַד טַעְמָא וְאָמַר אָמוֹרָה חַד טַעְמָא וְלָא קָפֵד, אָמֵינָא לָאו עִנְוְתָנָא אֲנָא.

מג שִׂנְאַת הָרַבָּנוּת וּבְרִיחַת הַכָּבוֹד, מִשְׁנָה עֲרוּכָה הִיא (אבות א:י): אֱהֹב אֶת הַמְּלָאכָה וּשְׂנָא אֶת הָרַבָּנוּת, וְאָמְרוּ עוֹד: הַגֵּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה שׁוֹטֶה רָשָׁע וְגַס רוּחַ, וְאָמְרוּ (כעין זה עירובין י״ג ב): כָּל הָרוֹדֵף אַחַר הַכָּבוֹד, הַכָּבוֹד בּוֹרֵחַ מִמֶּנּוּ, וְאָמְרוּ עוֹד (פסיקתא רבתי): אַל תֵּצֵא לָרֹב מַהֵר, (משלי כח:ח) לְעוֹלָם

אַל תְּהִי רָץ אַחַר הַשְּׁרָרָה לָמָּה פֶּן מַה תַּעֲשֶׂה בְּאַחֲרִיתָהּ, לְמָחָר בָּאִים וְשׁוֹאֲלִים לְךָ שְׁאֵלוֹת מָה אַתָּה מְשִׁיבָם.

מד עוֹד שָׁם רַבִּי מְנַחֶמָא בְּשֵׁם רַבִּי תַּנְחוּם כָּל הַמְקַבֵּל עָלָיו שְׁרָרָה כְּדֵי לְהָנוֹת מִמֶּנָּה אֵינוֹ אֶלָּא כַּנּוֹאֵף הַזֶּה שֶׁהוּא נֶהֱנֶה מִגּוּפָהּ שֶׁל אִשָּׁה.

מה עוֹד שָׁם אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אֲנִי נִקְרֵאתִי קָדוֹשׁ (רצה לומר הקב״ה), הָא אִם אֵין בְּךָ כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ שֶׁיֵּשׁ בִּי, לֹא תְקַבֵּל עָלֶיךָ שְׁרָרָה.

מו וְתַלְמִידֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ יוֹכִיחוּ, שֶׁהָיוּ מֵצְרָכִים מִפְּנֵי עֲנִיוּתָם וְלֹא רָצוּ לְקַבֵּל עֲלֵיהֶם שְׁרָרָה, הוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זַ״ל (הוריות י א): כְּמְדֻמִּין שֶׁשְּׁרָרוּת אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם וְכוּ׳.

מז וְאָמְרוּ עוֹד (פסחים פז ב): אוֹי לָהּ לָרַבָּנוּת שֶׁמְּקַבֶּרֶת אֶת בְּעָלֶיהָ, וּמְנָלַן מִיּוֹסֵף שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁהִנְהִיג עַצְמוֹ בְּרַבָּנוּת מֵת קֹדֶם אֶחָיו (ברכות נה א).

מח כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר אֵין הָרַבָּנוּת אֶלָּא מַשָּׂא גָּדוֹל אֲשֶׁר עַל שְׁכֶם הַנּוֹשֵׂא אוֹתוֹ, כִּי עַד שֶׁהָאָדָם יָחִיד וְיוֹשֵׁב בְּתוֹךְ עַמּוֹ מֻבְלָע בֵּין הָאֲנָשִׁים אֵינוֹ נִתְפָּס אֶלָּא עַל עַצְמוֹ, כֵּיוָן שֶׁנִּתְעַלָּה לְרַבָּנוּת וּשְׁרָרָה כְּבָר הוּא נִתְפָּס עַל כָּל מִי שֶׁתַּחַת יָדוֹ וּמְמְשַׁלְתּוֹ, כִּי עָלָיו לְהַשְׁקִיף עַל כֻּלָּם וְלִרְעוֹת אוֹתָם דֵּעָה וְהַשְׂכֵּל וּלְהַיְשִׁיר מַעֲשֵׂיהֶם. וְאִם לָאו, וַאֲשָׁמָם בְּרֹאשֵׁיכֶם (דברים א:יג) כְּתִיב.

מט וְהַכָּבוֹד אֵינוֹ אֶלָּא הֶבֶל הֲבָלִים הַמַּעֲבִיר אֶת הָאָדָם עַל דַּעְתּוֹ וְעַל דַּעַת קוֹנוֹ וּמְשַׁכְּחוֹ כָּל חוֹבָתוֹ, וּמִי שֶׁמַּכִּירוֹ רַבַּאי שֶׁיִּמְאַס בּוֹ וְיִשְׁנָאוֹ, וְהַתְּהִלּוֹת אֲשֶׁר יְהַלְלוּהוּ בְּנֵי הָאָדָם יִהְיוּ עָלָיו לְטֹרַח, כִּי בִּרְאוֹתוֹ אוֹתָם מַגְדִּילִים הִלּוּלֵיהֶם עַל אֲשֶׁר אֵינוֹ בּוֹ בֶּאֱמֶת אֵינוֹ אֶלָּא מִתְבּוֹשֵׁשׁ וּמִתְאַנֵּחַ עַל שֶׁלֹּא דַּי לוֹ רָעָתוֹ שֶׁחֻסְּרוֹת מִמֶּנּוּ הַמַּעֲלוֹת הָהֵם, אֶלָּא שֶׁיַּעֲמִיסוּ עָלָיו תְּהִלּוֹת שֶׁקֶר, לְמַעַן יִכְלֵם יוֹתֵר.

נ הַחֵלֶק הָרְבִיעִי הוּא חִלּוּק הַכָּבוֹד לְכָל אָדָם, וְכֵן שָׁנִינוּ (אבות ד:א): אֵיזֶהוּ מְכֻבָּד הַמְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת, וְאָמְרוּ עוֹד (פסחים קיג ב): מִנַּיִן הַיּוֹדֵעַ בַּחֲבֵרוֹ שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ אֲפִלּוּ דָּבָר אֶחָד שֶׁחָיָב לִנְהֹג בּוֹ כָּבוֹד וְכוּ׳.

נא וְעוֹד שָׁנִינוּ (אבות ד:טו): חֲוֵי מַקְדִּים בִּשְׁלוֹם כָּל אָדָם, וְאָמְרוּ עָלָיו עַל רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁלֹּא הִקְדִּים לוֹ אָדָם שָׁלוֹם מֵעוֹלָם וַאֲפִלּוּ גּוֹי בַּשּׁוּק (ברכות יז א).

נב וּבֵין בְּדִבּוּר וּבֵין בְּמַעֲשִׂים חַיָּב לִנְהֹג כָּבוֹד בַּחֲבֵרָיו, וּכְבָר סִפְּרוּ זַ״ל (יבמות ס״ב ב): מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף תַּלְמִידֵי רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁמֵּתוּ עַל שֶׁלֹּא הָיוּ נוֹהֲגִין כָּבוֹד זֶה לָזֶה.

נג וּכְמוֹ שֶׁהַבְּזָיוֹן הוּא דָּבָר מִתְיַחֵס אֶל הָרְשָׁעִים, כִּדְבַר הַכָּתוּב שְׁזָכָרָנוּ, בְּבוֹא רָשָׁע בָּא גַּם בּוּז (משלי יח:ג), כֵּן הַכָּבוֹד מִתְיַחֵס אֶל הַצַּדִּיקִים, כִּי הַכָּבוֹד שׁוֹכֵן עִמָּהֶם וְאֵינוֹ מִתְפָּרֵשׁ מֵהֶם, וְאוֹמֵר (ישעיה כד:כג): וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד.

נד וַהֲרֵי נִתְבָּאֲרוּ חֶלְקֵי הָעֲנָוָה הָרָאשִׁיִּים וּפְרָטֵיהֶם בְּכָל פְּרָטֵי הַמִּינִים הַמִּתְרַחֲבִים וְהוֹלְכִים לְפִי הַנּוֹשְׂאִים, וּלְפִי הָעִתִּים וְהַמְּקוֹמוֹת, יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֶף לֶקַח (משלי א:ה).

נה וְהִנֵּה זֶה וַדַּאי שֶׁהָעֲנָוָה מְסִירָה מִדֶּרֶךְ הָאָדָם מִכְשׁוֹלוֹת רַבִּים וּמְקֻרֶבֶת אוֹתוֹ אֶל טוֹבוֹת רַבּוֹת, כִּי הֶעָנָיו יָחוּשׁ מְעַט עַל דִּבְרֵי הָעוֹלָם וְלֹא יִקְנֵא בַּהֲבָלָיו, וְעוֹד שֶׁחֶבְרַת הֶעָנָיו נָאָה עַד מְאֹד וְרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ בְּהֶכְרֵחַ, לֹא יָבוֹא לִידֵי כַּעַס וְלֹא לִידֵי מְרִיבָה אֶלָּא הַכֹּל בְּהַשְׁקֵט, הַכֹּל בְּמְנוּחָה. אַשְׁרֵי מִי שֶׁזּוֹכֶה לְמִדָּה זוֹ, וּכְבָר אָמְרוּ (ירושלמי שבת א:ג): מָה שֶׁעָשְׂתָה חָכְמָה עָטָרָה לְרֹאשָׁהּ עָשְׂתָה עֲנָוָה עָקֵב לְסַלְיָתָהּ, כִּי כָּל הַחָכְמָה כֻּלָּהּ לֹא יַעְרִכֶנָּה, וְזֶה בָּרוּר.

פרק כג

א בְּדַרְכֵי קִנְיַת הָעֲנָוָה

שְׁנַיִם הֵם הַמַּרְגִּילִים אֶת הָאָדָם אֶל הָעֲנָוָה, הָרְגִילוּת וְהַהִתְבּוֹנֵן.

ב הָרְגִילוּת הוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם מַרְגִּיל עַצְמוֹ מְעַט מְעַט בְּהִתְנַהֵג בִּשְׁפָלוּת עַל הַדֶּרֶךְ שְׁזָכַרְנוּ, בִּישִׁיבַת הַמְּקוֹמוֹת הַפְּחוּתִים וְלָלֶכֶת בְּסוֹף הַחֶבְרָה, לִלְבֹּשׁ בֶּגֶד צָנוּעִים, דְּהַיְנוּ מְכֻבָּדִים אַךְ לֹא מְפֹאָרִים, כִּי בְּהִתְרַגְּלוֹ בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה תִּפָּנֵס וְתָבוֹא הָעֲנָוָה בְּלִבּוֹ מְעַט מְעַט עַד שֶׁתִּקָּבַע בּוֹ כָּרָאוּי.

ג כִּי הִנֵּה בִּהְיוֹת טֶבַע לֵב הָאָדָם לָזוּחַ וּלְהִתְנַשֵּׂא קָשֶׁה עָלָיו לַעֲקֹר מֵעִקָּרוֹ הַנְּטִיָּה הַטִּבְעִית הַזֹּאת, אֶלָּא אִם כֵּן בַּפְּעֻלּוֹת הַחִיצוֹנוֹת הַמְּסוּרוֹת בְּיָדוֹ יַמְשִׁיךְ מְעַט מְעַט הַדָּבָר בִּפְנִימִיּוּתוֹ הַבִּלְתִּי מָסוּר לוֹ כָּל כָּךְ, וּכְעִנְיָן שֶׁבְּאַרְנוּ בַּזְּרִיזוּת, שֶׁכָּל זֶה נִכְלָל בְּמַאֲמָרָם זַ״ל (ברכות י״ז א): לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם עָרוּם בְּיִרְאָה,

דְּהַיְנוּ שֶׁיְּבַקֵּשׁ תַּחְבּוּלוֹת נֶגֶד הַטֶּבַע וּנְטִיָּתוֹ עַד שֶׁיְּנַצְּחֵם.

ד אַף הַהִתְבּוֹנֵן הוּא עַל עִנְיָנִים שׁוֹנִים, הָאֶחָד הוּא הַמֻּזְכָּר בְּדִבְרֵי עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל (פרקי אבות ג:א): דַּע מֵאַיִן בָּאתָ מִטִּפָּה סְרוּחָה וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הקב״ה.

ה כִּי בֶּאֱמֶת כָּל אֵלֶּה הֵם נֶגְדִּיִּים לַגַּאֲוָה וְעוֹזְרִים אֶל הָעֲנָוָה, כִּי בִּהְיוֹת הָאָדָם מִסְתַּכֵּל בִּפְחִיתוּת חֻמְרוֹ וּגְרִיעוּת הַתְחָלָתוֹ אֵין לוֹ טַעַם לְנַשֵּׂא כְּלָל אֶלָּא לְבוֹשׁ וְלִכְלֵם.

ו הָא לָמָה זֶה דּוֹמֶה לְרוֹעֶה חֲזִירִים שֶׁהִגִּיעַ לְמָלֵךְ, כָּל עֵת אֲשֶׁר יִזְכֹּר יָמָיו הָרִאשׁוֹנִים אִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיִּתְגָּאֶה. וּכְשֶׁיַּחֲשֹׁב כְּמוֹ כֵן שֶׁבְּסוֹף כָּל גְּדֻלּוֹתָיו יָשׁוּב לֶעָפָר, מַאֲכָל לַתּוֹלָעַת, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁיִּכָּנַע גְּאוֹנוֹ וְיִשְׁפַּח שְׁאוֹן גַּאֲוָתוֹ, כִּי מַה טּוּבוֹ וּמַה גְּדֻלָּתוֹ וַאֲחֵרִיתוֹ בֹּשֶׁת וּכְלִמָּה.

ז וּכְשֶׁיַּחֲשֹׁב עוֹד וִידַמֶּה בְּלִבּוֹ רֶגַע הִכָּנְסוֹ לִפְנֵי הַבַּיִת דִּין הַגָּדוֹל שֶׁל צְבָא מַעְלָה, בְּעֵת שֶׁיִּרְאֶה עַצְמוֹ לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הקב״ה הַקָּדוֹשׁ וְהַטָּהוֹר בְּתַכְלִית הַקְּדֻשָּׁה וְהַטָּהֳרָה בְּסוֹד קְדוֹשִׁים מְשָׁרְתֵי גְּבוּרָה גִּבּוֹרֵי כֹּחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כָּל מוּם, וְהוּא עוֹמֵד לִפְנֵיהֶם גָּרוּעַ פָּחוּת וְנִבְזֶה מִצַּד עַצְמוֹ, טָמֵא וּמְגֹאָל מִצַּד מַעֲשָׂיו הָרָעִים רֹאשׁ? הֲיִהְיֶה לוֹ פִּתְחוֹן פֶּה? וְכִי יִשְׁאָלוּהוּ אַיֵּה אֵפוֹא פִּיךְ, אַיֵּה גְּאוֹנְךָ וּכְבוֹדְךָ אֲשֶׁר נָשָׂאתָ בְּעוֹלָמְךָ?

ח מַה יַּעֲנֶה אוֹ מַה יָּשִׁיב עַל תּוֹכַחְתּוֹ, הִנֵּה דַּאי שֶׁלּוּ רֶגַע אֶחָד יְצִיר הָאָדָם בְּשִׁכְלוֹ הָאֱמֶת הַזֶּה צִיּוּר אֲמִתִּי וְחָזָק, פָּרוֹחַ תִּפְרַח מִמֶּנּוּ כָּל הַגַּאֲוָה וְלֹא תָּשׁוּב אֵלָיו עוֹד.

ט הַשֵּׁנִי הוּא עִנְיַן חִלּוּף תּוֹלְדוֹת הַזְּמַן וְרֹב תְּמוּרוֹתֵיהֶם, כִּי הֶעָשִׁיר קַל לִהְיוֹת עָנִי, וְהַמּוֹשֵׁל לְעֶבֶד, וְהַמְּכֻבָּד לְנִקְלֶה, וְאִם הוּא יָכוֹל כָּל כָּךְ עַל נִקְלֶה לָשׁוּב אֶל הַמַּצָּב הַנִּבְזֶה בְּעֵינָיו הַיּוֹם, אֵיךְ יִגְבַּהּ לִבּוֹ עַל מַצָּבוֹ אֲשֶׁר אֵינוֹ בָּטוּחַ עָלָיו, כַּמָּה מֵינֵי חֳלָאִים יְכוֹלִים חָס וְשָׁלוֹם לָבוֹא עַל הָאָדָם שֶׁיִּצְטָרֵךְ בְּמוֹ פִיו לְהִתְחַנֵּן לְמִי שֶׁיַּעֲזֹר אוֹתוֹ וְיַסִּיעֵהוּ וְיָקֵל לוֹ בְּמִקָּצָת. כַּמָּה צָרוֹת חָס וְשָׁלוֹם יְכוֹלִים לָבוֹא עָלָיו שֶׁיִּצְטָרֵךְ לָלֶכֶת לְשַׁחֵר פְּנֵי רַבִּים אֲשֶׁר מָאַס לְפָנִים לָתֵת לָהֶם שָׁלוֹם לְמַעַן יִהְיוּ לוֹ לְמוֹשִׁיעִים.

י וּדְבָרִים אֱלֶּה אֲנַחְנוּ רוֹאִים בְּעֵינֵינוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, כְּדַאי הֵם לְהָסִיר מִלֵּב הָאָדָם גַּאֲוָתוֹ וּלְהַלְבִּישׁוֹ עֲנָוָה וְשִׁפְלוּת.

יא וּכְשֶׁיִּתְבּוֹנֵן עוֹד הָאָדָם עַל חוֹבָתוֹ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ, וְכַמָּה הִיא נֶעֱזֶבֶת מִמֶּנּוּ וְכַמָּה הוּא מִתְרַשֵּׁל בָּהּ וַדַּאי שֶׁיֵּבוֹשׁ וְלֹא יִתְגָּאֶה, יִכָּלֵם וְלֹא יָרוּם לִבָּבוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיה לא:יז-יח): שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד וְגוֹ׳, כִּי אַחֲרֵי שׁוּבִי נִחַמְתִּי וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל יָרֵךְ, בֹּשְׁתִּי וְגַם נִכְלַמְתִּי וְגוֹ׳

יב וְעַל הַכֹּל יִתְבּוֹנֵן תָּמִיד לְהַכִּיר חֶלְשַׁת הַשֵּׂכֶל הָאֱנוֹשִׁי, וְרֹב טָעוּיוֹתָיו וּכְזָבָיו, שֶׁיּוֹתֵר קָרוֹב לוֹ תָּמִיד הַטָּעוּת מֵהַיְדִיעָה הָאֲמִתִּית. עַל כֵּן יֵרָא תָּמִיד מֵהַסַּכָּנָה הַזֹּאת, וִיבַקֵּשׁ לִלְמֹד תָּמִיד מִכָּל אָדָם וְלִשְׁמֹעַ תָּמִיד לְעֵצָה פֶּן יִכָּשֵׁל, וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זַ״ל (אבות ד:א): אֵיזֶהוּ חָכָם הַלּוֹמֵד מִכָּל אָדָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי יב:טו): שׁוֹמֵעַ לְעֵצָה חָכָם.

יג אַף מַפְסִידֵי הַמִּדָּה הַזֹּאת הוּא הָרִבּוּי וְהַשְׁבִּיעָה בְּטוּבוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה, וּכְעִנְיָן הַכָּתוּב שֶׁבְּפִרּוּשׁ אוֹמֵר (דברים ח:יב): פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבָעְתָּ וְגוֹ׳ וְרָם לְבָבֶךָ וְגוֹ׳.

יד עַל כֵּן מָצְאוּ לָהֶם הַחֲסִידִים טוֹב לִהְיוֹת הָאָדָם מְעֻנֶּה נַפְשׁוֹ לִפְעָמִים, לְמַעַן הַשְׁפִּיל יֵצֶר הַגַּאֲוָה אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ מִתְגַּבֵּר אֶלָּא מִתּוֹךְ הָרִבּוּי, וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ זַ״ל (ברכות ל״ב): אֵין אֲרִי נוֹהֵם מִתּוֹךְ קֻפָּה שֶׁל תֶּבֶן אֶלָּא מִתּוֹךְ קֻפָּה שֶׁל בָּשָׂר.

טו וְהִנֵּה בְּרֹאשׁ כָּל הַמַּפְסִידִים הוּא הַסְּכָלוּת וּמְעוּט הַיְדִיעָה הָאֲמִתִּית, כִּי תִרְאֶה שֶׁאֵין הַגַּאֲוָה מְצוּיָה יוֹתֵר אֶלָּא בְּמִי שֶׁסָּכָל יוֹתֵר.

טז וְרַבּוֹתֵינוּ זַ״ל אָמְרוּ (סנהדרין כ״ד א): סִימָן לְגַסּוּת הָרוּחַ עֲנִיּוּת הַתּוֹרָה. וְכֵן אָמְרוּ (זהר בלק): סִימָן דְּלָא יָדַע כְּלוּם שַׁבּוּחֵי. וְאָמְרוּ עוֹד (ב״מ פה ב): אִסְתָּרָא בְּלָגִינָא קִישׁ קִישׁ קָרֵיָא. עוֹד אָמְרוּ (ב״ר טז:ג): שָׁאֲלוּ לְאֵילָנֵי סָרָק מִפְּנֵי מָה קוֹלְכֶם נִשְׁמָע? אָמְרוּ הַלְוַאי יִהְיֶה קוֹלֵנוּ נִשְׁמָע וְנִזָּכֵר.

יז וּכְבָר רָאִינוּ שֶׁמֹּשֶׁה שֶׁהוּא מַבְחָר שֶׁבְּכָל הָאָדָם הָיָה עָנָיו מִכָּל הָאָדָם.

יח עוֹד מִמַּפְסִידֵי הָעֲנָוָה הוּא הַהִתְחַבְּרוּת אוֹ הַהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּבְנֵי אָדָם חֲנֻפִּים אֲשֶׁר לִגְנֹב לִבּוֹ בְּחָנְפּוֹתָם לְמַעַן יֵיטַב לָהֶם יְשַׁבְּחוּהוּ וִירוֹמְמוּהוּ, בְּהַגְדִּיל מָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִן הַמַּעֲלוֹת עַד הַתַּכְלִית, וּבְהוֹסִיף עָלָיו מָה שֶׁאֵין בּוֹ כְּלָל, וְלִפְעָמִים שְׁמָה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הוּא הַהֵפֶךְ מִמָּה שֶׁמְּשַׁבְּחִין אוֹתוֹ.

יט וְהִנֵּה סוֹף סוֹף דַּעַת הָאָדָם קַלָּה, וְטִבְעוֹ חַלָּשׁ וּמִתְפַּתֶּה בְּנָקֵל, כָּל שֶׁכֵּן בְּדָבָר שֶׁאָלָיו הוּא נוֹטֶה בְּטִבְעוֹ, עַל כֵּן בְּשָׁמְעוֹ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יוֹצְאִים מִפִּי שֶׁהוּא מַאֲמִין לוֹ, יִכָּנְסוּ בּוֹ כְּאֶרֶס וְעֶכֶס, וְנִמְצָא נוֹפֵל בְּרֶשֶׁת הַגַּאֲוָה וְנִשְׁבָּר.

כ חֲרִי לָנוּ (מ״ב י״ב:ג): יוֹאָשׁ אֲשֶׁר הֵטִיב לַעֲשׂוֹת כָּל יְמֵי הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן רַבּוֹ, וְאַחֲרֵי מוֹת יְהוֹיָדָע בָּאוּ עֲבָדָיו וְהִתְחִילוּ לְהַחֲנִיף לוֹ וּלְהַגְדִּיל הִלּוּלָיו, עַד שֶׁדִּמּוּהוּ לֵאלוֹהַּ, אָז שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵיהֶם.

כא וְתִרְאֶה זֶה הַדָּבָר בְּבֵרוּר כִּי רֹב הַשָּׂרִים וְהַמְּלָכִים אוֹ כָּל בַּעֲלֵי הַיְכֹלֶת יִהְיוּ בְּאֵיזֶה שִׁיְּחִיוּ נִכְשָׁלִים הֵם וְנִשְׁחָתִים בַּעֲבוּר חֲנֻפַּת מְשָׁרְתֵיהֶם.

כב עַל כֵּן מִי שֶׁעֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ, יוֹתֵר יִזָּהֵר וְיִעֵין בְּמַעֲשֵׂי מִי שֶׁרוֹצֶה לִקְנוֹתוֹ לוֹ לְחָבֵר אוֹ לְיוֹעֵץ, אוֹ לְפָקִיד עַל בֵּיתוֹ, מִמָּה שֶׁיְּזָהֵר וְיִעֵין בְּמַאֲכָלוֹ וּבְמִשְׁתָּיו, כִּי הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה יוֹכֵל לְהַזִּיק לְגוּפוֹ בִּלְבַד, וְהַחֲבֵרִים אוֹ הַפְּקִידִים יוּכְלוּ לְהַשְׁחִית נַפְשׁוֹ וּמְאוֹדוֹ וְכָל כְּבוֹדוֹ, וְדָוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם אוֹמֵר (תהלים קא:ו-ז): לֹא יֵשֵׁב בְּקֶרֶב בֵּיתִי עֹשֵׂה רְמִיָּה הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ תָּמִים הוּא יְשָׁרְתֵנִי.

כג וְאֵין טוֹב לָאָדָם אֶלָּא שֶׁיְּבַקֵּשׁ לוֹ חֲבֵרִים תְּמִימִים שֶׁיְּאִירוּ עֵינָיו בְּמָה שֶׁהוּא עִוֵּר בּוֹ, וְיוֹכִיחוּהוּ בְּאַהֲבָתָם וְנִמְצְאוּ מַצִּילִים אוֹתוֹ מִכָּל רַע, כִּי מָה שֶּׁאֵין הָאָדָם יָכוֹל לְרְאוֹת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה חוֹבָה לְעַצְמוֹ, הֵם יִרְאוּ וְיָבִינוּ וְיַזְהִירוּהוּ וְנִשְׁמָר, וְעַל זֶה נֶאֱמַר (משלי כד:ו): וּתְשׁוּעָה בְּרוֹב יוֹעֵץ.

פרק כד

א בְּבֵאוּר יִרְאַת חֵטְא

הִנֵּה רְאוֹתֵנוּ הַמִּדָּה הַזֹּאת נִמְנֶית אַחַר כָּל הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת אֲשֶׁר זָכַרְנוּ עַד הֵנָּה, דַּי לָנוּ לְהַעִירֵנוּ עַל עִנְיָנָהּ שֶׁרָאוּי שֶׁיִּהְיֶה וַדַּאי עִנְיָן נִכְבָּד וְעִקָּרִי מְאֹד, וְקָשֶׁה לְהַשִּׂיג אוֹתוֹ, שֶׁכְּבָר לֹא יוּכַל לְהַגִּיעַ אֵלָיו, אֶלָּא מִי שֶׁכְּבָר הִשִּׂיג כָּל הַמִּדּוֹת שֶׁקָּדַם זִכְרָם.

ב אָמְנָם צָרִיךְ שֶׁנַּקְדִּים כִּי מִינֵי הַיִּרְאָה הֵם שְׁנַיִם שֶׁהֵם שְׁלֹשָׁה: הָרִאשׁוֹנָה קַלָּה מְאֹד לְהַשִּׂיגָהּ אֵין דָּבָר קַל כָּמוֹהוּ, וְהַשֵּׁנִיָּה קָשָׁה מִן הַכֹּל.

ג וּשְׁלֵמוּתָהּ כְּמוֹ כֵן שְׁלֵמוּת גָּדוֹל מְאֹד. יֵשׁ יִרְאַת הָעֹנֶשׁ, וְזֶהוּ הַמִּין הָאֶחָד, וְיֵשׁ יִרְאַת הָרוֹמְמוּת, וְזֶהוּ הַמִּין הַשֵּׁנִי, שְׁיִרְאַת הַחֵטְא חֵלֶק שֵׁנִי מִמֶּנּוּ, וּנְבָאֵר עַתָּה עִנְיָנָם וְהֶבְדְּלֵיהֶם.

ד יִרְאַת הָעֹנֶשׁ, כְּפִשׁוּטָהּ שֶׁאָדָם יָרֵא מֵעֲבֹר אֶת פִּי ה׳ אֱלֹהָיו מִפְּנֵי הָעֳנָשִׁים אֲשֶׁר לָעֲבֵרוֹת, אִם לַגּוּף, וְאִם לַנֶּפֶשׁ. וְהִנֵּה זֹאת קַלָּה וַדַּאי כִּי כָּל אָדָם אוֹהֵב אֶת עַצְמוֹ, וְיָרֵא לְנַפְשׁוֹ, וְאֵין דָּבָר שֶׁיַּרְחִיק אוֹתוֹ מֵעֲשׂוֹת דָּבָר אֶחָד יוֹתֵר מִן הַיִּרְאָה שֶׁלֹּא תְּבוֹאֵהוּ בּוֹ אֵיזֶה רָעָה.

ה וְאֵין יִרְאָה זוֹ רְאוּיָה אֶלָּא לְעַמֵּי הָאָרֶץ, וְלַנָּשִׁים אֲשֶׁר דַּעְתָּן קַלָּה, אַף אֵינָהּ יִרְאַת הַחֲכָמִים וַאֲנָשֵׁי הַדַּעַת.

ו הַמִּין הַשֵּׁנִי הוּא יִרְאַת הָרוֹמְמוּת, וְהוּא שֶׁהָאָדָם יִרְחַק מִן הַחֲטָאִים, וְלֹא יַעֲשֶׂה מִפְּנֵי כְּבוֹדוֹ הַגָּדוֹל יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, כִּי אֵיךְ יֵחָל, אוֹ אֵיךְ יֵעָרֵב לִבּוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם שֶׁפֶל וְנִמְאָס לַעֲשׂוֹת דָּבָר נֶגֶד רְצוֹנוֹ שֶׁל הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ וְיִתְעַלֶּה שְׁמוֹ?

ז וְהִנֵּה זֹאת הַיִּרְאָה אֵינָהּ כָּל כָּךְ קַלָּה לְהַשִּׂיג אוֹתָהּ, כִּי לֹא תִּוָּלֵד אֶלָּא מִתּוֹךְ יְדִיעָה וְהַשְׂכָּלָה לְהִתְבּוֹנֵן עַל רוֹמְמוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְעַל פְּחִיתוּתוֹ שֶׁל הָאָדָם, כָּל אֵלֶּה דְּבָרִים מְתוּלָדוֹת הַשֵּׂכֶל הַמֻּבִין וּמַשְׂכִּיל. וְהִיא הַיִּרְאָה אֲשֶׁר שַׁמְנוּהָ לְחֵלֶק שֵׁנִי מֵאֶחָד מֵחֶלְקֵי הַחֲסִידוּת אֲשֶׁר זָכַרְנוּ.

ח בָּהּ יֵבוֹשׁ הָאָדָם וְיֵחָרֵד בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי קוֹנוֹ לְהִתְפַּלֵּל אוֹ לַעֲבֹד כָּל עֲבוֹדָה, הִיא הַיִּרְאָה הַמְשֻׁבַּחַת שֶׁנִּשְׁתַּבְּחוּ בָּהּ חֲסִידֵי עוֹלָם, וְהוּא מָה שֶׁמֹּשֶׁה מְדַבֵּר וְאוֹמֵר (דברים כח:נח): לְיִרְאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ.

ט זֹאת הַיִּרְאָה שֶׁאֲנַחְנוּ בְּבֵאוּרָהּ עַתָּה דְּהַיְנוּ יִרְאַת הַחֵטְא הִיא כְּמוֹ חֵלֶק מִיִּרְאַת הָרוֹמְמוּת שֶׁזָּכַרְנוּ, וּכְמוֹ מִין בְּפְנֵי עַצְמוֹ, וְהַיְנוּ כִּי הִנֵּה עִנְיָנָהּ הוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם יָרֵא וְדוֹאֵג תָּמִיד עַל מַעֲשָׂיו, פֶּן נִתְעָרֵב בָּם אֵיזֶה שֶׁמֶץ חֵטְא, אוֹ פֶּן יִהְיֶה שָׁם אֵיזֶה דָּבָר קָטֹן אוֹ גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ לְפִי גֹּדֶל כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ וְרוֹמְמוּת שְׁמוֹ.

י וְהִנֵּךְ רוֹאֶה הַיַּחַס הַגָּדוֹל שֶׁבֵּין יִרְאָה זוֹ וְיִרְאַת הָרוֹמְמוּת שֶׁזָּכַרְנוּ, כִּי הַתַּכְלִית בִּשְׁנֵיהֶם שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת דָּבָר נֶגֶד רוּם כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ.

יא אָמְנָם הַהֶבְדֵּל שֶׁבֵּינֵיהֶם שֶׁבַּעֲבוּרוֹ תֵּחָשֵׁב כְּמִין אַחֵר, וּבְשֵׁם אַחֵר תִּקָּרֵא, הוּא, כִּי יִרְאַת הָרוֹמְמוּת הוּא בִּשְׁעַת הַמַּעֲשֶׂה אוֹ בִּשְׁעַת הַעֲבוֹדָה, אוֹ בְּפֶרֶק הָעֲבֵרָה, דְּהַיְנוּ אוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל אוֹ עוֹבֵד, שֶׁאָז יָבוֹשׁ וְיִכָּלֵם יִרְעַשׁ וְיִרְעַד מִפְּנֵי רוּם כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ, אוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמִּזְדַּמֶּנֶת עֲבֵרָה לְפָנָיו וְהוּא מַכִּיר בָּהּ שֶׁהִיא עֲבֵרָה, שֶׁיַּעֲזֹב מִלַּעֲשׂוֹתָהּ לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה דָּבָר לְמֹרוֹת עֵינֵי כְּבוֹדוֹ חָס וְשָׁלוֹם.

יב אַף יִרְאַת הַחֵטְא הִיא בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה, שֶׁהִנֵּה בְּכָל רֶגַע הוּא יָרֵא פֶּן יִכָּשֵׁל וְיַעֲשֶׂה דָּבָר אוֹ חֲצִי דָּבָר שֶׁיִּהְיֶה נֶגֶד כְּבוֹד שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ.

יג וְעַל כֵּן נִקְרֵאת יִרְאַת חֵטְא, כִּי עִקָּרָהּ יִרְאָה מִן הַחֵטְא שֶׁלֹּא יִכָּנֵס וְיִתְעָרֵב בְּמַעֲשָׂיו מֻחֲמַת פְּשִׁיעָה וְהִתְרַשְּׁלוּת אוֹ מֻחֲמַת הֶעְלֵם יִהְיֶה בְּאֵיזֶה דֶּרֶךְ שֶׁיִּהְיֶה. וְהִנֵּה עַל זֶה נֶאֱמַר (משלי כח:יד): אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד, וּפֵרְשׁוּ ז״ל (ברכות ס א): הַהוּא בְּדִבְרֵי תוֹרָה כְּתִיב. כִּי אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה הַמַּכְשׁוֹל

לְנֶגֶד עֵינָיו צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה לִבּוֹ חָרֵד בְּקִרְבּוֹ פֶּן טָמוּן הוּא לְרַגְלָיו וְהוּא לֹא נִשְׁמָר.

יד וְעַל יִרְאָה זֹאת אָמַר מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם (שמות כ:יז): וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶּחֱטָאוּ, כִּי זֶה עִקַּר הַיִּרְאָה שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם יָרֵא וּמִזְדַּעְזֵעַ תָּמִיד עַד שֶׁלֹּא תָּסוּר יִרְאָה זוֹ מִמֶּנּוּ כִּי עַל יְדֵי זֶה וַדַּאי לֹא יָבוֹא לִידֵי חֵטְא, וְאִם יָבוֹא כְּאֹנֶס יֵחָשֵׁב. וְישַׁעְיָהוּ אָמַר בִּנְבוּאָתוֹ (ישעיה סו:ב): וְאֶל זֶה אַבִּיט אֶל עָנִי וּנְכֵה רוּחַ וְחָרֵד עַל דְּבָרִי, וְדָוִד הַמֶּלֶךְ הִשְׁתַּבֵּחַ בָּזֶה, וְאָמַר (תהלים קיט:קסא): שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי.

טו וּכְבָר מָצָאנוּ שֶׁהַמַּלְאָכִים הַגְּדוֹלִים וְהָרָמִים, חֲרֵדִים וְרוֹעֲשִׁים תָּמִיד מִפְּנֵי גְּאוּת ה׳ עַד שֶׁאָמְרוּ ז״ל בְּמִשֶּׁל חָכְמָתָם (חגיגה י״ג ב): נְהַר דִּינוּר מֵהֵיכָן יוֹצֵא, מִזֵּעָתָן שֶׁל חַיּוֹת.

טז וְהוּא מִפְּנֵי הָאֵימָה אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם תָּמִיד מֵרוֹמְמוּתוֹ יִתְבָּרַךְ פֶּן יַעַדְּרוּ דָּבָר קָטָן מִן הַכָּבוֹד וְהַקְּדֻשָּׁה הָרָאוּי לָפָנָיו, וּבְכָל שָׁעָה שֶׁנִּגְלֵית הַשְּׁכִינָה עַל אֵיזֶה מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה כְּבָר רָקַד וְרָעַשׁ וְרָגַז, הוּא מָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (תהילים סח:ט): אֶרֶץ רָעָשָׁה אַף שָׁמַיִם נָטְפוּ מִפְּנֵי אֱלֹהִים, וְאוֹמֵר (ישעיה סג:יט): לוּ קָרַעְתָּ שָׁמַיִם יָרַדְתָּ מִפָּנֶיךָ הָרִים נָזֹלוּ.

יז כָּל שֶׁכֵּן בְּנֵי הָאָדָם שֶׁרָאוּי שֶׁיִּרְגְּזוּ וְיִרְעֲשׁוּ בְּיִרְאָתָם שֶׁלִּפְנֵי ה׳ הֵם עוֹמְדִים תָּמִיד, וְנָקֵל לָהֶם לַעֲשׂוֹת אֵיזֶה דָּבָר שֶׁאֵינוֹ לְפִי רוֹמְמוּת כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ.

יח וְהוּא מָה שֶׁאָמַר אֱלִיפַז לְאִיּוֹב (איוב טו:יד-טו): מָה אֱנוֹשׁ כִּי יִזְכֶּה וְכִי יִצְדַּק יְלוּד אִשָּׁה הֵן בִּקְדֹשָׁיו לֹא יַאֲמִין, וְשָׁמַיִם לֹא זַכּוּ בְעֵינָיו, וְאוֹמֵר: הֵן בַּעֲבָדָיו לֹא יַאֲמִין וּבְמַלְאָכָיו יָשִׂים תְּהִלָּה, אַף שֹׁכְנֵי בָתֵּי חֹמֶר וְגוֹ׳, כִּי הִנֵּה עַל כָּךְ צָרִיךְ וַדַּאי שֶׁיֶּחֱרַד תָּמִיד וְיִרְעַשׁ כָּל הָאָדָם, וּכְמַאֲמַר אֱלִיהוּא (שם ד:יח-יט): אַף לְזֹאת יֶחֱרַד לִבִּי וְיִתַּר מִמְּקוֹמוֹ שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ בְּרֹגֶז קֹלוֹ וְגוֹ׳.

יט זֹאת הִיא הַיִּרְאָה הָאֲמִתִּית שֶׁרָאוּי לָאִישׁ הֶחָסִיד שֶׁתִּהְיֶה עַל פָּנָיו תָּמִיד, וְלֹא תָּסוּר מִמֶּנּוּ.

כ אַף חֶלְקֵי הַיִּרְאָה הַזֹּאת שְׁנַיִם, הָאֶחָד הוּא בַּהֹוֶה אוֹ עָתִיד, וְהַשֵּׁנִי בֶּעָבָר.

כא בַּהֹוֶה הוּא, שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם יָרֵא וְדוֹאֵג עַל מָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה, אוֹ עַל מָה שֶׁהוֹלֵךְ לַעֲשׂוֹתוֹ פֶּן יִהְיֶה בּוֹ דָּבָר, אוֹ פֶּן יִכָּנֵס בּוֹ אֵיזֶה דָּבָר אֲשֶׁר לֹא לְפִי כְּבוֹדוֹ יִתְבָּרַךְ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְעֵיל.

כב בֶּעָבָר הוּא, שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם חוֹשֵׁב תָּמִיד עַל מָה שֶׁכְּבָר עָשָׂה, וְיִירָא וְיִדְאַג פֶּן יָצָא מִתַּחַת יָדָיו אֵיזֶה חֵטְא בְּלֹא שֶׁיָּדַע.

כג וְהוּא כְּעִנְיַן בָּבָא בֶּן בּוּטָא (כריתות כה א): שֶׁהָיָה מַקְרִיב אָשָׁם תְּלוּי בְּכָל יוֹם. וְאִיּוֹב אַחַר מִשְׁתֶּה בָּנָיו הָיָה מַשְׁכִּים וְהֶעֱלָה עֹלוֹת מִסְפַּר כֻּלָּם כִּי אָמַר אִיּוֹב אוּלַי חָטְאוּ בָנַי וְגוֹ׳ (איוב א:ה).

כד וְאָמְרוּ ז״ל עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּעִנְיַן שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁמָּשַׁח מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן שֶׁהֵרֵי נֶאֱמַר בּוֹ (שמות ל:לב): עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ, וּלְאַהֲרֹן נִצְטַוָּה שֶׁיִּמְשָׁחֵהוּ בּוֹ, וְהָיוּ מִתְיָרְאִים שֶׁמָּא מָעֲלוּ בּוֹ בְּאֵיזֶה צַד שֶׁנִּתְּגוּ שֶׁלֹּא כַּמִּצְוָה, זֶה לְשׁוֹנָם (הוריות י״ב א):

כה וְעַל דָּבָר זֶה דָּאַג מֹשֶׁה וְאָמַר שֶׁמָּא מָעַלְתִּי בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה כְּטַל חֶרְמוֹן וְגוֹ׳, (תהילים קלג:ב) וַעֲדַיִן הָיָה אַהֲרֹן דּוֹאֵג שֶׁמָּא מֹשֶׁה לֹא מָעַל וַאֲנִי מָעַלְתִּי, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה וְכוּ׳.

כו חֲרֵי לְךָ מִדָּתָם שֶׁל חֲסִידִים שֶׁאֲפִלּוּ בְּמִצְוָה שֶׁעָשׂוּ הָיוּ דּוֹאֲגִים וְאוֹמְרִים שֶׁמָּא נִתְעָרֵב בָּהֶם שֶׁמֶץ פְּסוּל חָס וְשָׁלוֹם.

כז וְאַבְרָהָם אַחֲרֵי שֶׁיָּצָא לַעֲזֹר לְבֶן אָחִיו לוֹט שֶׁשָּׁבוּ אוֹתוֹ הָיָה מִתְפַּחֵד וְאוֹמֵר שֶׁמָּא לֹא זַכּוּ מַעֲשָׂיו לְגַמְרֵי, הוּא מָה שֶׁפֵּרְשׁוּ ז״ל (בראשית רבה מד:ד): עַל פָּסוּק אַל תִּירָא אַבְרָם (בראשית טו:א), רַבִּי לֵוִי אָמַר: לְפִי שֶׁהָיָה אַבְרָהָם מִתְפַּחֵד וְאוֹמֵר בֵּין כָּל אוֹכְלוֹסִין שֶׁהָרַגְתִּי שֶׁמָּא הָיָה בֵּינֵיהֶם צַדִּיק אֶחָד אוֹ יֵרֵא שָׁמַיִם אֶחָד, לְפִיכָךְ נֶאֱמַר לוֹ אַל תִּירָא אַבְרָם, וְאָמְרוּ בְּתָנָא דְּבֵי אֵלְיָהוּ: אַל תִּירָא אַבְרָם, אֵין אוֹמְרִים אַל תִּירָא אֶלָּא לְמִי שֶׁהוּא יֵרֵא שָׁמַיִם לַאֲמִתּוֹ.

כח וְהִיא זֹאת הַיִּרְאָה הָאֲמִתִּית שֶׁאָמְרוּ עָלָיו (ברכות ל״ג ב): אֵין לוֹ לְהקב״ה בְּעוֹלָמוֹ אֶלָּא אוֹצָר שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם בִּלְבַד, שֶׁרַק לְמֹשֶׁה הָיָה קַל לְהַשִּׂיגָהּ מִפְּנֵי רֹב דְּבֵקוּתוֹ בּוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי הָאֲחֵרִים וַדַּאי שֶׁהַחֹמֶר מוֹנֵעַ גָּדוֹל הוּא לָהֶם, אָמְנָם כָּל חָסִיד וְחָסִיד רָאוּי לוֹ לְהִשְׁתַּדֵּל לְהַשִּׂיג מִמְּנָהּ כָּל מָה שֶׁיּוּכַל, וְנֶאֱמַר (תהלים לד:י): יִרְאוּ אֶת ה׳ קְדֹשָׁיו.

פרק כה

א בְּדֶרֶךְ קְנִיַּת הַיִּרְאָה

אַף דֶּרֶךְ קְנִיַּת הַיִּרְאָה הַזֹּאת הוּא הַהִתְבּוֹנֵן עַל שְׁנֵי עִנְיָנִים אֲמִתִּיִּים:

ב הָאֶחָד הוּא, הֱיוֹת שְׁכִינָתוֹ יִתְבָּרַךְ נִמְצֵאת בְּכָל מָקוֹם שֶׁבָּעוֹלָם וְשֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ מַשְׁגִּיחַ עַל כָּל דָּבָר קָטָן וְגָדוֹל אֵין נִסְתָּר מִנֶּגֶד עֵינָיו, לֹא מִפְּנֵי גֹּדֶל הַנּוֹשֵׂא, וְלֹא מִפְּנֵי פְּחִיתוּתוֹ, אֶלָּא הַדָּבָר הַגָּדוֹל וְהַדָּבָר הַקָּטָן הַנִּקְלֶה וְהַנִּכְבָּד הוּא רוֹאֶה וְהוּא מֵבִין בְּלִי הֶפְרֵשׁ.

ג הוּא מָה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (ישעיה ו:ג): מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, וְאוֹמֵר (ירמיה כג:כד): הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא. וְאוֹמֵר (תהלים קיג:ו): מִי כַּה׳ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. וְאוֹמֵר (תהילים קלח:ו): כִּי רָם ה׳ וְשָׁפָל יִרְאֶה וְגָבֹהַּ מִמֶּרְחָק יְיֵדָע.

ד וְכֵיוָן שֶׁיִּתְבָּרֵר לוֹ שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא, הוּא עוֹמֵד לִפְנֵי שְׁכִינָתוֹ יִתְבָּרַךְ, אָז מֵאֵלֶיהָ תָּבוֹא בּוֹ הַיִּרְאָה וְהַפַּחַד פֶּן יִכָּשֵׁל בְּמַעֲשָׂיו, שֶׁלֹּא יִהְיוּ כָּרָאוּי לִפְנֵי רוֹמְמוּת כְּבוֹדוֹ.

ה וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ (פרקי אבות ב:א): דַּע מָה לְמַעְלָה מִמְּךָ, עַיִן רוֹאָה וְאׇזֶן שׁוֹמַעַת, וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִים, כִּי כֵיוָן שֶׁהַשְׁגָּחַת הקב״ה עַל כָּל דָּבָר, וְהוּא רוֹאֶה הַכֹּל, וְשׁוֹמֵעַ הַכֹּל, וַדַּאי שֶׁכָּל הַמַּעֲשִׂים יִהְיוּ עוֹשִׂים רֹשֶׁם, וְכֻלָּם נִכְתָּבִים בַּסֵּפֶר אִם לְזְכוּת אוֹ לְחוֹבָה.

ו וְאָמְנָם הַדָּבָר הַזֶּה אֵינוֹ מִצְטַיֵּר הֵיטֵב בְּשִׂכְלָם הָאָדָם, אֶלָּא עַל יְדֵי הַתְמָדַת הַהִתְבּוֹנְנוּת וְהַהִסְתַּכְּלוּת הַגָּדוֹל, כִּי כֵיוָן שֶׁהַדָּבָר רָחוֹק מֵחוּשֵׁינוּ לֹא יְצַיְּרוּהוּ הַשֵּׂכֶל אֶלָּא אַחַר רוֹב הָעִיּוּן וְהַהִשְׁקָפָה, וְגַם אַחַר שֶׁיְּצַיְּרוּהוּ יָסוּר הַצִּיּוּר מִמֶּנּוּ בְּנָקֵל אִם לֹא יַתְמִיד עָלָיו הַרְבֵּה.

ז וְנִמְצָא שֶׁכְּמוֹ שֶׁרוֹב הַהִתְבּוֹנֵן הוּא הַדֶּרֶךְ לִקְנוֹת הַיִּרְאָה הַתְּמִידִית, כֵּן הֶסֵּחַ הַדַּעַת וּבְטוּל הָעִיּוּן הוּא הַמַּפְסִיד הַגָּדוֹל שֶׁלָּהּ, יִהְיֶה מֻחְמָת טָרְדוֹת אוֹ בְּרָצוֹן, כָּל הֶסֵּחַ דַּעַת בְּטוּל הוּא לַיִּרְאָה הַתְּמִידִית.

ח הוּא מָה שֶׁצִּוָּה הקב״ה אֶל הַמֶּלֶךְ (דברים יז:יט): וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת ה׳ אֱלֹהָיו. הָא לָמַדְתָּ שֶׁאֵין הַיִּרְאָה נִלְמֶדֶת אֶלָּא מִן הַקְּרִיאָה הַבִּלְתִּי נִפְסֶקֶת.

ט וּתְדַקְדֵּק שֶׁאָמַר לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה, וְלֹא אָמַר לְמַעַן יִירָא, אֶלָּא לְפִי שֶׁאֵין הַיִּרְאָה הַזֹּאת מַשֶּׂגֶת בְּטֶבַע, כִּי אַדְרַבָּא רְחוֹקָה הִיא מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי גַּשְׁמִיּוּת הַחוּשִׁים, וְאֵינָהּ נִקְנֵית אֶלָּא עַל יְדֵי לִמּוּד, וְאֵין לִמּוּד לְיִרְאָה אֶלָּא בְּרוֹב הַהִתְמָדָה בַּתּוֹרָה וּדְרָכֶיהָ בְּלִי הֶפְסֵק, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם מִתְבּוֹנֵן וּמְעַיֵּן בַּדָּבָר הַזֶּה תָּמִיד בְּשִׂבְתּוֹ, בְּלֶכְתּוֹ, בְּשָׁכְבוֹ, וּבְקוּמוֹ, עַד שֶׁיִּקְבַּע בְּדַעְתּוֹ אֲמִתַּת הַדָּבָר, דְּהַיְנוּ: אֲמִתַּת הִמָּצְאוּ שְׁכִינָתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּכָל מָקוֹם, וֶהֱיוֹתָנוּ עוֹמְדִים לְפָנָיו מַמָּשׁ בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה, וְאָז יִירָא אוֹתוֹ בֶּאֱמֶת.

י וְהוּא מָה שֶׁהָיָה דָּוִד הַמֶּלֶךְ מִתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר (תהלים פו:יא): הוֹרֵנִי ה׳ דַּרְכֶּךָ אֲהַלֵּךְ בַּאֲמִתֶּךָ יַחֵד לְבָבִי לְיִרְאָה שְׁמֶךָ.

פרק כו

א בְּבֵאוּר מִדַּת הַקְּדֻשָּׁה

עִנְיַן הַקְּדֻשָּׁה כָּפוּל הוּא, דְּהַיְנוּ: תְּחִלָּתוֹ עֲבוֹדָה וְסוֹפוֹ גְּמוּל, תְּחִלָּתוֹ הִשְׁתַּדְּלוּת וְסוֹפוֹ מַתָּנָה. וְהַיְנוּ: שֶׁתְּחִלָּתוֹ הוּא מָה שֶׁהָאָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ, וְסוֹפוֹ מָה שֶׁמְּקַדְּשִׁים אוֹתוֹ, וְהוּא מָה שֶׁאָמְרוּ זַ״ל (יומא לט א): אָדָם מְקַדֵּשׁ עַצְמוֹ מְעַט מְקַדְּשִׁים אוֹתוֹ הַרְבֵּה. מִלְּמַטָּה מְקַדְּשִׁים אוֹתוֹ מִלְּמַעְלָה.

ב הַהִשְׁתַּדְּלוּת הוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם נִבְדָּל וְנֶעֱתָק מִן הַחָמְרִיּוּת לְגַמְרֵי וּמִתְדַּבֵּק תָּמִיד בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בֵּאלֹהָיו, וְעַל דֶּרֶךְ זֶה נִקְרְאוּ הַנְּבִיאִים מַלְאָכִים, כְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַהֲרֹן (מלאכי ב:ז): כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ ה׳ צְבָאוֹת הוּא. וְאוֹמֵר (ד״ה ב׳ לו:טז): וַיִּהְיוּ מַלְעִבִים בְּמַלְאֲכֵי אֱלֹהִים וגו׳, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הִתְעַסְּקוֹ בַּמַּעֲשִׂים הַגַּשְׁמִיִּים הַמַּכְרָחִים לוֹ מִפְּאַת גּוּפוֹ הִנֵּה לֹא תָּזוּז נַפְשׁוֹ מִדְּבֵקוּתָהּ הָעֶלְיוֹן, וּכְעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סג:ט): דָּבְקָה נַפְשִׁי אַחֲרֶיךָ בִּי תָּמְכָה יְמִינֶךָ.

ג וְאָמְנָם לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָאָדָם שֶׁיִּשִּׂים הוּא אֶת עַצְמוֹ בַּמַּצָּב הַזֶּה כִּי כָבֵד הוּא מִמֶּנּוּ, כִּי סוֹף סוֹף חָמְרוֹ הוּא בָּשָׂר וָדָם, עַל כֵּן אָמַרְתִּי שֶׁסּוֹף הַקְּדֻשָּׁה מַתָּנָה, כִּי מָה שֶׁיּוּכַל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת הוּא הַהִשְׁתַּדְּלוּת בְּרִדִיפַת הַיְדִיעָה הָאֲמִתִּית וְהַתְמָדַת הַהִשְׂכָּלָה בִּקְדֻשַּׁת הַמַּעֲשֶׂה,

ד אַף הַסּוֹף הוּא שֶׁהקב״ה יַדְרִיכֵהוּ בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה שֶׁהוּא חָפֵץ לֶלֶכֶת בָּהּ, וְיַשְׁרֶה עָלָיו קְדֻשָּׁתוֹ וִיקַדְּשֵׁהוּ, וְאָז יִצְלַח בְּיָדוֹ זֶה הַדָּבָר, שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת בַּדְּבֵקוּת הַזֶּה עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ בְּתָמִידוּת.

ה כִּי מָה שֶּׁהַטֶּבַע מוֹנֵעַ מִמֶּנּוּ יַעַזְרֵהוּ יִתְבָּרַךְ וְסִיּוּעוֹ יִתֵּן לוֹ, וּכְעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פד:יב): לֹא יִמְנַע טוֹב לַהֹלְכִים בְּתָמִים.

ו וְעַל כֵּן אָמְרוּ בַּמַּאֲמָר שֶׁזָּכַרְתִּי אָדָם מְקֻדָּשׁ עַצְמוֹ מְעַט שֶׁהוּא מָה שֶׁיּוּכַל הָאָדָם לִקְנוֹת בְּהִשְׁתַּדְּלוּתוֹ, מְקַדְּשִׁים אוֹתוֹ הַרְבֵּה שֶׁהוּא הָעֵזֶר שֶׁעוֹזֵר אוֹתוֹ ה׳ יִתְבָּרַךְ וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ.

ז וְהִנֵּה הָאִישׁ הַמִּתְקַדֵּשׁ בִּקְדֻשַּׁת בּוֹרְאוֹ אֲפִלּוּ מַעֲשָׂיו הַגַּשְׁמִיִּים חוֹזְרִים לִהְיוֹת עִנְיְנֵי קְדֻשָּׁה מַמָּשׁ, וְסִימָנְךָ אֲכִילַת קָדָשִׁים שֶׁהִיא עַצְמָהּ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְאָמְרוּ זַ״ל (פסחים נט ב): כֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים.

ח וְתִרְאֶה עַתָּה הַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין הַטָּהוֹר לְקָדוֹשׁ: הַטָּהוֹר, מַעֲשָׂיו הַחָמְרִיִּים אֵינָם לוֹ אֶלָּא הֶכְרֵחִים, וְהוּא עַצְמוֹ אֵינוֹ מִתְכַּוֵּן בָּהֶם אֶלָּא עַל צַד הַהֶכְרֵחַ, וְנִמְצָא שֶׁעַל יְדֵי זֶה יוֹצְאִים מִסּוּג הָרַע שֶׁבַּחָמְרִיּוּת וְנִשְׁאָרִים טְהוֹרִים, אַף לְכַלַּל קְדֻשָּׁה לֹא בָּאוּ, כִּי אִלּוּ הָיָה אֶפְשָׁר בִּלְתָּם, כְּבָר הָיָה יוֹתֵר טוֹב.

ט אַף הַקָּדוֹשׁ הַדָּבֵק תָּמִיד לֵאלֹהָיו, וְנַפְשׁוֹ מִתְהַלֶּכֶת בֵּין הַמַּשְׂכָּלוֹת הָאֲמִתִּיּוֹת בְּאַהֲבַת בּוֹרְאוֹ וְיִרְאָתוֹ, הִנֵּה נֶחְשָׁב לוֹ כְּאִלּוּ הוּא מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה׳ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים עוֹדֶנּוּ פֹּה בָּעוֹלָם הַזֶּה.

י וְהִנֵּה אִישׁ כָּזֶה הוּא עַצְמוֹ נֶחְשָׁב כַּמִּשְׁכָּן, כַּמִּקְדָּשׁ, וְכַמִּזְבֵּחַ, וּכְמַאֲמָרָם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בראשית רבה מז:ח): וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים (בראשית לה:יג), הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה, וְכֵן אָמְרוּ (רש״י בראשית לה:יג): הַצַּדִּיקִים הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה.

יא כִּי הַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה עֲלֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה שׁוֹרָה בַּמִּקְדָּשׁ. וּמֵעַתָּה הַמַּאֲכָל שֶׁהֵם אוֹכְלִים הוּא כְּקָרְבָּן שֶׁעוֹלֶה עַל גַּבֵּי הָאִשִּׁים, כִּי וַדַּאי הוּא שֶׁיִּהְיֶה נֶחְשָׁב לְעִלּוּי גָּדוֹל אֶל אוֹתָם הַדְּבָרִים שֶׁהָיוּ עוֹלִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ כֵּיוָן שֶׁהָיוּ נִקְרָבִים לִפְנֵי הַשְׁכִּינָה.

יב וְכָל כָּךְ יִתְרוֹן הָיָה לָהֶם בָּזֶה, עַד שֶׁהָיָה כָּל מִינָם מִתְבָּרֵךְ בְּכָל הָעוֹלָם, וּכְמַאֲמָרָם זַ״ל בַּמִּדְרָשׁ, כֵּן הַמַּאֲכָל וְהַמִּשְׁתֶּה שֶׁהָאִישׁ הַקָּדוֹשׁ אוֹכֵל, עִלּוּי הוּא לַמַּאֲכָל הַהוּא וְלַמִּשְׁתֶּה הַהוּא, וּכְאִלּוּ נִקְרָב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ מַמָּשׁ. וְהוּא הָעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ עָלָיו זַ״ל (כתובות ק״ה ב): כָּל הַמֵּבִיא דּוֹרוֹן לְתַלְמִיד חָכָם כְּאִלּוּ הִקְרִיב בְּכּוּרִים. וְכֵן אָמְרוּ (יומא עא א): יְמַלֵּא גְּרוֹנָם שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים יַיִן בִּמְקוֹם נְסָכִים.

יג וְאֵין הַדָּבָר הַזֶּה שֶׁיִּהְיוּ הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים לְהוּטִים אַחֲרֵי הָאֲכִילָה וְהַשְׁתִיָּה חָס וְשָׁלוֹם שֶׁיְּמַלְּאוּ גְּרוֹנָם כְּמַלְעִיט אֶת הַגַּרְגְּרָן, אֶלָּא הָעִנְיָן הוּא לְפִי הַכַּוָּנָה שֶׁזָּכַרְתִּי, כִּי הַתַּלְמִידֵי חֲכָמִים הַקְּדוֹשִׁים בְּדַרְכֵיהֶם וּבְכָל מַעֲשֵׂיהֶם הִנֵּה הֵם מַמָּשׁ כַּמִּקְדָּשׁ וְכַמִּזְבֵּחַ, מִפְּנֵי שֶׁהַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה עֲלֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה שׁוֹרָה בַּמִּקְדָּשׁ מַמָּשׁ, וְהִנֵּה הַנִּקְרָב לָהֶם כְּנִקְרָב עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וּמִלּוּי גְּרוֹנָם תַּחַת מִלּוּי הַסְּפָלִים.

יד וְעַל דֶּרֶךְ זֶה כָּל תַּשְׁמִישׁ שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ מִדִּבְרֵי הָעוֹלָם אַחֲרֵי הֱיוֹתָם כְּבָר דְּבוּקִים לְקָדְשָׁתוֹ יִתְבָּרַךְ, הִנֵּה עִלּוּי וְיִתְרוֹן הוּא לַדָּבָר הַהוּא שֶׁזָּכוּ לִהְיוֹת תַּשְׁמִישׁ לַצַּדִּיק, וּכְבָר הִזְכִּירוּ זַ״ל בְּעִנְיַן אַבְנֵי הַמָּקוֹם שֶׁלָּקַח יַעֲקֹב וְשָׂם מְרַאֲשׁוֹתָיו (חולין צ״א ב): אָמַר רַבִּי יִצְחָק מְלַמֵּד שֶׁנִּתְקַבְּצוּ כֻּלָּן וְהָיְתָה כָּל אַחַת אוֹמֶרֶת עָלַי יָנִיחַ צַדִּיק רֹאשׁוֹ.

טו כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר עִנְיַן הַקְּדֻשָּׁה הוּא שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם דָּבֵק כָּל כָּךְ בֵּאלֹהָיו, עַד שֶׁבְּשׁוּם מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לֹא יִפָּרֵד וְלֹא יָזוּז מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ, עַד שֶׁיּוּתַר יִתְעַלּוּ הַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים אֲשֶׁר יְשַׁמְּשׁוּ לְאֶחָד מִתַּשְׁמִישָׁיו בְּמָה שֶׁהוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם, מִמָּה שֶׁיּוֹרֵד הוּא מִדְּבֵקוּתוֹ וּמַעֲלָתוֹ בְּהִשְׁתַּמְּשׁוֹ מִדְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים.

טז וְאָמְנָם זֶה בִּהְיוֹת שִׂכְלוֹ וְדַעְתּוֹ קְבוּעִים תָּמִיד בִּגְדֻלָּתוֹ יִתְבָּרַךְ, וְרוֹמְמוּתוֹ וּקְדֻשָּׁתוֹ, עַד שֶׁיִּמְצָא כְּאִלּוּ הוּא מִתְחַבֵּר לַמַּלְאָכִים הָעֶלְיוֹנִים מַמָּשׁ עוֹדֶנּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה.

יז וּכְבָר אָמַרְתִּי שֶׁאֵין הָאָדָם יָכוֹל לַעֲשׂוֹת בָּזֶה מִצַּדּוֹ, אֶלָּא לְהִתְעוֹרֵר בַּדָּבָר וּלְהִשְׁתַּדֵּל עָלָיו, וְזֶה אַחַר שֶׁכְּבָר יִמְצָאוּ בּוֹ כָּל הַמִּדּוֹת הַטּוֹבוֹת שֶׁזָּכַרְנוּ עַד הֵנָּה מִתְּחִלַּת הַזְּהִירוּת וְעַד יִרְאַת הַחֵטְא, בְּזֹאת יָבֹא אֶל הַקֹּדֶשׁ וְיִצְלִיחַ, שֶׁהֲרֵי אִם הָרִאשׁוֹנוֹת חֲסֵרוֹת מִמֶּנּוּ, הֲרֵי הוּא כְּזָר וּבַעַל מוּם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ וְזָר לֹא יִקְרַב (במדבר יח:ד).

יח אַף אַחֲרֵי הֲכִינוֹ אֶת עַצְמוֹ בְּכָל הֲכָנוֹת אֵלֶּה, אִם יִרְצֶה לְדָבֵק בִּתְקֻף הָאַהֲבָה וְעֹצֶם הַיִּרְאָה בְּהַשְׂכָּלַת גְּדֻלָּתוֹ יִתְבָּרַךְ וְעֹצֶם רוֹמְמוּתוֹ, יַפְרִיד עַצְמוֹ מֵעִנְיְנֵי הַחֹמֶר מְעַט מְעַט, וּבְכָל פְּעָלּוֹתָיו וּבְכָל תְּנוּעוֹתָיו, יְכַוֵּן לְבָבוֹ אֶל מַצְפּוּנֵי הַהִתְדַּבְּקוּת הָאֲמִתִּי, עַד שֶׁיַּעֲרֶה עָלָיו רוּחַ מִמָּרוֹם וְיַשְׂכִּין הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ אֶת שְׁמוֹ עָלָיו כְּמוֹ שֶׁעוֹשֶׂה לְכָל קְדֹשָׁיו.

יט וְאָז יִהְיֶה כְּמַלְאַךְ ה׳ מַמָּשׁ וְכָל מַעֲשָׂיו אֲפִלּוּ הַשְּׁפָלִים וְהַגַּשְׁמִיִּים כְּקָרְבָּנוֹת וַעֲבוֹדוֹת.

כ וְהִנֵּךְ רוֹאֶה שֶׁדֶּרֶךְ קִנְיַת זֹאת הַמִּדָּה הוּא עַל יְדֵי רֹב הַפְּרִישָׁה, וְהָעִיּוּן הֶעָצוּם בְּסִתְרֵי הַהַשְׂגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה וּמַצְפּוּנֵי הַבְּרִיאָה, וִידִיעַת רוֹמְמוּתוֹ יִתְבָּרַךְ וּתְהִלּוֹתָיו עַד שֶׁיִּתְדַּבֵּק בּוֹ דְּבֵקוּת גָּדוֹל וְיֵדַע לְכַוֵּן מַחְשַׁבְתּוֹ בְּהִיוֹתוֹ הוֹלֵךְ וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בַּדְּרָכִים הָאַרְצִיִּים כְּמוֹ שֶׁהָיָה רָאוּי לַכֹּהֵן שֶׁיִּתְכַּוֵּן בְּעוֹדוֹ שׁוֹחֵט הַזֶּבַח אוֹ מְקַבֵּל דָּמוֹ אוֹ זוֹרְקוֹ עַד שֶׁיַּמְשִׁיךְ בָּזֶה הַבְּרָכָה מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם.

כא וְזוּלַת זֶה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּשִּׂיג מַעֲלָה זוֹ וְיִשָּׂאֵר עַל כָּל פָּנִים חָמְרִי וְגַשְׁמִי כְּכָל שְׁאָר בְּנֵי אָדָם.

כב וְהִנֵּה מָה שֶׁעוֹזֵר לְהַשָּׂגַת הַמִּדָּה הַזֹּאת הוּא הַהִתְבּוֹדְדוּת וְהַפְּרִישָׁה הָרַבָּה כְּדֵי שֶׁבְּהֶעְדֵּר הַמַּטְרִידִים תּוּכַל נַפְשׁוֹ לְהִתְגַּבֵּר יוֹתֵר וּלְהִדָּבֵק בַּבּוֹרֵא.

כג מַפְסִידֵי הַמִּדָּה הֵם חֶסְרוֹן הַיְדִיעוֹת הָאֲמִתִּיּוֹת וְרֹב הַחֶבְרָה עִם בְּנֵי הָאָדָם כִּי הַחָמְרִיּוּת מוֹצֵא אֶת מִינוֹ וְנֶעוֹר וּמִתְחַזֵּק, וְנִשְׁאֲרָה הַנֶּפֶשׁ לְכוּדָה בּוֹ וְלֹא תֵּצֵא מִמַּאֲסָרָהּ.

כד אַךְ בְּהִפָּרְדוֹ מֵהֶם וְהִשְׁאֲרוֹ לְבַד וְיָכִין עַצְמוֹ אֶל הַשְׂרָאַת קְדֻשָּׁתוֹ, הִנֵּה בַּדֶּרֶךְ שֶׁרוֹצֶה לֵילֵךְ בָּהּ יוֹלִיכוּהוּ, וּבָעֶזֶר הָאֱלֹהִי אֲשֶׁר יֵתֵן לוֹ תִּתְגַּבֵּר נַפְשׁוֹ בּוֹ וּתְנַצַּח אֶת הַגּוּפָנִיּוּת, וְתִדְבַּק בְּקְדֻשָּׁתוֹ יִתְבָּרַךְ וְתִשְׂלַם בּוֹ.

כה וּמִשָּׁם יַעֲלֶה אֶל מַעֲלָה גְּבוֹהָה יוֹתֵר, וְהוּא הָרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁכְּבָר תַּגִּיעַ הַשְׁכָּלָתוֹ לִהְיוֹת לְמַעְלָה מֵחֹק הָאֱנוֹשִׁי.

כו וְיָכוֹל לְהַגִּיעַ דְּבֵקוּתוֹ אֶל מַעֲלָה כָּל כָּךְ גְּדוֹלָה שֶׁכְּבָר יִמָּסֵר בְּיָדוֹ מַפְתֵּחַ שֶׁל תְּחִיַּת הַמֵּתִים כְּמוֹ שֶׁנִּמְסַר לְאֵלִיָּהוּ וְלֶאֱלִישָׁע שֶׁהוּא מָה שֶׁמּוֹרֶה עַל עֹצֶם הַהִתְדַּבְּקוּת בּוֹ יִתְבָּרַךְ שֶׁבִּהְיוֹת הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ מְקוֹר הַחַיִּים, הַנּוֹתֵן חַיִּים לְכָל חַי, וּכְמַאֲמָרָם זַ״ל (תענית ב א): שְׁלֹשָׁה מַפְתְּחוֹת לֹא נִמְסְרוּ בְּיַד שָׁלִיחַ מַפְתֵּחַ תְּחִיַּת הַמֵּתִים וְכוּ׳, הִנֵּה הַדָּבֵק בּוֹ יִתְבָּרַךְ דְּבֵקוּת גָּמוּר יוּכַל לְמָשְׁךְ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ אֲפִילּוּ מֶשֶׁךְ הַחַיִּים עַצְמָם, שֶׁהוּא מָה שֶּׁמִּתְיַחֵס לוֹ בִּפְרָט יוֹתֵר מִן הַכֹּל וּכְמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי, וְהוּא מָה שֶׁסִּיֵּם הַבָּרִיְתָא וּקְדֻשָּׁה מְבִיאָה לִידֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ מְבִיאָה לִידֵי תְּחִיַּת הַמֵּתִים.

כז וְאַתָּה קוֹרֵא נָעִים יָדַעְתִּי שֶׁכָּמוֹנִי תֵּדַע אֲשֶׁר לֹא כִּלִּיתִי בְּסִפְרִי זֶה אֶת כָּל חֻקֵּי הַחֲסִידוּת, וְלֹא אָמַרְתִּי כָּל מָה שֶּׁיֵּשׁ לוֹמַר בְּעִנְיָן זֶה, כִּי אֵין לַדָּבָר סוֹף, וְאֵין לַהִתְבּוֹנֵן תַּכְלִית.

כח אֲבָל אָמַרְתִּי קְצָת מִכָּל פְּרָט שֶׁבִּפְרָטֵי הַבָּרִיְתָא, אֲשֶׁר עָלֶיהָ יָסַדְתִּי חִבּוּרִי זֶה, וְהוּא מָה שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת הַתְחָלָה וְרֵאשִׁית לְהַרְחִיב הָעִיּוּן בָּעִנְיָנִים הָהֵם, כֵּיוָן שֶׁגִּגְלָה דַּרְכָּם וְנִפְתַּח אוֹרָחָם לְעֵינֵינוּ לְלֶכֶת בָּם בְּדֶרֶךְ מִישׁוֹר. וְעַל כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה נֶאֱמַר (משלי א:ה): יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֶף לֶקַח וְנָבוֹן תַּחְבֻּלוֹת יִקְנֶה, וְהַבָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִים אוֹתוֹ (שבת קד א): כִּי ה׳ יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה (משלי ב:ו), לְהַיְשִׁיר אִישׁ אִישׁ אֶת דַּרְכּוֹ לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ.

כט וְזֶה פָּשׁוּט כִּי כָּל אָדָם לְפִי הֶאֱמָנוּת אֲשֶׁר בְּיָדוֹ, וְהָעֵסֶק אֲשֶׁר הוּא עוֹסֵק, כָּךְ צָרִיךְ לוֹ הַיְשָׁרָה וְהַדְרָכָה, כִּי דֶּרֶךְ הַחֲסִידוּת הָרָאוּי לְמִי שֶׁתּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ אֵינוֹ דֶּרֶךְ הַחֲסִידוּת הָרָאוּי לְמִי שֶׁצָּרִיךְ לְהַשְׁכִּיר עַצְמוֹ לִמְלֶאכֶת חֲבֵרוֹ, וְלֹא זֶה וָזֶה דֶּרֶךְ הַחֲסִידוּת הָרָאוּי לְמִי שֶׁעוֹסֵק בִּסְחוֹרָתוֹ, וְכֵן כָּל שְׁאָר הַפְּרָטִים אֲשֶׁר בְּעִסְקֵי הָאָדָם בָּעוֹלָם, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי מָה שֶׁהוּא רָאוּיִים לוֹ דַּרְכֵי הַחֲסִידוּת, לֹא לְפִי שֶׁהַחֲסִידוּת מִשְׁתַּנָּה, כִּי הִנֵּה הוּא שָׁוֶה לְכָל נֶפֶשׁ וַדַּאי, הוֹאִיל וְאֵינֶנּוּ אֶלָּא לַעֲשׂוֹת מָה שֶּׁיֵּשׁ נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ בּוֹ.

ל אֲבָל הוֹאִיל וְהַנּוֹשְׂאִים מִשְׁתַּנִּים אִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִשְׁתַּנּוּ הָאֶמְצָעִיִּים הַמַּגִּיעִים אוֹתָם אֶל הַתַּכְלִית כָּל אֶחָד לְפִי עִנְיָנוֹ. וּכְבָר יָכוֹל לִהְיוֹת חָסִיד גָּמוּר אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִפְסֹק מִפִּיו הַלִּמּוּד כְּמוֹ מִי שֶׁמִּפְּנֵי צָרְכּוֹ הוּא בַּעַל מְלָאכָה פְּחוּתָה, וּכְתִיב (משלי טז:ד): כֹּל פָּעַל ה׳ לַמַּעֲנֵהוּ. וְאוֹמֵר (משלי ג:ו): בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ וְהוּא יְיַשֵּׁר אֹרְחֹתֶיךָ.

לא הוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ בְּרַחֲמָיו יִפְקַח עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתוֹ, וְיוֹרֵנוּ דְּרָכָיו, וְיוֹלִיכֵנוּ בְּאוֹרְחוֹתָיו, וְנִזְכֶּה לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמוֹ, וְלַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְפָנָיו. יְהִי כְבוֹד ה׳ לְעוֹלָם יִשְׂמַח ה׳ בְּמַעֲשָׂיו. (תהילים קד:לא) יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם. (תהילים קמט:ב) אָמֵן אָמֵן אָמֵן.